

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM

**Széchenyi István Gazdasági Folyamatok Elmélete és
Gyakorlata Doktori Iskola**

**Környezeti fenntarthatóság az EU
regionális politikájában – a hazai
gazdaságfejlesztési programok
tapasztalatai**

Ph.D értekezés

Kiss Ágnes

**Sopron
2009**

**KÖRNYEZETI FENNTARTHATÓSÁG AZ EU REGIONÁLIS POLITIKÁJÁBAN
– A HAZAI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI PROGRAMOK TAPASZTALATAI**

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében

Készült a Nyugat-magyarországi Egyetem
Széchenyi István Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata Doktori Iskola

Nemzetközi Piaci Stratégiák programja keretében

Írta:
Kiss Ágnes

Témavezető: Fáyné Dr. Péter Emese DSc.

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

A jelölt a doktori szigorlaton % -ot ért el.

.....
(aláírás)

Sopron,

.....
a Szigorlati Bizottság elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom (igen /nem)

Első bíráló (Dr.) igen /nem

.....
(aláírás)

Második bíráló (Dr.) igen /nem

.....
(aláírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján % - ot ért el.

Sopron,

.....
a Bírálóbizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése.....

.....
Az EDT elnöke

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	6
1 A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEI	9
1.1 A KÖRNYEZETVÉDELEMTŐL A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSIG	10
1.2 A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ELMÉLET DEFINÍCIÓJA ÉS ÉRTELMEZÉSEI.....	13
1.2.1 A Bruntland-jelentés definíciója.....	13
1.2.2 A fenntartható fejlődés egyéb definíciói, erős és gyenge fenntarthatóság.....	14
1.3 A NEOKLASSZIKUS GAZDASÁGTAN KÖRNYEZET-FELFOGÁSÁNAK KRITIKÁJA.....	16
1.4 A FENNTARTHATÓSÁG MUTATÓI.....	19
1.4.1 A fenntarthatóság környezeti mutatói.....	20
1.4.2 A fenntarthatóság szociális mutatói.....	21
1.4.3 A fenntarthatóság komplex gazdasági mutatói.....	21
1.4.3.1 A védekezésre fordított költségek számításának rendszere.....	22
1.4.3.2 A természeti örökség számbavétele	23
1.4.3.3 A természeti erőforrások értékének csökkenését számba vevő módszer	23
1.4.3.4 A SEEA módszer.....	24
1.4.3.5 Human Development Index (HDI).....	24
1.4.3.6 A fenntartható gazdasági jólét mutatója	25
1.4.3.7 A nettó gazdasági jólét mutatója (NEW).....	25
1.4.3.8 Valódi fejlődés mutató.....	26
1.5 KÖRNYEZETI FENNTARTHATÓSÁG GLOBALIZÁLÓDÓ VILÁGUNKBAN	27
1.5.1 A globális környezeti javak és a kollektív cselekvés problematikája	27
1.5.1.1 Politikai megoldás.....	29
1.5.1.2 Piaci megoldás.....	29
1.5.2 A globalizáció és a környezeti fenntarthatóság kapcsolata a neoliberális felfogás szerint.....	31
1.5.3 Környezeti érvek a globalizáció ellen.....	33
1.5.3.1 A világ gazdaság méretével összefüggő problémák.....	33
1.5.3.2 A termelő tevékenységek mobilitása.....	33
1.5.3.3 A globális verseny.....	34
1.5.3.4 A nemzetközi kereskedelem hatásai.....	34
1.6 KÖVETKEZTETÉSEK	37
2 FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN.....	39
2.1 AZ EU KÖRNYEZETPOLITIKÁJA.....	39
2.1.1 Történeti áttekintés.....	39
2.1.1.1 Az Első Környezetvédelmi Akcióprogram	41
2.1.1.2 A Második és Harmadik Környezetvédelmi Akcióprogram.....	42
2.1.1.3 A Negyedik Környezetvédelmi Akcióprogram.....	43

2.1.1.4	Az Ötödik Környezetvédelmi Akcióprogram.....	44
2.1.1.5	A Cardiffi Folyamat	45
2.1.2	Az EU fenntartható fejlődés stratégiája.....	46
2.1.2.1	A Fenntartható Fejlődés Stratégia és a Lisszaboni Folyamat.....	47
2.1.2.2	A Fenntartható Fejlődés Stratégia felülvizsgálata	48
2.1.2.3	A megújult Fenntartható Fejlődési Stratégia	49
2.1.3	Az EU környezetpolitikai eredményeinek értékelése, feladatok a jövőre nézve.....	52
2.2	A KÖRNYEZETI SZEMPONTOK INTEGRÁCIÓJA AZ EU REGIONÁLIS POLITIKÁJÁBA.....	54
2.2.1	Az EU regionális politikájának története, főbb jellemzői	54
2.2.2	A környezeti szempontok integrációjának relevanciája.....	57
2.2.3	Környezeti szempontok a regionális politika szabályozásában	59
2.2.3.1	Az Alapok támogatásainak tervezési folyamata	60
2.2.3.2	Stratégiai Környezeti Vizsgálat (SKV)	63
2.2.3.3	SKV a Strukturális Alapok tervezésének és végrehajtásának gyakorlatában	66
3	A KÖRNYEZETI FENNTARTHATÓSÁG ÉRVÉNYESÍTÉSE A GAZDASÁGFEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAMOKBAN	70
3.1	A GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉG OPERATÍV PROGRAM TAPASZTALATAI.....	71
3.1.1	A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a GVOP programdokumentumokban.....	72
3.1.2	A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a GVOP pályázati rendszerben.....	73
3.1.3	Tapasztalatok a GVOP projektek megvalósítására vonatkozóan	74
3.2	AZ ÚJ MAGYARORSZÁG FEJLESZTÉSI TERV ÉRTÉKELÉSE FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTBÓL....	75
3.3	A GAZDASÁGFEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAM ÉRTÉKELÉSE FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTBÓL	
	80	
3.3.1	A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a GOP programdokumentumaiban.....	81
3.3.2	A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a gazdaságfejlesztési pályázati rendszerben.....	85
3.3.3	A gazdaságfejlesztési pályázatok környezeti teljesítményének vizsgálata	91
3.3.3.1	A pályázatok jellemzői a környezeti fenntarthatóságra kapott pontszám alapján	92
3.3.3.2	A pályázatok jellemzői a választott fenntarthatósági szempontok alapján	97
3.3.3.3	Vállalati méret szerinti vizsgálat	105
3.3.3.4	Iparág szerinti vizsgálat.....	110
3.3.3.5	Területi elhelyezkedés szerinti vizsgálat.....	115
3.3.4	Tapasztalatok a GOP projektek megvalósítására vonatkozóan.....	118
3.4	AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE, KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK A GAZDASÁGFEJLESZTÉSI PÁLYÁZATI RENDSZER FENNTARTHATÓBBÁ TÉTELÉRE.....	119
4	ÖSSZEFOGLALÁS.....	124
1.	MELLÉKLET: IRODALOMJEGYZÉK	136
2.	MELLÉKLET: ÚTMUTATÓ A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉRVÉNYESÍTÉSÉHEZ AZ ÚJ MAGYARORSZÁG FEJLESZTÉSI TERV GAZDASÁGFEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAMJA KERETÉBEN KIÍRT PÁLYÁZATOKHOZ.....	145

Bevezetés

„Nem a Föld sérülékeny, hanem mi magunk.

A Természet az általunk előidézetteknél sokkal nagyobb katasztrófát is átvészelt már.

A tevékenységünkkel nem pusztíthatjuk el a természetet, de magunkat annál inkább.”

James Lovelock

„Minden ma létező probléma egy korábbi

jóakarató fejlesztés eredménye.”

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága 1987-ben, „Közös jövőnk” címmel kiadott jelentésében a fenntartható fejlődés fogalmát a következőképpen határozta meg: "a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket [World, 1987]". A fenntartható fejlődés elméletének, mint új fejlődési modellnek a lényege, hogy benne a környezetvédelmi, a gazdasági és a szociális kérdések összefonódnak. Mindhármat együttesen, kölcsönhatásaik figyelembevételével kell mérlegelni a különböző fejlesztési stratégiák, programok kidolgozása során, illetve a konkrét intézkedésekben, cselekvésekben.

Az elmúlt évtizedekben az Európai Unióban politikai és kvázialkotmányos szinten végbement a fenntartható fejlődés filozófiájának egyfajta elismerése. A Közösség tagállamai felismerték, hogy a környezeti fenntarthatóságnak, mint célnak át kell hatnia a közösségi szintű, valamint a nemzeti, illetve regionális stratégiákat, a politikákat és az egységes belső piac egészét. Az Amszterdami Szerződésnek köszönhetően a fenntartható fejlődés a regionális politika szabályozásában horizontális elvként jelenik meg, az alapokból támogatott programoknak, projekteknek összhangban kell lennie a fenntartható

fejlődés követelményeivel. Az EU a Strukturális Alapok által támogatott programok lebonyolítására vonatkozó jogszabályokban explicit módon kifejezi a fenntartható fejlődés iránti elkötelezettségét, célként írja elő a tagállamok számára az alapok forrásainak a fenntartható fejlődés elvének megfelelő használatát. A Strukturális Alapok társfinanszírozásával megvalósuló programok környezeti sikerét azonban nagyban meghatározza a végrehajtás gyakorlata. Az adott tagállam elkötelezettségén múlik, hogy a projektkiválasztás és megvalósítás során mennyiben sikerül érvényt szerezni a környezeti szempontoknak.

Az EU regionális politikai szabályozásának megfelelően a lebonyolítás hazai intézményrendszere is célként írja elő a Strukturális Alapok forrásainak a fenntartható fejlődés elvének megfelelő használatát. Tervezési szinten a Stratégiai Környezetvédelmi Felmérés biztosítja, hogy a programok és intézkedések megfeleljenek a fenntartható fejlődés elvének. A végrehajtás során a projekttervek értékelésénél és kiválasztásánál alapvető kritérium a környezeti fenntarthatóság elvárásainak teljesülése. Kérdés azonban, hogy a megvalósítás fázisában kellő hangsúllyal jutnak-e érvényre a környezeti fenntarthatóság szempontjai.

Jelen disszertáció célja a Strukturális Alapok támogatásaival megvalósuló hazai gazdaságfejlesztési programok lebonyolítási rendszerében a környezeti fenntarthatóság gyakorlati megvalósulásának bemutatása, kritikai értékelése. A szerző arra kíváncsi, vajon képes-e a lebonyolító intézményrendszer a környezeti fenntarthatóságnak érvényt szerezni az EU alapelveitől a Strukturális Alapok lebonyolítását szabályozó EU-s és hazai jogszabályokon és a végrehajtás intézkedéseit meghatározó operatív programokon át, a megvalósuló projektekig futó teljes láncolatban, vagy a fenntarthatóság kritériumai elvesznek, felpuhulnak, mire a konkrét fejlesztések szintjére érünk. A kutatás célja bemutatni, milyen előrehaladás történt a 2004-2006-os programozási időszakhoz képest, és milyen eszközök állnak rendelkezésre a 2007-2013-as gazdaságfejlesztésre irányuló programokban a fenntarthatóság érvényesítésére. A szerző kísérletet tesz arra, hogy értékelje, a környezeti fenntarthatóság érvényesítésének jelenlegi módja kellően hatékony-e, megfelelő-e fenntarthatósági céljaink eléréséhez, valamint javaslatot fogalmaz meg a fenntarthatósági kritériumrendszer továbbfejlesztésére vonatkozóan.

A kutatás aktualitását az adja, hogy nemzetgazdasági szinten a közvetlen külföldi tőkeberuházások és a külföldi magánberuházásokhoz érkező hitelek után a harmadik legnagyobb volumenű fejlesztési forrást az állami fejlesztések, 2004 óta alapvetően az EU által társfinanszírozott fejlesztések jelentik. Az Európai Unió kohéziós politikára költhető forrásaiból Magyarország számára a 2007–2013-as időszakban 22,4 milliárd euró uniós forrás áll a rendelkezésére, melyből a gazdaság fejlesztésére a Gazdaságfejlesztési Operatív Program és a Közép-Magyarországi Operatív Program keretében mintegy 3,5 milliárd euró forrás fordítható. Ez az a fejlesztési forrás, amit megfelelő irányítás mellett a környezeti szempontokat figyelembe vevő beruházások irányába befolyásolhatunk.

A disszertáció áttekintést ad a fenntartható fejlődés elmélet szakirodalmának legfontosabb témáiról, valamint a környezeti fenntarthatóság és a globalizáció kapcsolatáról, ezt követően bemutatja a fenntartható fejlődés intézményesülésének folyamatát az Európai Unióban, különös tekintettel a regionális politika szabályozására. A környezeti fenntarthatóság gyakorlati megvalósulásának vizsgálatához a releváns tervek és programok dokumentumainak elemzését követően a szerző a pályázatok nyilvántartására szolgáló rendszerből nyert adatok segítségével értékeli, hogy a környezeti fenntarthatóság érvényesítésének jelenlegi módja kellően hatékony-e, megfelelő-e a fenntarthatóság céljainak eléréséhez, végül javaslatokat fogalmaz meg a Strukturális Alapok hazai felhasználásának fenntarthatóbbá tételére. Az elemzések a 2008. november 21-én rendelkezésre álló adatok felhasználásával készültek, a disszertáció lezárására 2008. december 15-én került sor.

1 A fenntartható fejlődés elméleti megközelítései

A fenntartható fejlődés koncepciója a nyolcvanas évek elején jelent meg. A fogalom széles körben ismertté az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottságának 1987-ben megjelent, *Közös jövőnk* című jelentésével vált. A fenntartható fejlődés elméletének, mint új fejlődési modellnek a lényege, hogy a környezet és fejlődés minden kérdését egy rendszerben, azok összefüggéseit vizsgálva kell kezelni.

A *Közös jövőnk* c. jelentés alapkonceptiója az volt, hogy a Föld minden lakosának joga van emberhez méltó körülmények között élni, alapvető emberi szükségleteit kielégíteni. Figyelembe véve a XXI. század első negyedére prognosztizált népességnövekedést, illetve azt a jogosan igényelt életszínvonal-emelkedést, ami az alapvető szükségletek kielégítésére irányul a fejlődő országokban, globális méretekben mintegy négy-öttszörös termelésnövelésre lenne szükség. Ha mindez a jelenlegi technológiákkal és termelési eljárásokkal valósul meg, az ökológiai katasztrófa elkerülhetetlen [Láng, 2002]. Ez a felismerés vezetett ahhoz az új fejlődési modellhez, amelyben a környezetvédelmi, a gazdasági és a szociális kérdések összefonódnak, és a mennyiségi növekedés helyett a minőségi fejlődés a követendő.

Jelen fejezetben a szerző célja a fenntartható fejlődés elmélete kialakulásának és legfontosabb értelmezéseinek, a fenntarthatóság mérésére szolgáló mutatóknak, valamint a globalizáció és a fenntarthatóság kapcsolatának a bemutatása. Habár a fenntartható fejlődés három pilléren; környezeti, gazdasági és szociális pilléreken nyugszik, a disszertáció nem szándékozik mindhárom pillért egyforma súllyal megjeleníteni. A szerző osztja azt a tudományos vélekedést, amely szerint a fenntartható fejlődés koncepciója eredendően globális ökológiai indíttatású. Ebben a megközelítésben a környezeti célok abszolút elsőbbséget élveznek a gazdasági és társadalmi megfontolások előtt.

1.1 A környezetvédelemtől a fenntartható fejlődésig

Történelmünk korábbi századaiban a természetbe való emberi beavatkozás kismértékű volt, hatásai csak korlátozottan jelentkeztek. A tradicionális társadalmak mindig megtalálták a módját annak, hogy természeti erőforrásaikat racionálisan használják fel. Ez, az ember és természet közötti, fáradságosan megtalált és megőrzött egyensúly borult fel a gyarmatosítás és a kapitalista társadalmi rendszerek kialakulása következtében. Az ipari forradalom óta a termelés fejlődésével, az emberi beavatkozás a természetbe egyre nagyobb volumenű lett, káros hatásai egyre drasztikusabbá váltak. Napjainkban a környezet globális mértékű elszennyezése és erőforrásainak túlhasználása jobban veszélyeztetik az életet a Földön, mint valaha.

Az emberiségnek már a távolabbi múltban is sokszor szembe kellett néznie a környezetszennyezés és a túlhasználat problémáival, bár ezek akkor még csak lokális méretűek voltak. Az ókori görögöknél a Földközi-tenger délkeleti medencéjének erdőirtásai, vagy Rómában a Tiberis szennyvízcsatornává változtatása mind riasztó példák a rombolásra. Hammurabi egyes törvényeit (például azt, mely szerint a tímárok szennyező tevékenységüket csak a városfalakon kívül végezhetik) tekinthetjük az első környezetvédelmi törvényeknek. Platon fogalmazta meg elsőként a „szennyező fizet” elvet - konkrétan a vizek szennyezésére vonatkozóan - ami azóta a környezeti szabályozások alapelve lett.

A környezetvédelem modernkori történelme a második világháború után kezdődik. A gazdasági növekedés negatív következményeinek látványossá válása kezdte átformálni azt a gondolkodásmódot, amit addig a technikai haladás mindenhatóságába vetett hit jellemezett. A 60-as évektől a környezet állapotának kérdése világszerte egyre élénkebben foglalkoztatja a közvéleményt.

1962-ben jelent meg Rachel Carson amerikai író nő *Néma tavasz* című könyve, melyben a szerző igen borúlátó képet rajzol a környezetszennyezés tragikus következményeiről. A könyv a mezőgazdaság kemizációjának fénykorában íródott, mikor mindenki optimistán tekintett az intenzív mezőgazdaságra, Carson azonban az emberi egészségre és az élővilágra leselkedő veszélyekre hívta fel a figyelmet. Célja a vészharang megkondgatása és

a figyelem felrázása volt. Ekkortól számíthatjuk a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos társadalmi mozgalmak kialakulását.

1972-ben jelent meg a Római Klub első jelentése A növekedés határai címmel. A szerzői után ma leginkább Meadows-jelentésként emlegetett könyv felhívta a figyelmet a túlnépesedés, az élelmiszerválság, az ipari termelés okozta problémák, az erőforrások kimerülése és a környezetszennyezés kérdéseire. A jelentés felvázolja a globális egyensúly koncepcióját, amely szerint sürgősen csökkenteni kell a népesség növekedését, korlátozni az ipari termelést és a meg nem újuló természeti erőforrások felhasználását. A mű heves kritikákat váltott ki mind a fejlett, mind a fejlődő országok körében, de annak köszönhetően, hogy 28 nyelvre lefordították és több millió példányban kelt el, hozzájárult a „fenntarthatóság - mozgalom” létrejöttéhez.

Az új társadalmi, gazdasági problémára, vagyis a környezet nagyméretű pusztulásának veszélyére az ENSZ is felfigyelt. 1972-ben megszervezte Stockholmban az „ENSZ Konferencia az Emberi Környezetről” elnevezésű világértekezletet. Ennek hatására a világ legtöbb országában létrejöttek a kormányzati környezetvédelmi szervezetek, megerősödtek a társadalmi mozgalmak, és különböző kárelhárító, kármegelőző programokat hajtottak végre.

A nyolcvanas években nyilvánvalóvá vált, hogy a környezetvédelem nemcsak lokális, hanem regionális, sőt globális probléma is. Felismerték, hogy a gazdasági folyamatokat és a környezetvédelmet együttesen kell kezelni. Az ENSZ Közgyűlésének kezdeményezésére 1984-ben létrejött a Környezet és Fejlődés Világbizottság Gro Harlem Bruntland, norvég miniszterelnök asszony vezetésével. A bizottság fő feladata az ezredforduló és az azt követő időszak tendenciáinak fölvázolása, és a kihívásokra adandó válaszok megfogalmazása volt. A bizottság 1987-ben publikálta a Közös jövőnk című jelentést, amely újat hozott abban, hogy komplex módon, a társadalmi, ökológiai és gazdasági megközelítések összekapcsolásával igyekezett kezelni a problémákat. Noha a könyv nem először használja a fenntartható fejlődés fogalmát - hiszen azt szakmai körökben már jóval korábban emlegették -, mégis jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a kifejezés széles körben ismertté váljon.

Időközben számos nemzetközi megegyezés született: 1985-ben Helsinkiben a kéndioxid-kibocsátás csökkentéséről, 1987-ben Montrealban az ózonréteg védelméről, 1988-ban Szófiában a nitrogénoxid-szennyezés csökkentéséről, 1989-ben Bázelben pedig a szemétkézeltésről fogadtak el egyezményt.

Az 1992-ben Rio de Janeiróban megtartott „Környezet és Fejlődés” című ENSZ világkonferencia, illetve a konferencia keretei között rendezett csúcstalálkozó eredményeként intézményesedett az ENSZ-ben a fenntartható fejlődés koncepciója. A riói konferencia elfogadta a fenntartható fejlődés átfogó programját, az Agenda 21-et, mely először foglalja rendszerbe a fenntartható fejlődés intézményrendszerét világméretben, és egyúttal kijelöli a 21. században várható feladatokat. Sikerült elfogadtatni a fenntarthatóság alapelveit megfogalmazó Riói Nyilatkozatot, valamint aláírtak három nemzetközi egyezményt: a biológiai sokféleségről, az éghajlatváltozásról és az elsivatagosodás megállításáról. Ezen kívül Rióban a fejlett országok kötelezték magukat, hogy hazai össztermékük legalább 0,7 százalékát a szegény országok fejlesztésére fordítják. Sajnálatos tény, hogy ezt a vállalást csak Dánia, Svédország, Norvégia, Hollandia és Luxemburg teljesítette maradéktalanul; a fejlett országok átlaga csupán 0,22 százalék volt - derül ki az ENSZ 2001-es felméréséből [Konyári, 2003].

A riói konferencia óta eltelt évek tapasztalata az, hogy bár kevesen vannak, akik nem értenek egyet a fenntartható fejlődés központi gondolataival - azzal, hogy életünk minősége a társadalmi haladástól és a környezetről való megfelelő gondoskodástól függ, s nem csupán a gazdasági teljesítménytől-, amikor tettekre kerül a sor, a politikai akarat sokszor hiányzik. A riói konferencia óta nem sikerült érdemben előrehaladni a fenntarthatóság felé, hiába kötelezték el magukat a világ vezetői a fenntartható fejlődés mellett, a szép szavakat alig követték tettek.

2002. augusztus végén - szeptember elején Johannesburgban került sor az ENSZ következő konferenciájára. A „Csúcstalálkozó a fenntartható fejlődésért” című rendezvény fő céljai: a riói konferencia óta eltelt időszak értékelése, új feladatok kijelölése valamint intézményi és finanszírozási intézkedésekre vonatkozó javaslatok kidolgozása voltak. A világtalálkozón elfogadott két dokumentum, a fő elveket megfogalmazó Johannesburgi Nyilatkozat, valamint a tennivalókat 153 pontban felsoroló Megvalósítási Terv a riói konferencián már elhangzott ígéreteket erősítette meg. A Rió utáni tíz év kudarcait figyelembe véve erre

valóban nagy szükség volt. Újdonságot jelentett azonban a résztvevő országok néhány további vállalása; az például, hogy 2020-ig felszámolják a nyomornegyedeket, hogy 2025-ig felére csökkentsék azon személyek számát, akik napi 1 dollár alatti összegből kénytelenek megélni, és biztosítják az alapvető egészségügyi ellátást a Föld minden lakója számára. E nagy horderejű vállalásoknak az a jelentősége, hogy általuk intézményesült a fenntartható fejlődés harmadik, szociális dimenziója is.

1.2 A fenntartható fejlődés elmélet definíciója és értelmezései

A fenntartható fejlődés egy új, globális fejlődés-felfogás. Úgy definiálható, mint nem kizárólag gazdasági, hanem egyben szociális fejlődés, melyben a gazdasági fejlődés az ökológiai határokon belül valósul meg, biztosítva ezzel a környezet eltartó képességét a jövő generációi számára. A fenntartható fejlődés tehát nem egyszerűen a környezet védelméről szól, hanem a világ fejlődésének egy új irányvonalát jelöli ki, mely egyenlő lehetőségeket igyekszik biztosítani mindenki számára anélkül, hogy a természeti erőforrásokat pusztulásra ítélné.

1.2.1 A Bruntland-jelentés definíciója

A Bruntland jelentés szerint „fenntartható az a fejlődés, amely biztosítani tudja az emberiség jelenlegi szükségleteinek kielégítését anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációinak lehetőségét a saját szükségleteinek kielégítésére” [World, 1987]. Ez egy olyan változási folyamatot feltételez, melynek során az erőforrások kihasználása, a beruházások irányítása, a technikai fejlődés és a szervezeti változások egymással harmonikusan alakulnak a jelenlegi és jövőbeni szükségleteknek megfelelően, lehetővé téve ez által a jelen és jövőbeli kapacitások növekedését az emberi szükségletek kielégítése céljából. A jelentés legfontosabb üzenete, hogy a környezet és fejlődés minden kérdését egy rendszerben, azok összefüggésében kell kezelni.

A fenntartható fejlődés definíciója magában foglalja a méltányosság követelményét, mind az egy generáción belüli, mind a generációk közötti szinten, hiszen a fenntarthatóság

alapjának a Föld jelenlegi és jövőbeli polgárainak a javakhoz való igazságos hozzáférését és egyenlő esélyeit tekinti.

1.2.2 A fenntartható fejlődés egyéb definíciói, erős és gyenge fenntarthatóság

A fenntartható fejlődés definíciói, értelmezései két szélsőséges felfogás, a gyenge és erős fenntarthatóság között helyezkednek el. A gyenge fenntarthatóság definíciója kizárólag a szűk gazdasági szférára értelmezi a fenntarthatóságot. E nézet szerint „legalább egyenlő szintű fogyasztást kell garantálni a jelen és jövő generációi számára, míg az erős fenntarthatóság ezen túl az ökoszisztémák megőrzését is feltételezi [Bresso, 1993].”

A gyenge fenntarthatóság elmélete megelégszik azzal, hogy a jövő generációira legalább akkora vagyont hagyjunk örökül (beleértve az ember által létrehozott és a természeti javakat is), mint amekkorát ősainktől mi örököltünk. Ez a definíció a neoklasszikus közgazdaságtan tisztán materiális jólét-felfogására épül, mely szerint a természeti vagyon és az ember által létrehozott tőkevagyon között tökéletes a helyettesíthetőség. Ezen technocentrista ideológia követői egy „anti-zöld” szabadpiac hívei. Szerintük a gazdasági növekedés szükségszerűen az erőforrások kihasználására épül.

A fenntarthatóság erős elmélete felismeri a természeti környezet különös értékét. Szerinte az unokáinknak örökül hagyott természeti vagyon nem lehet kisebb az általunk örökölnél, azaz nem engedi meg a természeti értékek tőkejavakkal való helyettesítését. Ez az ököcentrista ideológia a természeti értékek megőrzése érdekében egy „szélsőségesen zöld” gazdaságot képzel el. Elképzelése szerint a termelés és a fogyasztás radikális visszafogására lenne szükség - a népesség növekedésének megfékezése mellett - ahhoz, hogy a jelenlegi gazdasági fejlődés fenntarthatóvá váljon.

A továbbiakban a szerző a fenntartható fejlődés fogalmát a fenntarthatóság erős elméletének megfelelően használja, mivel meglátása szerint a fenntartható fejlődés koncepciója eredendően globális ökológiai indíttatású. A fenntartható fejlődés három pillére közül a környezeti pillér az, ami abszolút elsőbbséget élvez a gazdasági és társadalmi megfontolások előtt. Ezt a nézetet támasztják alá az ökológiai közgazdaságtan

neves képviselői által megfogalmazott fenntarthatósági definíciók, nemzetközi szervezetek interpretációi, valamint a környezetvédelemről szóló törvény is.

Herman Daly definíciója szerint „a fenntartható fejlődés a folytonos szociális jóllét elérése, anélkül, hogy az ökológiai eltartó-képességet meghaladó mértékben növekednénk. A növekedés azt jelenti, hogy nagyobbak leszünk, a fejlődés pedig azt, hogy jobbak. A növekedés az anyagi gyarapodás következtében előálló méretbeli változást, míg a fejlődés a nagyobb teljesítőképesség elérését jelenti [Gyulai, 2008].”

Robert Constanza definíciója jól szemlélteti az ökocentrikus megközelítés lényegét: „A fenntarthatóság egy reláció a humán gazdasági rendszerek és egy dinamikusabb, de általában lassabban változó ökológiai rendszer között, amelyben:

az emberi élet fennmaradása hosszú távon biztosított,

az egyénnek lehetősége van saját és családja jólétének biztosítására,

az emberi társadalmak, kultúrák fejlődni képesek,

de amelyben az emberi aktivitás hatásai korlátok között vannak, azért, hogy ne rombolja le a diverzitást, komplexitást és az ökológiai életfenntartó funkciókat [Gyulai, 2008].”

A Világ Tudományos Akadémiáinak Deklarációja szerint: „a fenntarthatóság az emberiség jelen szükségleteinek kielégítése a környezeti és természeti erőforrások jövő generációk számára történő megőrzésével egyidejűleg [Bulla, 2002].”

Az OECD szerint a „fenntartható fejlődés olyan fejlődést jelent, amely nem veszélyezteti a lakosság egészségét és az ökoszisztémákat, továbbá a társadalmi-gazdasági igényeket úgy elégíti ki, hogy a megújuló erőforrásokat lassabb ütemben használja fel, mint az újratermelődésükhöz szükséges idő, a nem megújuló erőforrásokat pedig az azokat helyettesítő megújuló források előállításának üteménél lassabban használja fel [OECD, 2000].”

A környezetvédelemről szóló törvény szerint a fenntartható fejlődés a társadalmi-gazdasági viszonyok és tevékenységek olyan rendszere, amely a természeti értékeket megőrzi a jelen és a jövő nemzedékek számára, a természeti erőforrásokat takarékosan és célszerűen használja, ökológiai szempontból hosszú távon biztosítja az életminőség javítását és a sokféleség megőrzését [1995, 1995].

Kerekes és Szlávik a fenntartható fejlődés alapelveit a következőképp foglalják össze [Kerekes, 2003]:

- Figyelem és gondoskodás az életközösségekről.
- Az ember életminőségének javítása.
- A Föld életképességének és diverzitásának a megőrzése:
 - Az életet támogató rendszerek megőrzése
 - A biodiverzitás megőrzése,
 - A megújuló erőforrások folytonos felhasználhatóságának biztosítása
- A meg nem újuló erőforrások használatának minimalizálása.
- A Föld eltartó képessége által meghatározott kereteken belül kell maradni.
- Meg kell változtatni az emberek attitűdjét és magatartását.
- Lehetővé kell tenni, hogy a közösségek gondoskodjanak saját környezetükről.
- Biztosítani kell az integrált fejlődés és természetvédelem nemzeti kereteit.
- Globális szövetséget kell létrehozni.

A fenntartható fejlődés erős és gyenge felfogása, valamint az alapjaiban eltérő magyarázatai közötti jelentős különbségek nem a rossz értelmezésből, hanem inkább ideológiai különbségekből adódnak, és abból, hogy sokan vonakodnak elismerni az alapvető mondanivaló következményeit. Valójában maga a Bruntland-jelentésbeli fenntartható fejlődés definíció is politikai alkudozások következménye [Wackernagel, 2001]. A Bruntland-jelentés sem egyértelműen az erős fenntarthatóságot képviseli. Gyakran felróják a dokumentumnak, hogy a világ problémáinak megoldásaként a gazdasági növekedés újjáélesztését javasolja – igaz, azzal a kitételrel, hogy a növekedés minőségét meg kell változtatni. Hibázik a jelentés abban is, hogy csak a szegénységet vádolja a rossz környezeti állapotokért, és nem meri kimondani, hogy a gazdagok a szegényekhez viszonyítva többszörösen használják túl a környezetet.

1.3 A neoklasszikus gazdaságtan környezet-felfogásának kritikája

A neoklasszikus közgazdaságtan képviselői a környezeti problémákat a közjavak illetve a negatív externáliák létevel magyarázzák. Ennek megfelelően a probléma megoldását ezen piaci kudarcok kiküszöbölésében, a közjavak magántulajdonba adásában, vagy a használati

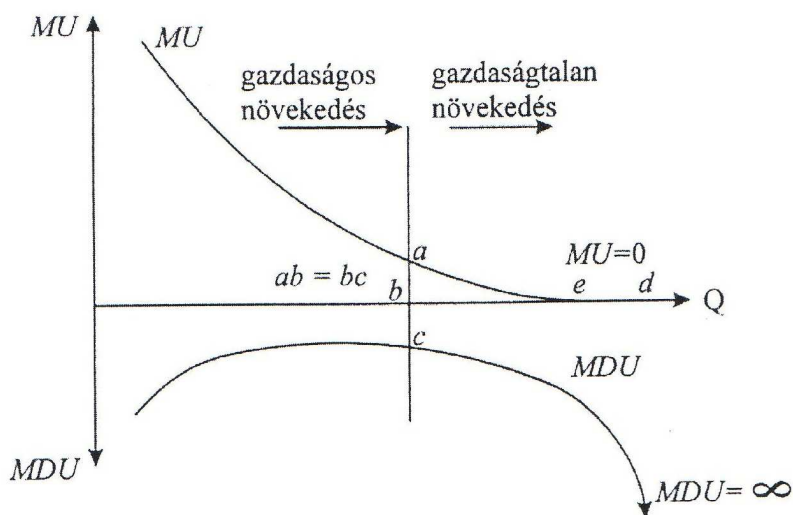
jogok pontos meghatározásában, illetve az externáliák internalizálásában látják. Ezzel elérhető, hogy hatékonyabban működjön a gazdaság, azonban a tágran értelmezett környezeti problémákra nem adnak megoldást. Azzal ugyanis, hogy meghatározzuk a környezet tényleges árát és meg is fizettetjük azt a használójával, még nem biztos, hogy nem fogjuk a Föld eltartó- és tűrőképességét meghaladó mértékben elhasználni a környezetet. A neoklasszikus közgazdaságtan hiányossága éppen az, hogy figyelmen kívül hagyja, hogy a gazdaság „megengedhető” mérete a Föld eltartó- és tűrőképessége által korlátozott, még akkor is, ha ezen korlátok meghaladásának következményei csak hosszú távon jelentkeznek.

A bioszféra egy zárt, véges, nem növekvő rendszer, melyben a rendszer valamennyi részének kimenete kapcsolatban áll a többi rész bemenetével, az egyetlen rendszeren kívülről érkező bemenet a Nap energiája. A gazdasági rendszer (ami, ne felejtjük el: a természeti rendszer része!) ezzel szemben mind az anyag, mind az energia, mind pedig az információ szempontjából nyitott rendszerként működik. Folyamatosan növeli az anyag- és energia-felvételt a körülötte lévő zárt világból, és növekvő mértékben bocsátja vissza a szennyezést és a hulladékokat. Véges világunkban ennek a nyitott gazdasági rendszernek a növekedése sem lehet végtelen! Jelenleg a gazdaság teljesítményét a bruttó nemzeti, illetve hazai termék mutatóival mérjük, ezek viszont éppen a gazdaság átalakító teljesítményének (értékes nyersanyagokból értéktelen hulladékokká történő alakítás) növelését könnyvelik el sikerként. Egy nyitott rendszerben, ahol léteznek végtelen kapacitású források és hulladékennyelők, melyekből anyaghoz és energiához lehet jutni, illetve amelyekbe a hulladékokat el lehet helyezni, a gazdaság sikerességének mérésére az anyagátalakító teljesítmény megfelelő mutató. Zárt rendszerben azonban ez az anyagátalakító tevékenység inkább minimalizálendő. A gazdasági siker mércéjének tehát azt kell tekintenünk, hogy az emberi jól-lét maximalítása a végső ráfordítás minimalizálása mellett menjen végbe.

Mi a gazdaság optimális mérete az ökoszisztémához képest? A mikroökonómiában minden tevékenység az optimális méretét keresi; azt a pontot, ahol a növekvő határköltség egyenlő a csökkenő határhaszonnal. Ezen a ponton túl ugyanis a tevékenység további növelése ráfizetéses lenne, mert jobban növelné a költségeket, mint a hasznokat. Miért nem teszi fel senki az optimális méret kérdését a makroökonómiában? A makroökonómiában határköltségek és határhasznok utolsó termékegységre vonatkoztatott összehasonlítása helyett csupán egyetlen számlánk van, a GDP, amely a költségeket és a hasznokat egyetlen

kategóriába vonja össze, növekedését hasznosnak tartjuk. Valójában azonban költségek is keletkeznek GDP növekedésével, még ha rendszerint nem is mérik őket. Ilyenek az ökológiai szolgáltatások kimerítése, szennyezése és pusztítása, a szabadidő feláldozása, a közösségek szétzilálása a tőke mobilitása érdekében, vagy a jövő generációk örökségéből egy jelentős rész eltékozása. Makroszinten is érvényes hogy a GDP optimális szintje ott van, ahol a jövedelmek csökkenő határhaszna egyenlő az emelkedő határköltséggel. Ezen a ponton túl a további növekedés gazdaságtalan, mert jobban növelné a költségeket, mint a hasznokat.

Két alapvető jóléti forrásunk van: az ember alkotta tőkéből valamint a természeti tőkéből származó szolgáltatások. A gazdaság növekedésekor a természeti tőkét mesterséges tőkévé alakítjuk. Az ábrán MU (marginal utility) mutatja a mesterséges tőkeállomány növelésének hasznosságát. MDU (marginal disutility) görbe ábrázolja a növekedés határköltségét, (a feláldozott természeti javak, a szabadidő feláldozása, a közösségek szétzilálása stb.) A makrogazdaság optimális mérete ott van, ahol a nettó pozitív hasznosság maximális. Két további határ figyelhető meg: az e pont, ahol MU=0, ahol a további növekedés még zero költséggel is eredménytelen, illetve d pont, ahol ökológiai katasztrófa következik be és MDU a végtelenhez tart.

1. ábra

Forrás: Herman E. Daly: A gazdaságtalan növekedés elmélete, gyakorlata, története és kapcsolata a globalizációval In: Természet és gazdaság , Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény, Typotex Kiadó, Budapest, 2004 (396. o.)

Hogyan fordulhat elő, hogy makrogazdasági szinten figyelmen kívül hagyjuk a növekedés költségeit és a gazdaság optimális méretének a kérdését?

Az uralkodó neoklasszikus elmélet a gazdaságot nem a természeti rendszer alrendszerének tekinti, hanem fordítva; a természetet tekinti a gazdaság egy, kitermelő és hulladéklerakó szektorának. Ebben a szemléletben a gazdaság növekedésének nincsenek határai, hiszen a gazdaság maga az egész, a gazdaságon kívül nincs semmi, növekedése így semminek nincs kárára, nem is lehetnek költségei, a gazdaságtalan növekedés itt tehát nem értelmezhető.

Másik érv a gazdasági növekedés költségeinek figyelmen kívül hagyására az, hogy bár létezik a gazdaságnak optimális mérete, de ettől a ponttól még nagyon távol vagyunk. A növekedés határhaszna még olyan nagy, hogy a határköltsége ehhez képest elhanyagolható. Ez a gyakorlatban azt jelentené, hogy a gazdasági tevékenység mérésére szolgáló GNP-növekedés utolsó egységének haszna nagyobb, mint a költsége. Mindezt az empirikus vizsgálatok nem igazolták. A fenntartható gazdasági jólét mutatója (ISEW), a jólét mérése érdekében a GNP-t korrigálja a környezeti költségekkel, a jövedelemelosztásban beálló változásokkal és a csökkenő szabadidővel. J. Cobb, C. Cobb és H. Daly az USA példáján keresztül vizsgálták a GNP és az ISEW mutatók alakulását a 20. század második felében. Az ISEW csökkenő mértékű de pozitív korrelációban volt a GNP-vel körülbelül 1980-ig, utána viszont a korreláció negatívba fordult. Az empirikus eredmények tehát nemigen bizonyították, hogy az Egyesült Államokban a GNP növekedése egyértelműen fokozta volna a jólétet, sőt 1980 óta talán nem is létezik ilyen összefüggés [Daly, 2004].

1.4 A fenntarthatóság mutatói

Mint az az előzőekből is látszik, a nemzetgazdasági mutatók hagyományos rendszere nem nyújt teljes képet a társadalmi jól-letről, nem képes tehát arra sem, hogy megbízhatóan jelezze, a gazdasági növekedés vajon hozzájárult-e a fenntartható fejlődéshez. A társadalmi jóllét számos feltétel együtteséből áll össze, az anyagi jólléten túl befolyásolja a környezet minősége, a biztonság, az egészség, a szabadidő, a boldogság, a szabadságjogok érvényesülése stb.

A fenntarthatóság felé való haladás mérésének mutatói klasszikusan a három pillér valamelyikének mérésére szolgálnak, így beszélhetünk csak környezeti, vagy kizárólag szociális vagy gazdasági mutatókról. Ezek a részrendszerek állapotáról fontos információkat szolgáltatnak ugyan, de nem adnak képet a rendszer egészének állapotáról. Ezért szükség van a társadalmi jóllét komplex módon történő mérésére, valós fejlődést mérni tudó mutatók alkotására, melyek a környezeti és szociális változókat integrálják a gazdasági mutatók rendszerébe.

1.4.1 A fenntarthatóság környezeti mutatói

A környezeti mutatók osztályozása a hatás-állapot-válasz modell segítségével lehetséges. A modell alapja, hogy az emberi tevékenységek hatást gyakorolnak a környezetre, így befolyásolják a természeti erőforrások mennyiségét és minőségét (állapot). A társadalom ezekre a változásokra környezetvédelmi, gazdasági intézkedésekkel vagy a viselkedés megváltoztatásával reagál (válasz).

- A környezeti hatások indikátorai az emberi tevékenységek következtében kialakult környezeti terhelést írják le. Ezek a mutatók többnyire a termelés és a fogyasztás mértékével vannak kapcsolatban.
- A környezeti állapot mutatói a környezet minőségét, és a természeti erőforrások minőségét és mennyiségét mérik.
- A társadalmi reakciók mutatói azokat az egyéni és kollektív tevékenységeket mérik, amelyek az ember által a környezetben okozott károk elkerülésére vagy orvoslására irányulnak.

Az OECD által alkalmazott legfontosabb mutatók a következő területekre terjednek ki [OECD, 2000]:

- Klimatikus változások: CO₂ kibocsátás, üvegházhatású gázok koncentrációja a levegőben stb.
- Ózonréteg állapota: CFC gázok fogyasztása, UVB sugárzás erőssége.
- Levegő-minőség: szennyező anyagok kibocsátása és koncentrációja.
- Szemét: a szemétermelés intenzitása stb.
- Víz: vízkészletek használatának intenzitása, szennyvízkezelés stb.

- Erdők: erdők használatának intenzitása, erdők mennyisége, és szerkezete stb.
- Energiaforrások és nyersanyagok: a használat intenzitása, nyersanyag minősége stb.
- Biodiverzitás: védett területek stb.

Bár nem tartozik a klasszikus környezeti mutatószámok közé, de szemléletessége és gyakorisága miatt említést érdemel az M. Wackernagel és W.E Rees által kidolgozott ökológiai lábnyom mutató. Az ökológiai lábnyom azt méri, hogy a bioszféra regeneratív kapacitásaiból mennyit használ az emberiség, azaz mennyi átlagos földterület és vízterület szükséges ahhoz, hogy egy adott populációt a fogyasztásának adott szintjén eltartson. Egy adott népesség ökológiai lábnyoma az összes lakos által fogyasztott összes termék előállításához szükséges területtel egyenlő [Wackernagel 2001].

1.4.2 A fenntarthatóság szociális mutatói

A szociális mutatók célja a társadalom állapotának leírása, illetve a különböző politikai intézkedések hatékonyságának mérése. Az OECD által felsorolt főbb szociális mutatók a következő területeket ölelik fel [OECD, 2000]:

- Munkapiac: munkanélküliségi ráta, foglalkoztatás mértéke, nyugdíjkorhatár stb.
- Oktatásügy: részvétel aránya, oktatási kiadások stb.
- Család: termékenység, dolgozó anyák, gyermeküket egyedül nevelő szülők stb.
- Egészség: orvosi ellátáshoz való hozzájutás, csecsemőhalálozás stb.
- Jövedelem elosztás: minimálbér, létminimum stb.
- Az állam szociális költségei

1.4.3 A fenntarthatóság komplex gazdasági mutatói

A nemzetgazdaságok teljesítményének mérésére ma a leggyakrabban használatos mutatók a megtermelt javak és szolgáltatások piaci értékének számbavételén alapulnak. A nemzeti számlarendszerek klasszikusan használt kategóriái azonban nem mondanak semmit a környezet szennyezettségének mértékéről, vagy a természeti erőforrások felhasználásáról, ami viszont kétségkívül befolyásolja a jelenlegi és jövőbeni jólét mértékét.

Már a GDP számításának módja is pontatlanságokat hordoz magában, így nem jelenthet megfelelő alapot egy ország jólétének a mérésére. Nem veszi ugyanis figyelembe a piacra nem kerülő termelés értékét, mint például a családon belüli termelést vagy a fekete gazdaság teljesítményét. Paradox az a helyzet is, hogy a GDP-ben benne foglaltatik a környezeti károk helyrehozásának értéke, azaz szennyezni és tisztítani a GDP emelkedését vonja maga után, míg eleve nem szennyezni a környezetet, nem emeli a GDP értékét [Bresso, 1993]. A megelőző, környezetbarát anyag- és energiatakarékos gazdálkodás ugyanakkor negatívan hat a GDP-re, figyelmen kívül hagyva az esetleges jólétnövekedést. Egy olyan korban viszont, ahol a környezet állapota ilyen jelentősen befolyásolja az élet minőségét, az emberi fejlődés mérése nem köthető továbbra is kizárólag a jövedelem növekedéséhez. Nem lehet elvonatkoztatni az emberi fejlődés szociális tényezőinek integrálásától sem. Nemzetközi összehasonlítások azt mutatják, hogy az országok közötti jövedelmi eltérések alig a felét magyarázzák a várható élettartamban, vagy a csecsemőhalálozási rátában meglévő különbségeknek, még kisebb részét a felnőtt lakosság írni-olvasni tudási arányának [Anand 2000]. Mindezek jól mutatják, hogy a jólét valódi méréséhez arra van szükség, hogy komplex módon közelítsük a gazdasági növekedés, a természeti erőforrások és a szociális kérdések összefüggéseit. Ha komolyan gondoljuk a fenntartható fejlődés megvalósítását, nem mérhetjük a fejlődést a régi mutatókkal, mert azok torz képet festenek.

Számos olyan új megközelítés létezik ma már, ami megpróbálja integrálni a klasszikus gazdasági mutatószámok rendszerébe a környezet állapotára és a társadalom jellemzőire vonatkozó méréseket is. A disszertáció ezek közül a legjelentősebbeket tekinti át.

1.4.3.1 A védekezésre fordított költségek számításának rendszere

Az első próbálkozás a környezet állapotának figyelembe vételére a gazdaság teljesítményének számításánál, a védekezésre fordított költségek számításának rendszere volt. A módszer azon a megállapításon alapul, hogy GDP-t növelő tételeknek számítanak azon tevékenységek értékei is, amelyek kizárólag a környezetben okozott károk helyrehozatalára irányulnak. Az eljárás azt javasolja, hogy a GDP aktuális értékéből kerüljenek levonásra a környezeti károk elkerülésére illetve csökkentésére fordított

összegek. Becslések szerint ezek a költségek az országok többségében elérik a GDP 1,5 - 2 százalékát [Lanza, 1997]. A módszer előnyei közé tartozik, hogy hipotetikus értékek helyett csak a ténylegesen a védekezésre fordított összegekkel dolgozik. A módszer kétségkívüli hátránya viszont, hogy nem foglalkozik azokkal környezeti károkkal, melyek helyrehozatalára nem történnek lépések, így nem tükrözi a jólét reális szintjét. Hiszen e modell alapján számolva egy nagyon szennyezett ország, ha keveset költ a környezeti károk elleni védekezésre nagyobb GDP-vel rendelkezhet, mint a környezetvédelemre sokat költő szomszédja [Bresso, 1993].

1.4.3.2 A természeti örökség számbavétele

A természeti örökség számbavétele egy Franciaországban kidolgozott és – bonyolultsága, hatalmas költségei miatt - csak ott alkalmazott módszer. Ez az eljárás a természeti vagyon mennyiségi és minőségi számbavételén alapul, és komplex értékelését adja a környezet állapotának.

A szisztéma három alapszámlát alkalmaz:

- Az „elemek számlái” felsorolják az összes természeti elemet alapegységekre bontva (nyersanyagok, tengerek és édesvizek, talaj, növény- és állatvilág) feltüntetve az időszak eleji mennyiséget, a változásokat és a záró értékeket.
- Egy minőségi mutatókra épülő számlarendszer az ökoszisztémák működését hivatott leírni.
- Egy harmadik számlán mérik az emberi „fogyasztást” a természetből, történjék az termelési vagy rekreációs céllal.

Ezen számlák természetes mértékegységben megadott értékeit pénzben kifejezve egy olyan szatellit számlarendszert kapunk, mely integrálható a nemzetgazdasági számlarendszerbe.

1.4.3.3 A természeti erőforrások értékének csökkenését számba vevő módszer

Ebben az esetben valódi számvitelről van szó. A nyersanyagkészletek értékének megállapításához szükséges a nyersanyagok mennyiségének leltári felmérése, majd a

kapott értékből a fogyasztás levonása, illetve az esetleges új lelőhelyeken talált mennyiségek hozzáadása. A kiinduló mennyiség és a záró érték különbözetét a nettó árral (piaci érték mínusz kitermelési költségek) megszorozva a természeti erőforrások piaci értékének csökkenését kapjuk, amivel már módosíthatóak a nemzetgazdasági számlarendszer aggregátumai.

1.4.3.4 A SEEA módszer

A SEEA (Satelite system for integrated Enviromental and Economic Account) az ENSZ statisztikai hivatala által kidolgozott számviteli módszer, amely komplex módon integrálja a nemzeti számlarendszert a környezeti erőforrások számbavételének eredményeivel. Az eredmény egy „zöld nemzeti össztermék” [Lanza, 1997], amely monetáris és fizikai mennyiségekben is kifejezi a környezet romlásának mértékét illetve a természeti erőforrások minőségi változásait.

1.4.3.5 Human Development Index (HDI)

A fenti, elsősorban környezeti változókra koncentrááló módszereken túl léteznek olyan megközelítések is, amelyek szociális nézőpontokat is igyekeznek integrálni a gazdasági mutatók rendszerébe. A Nobel-díjas Amartya Sen nevéhez fűződő Human Development Index három normált mutató átlagaként kerül kiszámításra, a vásárlóerőparitáson számított egy főre jutó GDP természetes alapú logaritmus, a születéskor várható élettartam, és az oktatás szintjét reprezentáló mutató kombinációjaként, mely utóbbi kétharmad arányban az írni-olvasni tudó felnőtt lakosság arányából, egyharmad arányban a beiskolázási arányból származtatható. Az emberi fejlődést reprezentáló három dimenzió kombinálásával egy, az adott ország polgárainak jólétét árnyaltabban tükröző, 0 és 1 közé eső mutatót kapunk, melynek segítségével rangsor állítható fel a Föld országai között. Az ENSZ a vizsgált országokat 3 csoportba sorolja, a 0,8-at meghaladó HDI értékkel rendelkező nemzetek számítanak fejlettnak, közepesen fejlettek a 0,799 és 0,5 közé eső értékkel rendelkezők, míg alacsonyan fejlettek a 0,5 alatti HDI-vel bíró országok [Moran, 2008].

A HDI jelenleg a legszélesebb körben alkalmazott mutató az emberi jólét mérésére. Annak érdekében, hogy még szélesebb spektrumát mutassa a HDI az emberi jólétnek, az ENSZ rendszeresen publikálja a jövedelem eloszlás egyenlőtlenségével korrigált Inequality-Adjusted Human Development Index-et (IAHDI), valamint 1995 óta a Gender-related Development Index-et (GDI), ami a nők és férfiak közötti egyenlőtlenségeket mutatja a HDI dimenziói mentén [NEUMAYER, 2001].

A HDI-t kiegészítő széles körben használt szociális dimenziót mérő mutatószám a Human Poverty Index, mely az adott ország szegénységi indexét számítja ki a 40 évnél kevesebb várható élettartamú lakosság aránya, az írni-olvasni tudó felnőtt lakosság aránya, a megfelelő minőségű ivóvízzel nem rendelkezők aránya, valamint az 5 évesnél fiatalabb gyermekek között az alultápláltak arányának átlagolásával.

1.4.3.6 A fenntartható gazdasági jólét mutatója

A J. Cobb, C. Cobb és H. Daly által kidolgozott fenntartható gazdasági jólét mutatója (Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW) az erős fenntarthatóság definíciójára épül, és alapja a környezeti károk hagyományos gazdasági megközelítésének teljes újragondolása. „A mutató a nem helyreállított környezeti károk GDP-ből való levonásából indul ki és számítja újra a nemzeti jövedelmet, figyelembe véve a jövedelem eloszlását és az emberi kapcsolatok minőségi mutatóit is. [Bresso, 1993]” Az ISEW flow típusú, vagyis a folyamatokat követő mutató, melynek két lényeges eleme, hogy figyelembe veszi a fogyasztási egyenlőtlenségek változásának a jólétre gyakorolt hatását, valamint beépíti a hosszú távú környezeti károsodások jelenértékét is.

1.4.3.7 A nettó gazdasági jólét mutatója (NEW)

A nettó gazdasági jólét mutatója (Net Economic Welfare) a hagyományos gazdasági mutatórendszerrel kísérli meg átfőmálni egy ország jólétét pontosabban kifejező indikátorrá. Az eddigi módszerekkel számított bruttó nemzeti terméket módosítja a piacra nem kerülő termelés értékének hozzáadásával, illetve a környezeti és társadalmi károk értékének levonásával. A gyakorlati számítások azt mutatják, hogy a nettó gazdasági jólét mutatója

meghaladja a GDP értékét (azaz a fekete gazdaságban megtermelt érték magasabb a károk becsült értékeinél), viszont a növekedési üteme jóval kisebb, ami főként a környezeti károk túlzottan erős növekedésének tudható be. Javító intézkedések nélkül tehát a NEW értéke hosszútávon a GDP értéke alá kerülhet [Bresso, 1993].

1.4.3.8 Valódi fejlődés mutató

Az új típusú nemzetgazdasági mutatók közül kiemelkedő jelentőségű a C. Cobb, D. Halstead és J. Rowe nevéhez fűződő, 1995-ben publikált Valódi Fejlődés Mutató (Genuine Progress Indicator, GPI) [Kerekes, 2003]. A GPI is a GDP által számba vett személyes fogyasztásból indul ki, de módosítja azt a jövedelemelosztás alakulásával, majd hozzáadja, illetve levonja a különböző társadalmi, ökológiai költségeket és hasznokat. A jövedelemelosztás különbségeinek növekedése csökkenti, csökkenése növeli a társadalmi jólétet, azaz a GPI értékét is. A mutató ezen kívül figyelembe veszi a házimunka és a családban folyó gyermeknevelés értékét, a csökkenő szabadidőt, az önkéntes munka értékét, a tartós fogyasztási javak szolgáltatásait, a bűnözés költségét, valamint a környezetszennyezés, környezetvédelem költségeit.

Az új típusú nemzetgazdasági mutatókat áttekintve a teljesség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy ezen mutatóknak is vannak hiányosságai. Nem képesek ugyanis átfogóan figyelembe venni és pontosan számszerűsíteni minden jólétet befolyásoló tényezőt, mint például a feketegazdaság által termelt értéket, a munkahelyi környezet értékét, vagy a biológiai sokféleséget. Alkalmazásuknál a legtöbb gondot a számbavétel problémái jelentik; gyakran hiányoznak ugyanis megfelelő adatok, nem is beszélve a környezeti károk pénzben való kifejezésének nehézségeiről. Természetesen az emberi jólét túlságosan sokrétű dolog ahhoz, hogy egyetlen mérőszámmal teljesen bemutatható legyen. Az új típusú mutatók, hiányosságaik és nehézségeik ellenére is reálisabban mutatják egy-egy nemzet jólétét, mint a hagyományos indikátorok, alkalmazásukkal közelebb juthatunk a valódi jólét méréséhez.

1.5 Környezeti fenntarthatóság globalizálódó világunkban

A globalizáció folyamata napjainkra behálózta az egész világot. A fenntartható fejlődés elveinek megvalósítására, vagy akár csak ennek egy szeletként, egy adott környezetpolitikai cél elérésére törekvő állam globalizálódott világunkban nem vonhatja ki magát a környezeti kérdések nemzetközi összefüggés-rendszeré alá.

A világpiac integrációjának folyamata az 1820-as évektől kezdődően figyelhető meg. Azóta - leszámítva a két világháború közötti időszakot - az integráltság foka egyre gyorsuló ütemben nő, és soha nem látott mértéket öltött az elmúlt évtizedek információs és kommunikációs technológiai fejlődésének köszönhetően. A napjainkban zajló gazdasági globalizáció egy rendkívül összetett folyamat, melyre nehéz egységes, egyértelmű definíciót adni. Egyik legfontosabb jellemzője a világ összekapcsoltsága; az, hogy az emberi civilizáció, a gazdasági tevékenység az egész bolygóra kiterjed, és hogy a nemzetközi kereskedelem és a pénzügyi tevékenységek nemzetek feletti, globális szinten működnek.

A gyakorlati tények azt bizonyítják, hogy a nemzetközi piacok gyors növekedését sajnos mérhetetlen környezetszennyezés és a természeti erőforrások túlzott használata kísérte. A környezethasználatot felfokozó gazdálkodás világméretű elterjedése globális ökológiai krízishez vezetett.

1.5.1 A globális környezeti javak és a kollektív cselekvés problematikája

Nemzetközi viszonyoknak, nemzetközi rendszernek hagyományosan az államok közötti viszonyokat szokás nevezni. A nemzetközi rendszer legfontosabb ismérve, hogy hiányzik belőle az államok feletti autoritás, az együttműködést kikényszerítő hatalom, mely híján a rendszer anarchikussá válik. A nemzetközi rendszernek azonban ma már csak egy részét alkotják az államok. Globalizálódó világunkban egyre meghatározóbb szerepet töltenek be a nemzetközi szervezetek és a multinacionális vállalatok a nemzetközi kapcsolatok

alakításában¹. Amikor tehát a környezeti kérdések megoldásainak nemzetközi vetületeiről, nemzetközi ökopolitikáról beszélünk, az államok mellett más nemzetközi szereplők politikájára is figyelemmel kell lennünk.

A tiszta környezet közjószág. A közjavak sajátosságai, hogy fogyasztásukból senkit nem lehet kizárni, ha azokat bárki előállítja, hasznaikból mindenki részesedik, fogyasztásuk nem versengő, valamint kollektív cselekvésre van szükség az előállításukhoz. A kollektív cselekvés problematikája alapvetően abból fakad, hogy az egyéni ösztönzők és a csoport számára kívánatos cél között nincs megfelelés. A tiszta globális környezet, mint közjószág áldásaiból gyakorlatilag senkit sem lehet kizárni. Egyúttal előállításánál felmerül a kollektív cselekvés problematikája, hiszen minden nemzetközi szereplő abban érdekelt, hogy a többiek járuljanak hozzá az „előállításához”, neki pedig ne kelljen költséges és fáradságos módon változtatnia magatartásán.

Ha a nemzetközi kapcsolatok klasszikus paradigmájából indulunk ki, mely szerint az államok hatalmi aspirációk által irányított, önérdékkövető aktorok, akkor nehéz megoldást találni a kollektív cselekvési problémára. Olson [Boda, 2004] szerint a kollektív cselekvési probléma megoldása nagyobb valószínűséggel következik be viszonylag kis csoportokban, amelyek tagjai nem egyforma erejűek, és az erősebb tagok számára adódik annyi haszon a közjószágból, hogy hajlandók azt biztosítani akkor is, ha a többi csoporttag potyázik. Nagyobb méretű csoportokban a kollektív cselekvés esélye csökken, eléréséhez szelektív ösztönzők, például az együttműködés jutalmazása, vagy a potyázás büntetése szükségesek. Ilyen szelektív ösztönzők lehetnek a normák vagy a társadalmi nyomás, ami azonban szintén inkább kisebb, személyes kapcsolatokra épülő közösségekben működik jól. Olson elmélete alapján az államok közösségében még csak-csak lenne esély a kollektív cselekvésre, hiszen az államok száma viszonylag kevés, erejük nem egyforma, működnek bizonyos szelektív ösztönzők is (pl. egyes országokat jobban sújthatnak egyes környezeti károk, ami együttműködésre ösztönöz). Ám a globalizáció következtében az egyre nagyobb befolyással rendelkező transznacionális vállalatok megjelenésével egy sokféle érdeket magában foglaló nagy méretű csoport jött létre a nemzetközi porondon.

¹ „a világ száz legnagyobb gazdaságából több mint ötven vállalat (ha az országok éves hazai össztermékét hasonlítjuk össze a vállalatok forgalmával)” [Boda, 2004]

Elméletileg a kollektív cselekvési probléma három esetben szűnik meg; ha külső kényszer (pl. jogszabály) írja elő az együttműködési kötelezettséget, ha a közjóságot sikerül olyan magánjósággá alakítani, amely piaci áruvá válhat, vagy az aktorok normavezérelt önszabályozása által.

1.5.1.1 Politikai megoldás

A globális kollektív cselekvés problémáját elméletileg legegyszerűbben egy globális világállam oldhatná meg. Nem zárható ugyan ki, hogy a jövőben kialakulhat egyfajta globális kormányzás (ehhez hasonló pl. az ENSZ Biztonsági Tanácsa vagy a G8 országai), de létrejötte a közeljövőben semmiképp sem várható. Nincs meg hozzá a politikai akarat, létrehozásának és működtetésének a technikai nehézségei szinte áthidalhatatlanok, ráadásul egy ilyen képződmény igen nagy demokratikus deficittel járna. Kialakulása már csak emiatt sem kívánatos. Marad tehát a nemzetközi környezetvédelmi megállapodások rendszere, mint külső kényszerítő erő. A nemzetközi környezetvédelmi együttműködésnek akkor van a legnagyobb esélye, ha az adott környezeti probléma következményei elsősorban azokat az országokat sújtják, amelyek képesek cselekedni a probléma megoldása érdekében. A nemzetközi környezetpolitikában kétségkívül a nagyhatalmak befolyása érvényesül. Ők azok, akik politikai nyomást tudnak gyakorolni a szabályok betartása érdekében, illetve képesek ösztönzést jelentő pénzügyi alapokat felállítani az egyezményekben foglaltak elősegítésére. Azok a nemzetközi egyezmények, amelyek esetében a nagyhatalmak akadályozókként lépnek fel, nem számíthatnak hosszú távú sikerekre. Ezért féltő, hogy az éghajlatváltozás megakadályozására tett nemzetközi erőfeszítések az Egyesült Államok ellenállásán fognak elbukni.

1.5.1.2 Piaci megoldás

A kollektív cselekvési probléma másik lehetséges megoldása a közjavak magánosítása, mely megteremti az egyéni ösztönzőket a jószág fenntartására. Egy társadalomban a történelmi, kulturális hagyományok és morális megfontolások határozzák meg azt, hogy a társadalom miket tekint közjóságnak. Társadalmi, politikai változások következtében egyes magánjavak, mint például az oktatás vagy az orvosi ellátás átkerülhetnek a közjavak

kategóriájába. Ezzel ellentétes irányú változásokra is adódnak példák, ez figyelhető meg napjainkban a szellemi tulajdonjogok rendszerének esetében.

Az uralkodó gazdaságpolitikai elképzelések szerint sokan a környezet megóvását piaci mechanizmusok alapján képzelik el. A környezet piacosítása egyrészt azt jelenti, hogy a piaci szereplők, a vállalatok tevékenységükbe integrálják a környezetvédelem szempontjait, másrészt, hogy a környezeti javakat piaci áruvá tesszük. A 80-as évek közepétől indult útjára az az ökológiai közgazdasági irányzat, mely a környezetvédelem költségeit nem szükséges rossznak, hanem olyan eszköznek értelmezi, amely az innovációt, a modernizációt és a fejlődést segíti elő. Az elmélet mikroökonómiai irányzatai, a „zöldülő” vállalat vagy „zöld” piac koncepciói a mai napig divatos menedzsment-irányzatoknak számítanak. Lényegük, hogy a környezetvédelem nemcsak, hogy nem rontja a vállalat piaci helyzetét, hanem ügyes menedzsmenttel a vállalati versenyképesség egy új dimenziójává alakítható. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a „zöld” piac korszaka nagyjából a 90-es évek közepéig lecsengett, látványos eredményeket azonban nem hozott, többnyire kimerült egyszerű kommunikációs fogásokban, illetve a „zöld marketing” felfutását eredményezte. A probléma az, hogy a zöld piac hívei (legalább) egy dologban tévedtek: várakozásukkal ellentétben a környezetvédelmi költségek rövidtávon nem térülnek meg. A vállalatok zöldülése tehát önmagától, a zöldülésben rejlő „versenyelőnyök” miatt nem fog megvalósulni. Valamilyen külső ösztönző szükséges a vállalatok tevékenységének zöldítéséhez. Ez elvben lehetne a környezettudatos vásárlók, vagy az etikus befektetők által gyakorolt nyomás is, de ezen csoportok befolyása nem elég erős. Marad tehát a kormányzati környezeti politika szabályozó ereje.

A környezetgazdaságtan úgy tartja, hogy a „zöld” piac kialakításához csupán arra van szükség, hogy a környezeti javakat (mind a természeti erőforrásokat, mind pedig a környezet szennyezés elnyelő képességét) megfelelően beárazzuk. Alapfeltevése, hogy a környezeti javak árai torzák, hiszen nem veszik figyelembe a környezeti költségeket, így negatív externáliák és társadalmi jóléti veszteségek keletkeznek. A környezetpolitika célja, hogy a környezeti költségeket különböző eszközökkel, internalizálja. Ezen felfogás szerint, ha a környezeti politika az internalizálás céljait képes elérni, létrejön a maximális társadalmi jólét, és nem okozhat gondot a piac globális kiterjesztése sem. A gyakorlatban azonban a környezetpolitikai célkitűzések megvalósítását - sőt már maguknak a hatékony

környezetpolitikai céloknak a kitűzését is - megghiúsítják a vállalati lobbierdekek. Általánosan elterjedt az a vélekedés is, hogy a szigorú környezetpolitika, mivel megnöveli a termelési költségeket, az ország nemzetközi versenyképességét gyengíti más, enyhébb környezetpolitikát alkalmazó államokkal szemben. A társadalmi ellenállás és az ellentétes gazdasági érdekek eredményeképpen a környezetpolitikák a gyakorlatban csak kisebb kiigazító intézkedésekre korlátozódhatnak.

A környezetvédelmi kritériumok következetes érvényesítését és a zöld piac kialakulását a gazdasági globalizáció tovább nehezíti, ugyanis lehetővé teszi a vállalatok számára, hogy áthelyezzék a termelésüket olyan országokba, ahol a fejlett országokhoz képest lazább szociális és környezetvédelmi előírások érvényesülnek. A világpiac pedig lehetővé teszi a vállalat számára, hogy megtalálja a kevésbé környezettudatos fogyasztókat. Így aztán pont azok a környezetpolitikai kényszerek szűnnek meg, amelyek a zöld piac kialakításához elengedhetetlenek volnának.

1.5.2 A globalizáció és a környezeti fenntarthatóság kapcsolata a neoliberális felfogás szerint

Az elmúlt másfél évtized gazdaságpolitikáit az elméleti irányzatok terén éppúgy, mint a gyakorlatban a neoliberális eszmék és a monetarizmus erőteljes befolyása jellemezte. A kormányok világszerte a dereguláció, a központi költségvetés lefaragása és a privatizáció eszközeihez folyamodtak. A nemzetközi viszonyokban is teljes liberalizáció figyelhető meg; a szabad kereskedelem nemcsak az áruk, hanem a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása vonatkozásában is elfogadottá vált az egész világon.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatok liberalizálásának hívei szerint a liberalizáció a fenntartható fejlődés megvalósításának előfeltétele, mivel a neoliberális elvek alkalmazásával elért gazdasági növekedés automatikusan megoldja az egyenlőtlenség és a környezetvédelem problémáit. Magyarázatuk szerint ugyanis „a világkereskedelem volumenének növekedése az egy főre jutó jövedelem növekedését hozza magával, ami pedig nemcsak lehetőséget nyújt az államoknak arra, hogy a költségvetésük növekvő részét szánják környezetvédelmi célokra, de erre is ösztönzi őket [Boda, 2004].” E mögött a magyarázat mögött az az előfeltevés húzódik meg, mely szerint a szegénység okozza a

környezeti problémákat. A szegényebb országok lakói a gazdasági fejlődés kezdeti szakaszaiban elfogadhatónak tekintik a növekvő szennyezést mint a gazdasági növekedés mellékhatását. Amikor azonban az ország egy magasabb életszínvonalat ér el, az emberek nagyobb figyelmet fordítanak a környezeti szempontokra, és ez környezeti jogalkotáshoz, környezetvédelmi intézmények létrehozásához vezet. Ezt az érvelést támasztja alá az általánosan elterjedt magyarázat is, mely szerint a fejlődő országok szegényei rombolják a környezetet, mert a túlélés érdekében rá vannak utalva a természet kizsákmányolására, és nem fogják fel tetteik hosszú távú következményeit. Ez az állítás részgazságokat tartalmaz ugyan, de szándékosan figyelmen kívül hagyja az ipari célú környezetszennyezés jelenségét.

A szabadkereskedelem hívei gyakran hivatkoznak a környezeti Kuznets-görbére, mint elméletük tudományos bizonyítékára, ami azt támasztja alá, hogy a gazdasági növekedés kedvező környezeti hatásokkal jár. A környezeti Kuznets-görbe feltevése szerint bizonyos szennyező anyagok kibocsátása jellemző módon növekvő, majd csökkenő tendenciát mutat a nemzeti jövedelem növekedésével². Dasgupta tanulmánya szerint a környezeti Kuznets-görbe a múltbeli adatokból kirajzolódó görbéhez képest a jövőben alacsonyabb jövedelmi szintnél éri el maximumát és ez a maximális szennyezési szint is jóval alacsonyabban lesz, köszönhetően a társadalmi tudatosság növekedésének, a technológiai fejlődésnek, valamint a liberalizáció következtében világszerte felszámolásra kerülő káros állami támogatásoknak [Dasgupta et al. 2002]. Többen azonban kritikával illetik a környezeti Kuznets-görbe koncepcióját. A helyi és rövidtávú költségeket okozó szennyeződésekre (mint az ipari eredetű kén-dioxid, a szennyezett vízkészletek vagy a szálló por) ugyan valóban felírható egy ilyen fordított U alakú görbe, más szennyező anyagok esetében azonban nem. Például az egyéni fogyasztás növekedésével összefüggő kommunális hulladékok mennyisége vagy a szén-dioxid kibocsátás a GDP növekedésével együtt nő. Továbbá az egy szennyezőre felírt U alakú görbe nem mond semmit a kibocsátás rendszerszintű következményeiről. Egy szennyezőanyag kibocsátásának csökkenése vezethet más szennyezők mennyiségének növekedéséhez is. Nem szabad figyelmen kívül

² Simon Kuznets vetette fel azt a hipotézist, hogy a gazdasági növekedéssel a társadalomban tapasztalható jövedelmi egyenlőtlenségek egy ideig nőnek ugyan, ám egy pont után csökkenni kezdenek. Grossmann és Krueger empirikusan bizonyította, hogy a kén-dioxid kibocsátással kapcsolatban szintén fennáll egy ilyen összefüggés.

hagyni azt sem, hogy a környezeti Kuznets-görbe elmélete a fejlett országok 60-as 70-es évekbeli empirikus adataiból indult ki. Ezekben az államokban jelentős környezetpolitikai szigorításokat vezettek be abban az időben, ezért megalapozatlan a feltevéséből azt a következtetést levonni, hogy a GDP növekedése automatikusan a szennyezőanyag kibocsátás csökkenéséhez vezet. Végül, ugyan bizonyos szennyező anyagok kibocsátásával kapcsolatban mutattak ki U alakú görbéket, nem találtak azonban ilyen összefüggéseket a természeti erőforrások használatára vonatkozóan.

1.5.3 Környezeti érvek a globalizáció ellen

1.5.3.1 A világgazdaság méretével összefüggő problémák

Az ökológiai közgazdászok legfontosabb érve a gazdasági globalizáció ellen az, hogy növeli a (világ)gazdasági rendszer méretét, ami már így is túl nagy a természet rendszeréhez képest. A gazdasági növekedés az anyag- és energia-igény folyamatos emelkedésével jár, ami csak növekvő környezeti terhelés mellett képzelhető el. Az esetleges hatékonyságnövekedésből eredő anyag- vagy energia-megtakarításokat pedig a globalizáció következtében előálló összefogyasztás-növekedés bőven ellensúlyozza. A globalizáció ellen szól az is, hogy hatására a túlzott környezethasználattal járó modern gazdaság, minden környezeti és társadalmi következményeivel együtt az eddig még érintetlen területeken is a gazdálkodás domináns formájává válik.

1.5.3.2 A termelő tevékenységek mobilitása

A globalizáció velejárója (vagy éppen elősegítője?) a termelés fejlett országokból a fejlődő országokba telepítése. A piacszerzés, az olcsóbb munkaerő, vagy a kedvezőbb adózási feltételek miatt a fejlődő országba áttelepülő termelés viszont alacsonyabb környezeti színvonalon fog működni, mint azt az anyaországban tette. A külföldi befektetőket becsalogatni szándékozó országok ugyanis folytonos versenyben vannak a bérek alacsonyan tartása, a szociális-, biztonsági és környezetvédelmi normák lazítása területén [Daly, 2006], így aztán nem állítanak szigorú környezetvédelmi előírásokat a betelepülni

kívánó vállalatok számára. A fejlődő országok alacsonyabb környezeti normáinak vonzerejét támasztják alá a gazdasági szektorok szerinti vizsgálódások is; számos környezetintenzív iparág települ át a fejlett országokból a fejlődőbe.

1.5.3.3 A globális verseny

A globalizációval szemben a legélesebben megfogalmazott kritika az, hogy „a deregulált gazdasági viszonyok a versenyképesség folyamatos és kétségbeesett javítására ösztönzik a nemzetgazdaságokat, és ez nemcsak a biztonsági, az egészségügyi, hanem a környezetvédelmi előírások lazításához (vagy szigorításának elmaradásához) is vezet [Boda, 2004].” A hatékony környezetpolitikai intézkedéseket azonban nem csupán az exportpiacokért és a külföldi beruházók becsalogatásáért folyó kiélezett verseny gátolja. A nemzetközi gazdaság intézményi rendje ugyancsak a kereskedelmi és beruházói érdekeknek biztosít elsőbbséget, és adott esetben meg is tiltja a szigorú környezeti intézkedések bevezetését. A WTO határozottan korlátozza a nemzeti környezetpolitikák játékterét, különösen akkor, ha azok olyan eszközöket alkalmaznak, amelyek kereskedelmi hatásokkal járnak, mivel érvelésük szerint a környezetvédelmi okokból bevezetett vámjellegű intézkedések nem növelik az exportáló ország környezeti színvonalát, ugyanakkor a „világ legszegényebbjeinek a munkalehetőségét veszélyeztetik” [Dasgupta, et al. 2002].

1.5.3.4 A nemzetközi kereskedelem hatásai

A liberalizáció hívei Adam Smithre és David Ricardora hivatkozva gyakran érvelnek a szabad kereskedelemben rejlő komparatív előnyökkel. Az angol klasszikus ökonómiai iskola alakjai dolgozták ki a komparatív előnyök elméletét, mely szerint a szabad kereskedelem bizonyos feltételek teljesülése esetén minden részt vevő fél (ország) számára előnyös. Globalizálódó világunkban azonban a „bizonyos feltételek” egyre kevésbé teljesülnek. A kereskedelem hasznosságát minden fél számára biztosító feltételek Ekins, Folke és Costanza tanulmánya alapján a következők [Ekins, 2004]:

- Nincsenek negatív externáliák. A valóságban azonban szinte minden termelő tevékenység meg nem fizetett negatív externáliákkal jár, az árak nem tükrözik a termelés teljes költségeit, így a kereskedelem csak a piaci, nem pedig a teljes

komparatív előnyök szerint alakul. A szűkös erőforrások figyelembe nem vett hozzájárulása csakúgy, mint a környezeti degradáció olcsóbbá teheti a terméket, megtévesztve a termelő országot, mely azt hiszi, hogy komparatív előnye van az adott termék esetében. Az ilyen termékre specializálódás torzítja a kereskedelmi rendszert és csökkenti az ország társadalmi jólétét.

- Stabil árak. Az elmélet feltételezi, hogy az árak a termelés költségei valamint a piaci kereslet, kínálat alapján alakulnak ki. A valóságban azonban a cégek képesek befolyásolni az árakat.
- Egyenlően dinamikus komparatív előnyök. Ha a komparatív előnyök egyenlőtlenek, a legkevésbé dinamikus komparatív előnyre (kevés technológiai újítást igénylő, alacsony hozzáadott értékű termékre) specializálódott országok a növekvő egyenlőtlenségek kárvallottjaivá válhatnak, gazdaságuk reménytelen stagnálásba süllyedhet.
- A termelési tényezők nemzetközi immobilitása. A komparatív előnyök elmélete azon az explicit feltételezésen alapul, hogy a tényezők nemzetközileg nem mobilak. A termelési tényezők mobilitásával ugyanis a különböző országokból származó tényezők az abszolút előnyök logikája szerint fognak áramlani a határokon át. Az abszolút előnyökkel nem rendelkező országokban nyomás fog nehezedni a munkabérekre, a munkakörülményekre, a környezetvédelmi szabályozásra és minden másra, amiről úgy vélik, rontja a versenyképességet.

Az a tény, hogy a világkereskedelem rendkívüli bővülését a második világháború óta az országok közötti jövedelemkülönbségek növekedése kísérte, azt támasztja alá, hogy a nemzetközi kereskedelem haszna nagyon egyenlőtlenül oszlott meg a résztvevő nemzetek között.

A nemzetközi kereskedelem okozta közvetlen környezeti problémák klasszikus esete, amikor egy természeti erőforrás eddig korlátozott belföldi keresletét a szinte korlátlan világpiacon kereslet váltja fel. A megnövekedett keresletre válaszoló növekvő termelés szükségszerűen a természeti erőforrás túlhasználatainak, idővel kimerülésének veszélyét hordozza magában. Egyértelmű, hogy az ilyen jellegű problémákat a termék megfelelő beárazása sem oldaná meg, egyetlen megoldás a kereskedelem korlátozása lenne.

A kereskedelmi érdekek miatt kialakuló specializáció elsősorban a mezőgazdaságban okoz problémákat. A világgazdaságba való bekapcsolódás érdekében a fejlődő országok mezőgazdasági termelői csupán néhány haszonnövény termesztésére specializálódnak. Ezzel pedig nem csupán a tradicionális gazdálkodásuk és életformájuk vész el. A termesztett növények számának csökkenése következtében az egész ökoszisztéma átalakul, több növény és állatfaj visszaszorul, eltűnik. A homogenizáció komoly veszéllyel is járhat, mivel egy esetleges fertőzés hatalmas területeken pusztíthatja el a termést, így a fejlődő országok egyre inkább kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek, mert rá vannak utalva a drága permetezőszerek importjára.

A globális piacliberalizálás az „értelmetlen kínálatot teremtette meg világszerte, olyan árukat és göngyölegeket utaztatva földrészeken keresztül, amelyek helyben, regionálisan is léteznek, előállíthatók [Bulla, 2002]”. A világkereskedelem volumenének emelkedése szükségszerűen a szállítás iránti igény növekedését hozta magával. Úgy becsülik, hogy a kereskedelem felelős a világ kőolajfogyasztásának nyolcadáért [Ekins, 2004]. Megnövekedett a közúti szállítás mennyisége a vasúti szállításhoz képest, holott utóbbi környezeti terhelése jóval kisebb. Komoly gondot okoz a tengerek elszennyeződése is a főbb hajózási útvonalak mentén.

A globális gazdaság, a távolsági kereskedelem, az egymástól térben és időben elszakadó termelési tevékenységek még egy jelentős problémát felvetnek. A távolság megnehezíti az információáramlást a környezeti erőforrások kimerüléséről, vagy a környezet szennyeződéséről. Amit nem látunk, nem érzékelünk közvetlenül, számunkra olyan, mintha nem is létezne; így nem is érezzük, hogy felelősséggel tartoznánk érte. Ha a környezeti problémák máshol keletkeznek, a döntéshozók nem érzékelik a saját bőrükön a problémákat, kevésbé hajlamosak tenni ellenük. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a vállalatok ne vegyenek tudomást tevékenységük társadalmi és környezeti költségeiről.

A világkereskedelem szabályai lehetővé teszik ugyan az államoknak, hogy védjék saját környezetüket, de nem teszik lehetővé, hogy védjék saját iparukat az olyan versenytársakkal szemben, akik alacsonyabb környezeti normák mellett olcsóbban termelnek. A Kereskedelmi Világszervezet szabályai az államok saját környezetpolitikai intézkedéseit is megkérdőjelezhetik akkor, ha ezek a szabadkereskedelem vagy a szabad tőkemozgás útjában állnak.

1.6 Következtetések

Az ökológiai krízis globális, annak kell tehát lennie a lehetséges megoldásoknak is – szól a jól ismert, már-már közhelyszerű gondolat. Az ökológiai krízis az egész Földet érintő kérdés mind a következmények, mind az okok oldaláról, ezért a megoldásra irányuló szabályozásnak is univerzálisnak kellene lennie. A globális környezeti problémák megoldásához nemzetközi összefogásra lenne szükség, ezt azonban nehéz elérni, hiszen nemcsak az ellentétes állami érdekek, hanem az egyre nagyobb befolyással rendelkező nemzetek feletti vállalatóriások lobbitevékenysége is ellenkező irányba sodorja a folyamatokat.

A globális környezeti javak közjóságok, melyek megőrzéséhez minden nemzetközi szereplőnek hozzá kellene járulni, ám az ehhez szükséges ösztönző rendszer vagy nem is létezik, vagy nem biztosítja a javak fenntartható használatát. A neoklasszikus ökonómia képviselői által hangoztatott „zöld” piaci megoldások a gyakorlatban nem működnek sem vállalati, sem nemzetgazdasági szinten. Külső kényszerítő erőként csak a nemzetközi környezetvédelmi megállapodások lennének képesek rászorítani a nemzetközi szereplőket a környezetszennyezés mérséklésére. Ezek létrehozatalában azonban kétségkívül a nagyhatalmak dominanciája érvényesül, ami nem feltétlenül biztosítja a környezeti érdekek maradéktalan érvényre jutását.

A gazdasági növekedés korlátait a Föld eltartó- és tűrőképessége szabja meg. Ezt a korlátot lépte túl az emberiség a XX. század második felében. A környezetpolitika eddigi erőfeszítései képtelenek voltak megállítani a környezet fokozódó terhelését. A környezet védelmének első generációs megközelítései, a környezeti elemek állapotának megóvására tett szabályozások önmagukban nem voltak elégségesek, mert a problémák „csővégi”, okozati kezelésére korlátozódtak, illetve a helyi hatások kezelése érdekében más környezeti elemekre vagy térben távoli területekre exportálták a terhelést. A környezet megóvásának ma divatos megközelítését, a környezeti szempontok szektorokba történő integrációját pedig még sehol sem sikerült megfelelően átültetni a gyakorlatba.

Kétségtelen, hogy a fenntartható fejlődés elmélete jelentős hatást gyakorolt a gazdaságra, például a környezetbarát fogyasztási szokások, a tiszta technológiák bevezetésével, vagy a megújuló erőforrások jelentőségének felismerése által. Bizakodásra adhat okot az is, hogy a fenntartható fejlődés elvei beépültek a gazdasági tervezés gyakorlatába a világ számos pontján. Ám mindezek ellenére sem lehetünk elégedettek; a világ még mindig a fenntarthatatlanság felé halad.

A környezet minőségét alapvetően a termelés és a fogyasztás szerkezete határozza meg, ez pedig a társadalom értékrendje által determinált. Az emberiség felismerte ugyan, hogy csökkentenie kell a természeti erőforrások túlhasználatát, valamint a szennyezőanyagok környezetbe juttatását annak érdekében, hogy a gazdaságot fenntarthatóvá tegye, de nem hajlandó feláldozni kényelmes életmódját. A környezeti problémák hatékony megszüntetéséhez az azokat kiváltó okokat, tehát a társadalom által hordozott, az anyagi jólétet előnyben részesítő értékrendet, a fogyasztás és termelés szerkezetét kell megváltoztatni. Megoldást jelentene egy új fogyasztói mintázat követése, melyben erős képvisellel bír a helyi identitás, a helyi termékek választása, a természetes iránti igény, és az ökoszociális megfontolások érvényre juttatása a fogyasztásban. A termelés terén a fenntarthatóságot támogató termelői mintázatok alapja az integrált termékpolitika, mely az energia és anyagfelhasználás minimalizálására és megújuló erőforrások használatára törekszik, minimalizálja a negatív externáliákat, természetes úton lebomló anyagokat használ, a termék életútjának a „bölcstől a bölcsőig” elven történő tervezését valósítja meg, s nem utolsó sorban a helyi tudás és erőforrások használatára összpontosít.

Mindezek ismeretében a nemzetközi és a nemzeti környezetpolitikáknak a fejlődés fenntarthatósága érdekében kitűzött célja az lehet, hogy az elkövetkezendő évtizedek társadalmi, gazdasági, erőforrás-használati valamint migrációt alakító folyamatait pozitív irányba befolyásolják annak érdekében, hogy a környezeti szempontból előnyös hatásokat fölerősíteni, megsokszorozni, míg a kedvezőtlen, kockázatot jelentő folyamatokat enyhíteni lehessen.

2 Fenntartható fejlődés az Európai Unióban

2.1 Az EU környezetpolitikája

2.1.1 Történeti áttekintés

Az Európai Unióban az elmúlt évtizedekben politikai és kvázialkotmányos szinten végbement a fenntartható fejlődés filozófiájának egyfajta elismerése. Az EU környezetpolitikájának történeti áttekintése arról a tanulási folyamatról árulkodik, melynek lényege a környezet értékének felismerése, a fenntartható fejlődés elveinek elismerése, egyben a liberális ökonomizmus mindenhatóságának megkérdőjelezése. Ahogy az ököcentrikus szemlélet bizonyos elemei beszivárognak a közös joganyagba, az egy szélesebb intézményi-tudományos elfogadottság jele, még akkor is, ha a valóságban működő folyamatok, meghozott döntések nem minden esetben konvergálnak az ökonómiai elvekkel.

Az EU környezetpolitikáját a viszonylag fiatal politikák közé soroljuk, ugyanis 1957-ben a Római Szerződésben rögzítettek alapján az Európai Közösség még nem rendelkezett saját környezetpolitikával. Az Alapszerződés célja elsődlegesen a gazdasági integráció létrehozása volt, a környezetvédelem ekkor még nem vált alapkérdéssé.

Az, hogy a környezetvédelem problémaköre nem jelent még meg közvetlenül a Szerződésben, több szempontból is érthető. Egyrészt a Szerződés célja elsősorban a gazdasági integráció volt, másrészt először az 50-es években mutatkoztak jelei a környezeti ártalmak sokasodásának, a környezetszennyezés mértéke, a környezeti károk egyelőre tehát nem voltak még olyan méretűek, hogy felkeltették volna a politika, vagy akár a közvélemény figyelmét.

A szemléletmódbeli változás a 60-as évekre tehető. A gazdasági növekedés negatív következményeinek látványossá válása lassan kezdte átformálni a gondolkodásmódot, amit addig a technikai haladás mindenhatóságába vetett hit jellemezett. A környezet állapotának kérdése lassan a közvélemény érdeklődésének homlokterébe került, ekkor erősödtek meg a különböző környezetvédelmi mozgalmak is.

Részben ez a szemléletváltás, a környezetvédelmi problémák sokaságára való ráébredés tette szükségessé az Európai Gazdasági Közösségek részéről is a közös környezetvédelmi fellépést.

Az első környezetvédelmi témájú közös jogszabály 1967-ben látott napvilágot. A direktíva a veszélyes anyagok osztályozására, csomagolására, megjelölésére vonatkozó szabályokat tartalmazta. A környezeti jogalkotásra felhatalmazást a Római Szerződés 100. cikke adott, amely kimondja, hogy „a tagállamokra kötelező direktívák bocsáthatók ki, ha arra olyan téren van szükség, ami közvetlen hatást gyakorol a közös piac működésére [Bándi, 2004].”

Általánosságban is elmondható, hogy az első közösségi környezetvédelmi direktívákat a közegészségügyi problémák megoldása ihlette. Azok a közös jogszabályok, amik az emberi egészség kérdését csak közvetve érintik, és elsősorban a környezet valamely jellemzőjének minimumszintjét állapítják meg, csak a 70-es évek közepén jelentek meg.

A 70-es évek elejére a döntéshozók számára világossá vált, hogy a környezeti kérdésekben való közös cselekvés hiánya gátolja az integráció előrehaladását. Az egyes tagállamokban érvényes, egymástól különböző termékszabályozás közvetlen hatással volt a köztük lévő kereskedelemre. Továbbá - a környezetvédelmi szabályozás eltérőségének eredményeként - a lazább környezetvédelmű országokban az ipar telepítésének költségei kisebbek voltak, az így megjelenő termelési költségtényezők közötti különbségek pedig már jelentősen befolyásolták a gazdasági szereplők versenyhelyzetét a közös piacon.

Az egyre növekvő környezeti pusztítás, valamint a közös cselekvés hiánya miatti piactorzító hatások szükségessé tették a szorosabb közösségi együttműködés kialakítását. Részben az Egyesült Nemzetek első stockholmi Környezetvédelmi Konferenciájának hatására, az Európai Gazdasági Közösségek 1972-es párizsi csúcskonferenciáján elfogadásra került, hogy „a Közösségeknek különös figyelmet kell fordítania a kézzel nem fogható értékeknek és a környezet védelmének [Bándi, 2004]”. A párizsi csúcson született megállapodás felhívta az Európai Bizottságot a közösség környezetvédelmi stratégiájának, első környezetvédelmi akcióprogramjának a kidolgozására.

Habár a Római Szerződés nem támasztotta alá megfelelő jogi alapokkal, „jogszabályi felhatalmazással” a közösségi környezetpolitikát, elindítását az tette lehetővé, hogy a

tagállamok között konszenzus alakult ki a szabályozás szükségessége tekintetében. A római szerződés 2. cikke kimondja, hogy a „közösség feladata a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlesztése, folyamatos és kiegyensúlyozott növekedés, az állampolgárok életszínvonalának emelése [Bándi, 2004]”. Az itt megfogalmazott célok széles körű értelmezésével lehetett alapot találni a környezeti szabályozásra. A Tanács a környezetvédelmi akcióprogramokat nyilatkozattal illetve határozattal fogadta el, ami nem jelentette az elfogadott dokumentumok kötelező erejét, csak politikai állásfoglalásnak volt tekinthető.

2.1.1.1 Az Első Környezetvédelmi Akcióprogram

Az 1973-ban elfogadott Első Környezetvédelmi Akcióprogram a Közösség környezeti politikájának alapjait rakta le azáltal, hogy első ízben adott e területen átfogó programot a Közösség számára, megfogalmazva a követendő környezeti politika napjainkban is érvényes céljait és alapelveit.

Az Akcióprogramról szóló nyilatkozat az Európai Közösségek céljainak eléréséhez tartja szükségesnek a környezetvédelmet, s határozottan kijelenti, hogy az életminőség javítása és a természetes környezet védelme a Közösség alapvető feladatai közé tartozik, s ezért szükséges a Közösségi Környezeti politika végrehajtása. Az Akcióprogram legfontosabb célkitűzései a következők voltak [Bándi, 2004]:

- Szennyezés és a környezeti ártalmak megelőzése, csökkentése, s amennyire csak lehetséges, megszüntetése;
- Kielégítő ökológiai egyensúly fenntartása és a bioszféra védelmének biztosítása;
- A természeti erőforrások ésszerű használatának biztosítása;
- Élet- és munkakörülmények javítása;
- A környezeti szempontok erőteljesebb érvényesítése a várostervezésben és a földhasznosításban;
- A környezeti problémák közös megoldásának keresése, nemzetközi szervezetekkel való együttműködés.

Az első akcióprogramban lefektetett alapelvek mind a mai napig a közösségi környezeti politika meghatározó iránymutatását jelentik. Ezek az alapelvek a következők:

- A szennyezés illetve a környezeti ártalmak forrásánál való fellépés;
- A környezeti hatások figyelembe vétele;
- A természeti erőforrások ésszerű hasznosítása;
- A tudomány és a technika környezetvédelmi célú fejlesztése;
- A szennyező fizet alapelve;
- Egyik állam sem okozhat környezeti kárt a másik államnak;
- A fejlődő országok érdekeinek figyelembe vétele;
- Az Európai Közösség és a tagállamok regionális és nemzetközi együttműködése;
- A környezetvédelem a Közösségben mindenki ügye, amelyet minden szinten oktatni kell;
- A környezeti cselekvés megfelelő szintjének meghatározása;
- A tagállamok környezeti politikájának összehangolása és harmonizálása a Közösségben.

A környezetvédelmi akcióprogram azon túl, hogy kijelöli a közös környezeti politika céljait és alapelveit, meghatározza a közösségi szintű tevékenység területeit, valamint megjelöli az egyes ágazati területeken végrehajtandó feladatokat is, melyekhez konkrét határidőket rendel.

2.1.1.2 A Második és Harmadik Környezetvédelmi Akcióprogram

Az 1977-ben elfogadott második, majd az 1982-ben elfogadott Harmadik Környezetvédelmi Akcióprogram megközelítésében és célkitűzéseiben az első folytatásának tekinthető. Figyelemre méltó előrelépést mutatnak azonban abban, hogy a közösségi környezetpolitikát már nem csak a gazdasági célok elérése eszközének tekintik.

A Második Környezetvédelmi Akcióprogram az első projektjeinek folytonosságát volt hivatott biztosítani, néhány új feladat egyidejű kijelölésével, mellyel átfogóbb környezeti politikát kívánt megvalósítani. Az akcióprogram kiemelt szerepet szánt a környezeti hatásvizsgálatoknak, részletesen elemezte a gazdasági eszközöknek a környezetvédelem szolgálatába állítását.

A Harmadik Környezetvédelmi Akcióprogram újdonsága, hogy a gazdaság és környezetvédelem összekapcsolása mellett, kiemeli a környezet önmagáért való értékét, kijelenti, hogy a közösség alapvető céljának tekinti magát a környezetvédelmet. Nagy hangsúlyt fektet a környezetvédelmi szempontoknak a gazdasági tevékenységek tervezésébe, fejlesztésbe való integrálására.

2.1.1.3 A Negyedik Környezetvédelmi Akcióprogram

A Negyedik Környezetvédelmi Akcióprogram, melyet 1987-ben, röviddel az Egységes Európai Okmány hatálybalépését követően fogadtak el, a közös környezetvédelmi politikának új szakaszát indította el.

Az 1986-ban elfogadott Egységes Európai Okmány alapvető változást hozott, mivel kiegészítette a Római Szerződést a környezetre vonatkozó címmel, alkotmányos rangra emelve ezáltal a Közösség Környezeti Politikáját. Az Okmány megteremtette a szükséges jogi, politikai legitimitációt azzal, hogy a Római Szerződés közösségi politikákról szóló harmadik részébe beemelte a környezetről szóló VII. címet. Az Okmány átvette az Első Környezetvédelmi Akcióprogramban meghatározott célokat és alapelveket, szól a környezeti döntések megalapozásának követelményéről, a szubszidiaritás elvének alkalmazásáról, valamint a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés szükségességéről.

Az Egységes Európai Okmány elfogadásától kezdve beszélhetünk a jogharmonizáció intenzívebbé válásáról a környezetvédelmi szabályozás területén. Az EU környezetvédelmi szabályozása többnyire direktívák útján valósul meg. Ezek kötelező érvényűek ugyan, de nem érvényesülnek közvetlen hatállyal a tagállamokban, hanem azokat a tagállamoknak a belső jog részévé kell tenniük. A környezetvédelmi direktívák tehát lehetőséget adnak a tagállamoknak, hogy eltérő környezeti földrajzi, éghajlati, gazdasági és igazgatási adottságaikhoz tudják igazítani a végrehajtás módját. A közösségi környezetvédelmi jog a kötelező minimumot jelenti, és megengedi a tagállamok számára, hogy ennél szigorúbb környezetvédelmi szabályokat alkalmazzanak mindaddig, amíg ez összhangban van a szerződés többi rendelkezésével.

A Negyedik Környezetvédelmi Akcióprogram kihasználta az Okmány által nyújtott lehetőségeket és kijelenti, hogy a „környezetvédelmet, mint alapvető faktort szükséges figyelembe venni a gazdasági döntések meghozatalában” . Az, hogy a közösségi környezetpolitika látványos sikereket ért el az ipari szennyezések visszaszorításában, valamint, hogy a 90-es évekre a közösségi politikák mindegyikébe bekerült, nagy mértékben az Egységes Okmány eredményének tudható be.

2.1.1.4 Az Ötödik Környezetvédelmi Akcióprogram

Az Európai Uniót 1992-ben létrehozó Maastrichti Szerződés a fenntartható fejlődés szempontjából mérföldkőnek tekinthető. A közvetlenül a Rio-i Föld csúcs után aláírt Maastrichti Szerződés úgy módosította a Római Szerződést, hogy az a Közösség céljai közé emelte a „környezetet respektáló fenntartható fejlődést”. A fenntartható fejlődés céljának kinyilvánítása annak bizonyítéka, hogy a magas politika szintjéig képes volt elhatolni az a felismerés, hogy a fejlődés önmagában nem feltétlenül pozitív. A Szerződés kiemeli a környezetvédelem integrációs szerepét, valamint a környezetvédelmet a gazdasági célokkal egyenrangú célként ismeri el azáltal, hogy a bevezető rendelkezések közé teszi.

Az 1993-ban indult Ötödik Környezetvédelmi Akcióprogram, mely a „Fenntarthatóság Felé” címet kapta, már a fenntartható fejlődés szellemében fogalmazza meg a közösségi környezeti stratégia új elemeit. Az akcióprogram kialakítására nagy hatással volt az 1992-ben Rio de Janeioban rendezett Föld csúcs, az akcióprogram lényegében az ott elfogadott Agenda 21 végrehajtásának része. Az új közösségi környezeti stratégia alapkövetelményként fogalmazza meg az átfogó életminőség és a természeti erőforrásokhoz való folyamatos hozzáférés lehetőségének fenntartását, a tartós környezeti károsodás elkerülését. Számos haladó elképzelést, köztük a környezeti szempontoknak a többi szakpolitikába való integrálását is tartalmazza. Célként fogalmazza meg, hogy szükség van jogalkotásra a környezeti adatok javítása, a tudományos kutatás és fejlesztés, az ágazati tervezés, a köztájékoztatás, valamint a pénzügyi támogató mechanizmusok kiépítésére, fejlesztésére terén. Lényeges és újszerű mondanivalója a fogyasztási szokások és viselkedési minták megváltoztatására irányuló törekvés, ami nyilvánvalón ellentmond a szabadpiaci alapon nyugvó ökonomizmusnak.

Sajnos az Ötödik Környezetvédelmi Akcióprogramban foglalt haladó célok, részben a tagállamok ellenállásából adódóan nem valósulhattak meg maradéktalanul. A program 1998-ban történt felülvizsgálata során a környezetpolitikát megalapozó információrendszer fejlesztése érdekében megalapították a koppenhágai székhelyű Európai Környezetvédelmi Hivatalt, melynek fő feladata a valós környezeti adatok gyűjtése és feldolgozása, valamint ezekre alapozott helyzetjelentések és cselekvési javaslatok kidolgozása a döntéshozók és a közvélemény számára.

2.1.1.5 A Cardiffi Folyamat

A környezetvédelmi politika integrációjára történő első hivatalos hivatkozást a Stockholmi Nyilatkozat tartalmazza: „Az államoknak egy olyan integrált és koordinált megközelítést kell elfogadniuk a fejlődés tervezésére, amely biztosítja, hogy a fejlődés összeegyeztethető az emberi környezet védelmének és javításának igényével – lakosságuk érdekében [Savoia, 2007].” Ezt követően mind a Bruntland-jelentés, mind pedig a Rio-i ENSZ konferencián elfogadott Agenda 21 kihangsúlyozza a környezetvédelem döntéshozatali folyamatokba történő integrálásának fontosságát. Ezt a 2002-es Johannesburg-i Fenntartható Fejlődés Világcsúcs is megerősítette.

Az Európai Közösségen belül a környezeti integráció gondolata már a környezetvédelmi politika kialakulásától jelen volt, de csak az Amszterdami Szerződéssel kapott kellő hangsúlyt és helyet a Közösség alapelvei között. A Szerződés a környezetvédelmi szempontoknak olyan területekbe történő integrálását kívánja meg, melyeket eddig az ilyen megfontolások nem érintettek. A dokumentum egyértelművé tette, hogy a gazdasági fejlődés olyan mintáinak követése a cél, amelyek biztosítják, hogy a környezeti erőforrások a jövő fejlődése számára is rendelkezésre álljanak.

A környezetpolitika egyéb politikákba történő integrációja az 1998-as Cardiffi Csúcstalálkozó után kapott újabb lendületet. A szakirodalomban Cardiffi Folyamatként emlegetett intézkedéssorozat célja - a Szerződés 6. cikkének megfelelően - a környezetvédelemi szempontok beépítése a közösségi tevékenységek és politikák kialakításának valamint végrehajtásának folyamatába. A Cardiffi Folyamat legfőbb

támogatói azok a tagállamok voltak, amelyek már a múltban is támogatták az EU környezetvédelmi kezdeményezéseit: Dánia, Ausztria, Svédország, Finnország, Németország és Hollandia.

2.1.2 Az EU fenntartható fejlődés stratégiája

Az Európai Tanács 1999. évi helsinki csúcstalálkozóján kérte fel a Bizottságot, hogy készítsen egy hosszú távú, fenntartható fejlődést megalapozó stratégiai javaslatot. Az EU Fenntartható Fejlődés Stratégiája, melyet 2001 júniusában fogadott el az Európai Tanács, a Közösség hosszú távú célkitűzéseit fogalmazza meg, figyelembe véve a gazdasági fejlődésre, a társadalmi jóléti ügyekre és a környezetvédelemre vonatkozó, egymással összefüggő elvárásokat és feladatokat. A fenntartható fejlődés tényleges megvalósítása áll tehát a tíz éves távlatokat felölelő Fenntartható Fejlődés Stratégia középpontjában, amely már magában foglalja a környezeti kérdéseken túl a társadalmi és gazdasági vonatkozásokat is.

A Stratégia négy prioritást határoz meg, ezek a következők [Commission, 2001]:

- Az éghajlatváltozás kezelésének kérdése. Az ENSZ éghajlat-változási keretegyezményéhez kapcsolódóan számos közösségi cselekvési terület jelöl ki, többek között a szén-dioxid kibocsátási jogok EU-n belüli kereskedelmét, illetve a megújuló erőforrások alkalmazásának támogatását.
- Természetvédelem és biodiverzitás.
- Környezetvédelem egészségügyi vonatkozásai. A cél olyan környezetminőség megteremtése, amelyben az ember által okozott terhelés nem befolyásolja károsan, és nem kockáztatja az emberi egészséget.
- Természeti erőforrások fenntartható használata és a hulladékkal való fenntartható gazdálkodás.

A Stratégia a fenti prioritásokhoz kapcsolt célkitűzések megvalósításához elengedhetetlenül szükséges eszközként jelöli meg a meglévő jogszabályok végrehajtásának erősítését, kiemeli a környezetvédelmi szempontoknak más közösségi politikákba való integrálásának fontosságát, valamint bevezeti a közösségi politikai dokumentumok környezeti hatásvizsgálatára vonatkozó kötelezettséget. Fontos célként

említi a piac ösztönzését a környezeti érdekek figyelembe vételére, a fenntartható fogyasztói és termelői magatartás, szokások kialakítását. Számos eszközt említ ezen célok elérésére, úgy mint az adóztatás, a díjfizetés, a fogyasztók ösztönzése öko-cimkék alkalmazásával, a közbeszerzések környezettudatos irányítása, a környezetet potenciálisan veszélyeztető tevékenységek állami támogatásának megszüntetése. A környezettudatos magatartásformák kialakításához első lépésként az állampolgárok megfelelő tájékoztatását, szokásaik megváltoztatásának ösztönzését jelöli meg a Stratégia.

A Fenntartható Fejlődés Stratégiát az Európai Tanács 2002-ben Barcelonában kiegészítette az EU globális felelősségének dimenziójával, szem előtt tartva a fenntartható fejlődésről szóló johannesburgi világcsúcstalálkozót. A 2004 nyarán elfogadott Európai Alkotmány megerősítette a fenntartható fejlődés célját, ezen belül is kiemelve a környezet magas fokú védelmét, javítását, valamint kihangsúlyozza, hogy a környezetvédelmet integrálni kell a többi uniós politikába.

2.1.2.1 A Fenntartható Fejlődés Stratégia és a Lisszaboni Folyamat

A globális verseny fokozódása, a gazdasági pozíció megerősítésének, javításának kényszere a középtávú gazdasági célok tudatos ártértékelését tette szükségessé az Európai Unióban. Ennek eredményeképp a tagállamok 2000-ben Lisszabonban célul tűzték ki, hogy az Uniónak tíz éven belül „a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává kell válnia, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, miközben több és jobb munkahelyet és erősebb társadalmi összetartást teremt [Gáthy, 2006]”. Az EU versenyképességi programjának szerepét betöltő Lisszaboni Stratégia nagyra törő gazdasági és társadalmi reformjainak a célja lényegében az EU Egyesült Államokkal szembeni gazdasági hátrányának lefaragása a gazdasági unió szorosabbra vonása, a foglalkoztatás, a gazdasági reformok és a szociális kohézió erősítése által. A Stratégiát a Bizottság a félidei értékelést követően, 2005-ben vizsgálta felül.

Mind a Fenntartható Fejlődés Stratégia, mind pedig a Lisszaboni Stratégia azzal a céllal készült, hogy kijelölje a Közösség hosszabb távú fejlődésének fő tendenciáit. Elemi követelmény tehát, hogy e két alapstratégia összhangban legyen egymással. A Bizottság eredeti céljai szerint az EU Fenntartható Fejlődés Stratégiája és a Lisszaboni Stratégia

kiegészítik egymást. A Fenntartható Fejlődés Stratégia kialakítja azt a hosszú távra szóló átfogó keretrendszert, amelyen belül a Lisszaboni Stratégia szolgáltatja a közép-távú gazdasági és társadalomfejlesztési célkitűzéseket.

A gyakorlatban azonban a két stratégia közötti viszony nem ellentmondásmentes, ami a középtávú gazdasági-versenyképességi és a hosszú távú ökológiai érdekek mélyen gyökerező konfliktusára vezethető vissza. A globalizációs nyomás hatására a gazdasági növekedés erősítése, a versenyképesség fokozása sürgetőbb, hangsúlyosabb feladatként jelenik meg az Unió dokumentumaiban, ez pedig a jelenlegi, fenntarthatósági szempontból káros fogyasztási minták konzerválását, az anyagi fogyasztás növelését jelenti. Ökológiai szempontból nézve viszont hibás az a feltevés, hogy a fejlődés fenntarthatóságához a gazdasági növekedés adja a hajtóerőt. Az egyetlen elfogadható megoldás az lenne, ha az ökológiai korlátoknak való megfelelés célja, a hosszú távú fenntarthatósági érdekek jelölnék ki a középtávú gazdaságfejlesztési stratégiák mozgásterét. A stratégiai szintek és célok közötti tisztázatlan viszonyt, ellentmondást azonban az idézett dokumentumok is igyekeznek elfedni, hiszen maga a Fenntartható Fejlődés Stratégia is elismeri a gazdasági fejlődésnek a fenntarthatóbb társadalom felé való átmenet elősegítésében betöltött szerepét, amennyiben úgy fogalmaz, hogy „hosszú távon a gazdasági növekedésnek, a társadalmi kohézióknak és a környezetvédelemnek kéz a kézben kell előrehaladnia [Council, 2006]”.

2.1.2.2 A Fenntartható Fejlődés Stratégia felülvizsgálata

Az Európai Bizottság 2003 novemberében felkérte az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságot, hogy készítse el egy összefoglalót arról, milyen mértékben sikerült megvalósítani a Fenntartható Fejlődés Stratégia céljait. A tanulmány, számos korábbi elemzéshez hasonlóan elmarasztalja az Uniót az eddigi eredmények elégtelensége miatt, és kijelenti, hogy az Európai Uniónak minden eddiginél nagyobb kihívásokkal kell szembenéznie a fenntartható fejlődés megvalósításához.

A tanulmány részletesen elemzi, milyen problémák állnak a fenntartható fejlődés megvalósításának útjában, mely pontokon van szükség a Stratégia megerősítésére. Kihangsúlyozza a közvélemény tájékoztatásának fontosságát, valamint leszögezi, hogy a

Stratégiának szélesebb társadalmi konszenzuson kell alapulnia a megfelelő támogatottsághoz.

Újszerű meglátása a tanulmánynak, hogy az EU keretein túlmutató célokat is megfogalmaz, amennyiben a termelői és a fogyasztói magatartások megváltozásának az EU-n kívüli nemzetközi kereskedelemre gyakorolt hatásával is foglalkozik. Ha ugyanis az externáliák költségei egy fenntartható gazdaságban internalizálásra kerülnek, az itt működő vállalkozások a világ más részein működő vállalkozásokkal szemben versenyhátrányba kerülhetnek, amiért őket kártérítés illetné meg. A Bizottságnak tehát arra kell törekednie, hogy befolyásolja a Világkereskedelmi Szervezet szabályozását mindezeknek a figyelembe vételére.

A tanulmány kihangsúlyozza továbbá, hogy a szükség van a Fenntartható Fejlődés Stratégia és a Lisszaboni Stratégia közötti összhang megteremtésére, valamint több érthető, és számszerűsíthető mutatóra van szükség, hogy objektív módon lehessen mérni a fenntarthatóság céljai felé történő előrehaladást.

2.1.2.3 A megújult Fenntartható Fejlődési Stratégia

Az EU megújult Fenntartható Fejlődési Stratégiáját az Európai Tanács 2006 júniusában fogadta el. A stratégia kidolgozását a Gazdasági és Szociális Bizottság elemzése alapozta meg, elfogadása előtt társadalmi egyeztetésre került sor az érdekelt szociális és gazdasági partnerek bevonásával.

A megújult stratégia kijelenti, hogy „a fenntartható fejlődés az Európai Uniónak a Szerződésben foglalt átfogó célkitűzése, amely az összes politikáját és fellépését irányítja”. Fő kihívásként a jelenlegi, nem fenntartható fogyasztási és termelési mintáknak, valamint a politikák integrációt nélkülöző alakításának a fokozatos megváltoztatását jelöli meg. A stratégia négy átfogó célt azonosít, a környezetvédelem, a szociális igazságosság és a gazdasági jólét, azaz a fenntartható fejlődés három pillére mellett az EU nemzetközi kötelezettségét a fenntarthatóság világméretű előmozdításában is kiemelt célként jelöli meg.

A stratégia korábbi négy prioritása kibővült, a dokumentum a romló környezeti tendenciákat és a gazdasági, társadalmi problémákat figyelembe véve hét alapvető kihívást határoz meg, az azokhoz kapcsolódó célokkal, operatív célkitűzésekkel és intézkedésekkel együtt. Ezek a következők:

1. Az éghajlatváltozás, valamint az általa okozott költségek és negatív hatások korlátozása. Objektív célok: a Kiotói jegyzőkönyvből eredő kötelezettségvállalások teljesítése; az energiapolitikának az ellátás biztonságát, a versenyképességet és a környezeti fenntarthatóságot szem előtt tartó reformja; a megújuló energiaforrások és a bio-üzemanyagok arányának növelése; valamint az éghajlatváltozás enyhítésének integrálása valamennyi európai szakpolitikába.
2. A fenntartható közlekedés általános célkitűzése annak biztosítása, hogy közlekedési rendszereink megfeleljenek a társadalom igényeinek, miközben minimálisra csökken a közlekedési rendszereknek a gazdaságra, a társadalomra és a környezetre gyakorolt negatív hatása. Objektív célkitűzései: a gazdasági növekedés elválasztása a szállítás iránti igénytől; a közlekedés energiahatékonyságának javítása; a kibocsátott szennyezőanyagok és üvegházhatású gázok csökkentése; és a környezetbarát közlekedési módokra való áttérés.
3. A fenntartható fogyasztási és termelési minták előmozdításának céljai: a gazdasági növekedés elválasztása a környezet állapotának romlásától; a zöld közbeszerzések gyakorlatának terjesztése; valamint az EU világpiaci részesedésének növelése a környezettchnológiák és az öko-innovációk területén.
4. A természeti erőforrások megőrzése és az azokkal való gazdálkodás célkitűzései: a nem megújuló természeti erőforrások használatának és a nyersanyag-felhasználásnak a csökkentése; a megújuló természeti erőforrások túlzott kitermelésének megakadályozása; az ökológiailag hatékony innovációk ösztönzése; a biológiai sokféleség csökkenésének megakadályozása; az életciklusban való gondolkodás, az újrafelhasználás és az újrafeldolgozás előmozdítása.
5. Az egyenlő feltételeken alapuló, magas színvonalú közegészségügy előmozdítása.
6. A társadalmi integráció, a szolidaritás és a polgárok életminőségének javítása.
7. A fenntartható fejlődés előmozdítása világszerte [Council, 2006].

A megújult stratégiát a korábbi stratégiával összehasonlítva szembeötlő a szociális dimenzió erősödése, valamint az EU-nak a nemzetközi környezetvédelemben való irányító szerepének erőteljes hangsúlyozása. A dokumentum számos olyan, korábban jobbra csak

a tudományos gondolkodásban felmerült kérdést tűz ki megvalósítandó célul, mint a nemzeti jövedelem számítási rendszerének környezeti szempontú megreformálása, vagy a tagállami adórendszerek átalakítása oly módon, hogy a munkát terhelő adók helyett az erőforrások igénybevételének, az energiafogyasztásnak vagy a környezetszennyezésnek az adóztatására kerüljön a hangsúly. Fontos törekvésnéként fogalmazódik meg az uniós alapok támogatásainak a fenntartható fejlődéssel összhangban történő felhasználása.

Előremutató célkitűzései ellenére a környezetvédő civil szervezetek nem tartják elég radikálisnak a megújult Fenntartható Fejlődés Stratégiát, mivel az „szép, de már régen ismert, meg nem valósult célkitűzéseket” hangoztat [Gyulai, É.n.]. A stratégia legfőbb hibája véleményük szerint, hogy az a Lisszaboni Stratégia hatására a növekvő versenyképességet és a gazdasági növekedést esszenciálisnak tekinti a fenntarthatóság megvalósulásához, miközben ökológiai szempontból a mennyiségi gyarapodás helyett a minőségi fejlődésre kellene a hangsúlyt helyezni. Bírálják továbbá a Stratégiát azért is, mert a célkitűzések elérésére felsorakoztatott eszköztár nem vonultat fel a korábbi stratégiához képest új elemeket, valamint a Stratégia nézőpontjuk szerint ismét nem a problémák valós okát próbálja kezelni.

Az Európai Bizottság 2007. évi jelentése a fenntartható fejlődési stratégia megvalósításáról szerény mértékű előrehaladásról számol be a 2000. év óta eltelt időszakban. Bízató az éghajlatváltozás kihívás tekintetében, hogy az EU előreláthatólag teljesíteni tudja a Kiotói Jegyzőkönyvben vállalt célokat, nőtt a megújuló erőforrások használatának üteme, bár elmarad a várakozásoktól. Nagy a lemaradás a fenntartható közlekedés területén, mind a közlekedés energiafogyasztása, mind a kibocsátás nőtt az elmúlt időszakban, a környezetbarát közlekedésre való áttérés terén sem mutatkozik előrelépés. Csökkent valamelyest a nem megújuló erőforrások használata, javult a levegőminőség, ám a természeti erőforrások célkitűzés egyéb mutatói tekintetében nem számolhatunk be pozitív elmozdulásról. A jelentés kiemeli, hogy bár csupán szerény eredményeket sikerült elérni a fenntartható fejlődési stratégia első éveiben, de mindenképp figyelemre méltóak az intézményi és politikai előrelépések mind a tagállamok, mind a Bizottság szintjén.

2.1.3 Az EU környezetpolitikai eredményeinek értékelése, feladatok a jövőre nézve

Szinte minden, az EU környezeti politikáját elemző tanulmány megemlíti, hogy a fenntarthatóság felé tett eddigi erőfeszítések nem elégségesek. A magas politika szintjén végbement ugyan a fenntartható fejlődés elismerése, a gyakorlatban azonban nem látszanak ennek eredményei. Egyesek úgy vélik a környezetpolitika egésze valamiféle marketingeszköz szintjére degradálódott [Ohnsorge-Szabó, 2005]. Az mindenesetre tény, hogy a közös környezetpolitika megvalósítását számos akadályozó tényező nehezíti.

Sajnos még mindig nagyok a különbségek a téren, hogy ki mit ért fenntartható fejlődés alatt. A fenntartható fejlődés erős és gyenge értelmezései közötti jelentős eltérések leginkább ideológiai különbségekből adódnak, valamint abból, hogy sokan vonakodnak elismerni az alapmondanivaló következményeit. Az ellentétes érdekek, a szembenálló világnézetek, az összeegyeztethetetlen elemzések valamint a változásoktól való félelem vezet a fenntarthatóság és megvalósítási módjainak félrevezető értelmezéseihez.

A fenntartható fejlődés megvalósítását akadályozó problémák közül ki kell emelni a hiányzó közös politikai akaratot. Az egyes tagállamok és a bizottsági főigazgatóságok részéről gyakran fogalmazódik meg ellenérdek a közös környezetpolitikával szemben. Érezhető ellentét feszül a környezetvédelemben élen járó és a „vonakodó” országok között. Utóbbiak nemzeti környezeti törvényhozása csak a minimális alapelvek betartására szorítkozik, a progresszív javaslatokat minden esetben enyhíteni szeretnék. A politikai alku végére így általában egy olyan „kiüresedett” jogszabály keletkezik, amellyel a haladó országok szakemberei sem elégedettek, de a vonakodó országoknál sincs meg hozzá a megfelelő belpolitikai akarat.

Tény, hogy az EU fejlődése során számos környezetpolitikai elv vált a közös joganyag részévé. A Közösség környezeti jogi szabályozása körülbelül 300-400 jogszabályt és jogi eszközt foglal magában [Savoia, 2007]. A Szerződés tartalmazza a fenntartható fejlődés elvét, egyetlen más uniós politika esetében sem merül fel az integrálás alapelve, számos dokumentumban visszaköszön az elővigyázatosság és a szennyező fizet elve. A közösségi írott jogszabályok környezeti része azonban olyan általános megfogalmazásokat tartalmaz,

amik nem teszik alkalmassá arra, hogy érvényesíthető jogokat keletkeztessen, a közvetlen hatály ellenére sem.

Az elégtelen politikai akarat mögött sokszor lobbyérdekek húzódnak meg. A környezeti jogszabályok szigorítása ellen küzdő üzleti lobbisajnos sokkal erősebb, mint a polgári aktivitás. Pozíciójukat erősíti, hogy az intézkedések kidolgozásához szükséges információkat, technikai tudást eltitkolják, az általuk megfizetett saját kutatók viszont „objektív” tudományos bizonyítékokat tudnak szolgáltatni a döntéshozók számára, szemben a környezetvédelmi szervezetek nem jól bizonyított igényeivel. Az üzleti lobbierőjét fokozza, hogy egyszerre több főigazgatósággal is kapcsolatban vannak, miközben a környezetvédelmi szervezetek többsége inkább csak nemzeti szinten aktivizálja magát és maximum a Környezetvédelmi Főigazgatósággal tart kapcsolatot. Helyzetüket nehezíti, hogy ők a változást akarják, szemben az üzleti lobbisajnos „nem változásért” való lobbizásával és ez mindig nehezebb feladat, ráadásul radikális célokat és módszereket nem alkalmazhatnak, hiszen a Bizottsággal való együttműködés megkövetel egyfajta visszafogottságot. A jogszabályok és stratégiai dokumentumok partnerségi egyeztetésekor a környezetvédelemmel való konzultáció a legtöbb esetben a végső szövegre korlátozódik, ebben a fázisában azonban már a dokumentumok környezeti szempontú érdemi megváltoztatására nem, maximum finomításokra adódik lehetőség.

Gyakran emlegetett hiányossága a közös környezetpolitikának, hogy a szépen hangzó elvek a gyakorlatban nem kerülnek alkalmazásra. Az intézményrendszer alkalmatlansága, a döntéshozatal körülményessége, valamint a környezetvédelmi szempontok más szakpolitikákba való integrálásának hiánya következtében a környezetpolitika megvalósítása lassan halad, ha halad egyáltalán. A probléma alapja, hogy a környezetpolitika elvi síkon meglévő önállósága nem képződik le intézményi egyenrangúsággá. A többi politikához képest kisebb a legitimitása, eszközei korlátozottabbak, tovább rontja a helyzetet az a tény is, hogy nem a legnagyobb országok játsszák a vezető szerepet a környezetpolitikában. A kevés munkatárssal dolgozó Környezetvédelmi Főigazgatóság gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkezik. A Bizottság szintjén született környezetvédelmi jogszabályokat az Európai Tanács általában hígítja és enyhíti, annak ellenére, hogy a közös környezetpolitika elindításában annak idején nagy szerepet játszott. Pozitívum azonban, hogy az Európai Parlamentet általában a

környezetügy iránti elkötelezettség jellemzi, az Európai Bíróság pedig egyértelműen a környezetijog előrevívője.

Talán mindezen problémák együttesen eredményezték azt, hogy mind a döntéshozók, mind a közvélemény körében érezhető szkepticizmus alakult ki a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban. Az EU polgárainak környezettudatossága, bár országonként eltérő, alacsonynak mondható.

A közös környezetpolitika megvalósítását tovább nehezíti, hogy a legkisebb gazdasági recesszió esetén is a környezetvédelem szorul háttérbe. A válság elhúzódásától, és a munkanélküliség emelkedésétől tartva az Unió tartózkodik minden olyan kezdeményezéstől, amely az ipar, a mezőgazdaság vagy a közlekedési ágazatot bármiféle áldozatvállalásra kényszerítené.

2.2 A környezeti szempontok integrációja az EU regionális politikájába

2.2.1 Az EU regionális politikájának története, főbb jellemzői

Az Európai Gazdasági Közösség megalakulásakor még nem rendelkezett regionális politikával, a tagországok a kereskedelmi akadályok lebontását és az egységes belső piac megteremtését tartották a legfontosabbnak. Egy egységes regionális politika kialakítása nem tűnt szükségesnek, mivel akkor még mindenki bízott abban, hogy az integráció és az általános fellendülés hatására automatikusan kiegyenlítődnek a régiók közötti fejlettségbeli különbségek. A 60-as évektől azonban fokozatosan nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági integráció súlyosbíthatja a már eredetileg is elmaradott és periférikus régiók helyzetét, a nagy regionális gazdasági különbségek, pedig komoly társadalmi feszültségekhez, kevésbé tartós gazdasági fejlődéshez, és a piac optimálisnál rosszabb kihasználásához vezetnek. A közösség tagállamai kezdetben önálló regionális politikával próbálták mérsékelni a régiók közötti fejlettségbeli különbségeket, a mind eszközeiben, mind mechanizmusaiiban különböző politikák azonban sok esetben a közös versenypolitikát sértették, ezért elengedhetlenné vált a közösségi fellépés.

A Bizottság, felismervén, hogy a jelentős gazdasági fejlettségbeli különbségek aligha elfogadhatóak az integráció elmélyítése felé haladó Közösségben, 1968-ban létrehozta a regionális politikákért felelős főigazgatóságot, melynek kezdetben a nemzeti regionális politikák összehangolása, később a regionális politikák közösségi szintű irányítása lett a feladata. Az EU regionális politikája a különböző régiók fejlődése közti különbségek csökkentését tűzte ki céljául, a gazdasági és szociális kohézió erősítésének érdekében. Az Egységes Európai Okmány emelte a regionális politikát az elsődleges közösségi joganyagba, beillesztve a Római Szerződés rendelkezései közé a belső piaci célokkal azonos szintű „Gazdasági és társadalmi kohéziót”. Az Okmány lefektette a regionális politika négy, ma is használatos alapelvét (koncentráció, partnerség, programozás, addicionalitás), valamint a kezdetben öt³ célkitűzést is.

A régiók esélyeinek kiegyenlítésére pénzügyi alapokat állítottak fel, összefoglaló nevén a Strukturális Alapokat, melyek az elmaradott régiók infrastruktúrájának fejlesztését, a helyi gazdaságok diverzifikálását, a munkaerő képzettségének növelését, valamint a különböző ágazatok termelékenységének fejlesztését tűzték ki célul.

- 1972-ben az állam- és kormányfők párizsi csúcstalálkozóján született meg a döntés az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA, ERDF – European Regional Development Fund) létrehozásáról. Az alap 1975-től kezdte meg működését, fő célkitűzése, hogy „hozzájárul a gazdasági és társadalmi kohézió megerősítésére irányuló támogatás finanszírozásához (...) érvényt szerez a Közösség prioritásainak és különösen a versenyképesség és innováció fokozása, a fenntartható munkahelyek teremtése és megőrzése, valamint a fenntartható fejlődés biztosítása iránti igénynek [1080/2006/EK].” Ennek megfelelően az ERFA finanszírozásának prioritásai a K+F innováció, környezetvédelmi és infrastrukturális befektetések.
- Az EU regionális politikáját szolgálja a Római Szerződés alapján, 1960-ban felállított Európai Szociális Alap (ESZA, ESF - European Social Fund), melynek fő célja a foglalkoztatottság elősegítése, a foglalkoztatottak térbeli és szakmai mobilitásának növelése. Ennek keretében az ESZA „hozzájárul a Közösség prioritásaihoz a foglalkoztatás és munkalehetőségek javítása, valamint a magas

³ Az 1988-ban rögzített öt célkitűzés az 1995-ös kibővítést követően hatra növekedett, majd a 2000-2006-os időszaktól kezdődően három célkitűzésben került összefoglalásra.

szintű foglalkoztatás és több és jobb munkahely teremtésének ösztönzése révén [1081/2006/EK].”

- 1970 óta működik az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs Része (EMOGA, EAGGF – European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – Guidance Section), amely a mezőgazdaság modernizálásának, a termelési eljárások fejlesztésének támogatását tűzte ki célul. Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapot a 2007-2013-as tervezési periódustól a Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap váltja fel, ami a továbbiakban nem képezi a kohéziós politika részét.
- E három alap egészült ki 1993-ban a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközzel (HOPE, FIG – Financial Instrument for Fisheries Guidance), amely a halászati ágazat szerkezeti átalakítását támogatja. A HOPE 2007-től Európai Halászati Alappá alakult, és ezentúl saját jogalappal rendelkezik, a továbbiakban nem képezi a kohéziós politika részét.
- A Maastrichti Szerződés alapján jött létre 1993-ban a Kohéziós Alap, amely szintén az EU regionális politikáját szolgálja, de kezdetben nem tartozott a Strukturális Alapok közé, mivel nem régiókat, hanem tagállamokat támogat. Eredeti célja az volt, hogy a kevésbé fejlett tagországokat képessé tegye a gazdasági és monetáris unióban való részvételhez előírt kritériumok teljesítésére. A 2007-13-as programozási periódusban a Kohéziós Alap független működése megszűnt, a konvergencia célkitűzés részét képezi, és a Strukturális Alapokra vonatkozó szabályok érvényesek rá. A Kohéziós Alap célja a Közösség gazdasági és szociális kohéziójának megerősítése, a fenntartható fejlődés előmozdításának érdekében. Ezt a célt főleg a transzeurópai közlekedési hálózatok és a környezetvédelem terén kívánja elérni azon tagállamokban, ahol a bruttó nemzeti jövedelem nem éri el az uniós átlag 90%-át.

Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap mellett az EU regionális politikáját szolgálja az Európai Beruházási Bank tevékenysége is.

A globalizáció következtében felgyorsuló gazdasági átalakulásokból, a kereskedelem nyitottabbá válásából, a technológiai forradalom hatásaiból és az öregedő népességből adódó kihívások, valamint a 2004-ben csatlakozott tíz, és a 2007-ben csatlakozott két új tagállam támogatása által támasztott elvárások szükségessé tették a regionális politika

megreformálását a 2007-2013-as programozási periódusban. A regionális politikai céljai 2007-től a Lisszaboni Stratégia növekedési és munkahelyteremtési célkitűzéseit hivatottak hangsúlyosabban erősíteni. Főbb prioritások a Stratégiának megfelelően a technológiai kutatás és fejlesztés, az innováció, a vállalkozói szellem előmozdítása, az információs társadalom, a közlekedés, az energia, a környezetvédelem, valamint a humán tőkébe történő beruházás. A Kohéziós Alap betagozódott a strukturális alapok szabályrendszere alá, a korábbi három célkitűzés tartalmában átalakult, átláthatóbbá vált, kibővültek az Alapok támogatásainak alapelvei. A lebonyolítás kivitelezésében nagyobb önállóságot kaptak a tagállamok, mind a műveletek kiválasztását, mind a költségek elszámolhatóságát tekintve.

Ami a regionális politikának az EU költségvetéséből való részesedését illeti, megállapíthatjuk, hogy a politika jelentőségének emelkedésével és feladatainak bővülésével együtt nőtt az alapoknak a teljes kötelezettségvállalási előirányzaton belüli súlya. A többéves pénzügyi perspektívák bevezetésekor 1988-ban a strukturális alapok mindössze 17,3 %-ot képviseltek a közös költségvetésből, míg ez az arány - a Kohéziós Alappal együtt - 2006-ra elérte a teljes kötelezettségvállalási irányzat 38%-át, a 25 tagúra kibővített EU adataival számolva⁴. A kohéziós politika a 2007-2013-as időszakra 347 milliárd eurós költségvetéssel rendelkezik, ezzel az európai költségvetés több mint egyharmadát képviseli. Magyarország mindebből 25,3 milliárd euróval részesedik [Európai, 2007].

2.2.2 A környezeti szempontok integrációjának relevanciája

A környezeti szempontok regionális politikába történő integrációjának relevanciáját elméleti oldalról a támogatások környezetgazdaságtani szempontú elemzése támasztja alá.

A közgazdaságtan szigorú elvei alapján csak az a támogatás indokolt, amely közjavakat állít elő, és csak olyan mértékig, amíg e közjószág előállítása a magántevékenység számára nem kifizetődő. Ebben az esetben a támogatás pozitív externáliát eredményez. A nem

⁴ Forrás: saját számítás Iván, G.: Az Európai Unió költségvetése a közösségi politikák tükrében, [2005] alapján.

közjóságot előállító támogatások viszont torzítják a piaci versenyt, rontják a hatékonyságot amennyiben ott, ahonnan a támogatás alapjául szolgáló összegeket elvonták a felhasználás hatékonyabb lett volna. Az ilyen támogatások esetén az is problematikus, hogy a támogatott termék vagy szolgáltatás kínálata rendszerint túlmegy a társadalmi optimumon [Kiss, 2003]. Az állami költségvetésekben azonban a fenti, „indokolt” támogatásokon kívül számos egyéb támogatási tétel is található. Az állami szerepvállalás kiszélesítésével ugyanis az állam ágazati és regionális politikákat fogalmaz meg, és a gazdasági fejlődés elősegítését, a foglalkoztatás növelését, a beruházások élénkítését mind különböző támogatásokon keresztül kívánja megvalósítani. Az ilyen támogatások azonban könnyen válnak környezetileg káros támogatássá, amennyiben a támogatott termék vagy szolgáltatás kibocsátását eltérítik a társadalmilag optimális szinttől, negatív externáliákat okozva ezáltal.

Az Európai Unió esetében az állami szerepvállalás messze túlhaladja a közjavak előállítását jelentő „klasszikus”, valamint az externáliák meglétéből fakadó piaci kudarcok kezelésére szorító „közepes” állami funkciókat. Az EU közösségi politikáival az „aktivista” állam tipikus példája, melyben jelentős szerepet játszanak a támogatások, a regionális politika mellett, az energiapolitika vagy a közlekedés területén is.

A környezetgazdaságtan egyik legfontosabb vizsgálati területe a környezeti adók kérdésköre. A környezeti adózás lényege, hogy a környezeti költségek internalizálásával a szennyező fizesse meg az okozott kárt, és a beavatkozás után valósuljon meg a társadalmi-gazdasági optimum. Ha azonban egy környezetet terhelő tevékenységet támogatásban (vagy adókedvezményben) részesítünk, akkor a kibocsátás még messzebb kerül a társadalmi optimumtól. A támogatások kérdésének vizsgálata tehát kétféle megközelítésben is fontos: egyrészt a környezetileg káros támogatások megvonása, másrészt a hasznosak nyújtása formájában. Különös figyelmet kell tehát fordítani a környezeti szempontoknak a regionális politikába történő integrációjára, annak érdekében, hogy a Strukturális Alapok jelentős támogatásainak környezeti hatásait a lehető legkedvezőbben alakítsuk.

2.2.3 Környezeti szempontok a regionális politika szabályozásában

Az Unió regionális politikájának célja kezdetben kizárólag a kohézió erősítése, az elmaradott régiók gazdaságának fejlesztése volt, figyelmen kívül hagyva ezen fejlesztések környezeti hatásait. Bár már az Egységes Európai Okmány, később a Maastrichti Szerződés is felhívja a figyelmet a környezeti szempontok más szakpolitikákba történő integrálásának szükségességére, a Strukturális Alapok szabályozásában ezt még a 1994-1999-es programozási periódusban sem juttatták kellőképp érvényre. A regionális politika alapvető célja a régióban a foglalkoztatottság és a gazdasági teljesítmény növelése, ami növekvő erőforrás felhasználással és szennyezőanyag kibocsátással jár együtt. Egy régió felzárkóztatása azonban környezettudatos módon is megvalósulhat, feloldva a fejlesztés és a környezeti szempontok közötti látszólagos ellentmondást. Ezt segítette elő az Amszterdami Szerződés, mely a Strukturális Alapok szabályozásában horizontális elv szintjére emelte a fenntartható fejlődést, azzal, hogy a tagállamoknak regionális fejlesztési terveikben nevesíteni kell a környezetre gyakorolt hatást, valamint a végrehajtásban résztvevő illetékes környezetvédelmi hatóságokat. A szociális dimenzió a 2002-es barcelonai csúcson került a horizontális célok közé. Kimondták, hogy erősödjön meg az egyensúly a fenntartható fejlődés gazdasági, szociális és környezeti pillérei között. Ezzel a fenntartható fejlődés, mint horizontális alapelv a szabályozás szintjén biztosította, hogy, a Strukturális Alapok igénybevételével megvalósuló gazdasági fejlődés a környezet védelmével és a társadalmi igazságossággal is összeegyeztethető legyen. Az Aarhusi Egyezmény „a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról” teret adott a szélesebb társadalmi rétegek regionális fejlesztési munkálataiban történő részvételének.

Mindezek hatására a 2000-2006-os programozási időszakra vonatkozó, a Strukturális Alapok általános rendelkezéseinek megállapításáról szóló 1260/1999/EK Rendelet már horizontális elvárásként emeli ki a környezetvédelmet. A rendelet alapján minden, az Alapok támogatásával megvalósuló projektnek ki kell elégítenie a környezeti fenntarthatóság követelményét.

Az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról szóló 1083/2006/EK Rendelet pedig - mely a 2007-13-as programozási időszak regionális támogatásainak általános szabályait fogalmazza meg - a támogatások alapelvei közé emeli be a fenntartható fejlődés biztosítását. Rögzíti: „Az alapok célkitűzéseit a fenntartható fejlődés keretében, valamint a környezet védelme és állapotának javítása céljának a Közösség általi előmozdítása keretében kell megvalósítani, a Szerződés 6 cikkében megállapítottak szerint [1083/2006/EK].” A rendelet megfogalmazza, hogy a regionális politika keretei között végrehajtott intézkedések célja az EU gazdasági és társadalmi kohéziójának erősítése, hogy ezáltal támogassa a Közösség harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődését. Kihangsúlyozza továbbá, hogy az alapok keretében végrehajtott intézkedéseknek magukban kell foglalniuk a fenntartható fejlődést célzó közösségi prioritásokat [1083/2006/EK].

2.2.3.1 Az Alapok támogatásainak tervezési folyamata

A Strukturális Alapok korábbi célkitűzései a 2007-13-as programozási időszaktól kezdődően egy átláthatóbb struktúrában jelennek meg. A „konvergencia” célkitűzés arra irányul, hogy ösztönözze a növekedést és a foglalkoztatást a kevésbé fejlett régiókban. Külön hangsúlyt helyez az innovációra és a tudásalapú társadalomra, a gazdasági és társadalmi változásokhoz való alkalmazkodóképességre, a környezetvédelemre és a közigazgatás hatékonyságára. A célkitűzést az ERFA az ESZA és a Kohéziós Alap finanszírozzák, támogatásra jogosult régiók azok, ahol az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) nem éri el az uniós átlag 75%-át, illetve a Kohéziós Alap esetében azok a tagállamok, ahol a bruttó hazai jövedelem (GNI) nem éri el az uniós átlag 90%-át. Magyarország régiói Közép-Magyarország kivételével a konvergencia célkitűzés alapján jogosultak támogatásra.

A „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzés célja, hogy a gazdasági és társadalmi változásokra felkészülve növelje a régiók versenyképességét és vonzerejét, illetve a foglalkoztatási rátáját. A célkitűzést az ERFA és az ESZA finanszírozza. Támogatásra jogosult minden olyan régió, amely nem esik a konvergencia célkitűzés alá.

Magyarországon a „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzés alapján a Közép-Magyarországi régió jogosult támogatásra.

Az „európai területi együttműködés” célkitűzés a határokon átnyúló, a transznacionális és a régiók közti együttműködés előmozdítását támogatja, kiegészítve ezáltal az előző két célkitűzést. Finanszírozási forrása az ERFA.

Ahhoz, hogy egy tagállam illetve régiói részesedhessenek a Strukturális Alapok támogatásaiból az első két célkitűzés keretében, a tagállamnak el kell készítenie és a Bizottság részére benyújtania a régió fejlesztési céljait összefoglaló Nemzeti Stratégiai és Referencia Keretet (NSRK). Ez referenciaként szolgál az alapok programtervéhez, meghatározza a programozási időszak fő politikai prioritásait a végrehajtás kulcselemeivel együtt. Az NSRK-nak tartalmaznia kell az alábbiakat:

- A társadalmi-gazdasági helyzet, fejlődésben megmutatkozó egyenlőtlenségek, gyengeségek és lehetőségek elemzését;
- az elemzés alapján választott stratégia leírását;
- annak kifejtését, hogy az NSRK miként járul hozzá a versenyképesség és a munkahelyteremtés előmozdításához;
- az Operatív Programok listáját;
- az indikatív éves forrásallokációt programonként;
- valamint a konvergencia célkitűzés esetében az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alappal és az Európai Halászati Alappal való koordinációra vonatkozó információkat.

A tagállamok az NSRK-t a Bizottsággal párbeszédet folytatva készítik el, a közös megközelítés biztosítása érdekében. Végül a Bizottság értékeli a tagállam NSRK-ját és dönt az Operatív Programok listájáról, valamint az egyes alapoknak a programokhoz való hozzájárulásáról tekintettel az addicionalitás elvének betartására.

A tagállam a Bizottsági döntést követően dolgozza ki és nyújtja be az NSRK-ban szereplő célok megvalósításának eszközeül szolgáló ágazati és/vagy regionális Operatív Programokat (OP). Az OP-knak tartalmazniuk kell a következőket:

- A támogatásra jogosult terület vagy ágazat elemzését;
- a választott prioritásokat;

- a prioritások céljait és a célok számszerűsítésére szolgáló indikátorokat;
- a pénzügyi tervet;
- a nagyprojektek⁵ indikatív listáját;
- valamint az OP végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket, benne a lebonyolító, ellenőrző és igazoló szervezetek kijelölését, és az értékelési és monitoring rendszerek leírását.

A Bizottság értékeli a javasolt OP-t annak meghatározása érdekében, hogy az hozzájárul-e az NSRK és a kohézióra vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatások céljaihoz, végül dönt az OP elfogadásáról.

Az EU Bizottság a 2007-es programozási időszaktól kezdődően a korábbiaknál nagyobb szabadságot adott a tagállamoknak a lebonyolításra vonatkozóan. Korábban az OP-ban megfogalmazott célok konkrét intézkedésekre való lebontását, az egyes intézkedések tartalmának részletezését és az Alapok finanszírozásának intézkedés, alintézkedés szintű bontását tartalmazó ún. Programkiegészítő Dokumentumot is meg kellett küldeni a Bizottság részére. Az új programozási időszak OP-jának lebontása a tagállam hatásköre. Magyarországon az OP-k átfogó céljai és a konkrét pályázati kiírások és projektek közötti stratégiai tervezési szintet a két évre szóló, Kormány által jóváhagyott Akciótervek (AT) tartalmazzák.

Minden fejlesztési kezdeményezésnek közvetlen vagy közvetett hatása van a régió vagy az ország egészének környezetére és természeti erőforrásaira. Az NSRK Bizottság általi értékelésénél a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés mellett elsődleges szempont a fejlesztéshez kapcsolódó környezetvédelmi problémák kezelésére és a társadalmi igazságosság növelésére irányuló elkötelezettség bizonyítása. Ahhoz, hogy ezt a tervek, programok értékelésénél objektív módon lehessen figyelembe venni, szükség van az értékeléshez szükséges eszköztár kialakítására.

Az NSRK értékelésénél minimális kritériumként adódik az EU-ban jogszabályi szinten megfogalmazott küszöbértékeknek való megfelelés vizsgálata, azaz, hogy az adott

⁵ Azon projektek, amelyek teljes költsége környezetvédelem esetében meghaladja a 25 millió eurót, más területeken az 50 millió eurót. (1083/2006/EK rendelet, 39. cikk)

fejlesztés során megvalósuló tevékenység kritikus hatással van-e a környezeti közegre vagy sem. A Strukturális Alapok támogatásával megvalósuló beruházások döntően infrastrukturális vagy termelő beruházások. Az Európai Uniónak mindkét területre vonatkozóan vannak környezetvédelmi rendeletei, melyek sok esetben tartalmazzak konkrét küszöbértékeket. Ezeknek a jogi határértékeknek a betartása azonban csak szükséges de nem elégséges feltétel, nem garancia a fenntartható fejlődés elősegítésére. A jogi szabályozás területén felállított küszöbértékek ugyanis az esetek többségében csak minimális követelményeket tartalmazzak, valamint nem került sor minden, a tudományos kutatások során bebizonyított küszöbérték jogszabályban történő rögzítésére. További problémát jelentenek még a nehezen számszerűsíthető, szubjektív, az érintettek nézőpontjainak függvényében változó küszöbértékek.

Annak érdekében, hogy az NSRK és a célkitűzéseit megvalósítani hivatott OP-k a lehető legjobb (legkevésbé káros) környezeti hatásokkal valósuljanak meg, szükség van indikátorokkal jellemezhető és számszerűen értékelhető tervezetekre, melyek nemcsak a gazdasági befektetés-haszon viszonyra, hanem a tervek környezeti és társadalmi hatásaira is kiterjednek. Ennek lehetőségét teremti meg a Stratégiai Környezeti Vizsgálat.

2.2.3.2 Stratégiai Környezeti Vizsgálat (SKV)

A Stratégiai Környezeti Vizsgálat (SKV, SEA-Strategic Environmental Assessment) egy szisztematikus és átlátható eljárás, melynek célja a környezeti hatások felmérése a döntéshozatali folyamat során. Ez az eljárás alkalmas arra, hogy már a szakpolitikák és fejlesztési tervek, programok időszakában segítse a környezeti szempontok érvényesülését. Az SKV fő jellegzetessége, hogy nem konfrontál, hanem együtt készül a tervvel, programmal és menet közben juttatja érvényre a környezeti érveket, így az eredmény minden esetben egy környezetvédelmi szempontból is elfogadható kompromisszumokat tartalmazó dokumentum. Az SKV eljárás alkalmazható az NSRK, az Operatív Programok és az Akciótervek szintjén is.

A környezeti vizsgálati eljárásokat az 1960-as évek során fejlesztették ki, és kezdték el alkalmazni először a projektszintű tervezés során a világ számos területén. A nagyobb tevékenységek környezeti szempontú vizsgálatát egy, az USA-ban hozott törvény vezette

be 1969-ben. Az EU-ban az 5. Környezetvédelmi Akcióprogram hívta fel először a figyelmet az SKV-ra, mint a környezeti szempontok stratégiai döntésekbe történő integrálásának eszközére. A 6. Környezetvédelmi Akcióprogram már konkrét feladatként említi az SKV bevezetését. Ezt erősítette meg a 2001/42/EK irányelv, amely a tervek és programok esetében előírja a Stratégiai Környezeti Vizsgálat elvégzését már a döntéshozatal legkorábbi fázisában. Az irányelvet közel tíz éves előkészítés és tárgyalás eredményeképp fogadta el a Tanács 2001-ben, célja a magas szintű környezetvédelem elősegítése a környezetvédelmi szempontok integrálása által. Az irányelvet az egyes tervek, illetve programok környezeti vizsgálatáról szóló 2/2005 (I.11) Kormányrendelet ültette át a magyar jogrendszerbe.

Az SKV eljárás a projektszintű Környezeti Hatásvizsgálatokból (KHV, EIA–Environmental Impact Assessment) fejlődött ki és önállósult. Legfőbb különbség a KHV és az SKV között, hogy míg a KHV konkrét projektek kapcsán vizsgálja a konkrét környezeti hatásokat, addig az SKV kizárólag programszinten értelmezhető és azt értékeli, hogy a tervezett stratégiai lépések (tervek programok, jogszabályi javaslatok) összhangban vannak-e a fenntartható fejlődés kritériumaival, illetve a környezetvédelmi stratégiában megfogalmazott célokkal. Amennyiben lehetséges, az SKV felméri a stratégiai tervek nyomán megvalósuló konkrét tevékenységek valószínűsíthető környezeti hatásait is.

Szilvácsku Zsolt definíciója alapján, „az SKV olyan módszeres és átfogó döntés-előkészítési eljárás, amely tervek, programok, illetve különböző változataik megvalósítása során a várható hatásokat hivatott feltárni és értékelni – a folyamat legkorábbi fázisától kezdve. A vizsgálati eljárás elemi része a nyilvános, áttekinthető és számon kérhető döntéshozatal is. A vizsgálat eredményeit tanulmány mutatja be. Az SKV folyamata a terveket és a programokat létrehozó döntésekre kíván hatást gyakorolni.” Tombác és társai az SKV tartalmát a következőképp foglalták össze: „Az SKV azon következmények felbecsülése, amelyek bizonyos stratégiai elképzelések megvalósulása esetén a természeti, társadalmi és gazdasági környezetet érik [Szilvácsku, 2003].”

A szakirodalom kétféle stratégiai környezeti vizsgálatot különböztet meg. A hatás-irányultságú SKV-k figyelmének központjában a várható hatások minél precízebb meghatározása áll, és ezt a KHV módszertanának továbbfejlesztése révén kívánják elérni. Az SKV-nak ez a kezdeti módszertana azonban a nem jól strukturált döntéshozatali

folyamatokban nem vezet kellő eredményre. A stratégiai döntéseket azonban gyakran a rosszul strukturáltság, a komplexitás, a magas fokú bizonytalanság és az információhiány jellemzi. Ezért újabban az SKV-k döntés-irányultságú megközelítése terjedt el a gyakorlatban, amely több figyelmet szentel a döntéshozatali folyamatokhoz történő kapcsolódásra, illetve a környezeti szempontok minél erőteljesebb integrációjára.

Az SKV stratégiai döntéshozatali folyamattal összefonódó lépései az alábbiak. (1) Egy stratégiai döntéshozatali folyamat a környezeti és társadalmi összefüggések elemzésével kezdődik, ehhez az SKV a környezet felméréssel, a természeti erőforrások és ökoszisztémák állapotának leírásával, a potenciális veszélyforrások, erősségek és gyengeségek meghatározásával járul hozzá. (2) A probléma felismerése és megfogalmazása a döntési folyamat legkritikusabb pontja, mivel az okok és következmények gyakran nem különülnek el egyértelműen egymástól. Ebben a fázisban az SKV által biztosított társadalmi részvétel, az érintettek bevonása rendkívül fontos. (3) A célok és a célhierarchia meghatározásában, a célok összhangjának megteremtésében jelentős szerepe lehet az SKV-nak, amennyiben vizsgálja a célok következetességét, környezeti tartalmát és megfelelőségét. (4) A megvalósítható cselekvési változatok meghatározásában, majd azok elemzése során az SKV elvégzi az egyes cselekvési változatok környezeti következményeinek becslését, és meghatározza a változatok környezeti indikátorait. (5) A cselekvési változatok átfogó összehasonlító elemzése fázisában az SKV elvégzi a változatok környezeti feltárását a kapcsolódó előnyök és hátrányok bemutatásával. (6) A 42/2001/EK rendelet 8. cikke értelmében a döntéshozatal során figyelembe kell venni az SKV jelentés és a társadalmi konzultációk eredményét.

Amint az a fentiekből látszik, az SKV nem csupán egy környezeti jelentés elkészítése, hanem egy együtt döntési folyamat. A gyakorlatban azonban az SKV hatékonyságát korlátozza, hogy a döntések a gyakorlatban csak részben alapulnak racionális döntési technikákon, sok esetben politikai szempontok, előre kialakított preferenciák befolyásolják a döntéseket, máskor a stratégiai jelentőségű döntések titkossága miatt nem a döntéshozatal megfelelő fázisában kerül lebonyolításra az SKV.

2.2.3.3 SKV a Strukturális Alapok tervezésének és végrehajtásának gyakorlatában

Az EU környezeti ügyekért felelős főigazgatósága által készített útmutatóban [European, 1998] foglaltak alapján a környezeti érdekek érvényesítése a tervezési folyamatokban az SKV segítségével az alábbiak szerint zajlik.

A tagállam elkészíti az NSRK első változatát, ezzel párhuzamosan megkezdődik az SKV folyamata is. Az SKV folyamat a környezet felméréseivel, a természeti erőforrások és ökoszisztémák állapotának leírásával, a potenciális veszélyforrások, erősségek és gyengeségek meghatározásával veszi kezdetét. A SKV felvázolja az NSRK prioritásai által érintett területekre vonatkozó környezeti szabályozás főbb követelményeit, összefoglalja a korábbi tervezési időszak értékeléseinek a környezeti hatásokra vonatkozó részét, definiálja az NSRK fejlesztési prioritásai és a környezet egyes elemei közötti kapcsolatokat, valamint az NSRK környezeti és fenntarthatósági céljait, melyekhez kiinduló indikátorokat és teljesítményindikátorokat határoz meg. Az NSRK különböző alternatív megoldási lehetőségeinek felvázolását követően történik meg az egyes alternatívák környezetvédelmi felmérése. Az SKV megállapításai és eredményei beépítésre kerülnek az NSRK-ba.

Az NSRK-t a Bizottság a gazdasági és társadalmi szempontok mellett környezetvédelmi szempontokból is vizsgálja. A fenntartható fejlődés céljainak integrálása az NSRK-ba azáltal valósul meg, hogy előírásaként tartalmaznia kell egy, a régió környezeti helyzetét leíró fejezetet, értékelést a fejlesztések környezetre gyakorolt hatására vonatkozóan, továbbá a környezetvédelmi és a fenntartható fejlődés céljaira vonatkozó indikátorokat, és ezek kiinduló értékeit. Az NSRK szintjén meghatározott kiinduló (baseline) indikátorok segítik a tervezett tevékenységek hatásának a folyamatos nyomon követését, viszonyítási alapot szolgáltatnak a folyamatok fenntarthatósági szempontú ellenőrzéséhez. A teljesítésre és a célokra vonatkozó indikátorok segítségével nyomon követhető a tervben meghatározott célok kivitelezésének folyamata. Szükség esetén az NSRK tartalmáról, az Operatív Programok listájáról több körös egyeztetés zajlik a Bizottság és a tagállam között.

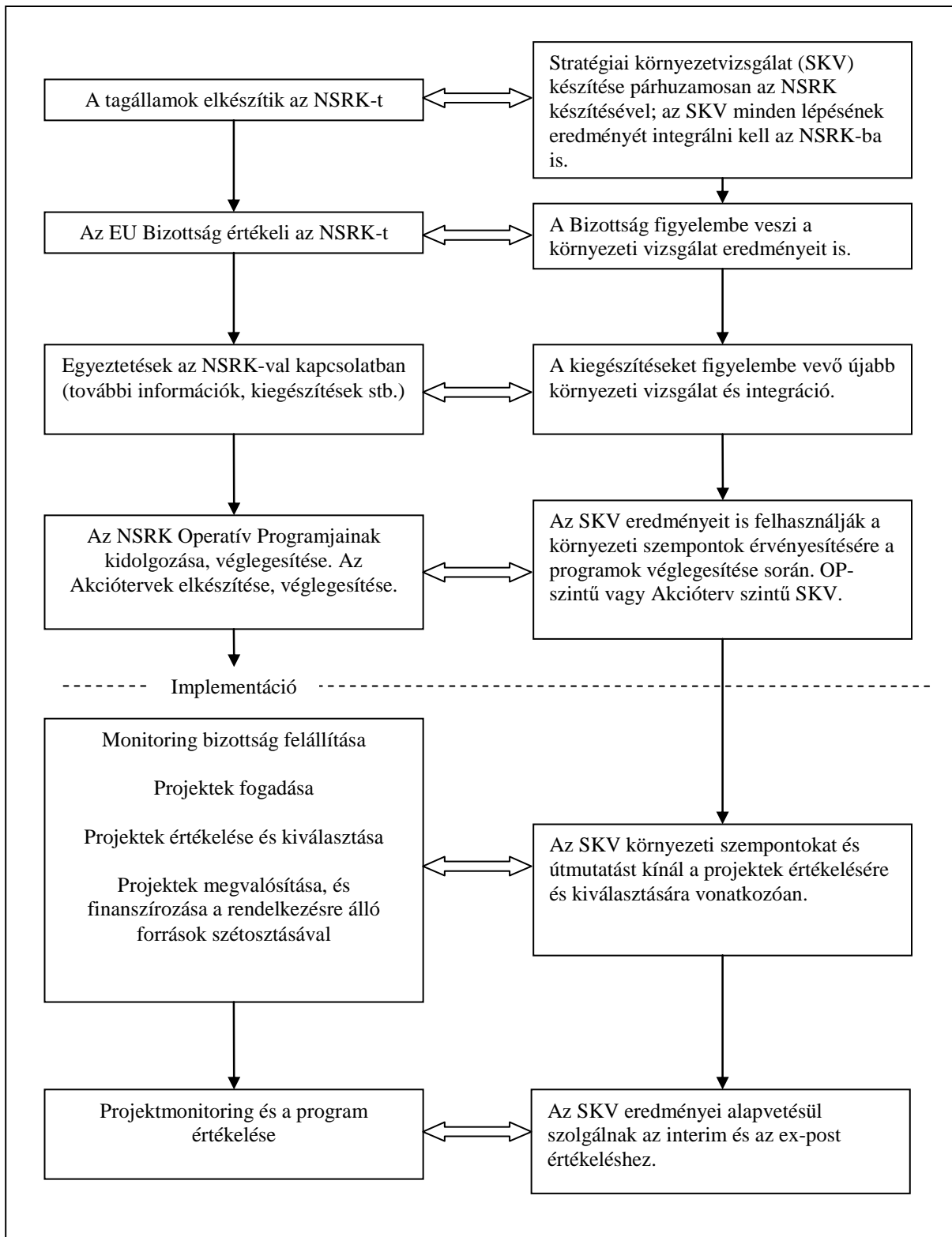
Az NSRK céljai megvalósításának eszközei az ágazati és regionális Operatív Programok. Az Operatív Programoknak világos és mennyiségileg meghatározott, egy bizonyos időn

belül elérendő célokat kell kitűzniük, hogy a monitoring során megállapítható legyen, a Strukturális Alapok támogatásai mennyiben járultak hozzá a régió gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődéséhez. Az Operatív Programok illetve az Akciótervek kidolgozása során végzett SKV hozzájárul ahhoz, hogy olyan intézkedések szülessenek, amikkel a támogatásokat a fenntartható fejlődésnek leginkább megfelelő projektek felé irányíthatják, valamint biztosítják a környezetvédelmi politika és jogalkalmazás követelményeinek való megfelelést.

A Strukturális Alapok támogatásainak mérlege környezeti fenntarthatóság szempontjából a gondos tervezésen túl, döntően a végrehajtás milyenségén múlik. Kulcsfontosságú a projektjavaslatok értékelésénél és a projektek finanszírozásra történő kiválasztásánál a fejlesztésekhez kapcsolódó környezeti problémák kezelésének figyelembe vétele, ezáltal az erőforráshatékony tevékenységek, valamint a környezetbarát termékek és technológiák támogatása. Az SKV megállapításai segítséget nyújthatnak a projekt kiválasztási szempontok összeállításában, valamint a projektmegvalósítás környezetbarát irányításában.

A Strukturális Alapokból finanszírozott programok értékelésének célja, hogy „javítsa az Alapokból származó támogatás, valamint az Operatív Programok stratégiájának és végrehajtásának minőségét, eredményességét és következetességét, figyelembe véve (...) a fenntartható fejlődés célkitűzését, valamint a környezetre gyakorolt hatásra és a stratégiai környezeti hatásvizsgálatokra vonatkozó közösségi jogszabályokat [1083/2006/EK]”. Értékelésekre a programozási időszak előtt (ex-ante), alatt (interim) és után (ex-post) kell sort keríteni. Az értékeléseket a tagállam és a Bizottság is végezheti. A programok fenntartható fejlődéshez történő hozzájárulásának mérése érdekében az SKV által megállapított környezeti indikátorok értékének a vizsgálata is megtörténik.

A tervezési folyamatok és az SKV kapcsolódásának általános szempontjait az alábbi ábra szemlélteti.

2. ábra: Stratégiai környezeti vizsgálat a tervezés folyamatában

Forrás: saját adaptáció a European Commission, DGXI, Environment, Nuclear Safety and Civil Protection: Handbook on Environmental Assessment of Regional Development Plans and EU Structural Funds Prgrammes, 1998, (p.:23) alapján

Összességében elmondható, hogy az EU a regionális politika szabályozásában explicit módon kifejezi a fenntartható fejlődés iránti elkötelezettségét, célként írja elő a tagállamok számára az alapok forrásainak a fenntartható fejlődés elvének megfelelő használatát. Ez megmutatkozik a Strukturális Alapokra vonatkozó általános rendelkezésekben és a Stratégiai Környezeti Vizsgálat elvégzésére való kötelezettségekben is. A Strukturális Alapok támogatásai által megvalósult programok környezeti sikerét azonban nagyban meghatározza a végrehajtás gyakorlata. A tagállam elkötelezettségén múlik, hogy a projektkiválasztás és megvalósítás során mennyiben sikerül érvényt szerezni a környezeti szempontoknak.

Dolgozatom további részében a magyar 2004-2006-os programozási periódusra szóló Gazdasági Versenyképesség Operatív Program és a 2007-2013-as Gazdaságfejlesztési Operatív Program példáján keresztül mutatom be az elért környezeti eredményeket és a végrehajtás anomáliáit.

3 A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a gazdaságfejlesztési operatív programokban

A fejlődés és a környezet kérdései egy rendszerben léteznek. Az emberi társadalom fejlődési lehetőségei a környezet minőségétől függnnek, a fejlesztési tevékenység pedig meghatározza környezetünk jövőbeli állapotát. Ha a környezet állapotát szeretnénk biztosítani, akkor felelős, környezeti szempontokat is figyelembe vevő fejlesztési döntéseket kell hoznunk.

Az Európai Unió kohéziós politikára költhető forrásaiból Magyarország számára a 2007–2013-as időszakban 22,4 milliárd euró uniós forrás áll a rendelkezésére⁶. Az adicionalitás elvének megfelelően ehhez 15%-nyi magyar nemzeti hozzájárulás társul, ami így összesen 26,3 milliárd eurónyi szétosztható támogatást jelent. Ezek a források egészülnek ki a fejlesztéseket megvalósító szervezetek saját forrásának tekinthető ráfordításaival, így összességében e keretnél még nagyobb volumenű fejlesztések valósulhatnak meg a Strukturális Alapok társfinanszírozásával. Nemzetgazdasági szinten a közvetlen külföldi tőkeberuházások és a külföldi magánberuházásokhoz érkező hitelek után a harmadik legnagyobb volumenű fejlesztési forrást az állami fejlesztések, 2004 óta alapvetően az EU által társfinanszírozott fejlesztések jelentik [Nagy, 2008]. Ez az a fejlesztési forrás, amit megfelelő irányítás mellett a környezeti szempontokat figyelembe vevő beruházások irányába befolyásolhatunk.

Az EU regionális politikai szabályozásának megfelelően a lebonyolítás hazai intézményrendszere is célként írja elő az alapok forrásainak a fenntartható fejlődés elvének megfelelő használatát. Jelen fejezet a Strukturális Alapok támogatásaival megvalósuló hazai gazdaságfejlesztési programok által támogatott projektek esetében vizsgálja a környezeti fenntarthatóság gyakorlati megvalósulásának tapasztalatait. A szerző arra kíváncsi, vajon képes-e a lebonyolító intézményrendszer a környezeti fenntarthatóságnak érvényt szerezni az EU alapelveitől a Strukturális Alapok lebonyolítását szabályozó EU-s és hazai jogszabályokon és a végrehajtás intézkedéseit meghatározó operatív programokon át, a megvalósuló projektekig futó teljes láncolatban, vagy a fenntarthatóság kritériumai

⁶ Ez, a 2004-es árakon számolt összeg folyó áron 25,3 milliárd eurót jelent.

elvesznek, felpuhulnak, mire a konkrét fejlesztések szintjére érünk. A környezeti fenntarthatóság kritériumainak való megfelelés vizsgálata egyrészt a programdokumentumok szintjén, másrészt a konkrét projektekre vonatkozó adatok elemzésével valósul meg. A disszertáció bemutatja milyen előrehaladás történt a 2004-2006-os programozási időszakhoz képest, és milyen eszközök állnak rendelkezésre a 2007-2013-as gazdaságfejlesztésre irányuló operatív programokban a fenntarthatóság érvényesítésére. A szerző kísérletet tesz arra, hogy értékelje, a környezeti fenntarthatóság érvényesítésének jelenlegi módja kellően hatékony-e, megfelelő-e a fenntarthatóság céljainak eléréséhez. A disszertáció feltárja, hogy milyen ellenérdekek, motivációs rések vannak még a jelenlegi lebonyolítási folyamatokban, melyek hatására a fenntarthatóság elvi szinten deklarált követelményei a projektek szintjén, azok megvalósítása során már explicite nem jelennek meg, vagy legjobb esetben is apró részeredményekhez vezetnek csupán.

3.1 A Gazdasági Versenyképesség Operatív Program tapasztalatai

A 2004-2006 közötti időszakra vonatkozó átfogó fejlesztési célokat, a stratégiát és a fő támogatási prioritásokat meghatározó Közösségi Támogatási Keret⁷ végrehajtását szolgáló öt operatív program egyike a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP) volt. A Gazdasági Versenyképesség Operatív Program célja a termelőszféra támogatásával, a vállalkozások versenyképességének javításával a magyar gazdaság hosszabb időszakon keresztül fennálló magas növekedési ütemének, versenyképes, az egységes piacon is jól teljesítő gazdaság kiépítésének elősegítése volt. A célok és beavatkozási területek hasonlóságát tekintve e program a 2007-2013-es Gazdaságfejlesztési Operatív Program elődprogramjának mondható. A program négy beavatkozási területet, prioritást tartalmaz. Ezek: (1) beruházás-ösztönzés, (2) kis-és középvállalkozások fejlesztése, (3) kutatás-fejlesztés, innováció támogatása, valamint (4) az információs társadalom- és gazdaságfejlesztés. A döntően pályázati úton megvalósuló programot az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozza.

⁷ Az NSRK-nak megfelelő programdokumentum az EU 2000-2006-os programozási időszakában.

3.1.1 A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a GVOP programdokumentumokban

Az Operatív Program 2003-as tervezésekor programszintű stratégiai környezeti vizsgálatra nem került sor, ezt akkor még kötelezően sem EU-s, sem hazai jogszabály nem írta elő. A végleges dokumentum kialakítását széleskörű társadalmi egyeztetés előzte meg, mely során a környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetek véleményét is figyelembe vették. A fenntartható fejlődés elve a Gazdasági Versenyképesség Operatív Programban több szinten érvényesült. Az Operatív Program elsősorban a magas hozzáadott-értékű, fejlett technológiát alkalmazó, innovatív tevékenységeket kívánta ösztönözni, célként jelölve meg a stratégiai szolgáltatások arányának növelését is. Ezek a tevékenységek - jellegükből adódóan - kisebb környezeti terheléssel járnak együtt, mint a hagyományos ipari termelés. A beruházás-ösztönzési intézkedések törekedtek a beruházásokat a fejletlenebb régiókba terelni, ami a regionális különbségek csökkentésén túl a gazdasági tevékenység túlzott koncentrációjából fakadó káros környezeti hatások mérséklődését is segítheti. A nemzeti és uniós környezeti normáknak való megfelelés érdekében a feldolgozóipari technológiák környezetvédelmi szempontú rekonstrukciója, a környezetbarát, tisztább technológiák bevezetése közvetlen támogatásban részesült.

A GVOP versenyképesség növelését célzó intézkedései eltérő módon és mértékben befolyásolhatták a környezeti fenntarthatóságot. Az 1. és 2. prioritás intézkedései kapcsolódtak leginkább a fenntartható fejlődéshez, mind pozitív (környezetbarát technológiák, elavult berendezések cseréje), mind negatív (növekvő gazdasági tevékenység és szállítás, zöldmezős beruházások) hatásaikat tekintve. A környezetbarát technológiára irányuló kutatások támogatását a 3.1 intézkedés foglalja magában. A Program három intézkedése esetében is részcélként jelent meg a környezetvédelem elősegítése. Az Operatív Program két, a környezeti fenntarthatóságra vonatkozó indikátort határozott meg: a környezeti szempontból pozitív minősítést kapott projektek számát, valamint a támogatott vállalkozások esetében a környezetvédelmi magánbefektetések összegét.

Az Operatív Program, valamint a programban vázolt intézkedések részletes leírását adó Programkiegészítő Dokumentum szövegét megvizsgálva összességében megállapítható, hogy a dokumentumok megfelelően kezelik a környezeti fenntarthatóság kérdését,

ugyanakkor nem teljes körűen, hiszen számos esetben lehetőség lett volna további környezeti szempontú kritériumok beépítésére. A környezeti fenntarthatóságra vonatkozó indikátorok meghatározása nem kellő odafigyeléssel történt, tekintettel azokra a gyakorlati problémákra, amelyek a mutatók pontos definiálása, az adatok elérhetősége és a rendszeres beszámolás tekintetében merülnek fel.

3.1.2 A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a GVOP pályázati rendszerében

A 1260/1999/EK rendelet értelmében az Operatív Program minden támogatott projektjének környezetbarátnak kell lennie, azaz minimális elvárásként meg kell felelnie a hatályos környezetvédelmi jogszabályoknak. Annak érdekében, hogy a környezetvédelmet fokozottan érvényesítő kezdeményezések előnyben részesüljenek, már a GVOP-ban is projekt-kiválasztási kritériumként szerepelt a környezeti fenntarthatóság. A kiválasztás során előnyt élveztek azok a projektek, amelyek végrehajtása a környezeti terhelést a lehető legjobban csökkentette, vagy amelyek környezetvédelemmel kapcsolatos technológia-, termék-, vagy szolgáltatásfejlesztést tartalmaztak stb. A pályázók számára Környezeti Fenntarthatósági Útmutató készült annak érdekében, hogy a pályázat elkészítésekor, a projekt megvalósítása és a beruházás működtetése során fokozottan figyelembe vehessék a környezeti fenntarthatóság szempontjait.

A projekt-kiválasztás során pontozásos módszerrel történt a pályázatok értékelése. Az egyes kiválasztási kritériumokhoz kapcsolódó előre meghatározott pontszámok alapján kerül sor a projektek minősítésére és a köztük lévő sorrend megállapítására. A GVOP keretében kiírt pályázatoknál a pályázóknak egy szöveges mezőben kellett kifejtteniük, projektjük miként járul hozzá a környezeti fenntarthatósághoz. Az erre adott válasz 5%-os súllyal szerepelt az értékelési szempontok között. A környezeti fenntarthatósághoz való hozzájárulás nyitott kérdésként történt megfogalmazása magában hordozta a válasz szubjektív megítélésének veszélyét. Általánosságban elmondható, hogy a pályázatok értékelését végző ügyintézők nem rendelkeztek mélyebb környezetvédelmi ismeretekkel, így egységes bírálati iránymutatás híján nem valósulhatott meg konzisztens és objektív értékelés. A GVOP Irányító Hatósága által a támogatott kkv-k környezetvédelmi tevékenységének kutatására felkért konzorcium tanulmánya [ÖKO, 2006] alapján a

beérkezett mintegy 11 ezer pályázat környezetvédelemre kapott pontszámát vizsgálva megállapítható, hogy a projektek kétharmada környezetvédelmi szempontból nulla pontot kapott, és csupán a pályázók 12,5%-a érte el a kapható maximális 5 pontot. Megállapították, hogy a „környezetvédelemre kapott pontszám nem igazán korrelál a pályázat végső, nyertes vagy nem nyertes megítélésével, alapvetően az egyéb – nem környezetvédelmi, de nagyobb súlyú – szempontok döntik el a pályázat végső sikerességét” [ÖKO, 2006]. A környezetvédelemre kapott pontszámok átlaga csupán 1,15. A pályázati adatlapok szövegének véletlenszerű mintavételes vizsgálata is a környezetvédelem megjelenésének szerény voltát támasztja alá. A pályázók a fenntartható fejlődés fogalmát gyakran félreértelmezték, a pályázott tevékenység kapcsán jelentkező környezeti hatások közül egyedül a kibocsátásokkal foglalkoztak a pályázatban. Ezek mennyiségi meghatározása azonban csak ritkán fordult elő, a természeti erőforrás-felhasználásra, területhasználatra ritkán tértek ki. A fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás kifejtésében jellemzően csupán a jól hangzó, divatos szófordulatokat alkalmazták, érdemi tartalom nélkül.

3.1.3 Tapasztalatok a GVOP projektek megvalósítására vonatkozóan

A pályázatok, projektek megvalósításának környezeti fenntarthatósági szempontból történő vizsgálatához a GVOP esetében kevés adat áll rendelkezésre. Az Operatív Program Irányító Hatósága és a pályázó között megkötött támogatási szerződés, ami a pályázónak a projekt megvalósítására vonatkozó kötelezettségeit tartalmazza, nem tért ki a környezeti fenntarthatósági szempontokra. A gyakorlatban tehát azok a környezetvédelmi vállalások, melyeket a pályázó az adatlapban megjelölt, - s amelyekre a pályázat értékelésekor plusz pontokat kapott! - nem kerültek rögzítésre a szerződéses kötelezettségek között. Megvalósításuk nem volt ellenőrzési szempont, a vállalások nem-teljesítése nem volt szankcionálható. Kivételként egyetlen pozitív példa hozható fel, az ISO 14001 szabvány szerinti környezetirányítási rendszer kiépítését szolgáló pályázat, melynél a környezetvédelmi kötelezettség, azaz a tanúsítvány megszerzése, szerepelt a támogatási szerződésekben. Ezt számon kérték a pályázótól a projekt zárásakor.

A projektek előrehaladásáról szóló negyedéves, féléves jelentésekben a GVOP pályázóinak csupán nyilatkozniuk kellett arról, hogy „a környezetvédelemre vonatkozó szabályok

érvényesülnek”. Olyan objektív visszacsatolás, amely alapján megtudható, hogy a környezetvédelmi vállalásokból mi teljesült, és mi nem, nem volt a rendszerben. Az objektív fenntarthatósági kötelezettségek és a környezetvédelmi ellenőrzés hiánya minden bizonnyal gyengítette a pályázók környezeti irányultságú erőfeszítéseit, bár - ilyen jellegű monitoring tevékenység hiányában - ezt nehéz adatokkal alátámasztani.

Összegzésként elmondható, hogy a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program és a keretében megvalósult pályázati kiírások megtették az Uniós szabályozás által elvárt kötelező lépéseket a fenntarthatóság, mint horizontális cél elérése felé. A gyakorlati megvalósulás során azonban a környezeti fenntarthatóság érvényesítésének nem sikerült kellő hangsúlyt kapnia. Objektív, nyomon követhető és számon kérhető fenntarthatósági követelmények nélkül nincs realitása annak, hogy a projektek számottevő elmozdulást mutassanak a fenntarthatóság irányába. A környezeti monitoring hiánya az EU-s pályázati rendszer gyermekbetegségének tekinthető. A korábbi hazai gazdaságfejlesztési célú programok esetében a jogszabályi megfelelésen túlmutató környezeti követelményeket nem állítottak a pályázók elé, az EU által a témában kiadott iránymutatások pedig legfeljebb csak a tervezési fázisra vonatkoznak. A szerző más tagállamok gazdaságfejlesztési programjainak szakértőivel folytatott konzultációi alapján - melyek nem tekinthetők reprezentatívnak - azt a következtetést vonta le, hogy eredményesen működő követendő példát találni az EU más országaiban sem könnyű. Mindenképp fontos azonban kiemelni, hogy a környezeti szempontok megjelenítése a gazdaságfejlesztésre irányuló pályázati rendszerben elindított egy pozitív szemléletbeli változást, kényszerítette a pályázó vállalkozásokat arra, hogy átgondolják a projektjük - és talán egész tevékenységük - környezeti szempontból releváns aspektusait.

3.2 Az Új Magyarország Fejlesztési Terv értékelése fenntarthatósági szempontból

Az Európai Bizottság 2007 májusában fogadta el a 2007-2013-as programozási időszakra szóló magyar Nemzeti Stratégiai Referencia Keretet, az Új Magyarország Fejlesztési Tervet. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT), mint fejlesztéspolitikai stratégiai dokumentum hosszú távú célja a modernizáció és a gazdasági felzárkózás az EU-15-ök átlagos fejlettségi szintjéhez. Két átfogó célt jelöl meg az ország számára, a foglalkoztatás

bővítését (a közszférán kívül foglalkoztatottak számának 4 %-os növekedését 2015-re), és a tartós növekedés feltételeinek megteremtését (a vállalkozások által megtermelt hozzáadott érték 10%-os növekedését 2015-re). A foglalkoztatás bővítését a munkaerő-kínálat növelésén, az egyén foglalkoztathatóságának javításán, a munkahelyteremtésen, valamint a munkakereslet és kínálat összhangját biztosító foglalkoztatási környezet kialakításán keresztül kívánja elérni. A tartós növekedés elősegítésének érdekében a stratégia a versenyképesség növelését, a gazdaság bázisának a szélesítését, és az üzleti környezet fejlesztését jelöli meg célul. A fenti célok eléréséhez hat kiemelt területen indít el összehangolt uniós társfinanszírozással megvalósuló fejlesztéseket: a gazdaságfejlesztés, a közlekedésfejlesztés, a társadalom megújulása, a környezeti és energetikai fejlesztések, a területfejlesztés, és az államreform területén. A stratégia ezen hat prioritásához kapcsolódik az operatív célokat és intézkedéseket megfogalmazó hét ágazati operatív program (Gazdaságfejlesztés OP, Közlekedés OP, Társadalmi megújulás OP, Társadalmi infrastruktúra OP, Környezet és energia OP, Államreform OP, Elektronikus közigazgatás OP) valamint a hét regionális operatív program (Nyugat-dunántúli OP, Közép-dunántúli OP, Dél-dunántúli OP, Dél-alföldi OP, Észak-alföldi OP, Észak-magyarországi OP, Közép-magyarországi OP)⁸.

A stratégia az EU-s elvárásoknak megfelelően kijelenti, hogy a „fejlesztési céljaink megvalósítása során kiemelt figyelmet kell fordítani a horizontális politikák érvényesítésére: a fenntarthatóság feltételeinek biztosítására (ami egyaránt kiterjed a környezeti, a makrogazdasági, a társadalmi folyamatok fenntarthatóságra), valamint a kohézió erősítésére (mind gazdasági, mind területi, mind pedig társadalmi értelemben – ez utóbbi magában foglalja az esélyegyenlőség kérdését is) [Magyar, 2007b]”. A környezeti, társadalmi és gazdasági fenntarthatóságot a dokumentum definiálja is. „Fenntarthatónak tekinthető az a fejlesztés, amely tekintettel van a természeti és társadalmi erőforrásokra, beleértve a természeti értékeket, területeket, tájakat, a biológiai sokféleséget és a humán tőkét is. A fenntarthatóság társadalmi elemei az emberi egészség, a társadalmi kohézió, a kiegyensúlyozott demográfiai viszonyok, az épített környezet és a kulturális örökség megóvása, illetve fenntartható módon történő hasznosítása. A gazdaság fenntartható

⁸ A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy az ÚMFT 15. operatív programja a lebonyolítással kapcsolatos stratégiai, rendszer-szintű tevékenységeket támogató un. technikai segítségnyújtás forrásokat tartalmazó Végrehajtás OP.

fejlődésének kulcselemei a stabil makrogazdasági pálya megteremtése és fenntartása, valamint a gazdaság anyag- és energiaigényének csökkentése [Magyar, 2007b].”

Az EU előírásaink megfelelően mind az ÚMFT, mind az operatív programok esetében készültek stratégiai környezeti vizsgálatok. A partnerségi folyamat keretében az ÚMFT-hez és az OP dokumentumokhoz is nagyszámú – többek között környezetvédelmi– civil szervezet fűzött észrevételeket, kiemelve a környezetvédelem fontosságát valamennyi prioritás területén. Az észrevételeket a dokumentum bevallása szerint a készítők „lehetőség szerint érvényesítették [Magyar, 2007b]”. Előrelépést jelentett a 2004-2006-os programozási időszakhoz képest, hogy a dokumentum garantálja: a projektek kiválasztása során a környezeti fenntarthatóság minden projektjavaslat vonatkozásában kötelező befogadhatósági feltételként jelenik meg. Az ÚMFT ígéretet tesz arra, hogy a lebonyolító intézményrendszer a végrehajtás során is érvényesíti a fenntarthatóság szempontját, és a monitoring tevékenység a környezeti fenntarthatóság vizsgálatára is kiterjed. A korábbi programozási időszaknak megfelelően az operatív programok végrehajtását felügyelő Monitoring Bizottságokba kötelező jelleggel meg kell hívni legalább egy környezetvédelmi civil szervezetet, továbbá a romák, a fogyatékkal élők, valamint a férfiak és nők esélyegyenlőségét képviselő egy-egy civil szervezet reprezentánsát. Pozitívumként említhető meg, hogy a dokumentum külön fejezetet szentel a klímaváltozással kapcsolatos teendőknél.

A környezeti stratégiai vizsgálat jelentésében felrója az anyagnak, hogy bár részletesen foglalkozik a fenntarthatóság érvényesítésével, a helyzetértékelés szűkösen tartalmaz információkat a fenntarthatóság jelenlegi állapotáról. Ez megnehezíti a fenntarthatósági szempontból is megfelelő beavatkozások és indikátorok kialakítását. A dokumentum már a környezeti helyzetértékelés során sem tér ki több környezeti elem állapotára. Hiányzik jó néhány - a fenntarthatóság szempontjából releváns - terhelés, tendencia, valamint a hajtóerők bemutatása. Hibás az a megközelítés, hogy az ÚMFT a fenntarthatósági szempontokat nem integráltan kezeli, hanem külön-külön tárgyalja a környezeti, gazdasági és a társadalmi fenntarthatóságot. Az SKV felhívja a figyelmet arra is, hogy mivel kiemelkedő szerepet tölt be a növekedés két fő célja, fennáll a veszélye, hogy háttérbe szorulnak a fenntarthatósági, környezeti aspektusok.

Fenntarthatósági szempontból az ÚMFT legnagyobb hibája, hogy rendkívül erős hangsúlyt fektet a tartós növekedésre, és szinte minden prioritást a gazdasági növekedés céljának megvalósulása alá rendel. Míg a tervezés alapidokumentumaként szolgáló, az Országgyűlés által 2005-ben elfogadott Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió még az életminőség széles értelemben vett célját fogalmazta meg, az ÚMFT-ben mindez már csak a gazdasági szempontokra szűkül. Sejthető, hogy a dokumentum az EU Lisszaboni Stratégiájának elvárásait képezi le a foglalkoztatás és a tartós növekedés tekintetében. A középtávú Lisszaboni Stratégia azonban csak a göteborgi Fenntartható Fejlődés Stratégia keretei között, az általa kijelölt hosszú távú fenntarthatósági célnak megfelelően valósítható meg. Megjegyzendő, hogy a dokumentum készítésekor Magyarország - egyedülként az EU 25-ök között - még nem rendelkezett az EU stratégiai céljait adaptáló Nemzeti Fenntartható Fejlődés Stratégiával, ami a tervekészítők számára a kereteket kijelölhette volna. A gazdasági növekedésre helyezett hangsúly a fenntarthatóságot szolgáló beavatkozások ellenére a fenntarthatósággal ellentétes folyamatokat erősíti.

Egy stratégia, terv sikeres megvalósulásának méréséhez elengedhetetlen a jól meghatározott, releváns indikátorok megléte. Jelentős hiányossága az ÚMFT-nek, hogy a használt indikátorok esetlegesek, átgondolatlanok és sokszor nincsenek számszerűsítve. A foglalkoztatás bővítésének céljához tartozó indikátor esetében például a közsférán kívül foglalkoztatottak arányának növekedése megvalósulhat egy nagyarányú közsférabeli leépítéssel, a mutató növekedéséhez nem szükséges az összfoglalkoztatotti létszám növekedése [Zöld, É.n].

A fenntarthatósági indikátorok esetében az ÚMFT az alábbi környezeti indikátorokat határozza meg:

- A korszerű, európai uniós követelményeket kielégítő szennyvízkezelési rendszerekkel ellátott népesség számának növekedése.
- Az egy főre jutó települési hulladék mennyiségének változása a hulladékkezelés módja szerint.
- Megfelelő minőségű ivóvízzel ellátott lakosok számának növekedése.
- A gazdaság energia-intenzitása.
- A megújuló energia részarányának növekedése a teljes energiefelhasználáson belül (Cél 2013-ra: 11,4%).

- Az élőhely-védelmi irányelv mellékletein szereplő élőhelyek és fajok természetvédelmi helyzetének összesített változása (Cél a 1994-es állapothoz képest 10% javulás 2012-re) [Magyar, 2007b].

Könnyen belátható, hogy strukturálatlan, kiinduló és - két esettől eltekintve - célértékeket nem tartalmazó indikátorrendszerről van szó, melyből hiányoznak például az ökológiai potenciálra, a területhasználatra, a környezetegészségügyre vonatkozó indikátorok. Az itt szereplő jelzőszámok pedig önmagukban nem biztos, hogy kívánatosak környezeti szempontból. A szennyvízkezelési rendszer fejlesztése tapasztalati adatok alapján a szennyvíz mennyiségének növekedését eredményezi. A megújuló energia részarányának növekedése csak abban az esetben tekinthető pozitívnak, ha biológiai eredetű megújuló erőforrás felhasználása nem más természeti erőforrás rovására történt stb. Az SKV a környezeti indikátorok listáját számos egyéb mutatószámmal⁹ javasolta kibővíteni, a makroszintű indikátorok között a GDP-n és a HDI-n kívül a valódi fejlődés mutatójának (GPI) megjelenítését is szorgalmazza. Mindezek azonban - sajnálatos módon - nem kerültek beépítésre a Tervbe.

Összességében elmondható: az ÚMFT két fejezetet is szentel a horizontális célok, azon belül a fenntarthatóság érvényesítésének. Megtörtént a stratégiai környezeti vizsgálat, és a társadalmi egyeztetések megállapításainak egy része beépült a Tervbe. A fenntarthatósági minimumkritériumokat tekintve egyértelmű pozitív elmozdulás figyelhető meg a 2004-2006-os programozási időszakhoz képest. Az EU által kötelezően előírt elemek tehát megvannak, de a látszólagos megfelelés mögött az átfogó és a horizontális célok hierarchiájának tisztázatlansága, a gazdasági növekedés céljának dominanciája és az ökológiai megfontolások háttérbe szorulása figyelhető meg. Mindez nem nyújt elégséges garanciát arra, hogy az ÚMFT keretében elköltött források valóban a fenntartható fejlődést szolgálják majd.

⁹ Javasolt környezeti indikátorok: az összes energiafogyasztás mennyisége, az üvegházhatású gázok kibocsátásának mértéke, a különböző közműollók alakulása, az organikus szennyvízkezelés arányának alakulása, a művelésből kivont terület aránya, a környezetbarát közlekedési módok aránya a teher- és személyszállításban, az integrált és az ökológiai gazdálkodás aránya, valamint a turizmusban a soft, környezetbarát módozatok bevételeinek aránya.

3.3 A Gazdaságfejlesztési Operatív Program értékelése fenntarthatósági szempontból

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) a hat konvergencia régióra kiterjedő ágazati operatív program, mely legközvetlenebbül járul hozzá az ÚMFT növekedési céljának elősegítéséhez. Fő célja a magyar gazdaság tartós növekedésének elősegítése, ennek érdekében négy prioritást jelöl ki:

1. Kutatás-fejlesztés és innováció a versenyképességért: A prioritás a K+F eredmények jobb hasznosítása és a tudásalapú gazdaság fejlesztése érdekében a vállalati K+F tevékenység ösztönzését, a kutatási-technológiai együttműködések és az innovációs klaszterek támogatását tűzte ki célul.
2. A vállalkozások, kiemelten kis- és középvállalkozások kapacitásainak fejlesztése prioritás komplex beruházások támogatásával a technológia-intenzív, magas hozzáadott értékű termelés és stratégiai szolgáltatások elterjesztését, a kkv-k modernizációját célozza meg a szektor foglalkoztatásban betöltött szerepének erősítéséért.
3. Az üzleti környezet fejlesztése prioritás keretében a vállalkozások külső működési környezetének fejlesztése, a szélessávú hálózatokhoz való hozzáférés, és a logisztikai központok által nyújtott szolgáltatások támogatása valósul meg.
4. A kis- és középvállalkozások finanszírozási forrásokhoz való hozzáféréseinek elősegítését szolgálja a pénzügyi eszközök prioritás, mely pénzügyi közvetítők refinanszírozásán illetve társfinanszírozásán keresztül javítja a mikro- kis- és középvállalkozások forrásokhoz jutásának lehetőségét.

A Gazdaságfejlesztési Operatív Programra a 15%-os hazai társfinanszírozással együtt mintegy 3 milliárd euró áll rendelkezésre a 2007-2013-as tervezési időszakban. A GOP támogatotti célcsoportját döntően gazdasági társaságok alkotják, melyek esetében a megvalósítandó projekt területi elhelyezkedésétől függően 30-40%-os, kkv-k esetében maximum 50%-os intenzitással nyújtható támogatás. A pályázók által biztosított saját erőt és a pénzügyi eszközök prioritás által megmozgatott magánforrásokat figyelembe véve a GOP támogatások felhasználásával megvalósuló fejlesztések volumene 7,7 milliárd euróra becsülhető.

Az operatív program egy indikátort tartalmaz a program környezeti fenntarthatóságához való hozzájárulásának mérésére. Ez az egységnyi energiateljesítményre jutó vállalati bruttó hozzáadott érték növekedése a releváns GOP beavatkozások keretében a támogatott vállalkozásoknál. Az indikátor az Európai Környezetvédelmi Hivatal által is ajánlott mutatónak, a gazdaság energiaintenzitásának a reciproka.

A „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzés alá tartozó Közép-Magyarországi régióban megvalósuló projektek 2007-től más feltételekkel részesedhetnek az uniós forrásokból, mint az ország többi régiójának projektjei. A Budapesten és Pest megyében megvalósuló fejlesztések támogatása ezért elkülönülten, a Közép-Magyarországi Operatív Program (KMOP) keretében valósul meg. A KMOP első prioritása, „a tudásalapú gazdaság innováció- és vállalkozásorientált fejlesztése” tartalmazza a Közép-Magyarországi régióban a gazdaság fejlesztésére fordítandó forrásokat. A prioritás keretében kiírt pályázatok a Gazdaságfejlesztési Operatív Program ún. „tükör-pályázatait”, így a régió vállalkozásai - kisebb támogatási intenzitás mellett - gyakorlatilag a GOP pályázati kiírásaival megegyező kiírások keretében juthatnak támogatáshoz. A Közép-Magyarországi Operatív Program gazdaságfejlesztési prioritására a 15%-os hazai társfinanszírozással együtt mintegy 478 millió euró áll rendelkezésre a 2007-2013-as tervezési időszakban.

3.3.1 A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a GOP programdokumentumaiban

Az ÚMFT horizontális céljaival összhangban a programdokumentum kijelenti: „a GOP szorosán hozzájárul Magyarország társadalmi, gazdasági és területi kohéziójának erősítéséhez, valamint maximálisan szem előtt tartja a környezet, a társadalom és a gazdaság harmonikus, fenntartható fejlődését [Magyar, 2007a].” A dokumentum külön fejezetet szentel a horizontális céloknak, ezen belül a környezeti fenntarthatóságnak. Tartalmazza a stratégiai környezeti vizsgálat megállapításait és az azokra adott tervezői válaszokat, valamint a közösségi politikákkal való összhang biztosításáról szóló fejezetbe beépíti az ÚMFT-nek a környezeti fenntarthatóságra vonatkozó részeit. A környezeti fenntarthatóság kérdése tehát látszólag képviselve van a dokumentumban.

Az EU-s és hazai jogszabályi előírásoknak megfelelően a GOP esetében is megtörtént a stratégiai környezeti vizsgálat, és a dokumentum szövege szerint ajánlásainak egy része be is épült a programba. Az SKV zárójelentése ugyanakkor úgy fogalmaz, hogy „azok a javaslatok, melyek kizárólag a környezetvédelmi, fenntarthatósági szempontokat vették figyelembe - kevés kivétellel - nem kerültek be a dokumentumba [Respect. 2006]”. Az OP szövegét elemezve megállapíthatjuk, hogy a környezeti problémák megfelelő súllyal szerepelnek, valamint a környezeti fenntarthatóság fellelhető a célkitűzések között is, ennek ellenére az intézkedések részletezésénél sehol sem található konkrét utalás megoldási javaslatokra.

Ami a program céljait, az általa támogatott intézkedéseket illeti, környezeti szempontból pozitív, hogy a GOP a kutatás-fejlesztés illetve a magas hozzáadott értékű tevékenységek ösztönzésén keresztül hozzájárul a gazdaság kevésbé anyag- és energiaigényes tevékenységeinek, szektorainak a fejlesztéséhez, és ezáltal a gazdaság szerkezetének kedvező irányú elmozdulását segítheti elő. A technológiai korszerűsítés támogatása, a termelékenység növekedése által szintén megteremtheti az anyag és energia fogyasztás mérséklésének, és a GDP-arányos környezetterhelés csökkenésének a lehetőségét, ugyanakkor intenzívebb erőforrás-kiaknázást is jelenthet. Kérdés, hogy a hatékonyságnövelésből eredő környezeti hasznok az össztermelési volumen emelkedéséből, valamint a megnövekvő szállítási igényekből adódó káros hatásokat tudják-e ellensúlyozni. A gazdaság fejlődése és versenyképességének erősödése a termelékenység és a jövedelemtermelő képesség növekedése révén erősítheti a fenntarthatósági szempontok érvényesülését, de a tartós gazdasági növekedés kizárólag átmeneti, középtávú cél lehet, mivel az hosszabb távon ökológiailag fenntarthatatlan.

Fenntarthatósági szempontból a kkv szektor fejlesztése alapvetően pozitív, kiváltképp, ha az a helyi erőforrásokra, munkaerőre és tudásra támaszkodik. A kkv-k általában fajlagosan nagyobb környezeti terhelést és kockázatot jelentenek, mint a nagyvállalatok, mivel a kis vállalatméret nem teszi lehetővé olyan szervezeti egység működését, amely a tevékenységek környezeti hatásait méri, és mérsékli. Nem „éri meg” környezetirányítási rendszert alkalmazniuk stb. Ezért különösen fontos, hogy a támogatások által megvalósuló fejlesztéseket a leginkább környezetbarát technológiák felé irányítsuk. A kkv-k támogatásánál kívánatos továbbá a tudásintenzív és munkaerő-igényes ágazatok hangsúlyosabb fejlesztése. Az infokommunikációs technológiák infrastruktúrájának

fejlesztése, használatának ösztönzése szintén összeegyeztethető a fenntarthatóság elveivel, mivel általuk csökkenthető a gazdaság személy- és anyagforgalma, és a papírhulladék aránya. Az ITK infrastruktúra jelenlétével növelhető a hátrányos helyzetű területek vonzereje, a területen élő munkavállalók munkához jutási esélye, valamint az itt működő vállalkozások piacra jutási esélye és ezzel versenyképessége.

Az SKV felrója a dokumentumnak, hogy a kutatás-fejlesztés prioritásban a környezetvédelmi és egészségügyi területeken megvalósuló projektek és a környezetbarát technológiák kutatása nem kapnak kellő hangsúlyt, a biotechnológiai fejlesztések esetében nincs deklarálva az ökológiailag kockázatos kutatások kizárása. Az üzleti környezet fejlesztése prioritásban a logisztikai központok fejlesztésénél az OP nem emeli ki, hogy az csak barnamezős beruházások, illetve a kombinált szállítással létrehozott létesítmények esetén szolgálja a környezeti fenntarthatóságot. A programdokumentum az SKV fenti felvetéseire azt a választ adja, hogy mindezen szempontok a projektkiválasztásnál az értékelési szempontrendszer kritériumainál jelennek majd meg.

Az egységnyi energiafelhasználásra jutó bruttó hozzáadott érték, mint OP szintű környezeti fenntarthatósági indikátor megfelelő az operatív program makro szintű környezeti hatásának mérésére, bár az indikátor számításához szükséges adatok beszerzése a gyakorlatban nem teljesen problémamentes.

Pozitívuma a GOP-nak, hogy a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás a kiválasztási szempontokon kívül is megjelenik a programban. A GOP-2.1.4.-es komponens esetében önálló fejlesztési cél a környezeti szempontú technológiafejlesztés kkv-k részére, melyhez elkülönített források állnak rendelkezésre.

A hét éves kitekintésű operatív program átfogó céljai valamint a konkrét pályázati kiírások és projektek között szükséges volt beiktatni egy stratégiai tervezési szintet, amit a Kormány által jóváhagyott Akciótervek (AT) jelentenek. Az Akciótervek két éves időszakra tartalmazzák az OP-ban szereplő célok elérését szolgáló pályázati kiírások fő paramétereit: a meghirdetésre kerülő konstrukciók elnevezését, célját, indokoltságát, és indikátorait, a támogatható tevékenységek körét, a kedvezményezettek körét, a projekt-kiválasztási szempontokat, az adható támogatás minimum, maximum összegét, valamint az

egyes konstrukciókra allokált éves forráskeret összegét. Jogszabályi előírás, hogy az Akciótervek elfogadását is stratégiai környezeti vizsgálat előzze meg.

A 2007-2008-as évekre szóló akciótervek stratégiai környezeti vizsgálatára az operatív program SKV-ját követően 2007 júniusában került sor. Ekkor a 2007. évi pályázati kiírások kétharmada már megjelent, így az SKV-ban leírtak érdemi változtatásokat ezen kiírások esetében nem hozhattak. Az SKV készítői kihangsúlyozzák, hogy sajnálatos módon az akciótervekben “a fenntarthatóság, mint horizontális cél csak kötelezően jelenik meg [OKEAN, 2007]”, amit az egyes konstrukciók mögé beillesztett, mindhárom prioritásnál egyforma sablonszöveg jelez. A K+F prioritás akciótervéhez fűzött észrevételekben kritizálja az SKV, hogy nem esik szó a környezetvédelmi környezettechnológiai innováció fontosságáról, továbbá nem szögezi le a dokumentum, hogy a biotechnológiai kutatások közül csak azok támogathatók, amik az élőhelyeket, és a biodiverzitást nem veszélyeztetik. A 2. prioritás akciótervéhez tett észrevételek felhívják a figyelmet a vállalatok technológiai modernizációja során lecserélt eszközök megfelelő ártalmatlanításnak fontosságára, valamint sérelmezik, hogy a mikro- és kisvállalkozások technológiafejlesztésére kiírt automatikus elbírálású pályázatok egyáltalán nem veszik figyelembe a környezeti fenntarthatóságot. Az operatív programok tervezése körüli kapkodást jól mutatja, hogy a 3. prioritás esetén az SKV készítői által véleményezett ipari parkok létrehozására irányuló pályázati kiírás időközben átkerült a Regionális Operatív Programokba.

Jelen disszertáció írásának idején a GOP 2009-2010. évekre szóló akciótervinek véglegesítése és a rájuk vonatkozó stratégiai környezeti vizsgálat elkészítése még nem zárult le. A dokumentumok jelenlegi verziójának elemzése alapján elmondható, hogy a stratégiai környezeti vizsgálati jelentések a 2007-2008-as akcióterv SKV-jában is megfogalmazott, de érvényre azóta sem juttatott javaslatokat ismétlik meg. Az 1. prioritás stratégiai környezeti vizsgálati jelentése kihangsúlyozza, hogy a támogatott projektek kiválasztása során előnyben kell részesíteni azokat a projekteket, amelyek a Nemzeti Környezetvédelmi Programban megjelölt környezeti célok eléréséhez hozzájárulhatnak, illetve az olyan kutatásokat, melyek a kisebb környezetterhelésű (anyag- és energiatakarékosabb) technológiák elérésére irányulnak. A 2. prioritás akciótervének SKV-ja a szennyező fizet elvnek és a gyártói felelősség elvének a pályázati filozófiába való beépítését szorgalmazza, javasolja a hulladékgyűjtési, -kezelési és -ártalmatlanítási

terv kidolgozásának kötelezővé tételét a pályázóknál. A 3., üzleti környezet fejlesztése prioritáshoz fűzött észrevételek többsége a logisztikai központok fejlesztésére vonatkozott, kiemelve a vasúti és vízi szállítási módokat is alkalmazó intermodális központok támogatásának előnyben részesítését.

Az SKV javaslatai között szerepel továbbá, hogy prioritás és konstrukció szintjén is jelenjenek meg olyan indikátorok, amik a környezeti fenntarthatósághoz való hozzájárulás mérésére szolgálnak. Jelenleg ugyanis csak egyetlen esetben, a GOP 2.1.4 környezeti szempontú technológia-korszerűsítés konstrukció esetében határoztak meg fenntarthatósági indikátort, az egységnyi outputhoz felhasznált anyag- és energia megtakarításának értékét.

Az SKV-ban megfogalmazott javaslatok egy részét a tervezők nem támogatták. Indoklásukban leggyakrabban az adott szempont ellenőrizhetőségének, számonkérhetőségének bonyolultsága, valamint a pályázók túlzott adminisztrációtól való megkímélése állt. A számos elfogadott javaslat esetében a tervezők válasza az volt, hogy az adott szempontot az értékelési kritériumoknál veszik figyelembe.

3.3.2 A környezeti fenntarthatóság érvényesítése a gazdaságfejlesztési pályázati rendszerben

Az ÚMFT operatív programjai esetében a környezeti fenntarthatóság projektszintű érvényesítésének eszköze az értékelési kritériumrendszer. Az első Nemzeti Fejlesztési Tervhez képest a fenntarthatóság felé a legnagyobb előrelépést a kétszintű értékelési rendszer bevezetése jelentette. Minden, az alapok által támogatott projektnek teljesítenie kell bizonyos minimum-feltételeket a környezeti fenntarthatóság szempontjai közül. Ezeken az un. jogosultsági kritériumokon felül is tehetnek a pályázók környezeti fenntarthatósági vállalásokat, amikért plusz pontokat szerezhettek a pályázat értékelésekor (értékelési kritériumok).

A pályázóknak a pályázati adatlap 10. pontjában kell számot adniuk projektjük környezeti fenntarthatósághoz történő hozzájárulásáról. Az adatlapon szereplő, az adott pályázati kiírástól függően akár 65 soros, fenntarthatósági szempontokat tartalmazó táblázat kitöltéséhez külön útmutató nyújt segítséget. (Az útmutatót a disszertáció 2. számú

melléklete tartalmazza.) A fenntarthatósági szempontok bemutatják, hogy milyen lehetőségei vannak a pályázónak a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulásra. E szempontok közül kell választania, mely területen, területeken vállalja környezeti teljesítményének javítását. Fontos kiemelni, hogy a vállalatoknak minden esetben a jogszabályilag előírt környezetvédelmi követelményeken felüli teljesítményeket kell tartalmazniuk.

A pályázaton való részvétel feltétele, hogy a pályázó bizonyos fenntarthatósági indikátorokra vonatkozóan adatokat szolgáltatson, melyeket a táblázat első hat sorában kell jeleznie. Ezek a kötelezően megadandó kritériumok a pályázó vállalkozás fajlagos vízfelhasználására, fajlagos energiafelhasználására, az üvegházhatású anyagok kibocsátására, az ártalmatlanításra kerülő hulladékok mértékére, az összes foglalkoztatotton belül az adott kistérségben állandó lakhellyel rendelkező munkavállalók arányára és a fenntarthatósággal kapcsolatos képzésben részesült munkavállalók számára vonatkoznak. Az eredeti elképzelések szerint a projekt megvalósulása és fenntartása során a kedvezményezetteknek az előrehaladásról szóló rendszeres beszámolóikban minden alkalommal számot kellett volna adniuk az értékek alakulásáról. A jelenleg hatályos projekt előrehaladási és fenntartási jelentésekben azonban a pályázóknak csak az általuk vállalt szempontok előrehaladásáról kell beszámolniuk. Konzisztens, minden kritériumra vonatkozó adatgyűjtés így nem valósul meg.

A fenntarthatósági szempontok a projekttevékenység különböző szakaszaihoz köthetők. A táblázat két kategóriába sorolja őket: (I) környezettudatos menedzsment és projekttervezés, valamint (II) a projekt fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítása és fenntartása. A pályázóknak mindkét kategóriában kell legalább 0,5-0,5 pontot érő vállalást tenniük, ez a minimumkövetelmény a projekt támogatásának un. jogosultsági feltétele. (Az egyes fenntarthatósági szempontok a pályázatok értékelése során konstrukciótól függően 0,3 vagy 0,5 pontot jelentenek.) A jogosultsági feltételeken felül a pályázó további vállalásokat tehet, melyekért kategóriánként maximum 2,5-2,5 pontot kaphat. A környezeti fenntarthatósági szempontokra tehát minimálisan 1, maximum 5 pont szerezhető a teljes pályázatra vonatkozó maximum 100 pontból.

A pályázati adatlapon szereplő választható fenntarthatósági szempontok az alábbiak:

I. Környezettudatos menedzsment és tervezés.

I/A Környezeti menedzsment eszközök.

1. Környezeti szempontú tanúsítás szerint működik.
2. Fenntarthatósági tervvel vagy programmal rendelkezik.
3. Környezettudatos tevékenységek:
 - a. Környezetvédelmi programjának felülvizsgálatát és megvalósításának dokumentálását vállalja.
 - c. Környezetvédelmi/fenntarthatósági megbízott vagy környezeti nevelési, fenntarthatósági-oktatási felelős, munkacsoport kijelölése.
 - d. A szervezet rendszeres környezeti teljesítményértékelésének bevezetése.
 - e. Környezeti auditok lefolytatása.
 - f. A fenntarthatósággal kapcsolatos tudásmegosztáson részt vett munkavállalók aránya az összlétszámon belül.
 - g. Nyilvánosság számára aktuális környezeti információkhoz való hozzáférés rendszeres és a kötelező mértéken felüli biztosítása.

I/B Fenntartható fejlődést szolgáló tervezési eljárások.

4. A termék-, szolgáltatásfejlesztés során a várható környezeti hatások elemzése megtörténik.
5. A fejlesztés a környezeti hatások tekintetében a hatásviselők számára kedvezőbb helyzetet eredményez.
6. A fejlesztés időszakában az ökohatékonyságra, környezetegészségügyi, környezettudatosságot erősítő feladatokra fordított kiadások aránya a projekt összköltségéhez viszonyítva.
7. A létrejövő terméket/szolgáltatást minősíti valamely elfogadott környezeti, fenntarthatósági minősítési rendszer szerint.
8. A projekt kiterjed a környezeti, természeti, fenntarthatósági ismeretek bővítésére.
9. A tudásmegosztás (képzések, konferenciák stb) választott körülményei környezettudatosságot tükröznek.
10. BAT technológiát alkalmaz¹⁰.
11. Környezeti szempontokat érvényesít a beszerzendő eszközök, termékek, alapanyagok kiválasztásánál.

¹⁰ A legjobb elérhető technika alkalmazása.

12. Környezeti menedzsment rendszerrel rendelkező beszállítóktól rendeli eszközeit vagy a tanácsadó, oktató szolgáltatásokat.
13. Helyben (max. kistérségi szinten) rendelkezésre álló kapacitásokat (termékeket) használ.
14. Az igénybe vett tanácsadás, képzés kiterjed a környezeti, fenntarthatósági ismeretek bővítésére.
15. A projekt egyéb fenntarthatóságot szolgáló fejlesztéseket tartalmaz.
16. Partnerség építés a projekttervezés és végrehajtás során.

I/C Természetes térszerkezet megőrzése

17. A projekt megvalósulás helye társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű.
18. A beruházás természetvédelmi értéket, vagy természetvédelmi oltalom alatt álló területet nem érint.
19. A fejlesztés hozzájárul tájképi/településképi/kulturális/építészeti érték vagy értékek megőrzéséhez.
20. Barnamezős beruházás, vagy az igénybe vett terület jelenlegi hasznosítása gazdasági célú.
21. A projekt során többlet zöldfelület fejlesztés valósul meg az előírt minimális zöldfelületi arányhoz képest.
22. A zöldfelület kialakítás során előnyben részesíti az őshonos növényfajokat, a tájegységnek megfelelő fajkompozíciókat.
23. A fenntartható mobilitás biztosítása a települési funkciók megfelelő tervezésével.
24. Helyszínválasztáskor környezetbarát közlekedési szempontok érvényesítése.

II. Fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítás és fenntartás

II/A Természeti erőforrások megőrzése

25. Fajlagos vízfelhasználás csökkentése.
26. Fajlagos energiafelhasználás csökkentése.
27. Jobb összesített energetikai jellemzőkkel rendelkező épületek száma.
28. Energiatakarékos fényforrásokkal, valamint A vagy A+ energiahatékonysági minősítéssel bíró eszközökkel elért megtakarítás.
29. Fajlagos anyagfelhasználás csökkentése.
30. Fajlagos csomagolóanyag mennyiség csökkentése.
31. Megújuló energia arányának növelése a teljes energiafelhasználáson belül.

32. Kombinált valamint anyag- és energiatakarékos irodatechnikai készülékek beszerzése és alkalmazása.
33. Hasznosításra átadott hulladék arányának növelése.
34. Másodlagos alapanyag felhasználás arányának növelése a teljes alapanyag felhasználáson belül.
35. Újrahasznosított papírhasználat bevezetése és/vagy növelése az irodai és nyomdai munkák során.

II/B Jó környezet- és egészségállapot megőrzése.

36. Közúti szállítás intenzitásának csökkentése.
37. Gépkocsi használat csökkentése.
38. Élő utcák fejlesztése belterületen, külterületen erdősávok és cserjék telepítése.
39. A létesítés építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét minimalizálja.
40. A létrejövő létesítmény környezetében a forgalomnövekedést okozó útvonalakon terheléscsillapító intézkedések történnek.
41. Felhasznált veszélyes anyag mennyiség csökkentése, helyettesítés nem veszélyes, kevésbé veszélyes anyagokra.
42. Ártalmatlanításra kerülő hulladék arányának csökkentése.
43. Összes keletkezett hulladék mennyiségének csökkentése.
44. Veszélyes hulladék arányának csökkentése az összes hulladék mennyiségének arányában.
45. Üvegház hatású anyagok kibocsátásának csökkentése.
46. Fajlagos szennyvízkibocsátás csökkentése.
47. Szennyvizek szennyezőanyag tartalmának csökkentése.
48. Rendszeres környezet-egészségügyi kockázat értékelések készítése vagy gyakoriságának növelése.
49. Egészséges, helyi vagy bio-élelmiszerek alkalmazása az étkeztetésben.
50. Béren kívüli (közérezetjavító) rekreációs egészségügyi juttatások mértékének növelése.
51. Egészségmegőrző munkahelyi feltételek javítása érdekében a jogszabályi előírásokon felül munkaegészségügyi és –biztonsági tárgyi eszköz beszerzés.

II/C Társadalmi felelősségvállalás

52. Tömegközlekedést használó támogatott munkavállalók számának növelése.
53. Többlétszolgáltatások, kedvezmények nyújtása a helyi lakosságnak.

54. Az összes foglalkoztatotton belül az adott kistérségben állandó lakhellyel rendelkező munkavállalók arányának növelése.
55. Az átlagos fizetés növelése a minimálbérhez viszonyítva.
56. Önkéntes gondnokság: működési területen a kulturált, tiszta környezet fenntartásának segítése.
57. Helyben (max. kistérségi szinten) rendelkezésre álló energia használata.
58. A társadalmi bizalom szintjének növekedését szolgáló megoldások száma.
59. Környezeti szponzorálások.
60. Partnerei vagy társadalmi környezete számára szervezett környezettudatos vagy fenntarthatóság tanulásával kapcsolatos akciók, események száma.

Amennyiben a pályázó valamely fenntarthatósági szempont teljesítését vállalja, a táblázatban jeleznie kell az adott indikátornak a pályázat benyújtásakor érvényes értékét, és a projekt zárására elérni kívánt értékét is. A cél az, hogy a pályázó valamilyen javulást érjen el, ez az adott szemponttól függően lehet növekedés (pl.: megújuló energiafelhasználás arányának növelése) vagy csökkenés (pl.: veszélyes hulladék arányának csökkentése). A kedvezményezettnek a vállalt fenntarthatósági szempont értékének alakulásáról a projekt megvalósítása alatt a projekt előrehaladási jelentésekben, később a projekt fenntartási jelentésekben rendszeresen be kell számolnia. Helyszíni ellenőrzések alkalmával a vállalt szempont megvalósulását dokumentumokkal alátámasztottan kell igazolnia.

A környezeti fenntarthatósági szempontok jelenlegi rendszere egy hosszas egyeztetési folyamat eredményeképp jött létre. A 2007 februárjában és áprilisában meghirdetett pályázati kiírások környezeti fenntarthatósági szempontjai nem teljesen feleltethetők meg a később véglegesített szempontrendszernek. Az egyes pályázati célok eltérő jellegéből adódóan bizonyos szempontok némely kiírásban választhatóak voltak, másokban nem (pl.: ahol a pályázati cél megvalósításához építésre nincs szükség, ott azok a kritériumok, melyek csak építési beruházásnál értelmezhetőek, nem szerepelnek).

Fontos megjegyezni, hogy a legegyszerűbb, kisösszegű támogatást nyújtó pályázatok esetében, ahol automatikus bírálati eljárást alkalmaztak, a fenti, bonyolult környezeti fenntarthatósági kritériumrendszer nem került beépítésre. Ezek 2007-ben az 1-től 10 millió, majd 2008-ban 20 millió forintig terjedő, mikro- és kisvállalkozások számára kiírt,

technológiai korszerűsítést szolgáló támogatási konstrukciók, valamint a minőség-, környezet és egyéb irányítási rendszerek bevezetését támogató pályázati kiírások voltak. A GOP 4 pénzügyi eszközök prioritás esetében, jellegéből adódóan a környezeti fenntarthatóság kritériuma szintén nem került érvényesítésre.

3.3.3 A gazdaságfejlesztési pályázatok környezeti teljesítményének vizsgálata

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program, valamint a Közép-Magyarországi Operatív Program gazdaságfejlesztési témájú pályázati kiírásaira beérkezett pályázatok környezeti teljesítményét a pályázati adatlapokon megjelölt kritériumoknak az Egységes Monitoring Információs Rendszerben (EMIR) található adataira alapozva vizsgálta a szerző, 2008. november 21-i adatbázis lekérdezés alapján.

A rendszerben lévő összes, a GOP 1-3. prioritásában, valamint KMOP 1. prioritásában beérkezett, mintegy 7300 pályázatból az automatikus elbírálású pályázatok kizárása után 3460 darab, környezeti fenntarthatóság szempontjából értékelhető pályázat maradt. Ezek közül összesen 2417 darab pályázat volt a lekérdezés időpontjában értékelt. A továbbiakban a vizsgálatot ezen pályázatok környezeti fenntarthatósági jellemzőinek vizsgálatára szűkítette le a szerző.

Az EMIR rendszerben lévő alapadatok a pályázók által a pályázati adatlapokon megjelölt értékeket tartalmazták, konkrétan az egyes szempontokra vonatkozóan a pályázat benyújtása időpontjában érvényes tényadatot, valamint a pályázat végére vállalt értéket. A szempontok egy részénél igen/nem választ jelöltek be a pályázók, más szempontok esetében ki kellett számolni, hogy a pályázó által beírt vállalások teljesítik-e a pontszerzéshez szükséges feltételeket. Az igen válaszok és a számítások alapján létrejött egy olyan adatbázis, ami a pályázat alapadatai és a környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámán felül tartalmazta, hogy az egyes környezeti szempontok teljesítését a pályázó vállalta-e vagy sem. A továbbiakban ennek az adatbázisnak a vizsgálatát végezte el a szerző az összesített adatokra, valamint a pályázatok bizonyos jellemzői (vállalati méret, iparág valamint területi elhelyezkedés) alapján képzett csoportokra vonatkozóan.

A vizsgált pályázatok 73%-a (1768 darab) GOP-os, a 27%-a (649 darab) KMOP-s pályázat volt. Az összes pályázat 78%-a, 1877 projekt került támogatásra, mintegy 99,12 milliárd forint megítélt támogatással, a projektek összköltségének értéke 320 milliárd forint. A vizsgálat az alábbi pályázati kiírások értékelt pályázatait tartalmazza:

- Piacorientált kutatás-fejlesztési tevékenység támogatása (GOP-1.1.1./2007; KMOP 1.1.1./2007)
- Innovációs és technológiai parkok támogatása (GOP-1.2.2./2007; KMOP 1.1.3/B)
- Vállalati innováció ösztönzése (GOP-1.3.1./2007; KMOP 1.1.4./2007)
- Komplex vállalati technológia fejlesztés kis- és középvállalkozások számára (GOP-2.1.1./B/2007; GOP-2.1.1./B/2008; KMOP 1.2.1./B/2007; KMOP 1.2.1./B/2008)
- Komplex vállalati technológia fejlesztés (GOP -2.1.1./C/2007; GOP -2.1.1./C/2008)
- Komplex beruházások támogatása a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben kis- és középvállalkozások számára (GOP -2.1.2./B./2007; GOP -2.1.2./B./2008)
- Komplex beruházások támogatása a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben (GOP-2.1.2./C./2007; GOP -2.1.2./C./2008)
- Komplex beruházások támogatása a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben induló vállalkozások részére (GOP-2.1.2./D./2007; GOP-2.1.2./D./2008; KMOP-1.2.2./2007; KMOP-1.2.2./2008)
- Nemzetközi szolgáltató központok létrehozása, fejlesztése (GOP-2.1.3./2007; KMOP 1.2.3./2007)
- Vállalati folyamat-menedzsment támogatása (GOP-2.2.1./2007; GOP-2.2.1./2008; KMOP 1.2.5./2007; KMOP 1.2.5./2008)
- E-kereskedelem, és egyéb e-szolgáltatások támogatása (GOP-2.2.3./2007; GOP-2.2.3./2008; KMOP-1.2.7./2007)
- Logisztikai központok és szolgáltatások fejlesztése (GOP-3.2.1./2007; KMOP-1.4.2./2007)

3.3.3.1 A pályázatok jellemzői a környezeti fenntarthatóságra kapott pontszám alapján

A környezeti fenntarthatósági szempontokra maximum 5 pont adható a teljes pályázatra vonatkozó maximum 100 pontból. A 2417 darab értékelt pályázat környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámának az átlaga 3,39, a maximális 5 pontot a pályázók

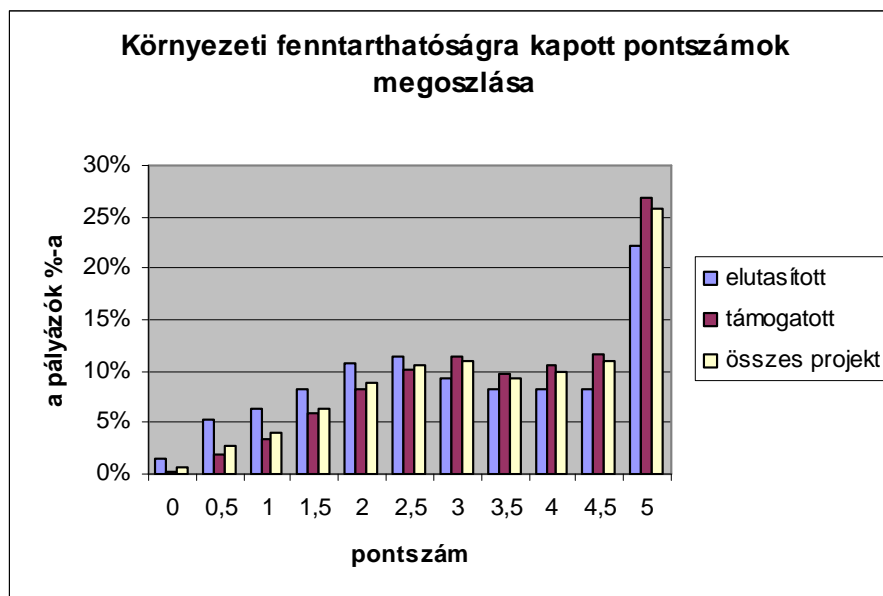
26%-a érte el. Ez egyértelmű fejlődést jelent a GVOP-s pályázatokhoz képest, ahol a környezeti fenntarthatósági pontok átlaga 1,15 volt, valamint a pályázók csupán 12,5%-a kapott maximális pontszámot. Ez a pozitív elmozdulás egyrészt annak tudható be, hogy míg a GVOP esetében 0 ponttal is lehetett támogatáshoz jutni, a GOP esetében az a pályázó, aki a minimálisan megkövetelt 1 pontnyi szempontot sem vállalta, nem kaphatott támogatást. Minden bizonnyal pozitív hatása volt a környezeti vállalatokra annak is, hogy egy szabadon kitölthető szövegdoboz helyett konkrét környezeti teljesítmények felsorolása szerepelt az adatlapon, és a pályázónak „csak” választania kellett az irányított szempontok közül. Korábbi kutatások [ÖKO, 2006] alapján elmondható, hogy a pályázók tevékenységük környezeti szempontjairól, valamint általánosságban a környezeti fenntarthatóságról meglehetősen keveset tudnak. Valószínűsíthető, hogy könnyebben választottak az irányított szempontok közül esetleg olyat is, amit a környezeti fenntarthatóság területén lévő hiányos ismereteik miatt önmaguktól nem említettek volna. A környezeti fenntarthatósági szempontok felsorolása nagyban elősegíti, hogy a projektek megvalósítói értsék a környezetvédelmi feladataikat akkor is, ha nem környezetvédelmi szakemberek.

A disszertáció egyik kulcskérdése, hogy vajon a környezeti fenntarthatóság, mint értékelési kritérium mennyiben képes a projekteket a környezetileg jobb teljesítmény elérésére ösztönözni. A GVOP pályázataiban elvégzett kutatás kiemeli, hogy az 5%-os súllyal szereplő környezeti fenntarthatósági pontszám nem meghatározó a pályázat sikerét illetően [ÖKO 2006]. Erre alapozva a szerző abból a hipotézisből indul ki, hogy a GOP-KMOP jelenlegi rendszere szerinti 5%-os súllyal szereplő környezeti fenntarthatósági kritériumra kapott pontszám nem befolyásolja szignifikánsan egy-egy projekt nyertes vagy nem-nyertes voltát. Azaz, hiába szerepel a környezeti fenntarthatóság az értékelési szempontok között, a környezeti teljesítményét tekintve gyenge projektek a fenntartható fejlődést előmozdító projektekkal azonos eséllyel kerülhetnek támogatásra, nem szükséges tehát a pályázóknak környezeti vállalásokat tenni és fáradságos, költséges módon megvalósítani azokat. A fenntarthatóságra kapott pontszámok csak a támogathatósági ponthatár közvetlen közelében lehetnek döntőek. Fentiek alapján a szerző az alábbi hipotézis helyességét vizsgálja.

H₁: A környezeti fenntarthatóság értékelési kritériumok közötti 5%-os súllyal való szerepeltetése nem eléggé hatékony eszköze a fenntarthatóság

projektszintű érvényesítésének, a környezeti fenntarthatósági kritériumra kapott pontszám nem befolyásolja szignifikánsan egy-egy projekt nyertes vagy nem-nyertes voltát.

A támogatásban részesült 1877 és az elutasított 540 projekt környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámának 0,5 pontos sávok szerinti eloszlását az alábbi hisztogramm szemlélteti. Látható, hogy a nyertes pályázatok és az elutasított pályázatok nagyjából azonos súllyal szerepelnek az egyes kategóriákban, bár az elutasított pályázatok valamivel nagyobb arányban vannak jelen az alacsonyabb pontszámú intervallumokban. Ezt támasztja alá az is, hogy a nyertes pályázók környezeti fenntarthatósági pontszámainak átlaga magasabb, 3,51, míg az elutasítottaké 3,02 volt.

3. ábra: Környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámok megoszlása
 Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

Hogy mennyire befolyásolja a környezeti fenntarthatóságra kapott pontszám azt, hogy az adott pályázat támogatásra kerül-e, két módszer segítségével vizsgálta a szerző.

A kapcsolat szorosságának mérése szóráshányados alapon

A pontszám, mint mennyiségi változó és a nyertes/nem-nyertes státusz, mint minőségi ismérv közötti vegyes kapcsolat szorosságának mérésére a szóráshányados mutatója

szolgál. Az összes értékelt pályázat vonatkozásában kiszámított szóráshányados értéke 0,12, ami a két ismérv között nagyon gyenge kapcsolatot számszerűsít. Ez a vizsgált pályázatok esetében megerősíti azt a hipotézist, hogy a fenntarthatóságra kapott pontszám nem befolyásolja szignifikánsan azt, hogy az adott pályázat részesül-e támogatásban, vagy sem. A környezeti fenntarthatósági szempontok 5%-os súllyal való megjelenése az értékelési kritériumok között tehát, ezen vizsgálat alapján, nem bizonyul elégségesnek ahhoz, hogy a környezetileg jobb teljesítményt nyújtó projektek nagyobb arányban kerüljenek támogatásra.

A nyereség valószínűségének becslése Probit módszerrel

A nyereség valószínűségének bekövetkezését a bináris és folytonos változók összekapcsolására képes probit analízissel becsülte a szerző.

A probit analízis segítségével többek között azt becsülhetjük meg, hogy több független folytonos magyarázó változó esetén az egyes változóban bekövetkező egységnyi változás, hogyan növeli a bináris változó adott értékének bekövetkezési valószínűségét. A pályázatok esetében két független magyarázó változónk van: a környezeti fenntarthatóságra kapott pontszám (x_1) és az egyéb szempontokra kapott pontszámok összege (x_2). A bináris változó az, hogy a pályázat nyert vagy sem (y). Az y -nak adott x vektor melletti bekövetkezési valószínűségét a standard normális eloszlás eloszlásfüggvényébe (Φ) az alábbi kifejezés behelyettesítésével kapjuk.

$$P(y|x_1, x_2) = \Phi(\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2)$$

A bétákat a maximum-likelihood becsléssel határozzuk meg. Majd meghatározzuk az x_1 egységnyi változásának hatására az 1 értékű bináris változó bekövetkezési valószínűségének változását.

$$\frac{\partial P(y|x_1, x_2)}{\partial x_1} = \phi(\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2) \beta_1$$

A probit analízist a teljes mintán lefuttatva az alábbi adatokat kaptuk:

$$\beta_0 = -4,085$$

$$\beta_1 = 0,1568$$

$$\beta_2 = 0,07427$$

$$\bar{x}_1 = 3,419$$

$$\bar{x}_2 = 63,12$$

$$\left. \frac{\partial P(y|x_1, x_2)}{\partial x_1} \right|_{(x_1, x_2) = (\bar{x}_1, \bar{x}_2)} = \phi(\beta_0 + \beta_1 \bar{x}_1 + \beta_2 \bar{x}_2) \beta_1 = 3,271\%$$

$$\left. \frac{\partial P(y|x_1, x_2)}{\partial x_2} \right|_{(x_1, x_2) = (\bar{x}_1, \bar{x}_2)} = \phi(\beta_0 + \beta_1 \bar{x}_1 + \beta_2 \bar{x}_2) \beta_2 = 1,55\%$$

$$P(y|x_1, x_2) \Big|_{(x_1, x_2) = (\bar{x}_1, \bar{x}_2)} = \Phi(\beta_0 + \beta_1 \bar{x}_1 + \beta_2 \bar{x}_2) = 87,25\%$$

A fenntarthatóságra kapott pontszám, valamint a többi szempontra kapott összpontszám átlagaira nézve tehát a környezeti fenntarthatósági pontszám egységnyi növelése mindössze 3%-kal növeli a pályázat nyeresi esélyeit, ami meglehetősen alacsonynak mondható, megerősítve azt a hipotézist, hogy a fenntarthatósági pontszám nem befolyásolja szignifikánsan egy pályázat nyeresi esélyeit. A modell alapján egy átlagos fenntarthatósági és egy átlagos egyéb pontszámmal rendelkező pályázó nyeresi valószínűsége 87,25%.

A fentiek alapján mindkét vizsgálati módszer szerint igazolható a hipotézis, hogy a környezeti fenntarthatósági kritériumra kapott pontszám nem befolyásolja szignifikánsan egy-egy projekt nyertes vagy nem-nyertes voltát, azaz a környezeti fenntarthatóság értékelési kritériumok közötti 5%-os súllyal való szerepeltetése nem tekinthető elég hatékony eszköznek a fenntarthatóság projektszintű érvényesítésében.

3.3.3.2 A pályázatok jellemzői a választott fenntarthatósági szempontok alapján

Az egyes pályázók által választott környezeti fenntarthatósági szempontok vizsgálatával a szerző célja kettős. Egyrészt a választott szempontok alapján fontos következtetések vonhatóak le a pályázó vállalkozások környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdjeire, valamint a projektek környezeti teljesítményére vonatkozóan. Másrészt a pályázók által választott szempontok részletes vizsgálatán keresztül elemezhetjük, vajon a jelenlegi értékelési rendszerben szereplő környezeti fenntarthatósági szempontok valóban relevánsak-e, jól jellemzik-e fenntarthatósági szempontból az adott projektet, illetve teljesítésük vállalása várhatóan tényleges hatást gyakorol-e a tágan értelmezett környezetre, vagy csupán amiatt esett rá a pályázó választása, mert nehéz számonkérni a szempont teljesülését. A részletes elemzés tehát lehetőséget nyújt - a jelenlegi fenntarthatósági értékelési rendszer tapasztalatai alapján – az esetleges változtatási javaslatok megfogalmazására is.

A vállalatok környezeti teljesítményét sokan sokféleképp definiálják. Jelen elemzéskor a szerző a tágabb értelemben vett környezeti teljesítmény fogalmát fogadja, el, amely Harangozó szerint az alábbi négy összetevőből áll: a vállalatnál alkalmazott környezeti menedzsment eszköztár szintje, fejlettsége; a vállalatnál konkrétan végrehajtásra kerülő környezeti intézkedések; a környezetterhelés; valamint a környezet állapotnak alakulása a vállalati tevékenységek következtében [Harangozó, 2007]. A környezeti teljesítményértékelés során sokszor előfordul, hogy kizárólag a könnyen mérhető elemekre, leggyakrabban a környezeti menedzsment eszközökre koncentrálnak. Gyakori hiba, hogy a környezeti teljesítményt az öko-hatékonysággal azonosítják, ami az adott tevékenység relatív (egységnyi termékre, vagy árbevételre vetített) környezeti terhelését jelenti. Ez, a vállalkozás környezeti hatékonyságát mérő mutató egy kétségkívül fontos szempontot mér, de önmagában nem elégséges a környezeti teljesítmény jellemzésére, hiszen nem mond semmit a vállalat abszolút értelemben vett környezeti terheléséről. Mindezek mellett pedig szükséges figyelembe venni a környezeti állapot mérőszámait is, mivel ugyanakkora terhelés, különböző adottságokkal rendelkező közegben, különböző feltételek esetén eltérő hatással van a környezet állapotára. Ez utóbbi számszerűsítése általában a legnehezebb feladat.

A környezeti fenntarthatósági szempontok jelenlegi rendszere a vállalati környezeti teljesítmény mind a négy dimenziója mentén lehetőséget ad a pályázóknak vállalások megtételére. A választható pontok teljes mértékben lefedik a környezeti menedzsment lehetséges eszköztárát, a nyersanyag-, és energiafelhasználás valamint a kibocsátások széles skáláján választhat a pályázó, hol szeretné javítani a teljesítményét. Az elvárt eredmények többsége a vállalat öko-hatékonyságának növelésére irányul, ugyanakkor megtalálhatóak a kritériumok között a teljes környezeti terhelésre vonatkozó szempontok is, és olyanok is, amik a környezet állapotára vonatkozóan is tartalmazznak kötelezettséget.

A magyar vállalatok körében végzett korábbi kutatások felhívják a figyelmet a vállalkozások környezeti tevékenységét illetően néhány sajátosságra. Szakirodalmi források a vállalkozásokat környezeti menedzsment eszközök bevezetésére, és környezetvédelmi intézkedések alkalmazására motiváló tényezői között elsőként a jogszabályi kötelezettségeknek való megfelelést említik, ezt követik a költségcsökkentési lehetőségek és egyéb tényezők, mint például a környezeti balesetek elkerülésére való törekvés, az üzleti vevők elvárásai, a vállalati vezetők elkötelezettsége, a közvélemény szerepe [Harangozó, 2007]. Nemzetközi források kiemelik a motiváló tényezők közül a tőzsdére bevezetett cégek esetén a sajtó és a közvélemény szerepét, amennyiben empirikus adatokra támaszkodva bizonyítják, hogy a rossz környezeti teljesítményről szóló hírek negatívan befolyásolják a részvényárfolyamokat [Dasgupta et al. 2002]. A 466 hazai, többségében nagyvállalat megkérdezésén alapuló OECD kutatás eredményei szerint a megkérdezett hazai vállalkozások 78%-a kifejezetten költségcsökkentés céljából fordul a környezeti intézkedések felé, az egyéb motiváló tényezők befolyásoló hatása csekély [Kerekes et.al, 2003]. A környezetvédelmi intézkedések bevezetését leginkább gátló tényezők a vállalatok számára a környezeti beruházások magas költségei, és a hosszú megtérülés, a pénzügyi erőforrások szűkössége, valamint sok területen a környezetileg hatékony technológiák hiánya. [Pataki, 1999]. A GOP és KMOP elsődleges célcsoportját jelentő KKV-k körében a környezeti teljesítmény javítását a tőkehiány nehezíti [ÖKO, 2006].

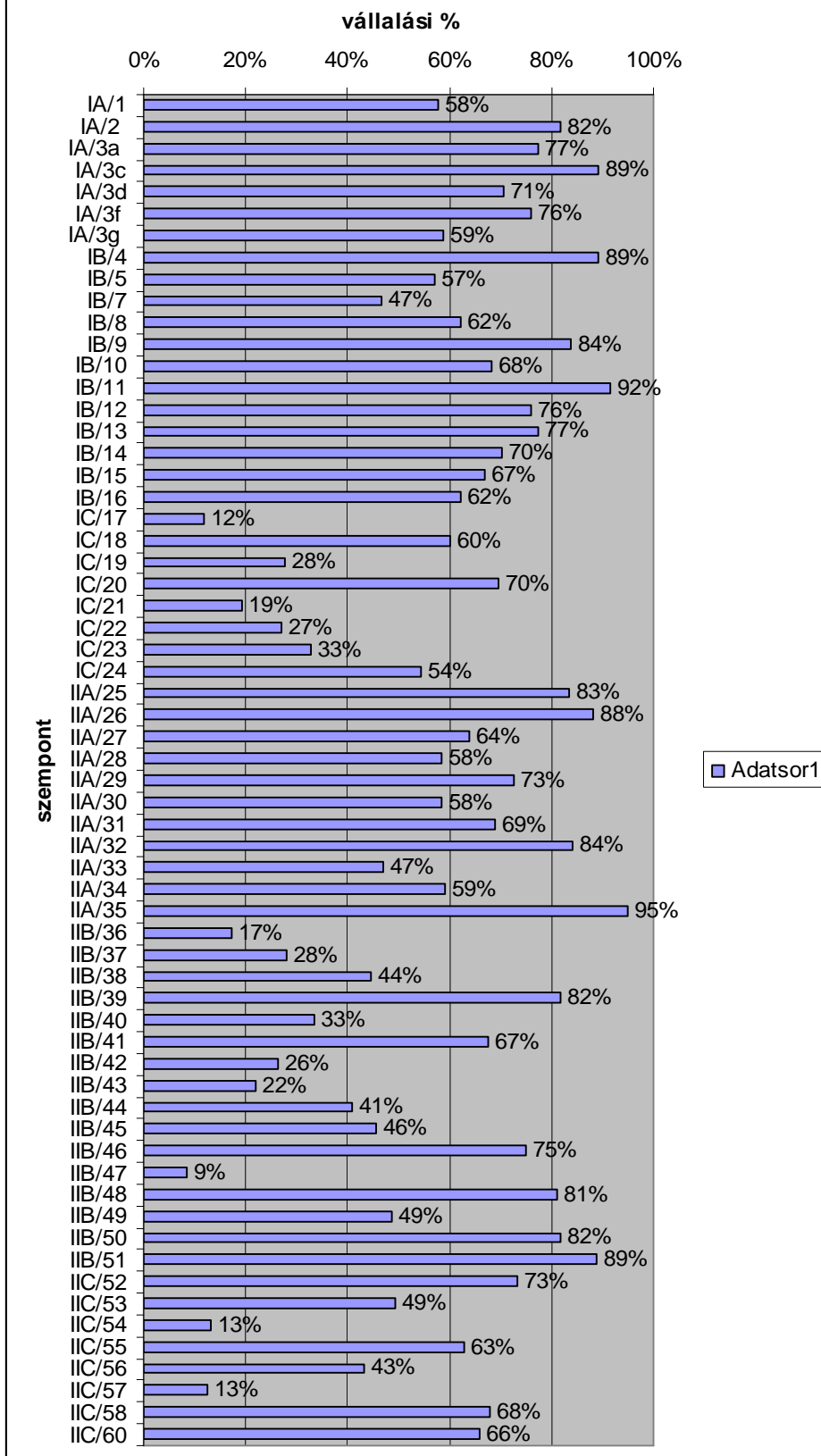
A korábbi kutatások és szakirodalmi források eredményeinek ismeretében a szerző az alábbi hipotézis helyességét vizsgálja:

H₂: A pályázók többsége olyan fenntarthatósági szempontokat vállal, amelyek megvalósítása nem igényel túl nagy erőfeszítést a részéről. A könnyen és olcsón megvalósítható kategóriák, vagy azok, amelyek betartását később nem lehet objektív módon ellenőrizni, több pályázatnál fordulnak elő, mint azok, melyeknek a betartása nagy ráfordítást, vagy komoly mérést igényel. A költséges beruházásokat, bonyolult méréseket igénylő beavatkozásokat a pályázók kis hányada vállalja csupán.

Mivel a különböző pályázati kiírások által támogatott tevékenységek eltérő jellegéből adódóan nem minden szempont volt választható egy-egy kiírás esetében, a következőkben ismertetett eredményeket úgy kell értelmezni, hogy egy adott szemponttal kapcsolatos megállapítások a pályázatok azon körére vonatkoznak, ahol az a bizonyos szempont választható volt.

Egy pályázó átlagosan 11,3 szempont esetén tett fenntarthatósági vállalást. Az, hogy egy adott szempontot a pályázók hány százaléka választotta ott, ahol az adott szempont releváns volt, az alábbi ábra szemlélteti.

Környezeti szempontok vállalási aránya

4. ábra: Környezeti szempontok vállalási aránya
 Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

A leggyakrabban választott fenntarthatósági szempont a „35. *Újrahasznosított papírhasználat bevezetése és/vagy növelése az irodai és nyomdai munkák során*” volt. Ez a kritérium az összes, vizsgált pályázati kiírás esetében releváns volt, a pályázók 95%-a nyilatkozott úgy, hogy a projekt fenntarthatási időszakának végéig, azaz a megvalósítási időszak plusz 3-5 évig újrahasznosított papírt fog használni az irodáiban. Ezen szempont népszerűségét az indokolja, hogy szinte minden projekt esetében értelmezhető kategória, valamint meglehetősen kis ráfordítást igényel a pályázótól a betartása. Meg kell továbbá jegyezni, hogy a kritérium betartásának ellenőrzése a teljes pályázati életciklusban meglehetősen nehéz, azaz az esetleges nem teljesítésnek nincs kockázata a pályázó számára.

A „11. *Környezeti szempontokat érvényesít a beszerzendő eszközök, termékek, alapanyagok kiválasztásánál*” szempontot a pályázók 92%-a jelölte be vállalásként, azon kiírásoknál, ahol ez a szempont szerepelt a listában (a 2007. évi első két kör kiírásaiban ez a szempont még nem szerepelt). Ez a tény azt támasztja alá, hogy a pályázók döntő többsége fontosnak tartja beszerzései során a környezeti aspektusok figyelembe vételét. Ennek a kritériumnak a teljesítése, azaz a környezeti szempontból előnyös eszközök, termékek, anyagok előnyben részesítése a beszerzéskor viszonylag egyszerűen megoldható, valamint a későbbiekben megtakarításokat, gazdasági előnyöket eredményezhet a pályázónál.

A pályázók által leggyakrabban említett szempontok között találunk olyanokat, amik könnyű / olcsó teljesíthetőségük vagy viszonylag nehéz ellenőrizhetőségük miatt lehetnek népszerűek, mint például a „9. *A tudásmegosztás (képzések, konferenciák stb) választott körülményei környezettudatosságot tükröznek*” (84%), vagy a „32. *Kombinált valamint anyag- és energiatakarékos irodatechnikai készülékek beszerzése és alkalmazása*” (84%). A pályázók 89%-a vállalta az „51. *Egészségmegőrző munkahelyi feltételek javítása érdekében a jogszabályi előírásokon felül munkaegészségügyi és –biztonsági tárgyi eszköz beszerzés*”, 82%-uk az „50. *Béren kívüli (közérzetjavító) rekreációs egészségügyi juttatások mértékének növelése*” szempontokat. Ezek minden bizonnyal az olcsó megvalósíthatóság miatt kerülhetett a legnépszerűbb kritériumok közé. A „39. *A létesítés építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét minimalizálja*” (82%) szempont be nem tartását objektív módon ellenőrizni szinte lehetetlen, nem teljesítése tehát kockázat nélküli a pályázó számára.

A gyakran választott szempontok más részét indokolhatja, hogy adminisztratív intézkedésekkel könnyen teljesíthetőek. A „2. Fenntarthatósági tervvel vagy programmal rendelkezik” kritériumra adott válaszok alapján a pályázat benyújtásakor csupán a pályázók 10%-a rendelkezik fenntarthatósági tervvel vagy programmal, a projekt befejezésére azonban már 82%-uk vállalja, hogy elkészíti/elkészítteti a dokumentumot. Hasonló okokból népszerű a „48. Rendszeres környezet-egészségügyi kockázat értékelések készítése vagy gyakoriságának növelése” (81%) szempont is. A pályázók 89%-a választotta a „3.c. Környezetvédelmi/fenntarthatósági megbízott vagy környezeti nevelési, fenntarthatósági-oktatási felelős, munkacsoport kijelölése” szempontot. A környezetvédelmi/fenntarthatósági megbízott felelős a szervezetnél a környezetvédelemmel kapcsolatos feladatok ellátásáért. A szempont teljesítéséhez elegendő egy munkatárs munkaköri leírásában szerepeltetni a feladatot, ez tehát könnyen megvalósítható szempont lehet. (Természetesen lehetőség van arra is, hogy alvállalkozó lássa el, ekkor a feladatról szóló szerződést kell bemutatni az ellenőröknek.)

A leggyakrabban választott kritériumok között, azonban akadnak olyanok is, melyek valóban komoly erőfeszítést igényelhetnek a pályázóktól, és relatíve jól ellenőrizhetőek is, mint például a „26. Fajlagos energiafelhasználás csökkentése”, vagy a „25. Fajlagos vízfelhasználás csökkentése”, amit a pályázók 88% illetve 83%-a választott. Ezen szempontok teljesítése a mellett, hogy közvetlenül hozzájárul a környezetterhelés csökkentéséhez, azért válhatott népszerűvé, mert költségcsökkentést is elérhet vele a pályázó, így saját gazdasági érdekét is szolgálja. Minden bizonnyal a későbbi gazdasági hasznok miatt volt népszerű a „4. A termék-, szolgáltatásfejlesztés során a várható környezeti hatások elemzése megtörténik”, amit a pályázók 89%-a választott, bár ennek a pontnak a népszerűségéhez hozzájárulhatott az is, hogy ellenőrzése nem könnyű feladat.

A legkevésbé népszerű szempont a „36. Közúti szállítás intenzitásának csökkentése”, amit mindössze a releváns pályázati kiírások pályázóinak 7%-a jelölt. Hasonlóan alacsony, 13%-os, illetve 28%-os említési aránya volt az „54. Az összes foglalkoztatotton belül az adott kistérségben állandó lakhellyel rendelkező munkavállalók arányának növelése” valamint a „37. Gépkocsi használat csökkentése” szempontoknak. Mindezek együttesen azt mutatják, hogy a megvalósuló projektek nem fognak hozzájárulni a közlekedésből és szállításból származó környezeti károk enyhítéséhez.

A szerző hipotézisét támasztja alá, hogy a bonyolult méréseket és esetlegesen költséges beavatkozást igénylő „47. Szennyvizek szennyezőanyag tartalmának csökkentése” szempontot a pályázók csupán 9%-a, a „43. Összes keletkezett hulladék mennyiségének csökkentése” szempontot 22%-a választotta.

A szerző hipotézisének némiképp ellentmondóan viszonylag kis ráfordítással is megoldható szempontok is bekerültek a legkevésbé népszerű vállalások közé, mint például a „21. A projekt során többlet zöldfelület fejlesztés valósul meg az előírt minimális zöldfelületi arányhoz képest” (19%) vagy a „22. A zöldfelület kialakítás során előnyben részesíti az őshonos növényfajokat, a tájegységnek megfelelő fajkompozíciókat” (27%). A szempontok alacsony említési arányát indokolhatja, hogy a pályázatok döntő többségét alkotó vállalati technológia korszerűsítések esetében ezek nem tekinthetők relevánsnak, mint ahogy a „19. A fejlesztés hozzájárul tájképi/településképi/kulturális/építészeti érték vagy értékek megőrzéséhez” (28%) szempont sem. Hasonló okokból választották kevesen, csupán a pályázók 13%-a az „57. Helyben (max. kistérségi szinten) rendelkezésre álló energia használata” kritériumot. A vállalkozások döntő többsége hálózatról vásárol energiát, így ennek a szempontnak a választása eleve kizárt volt számukra.

A „17. A projekt megvalósulás helye társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű” szempontot is viszonylag kevesen, a pályázók csupán 12%-a választotta. Ennek a pontnak az értékelésénél azonban figyelembe kell venni, hogy a vállalati technológiafejlesztést célzó pályázatoknál voltak kifejezetten a hátrányos helyzetű térségekben megvalósuló projektek számára dedikált forrásokat tartalmazó pályázati kiírások, ezek esetében értelemszerűen ez a szempont nem jelent meg pontszerző kategóriaként.

A pályázók által vállalat fenntarthatósági szempontok áttekintése alapján elfogadhatjuk a hipotézist, mely szerint a pályázók olyan környezeti vállalásokat tesznek, amelyek könnyen és olcsón megvalósíthatóak, vagy amelyek betartását később nem lehet objektív módon ellenőrizni. A drága beruházásokat és költséges méréseket igénylő környezeti intézkedéseket a pályázók kisebb hányada választja.

A pályázók által vállalt környezeti fenntarthatósági szempontok vizsgálata során kapott eredmények közül fontos még kiemelni az alábbiakat.

Az „1. Környezeti szempontú tanúsítás szerint működik” szempontra adott válaszok alapján a pályázat benyújtásakor a pályázók 24%-a működik valamely környezet vagy minőségbiztosítási rendszerrel, a projekt végére azonban a pályázók további 34%-a vállalata, hogy bevezeti az EMAS, vagy ISO rendszerek valamelyikét. Ezen környezet és minőségbiztosítási rendszerek bevezetése a vizsgált pályázati kiírások döntő többségénél elszámolható költség. A környezetirányítási rendszerek bevezetése, hasonlóan más környezeti menedzsment eszközökhöz önmagában még nem jelenti a vállalkozás környezeti teljesítményének javulását. Azonban a jól működő környezetirányítási rendszer segít rávilágítani a szervezetnél azokra a területekre, ahol szükséges vagy érdemes környezeti intézkedéseket hozni. Gyakorlati példák azt mutatják, hogy a környezetirányítási rendszert bevezető vállalatok szignifikánsan több környezetvédelmi intézkedést hoznak, mint a hasonló környezeti menedzsment eszközzel nem rendelkezők, ami pozitívan hat a termékegységre jutó környezetterhelés csökkentésére, azaz az ökohatékonyságukra is. [Kerekes et.al, 2003].

A „6. A fejlesztés időszakában az ökohatékonyságra, környezetegészségügyi, környezettudatosságot erősítő feladatokra fordított kiadások aránya a projekt összköltségéhez viszonyítva” szempontra adott válaszok vizsgálatát nehezítette, hogy a pályázók meglehetősen nagy hányada az ezer forintban kitöltendő adatmezőkbe forintban értendő adatokat írt. A projekt összköltségének ismeretében az esetek többségében egyértelműen erre lehetett következtetni. Az ezen szempontra adott válaszok esetében az értékelést az adatbázisban szereplő adatokra elvégezni tehát nem lehetett. A szerző a nyilvánvalóan hibás adatok korrigálásával igyekezett az ökohatékonyságra, környezetegészségügyi és környezettudatosságot erősítő feladatokra fordított kiadások összesen összegét megbecsülni. A nyertes pályázatok által megvalósított több mint 320 milliárd forint beruházásból, a becslésen alapuló számításokra alapozva mintegy 14 milliárd forintnyi beruházás az, ami közvetlen környezetvédelmi célokat szolgál majd.

Az „59. Környezeti szponzorálások” szempont esetében is minden bizonnyal ugyanez fordulhatott elő, a pályázók által megjelölt éves szinten környezeti szponzorálásra fordított

összegek 20 ezer forint és 300 millió forint között szóródtak. Tekintettel az adatok nagyon nagy-fokú megbízhatatlanságára, a kritérium értékelésére a szerző nem vállalkozhatott.

Az Akciótervek stratégiai környezeti vizsgálata környezeti fenntarthatósági indikátorként javasolja mérni a kutatás-fejlesztés prioritás esetében a környezetvédelmi célt elérni kívánó fejlesztések megjelenésének arányát az összes K+F pályázat között. A kutatás-fejlesztési projektek pozitív kapcsolatban lehetnek a környezeti fenntarthatósággal, amennyiben valamely környezetterhelési probléma megoldására irányulnak (közvetlen kapcsolat), vagy amennyiben a gazdasági racionalitáson alapuló fejlesztéseknek, innovációknak, az anyagfelhasználásra és/vagy a szállítási költségek csökkentésére vonatkozó hatásai vannak (közvetett kapcsolat). A pályázati nyilvántartás jelenleg csak a közvetlenül a környezetre irányuló projektek azonosítására alkalmas. A 293 darab vizsgált K+F pályázat között tudományterületi besorolását tekintve 10 környezetvédelemre, és 5 környezetbiztonságra vonatkozó pályázat található, azaz a közvetlenül a környezetre irányuló kutatások az összes K+F pályázat 5,1 %-át teszik ki. A támogatásban részesült 186 projekt közül a környezetvédelemre irányuló kutatási pályázatok aránya hasonló, 5,3 %-os. Természetesen a tudományterületi besorolás szerinti környezetipari kutatásokon felül számos egyéb területen folyó kutatás is hozzájárulhat kisebb-nagyobb mértékben a termelés környezetterhelésének csökkentésén, az erőforrás használat hatékonyságának növelésén vagy a környezeti kockázatok csökkentésén keresztül a fenntartható fejlődéshez, ezekről azonban pontos adatok nem állnak rendelkezésre.

3.3.3.3 Vállalati méret szerinti vizsgálat

A gazdaságfejlesztési pályázatok támogatotti célcsoportját a vállalkozások, ezen belül is elsősorban a kis- és középvállalatok képezik¹¹ (továbbiakban: KKV-k). Egyes pályázati konstrukciónál érdekvédelmi szervezetek, kamarák is pályázhattak.

A szakirodalomban egyetértés mutatkozik a tekintetben, hogy a nagyvállalatok többet törődnek a környezet védelmével, mint a kisebb vállalatok. A KKV-k rosszabb tőkeellátottságuk következtében kevesebbet tudnak áldozni a környezetvédelmi

¹¹ A vállalkozások besorolása a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény szerint történik. A törvény alapján a KKV fogalma alá tartozik a mikrovállalkozás is.

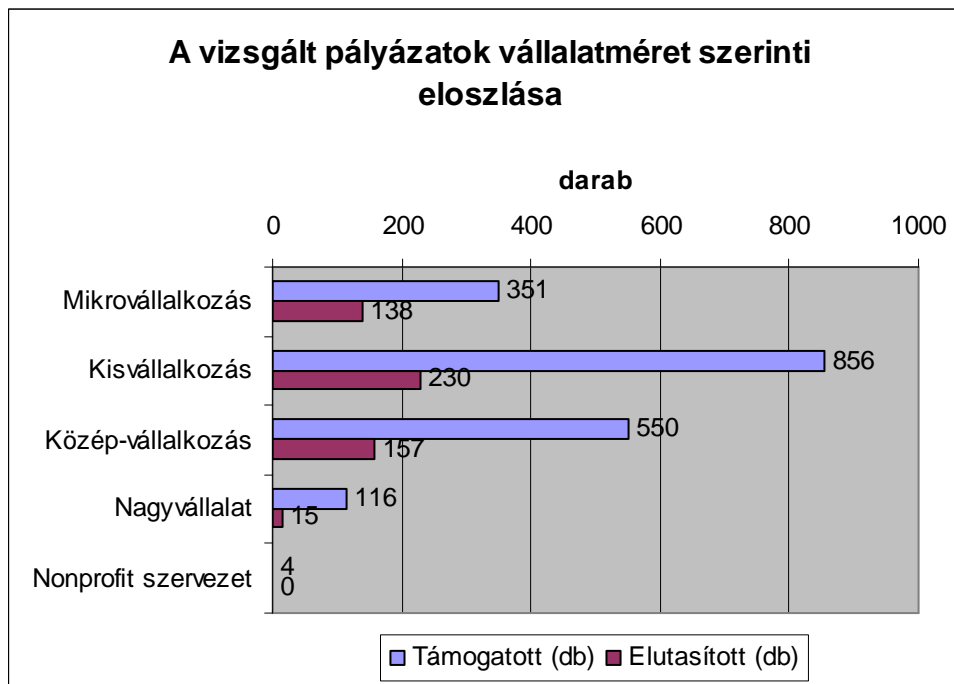
beruházásokra. Gyakran elavult technológiával, magas energia- és nyersanyag-felhasználással, magas kibocsátásokkal dolgoznak. A finanszírozási lehetőségekhez való korlátos hozzáférésük miatt többnyire önerőből kis lépésekben fejlesztenek, ami megnehezíti, hogy az egységes termelési láncból adódó költség- és ökohatékonyságot kihasználhassák [Kerekes et.al, 2003]. A kisvállalatok esetében számos olyan tényező hiányzik, vagy sokkal gyengébb hatású, amely a nagyvállalatokat a környezeti menedzsment alkalmazásának irányába motiválja. A környezetvédelmi jogszabályok - mint legfontosabb motiváló tényező - egy része csak a nagyvállalatokra vonatkozik, más részük ugyan mindenkit érint, de csak a nagyvállalatok esetében releváns, hiszen általában csak ők érik el a rögzített kibocsátási határértékeket. A média és a civil szervezetek is előszeretettel foglalkoznak a nagyvállalatokkal, míg a kicsit ritkán kerülnek a figyelem középpontjába. [Harangozó, 2007]. Nagyvállalatok esetében a fejlett környezeti menedzsmenteszközök alkalmazását a külföldi anyacég is megkövetelheti. Kisvállalkozások esetében a környezetvédelmi tevékenységekre motiváló tényezők közül tehát csak a költségcsökkentés marad. A tisztább termelésbe történő beruházások azonban gyakran csak bizonyos termelési szint felett térülnek meg, ezért az anyag- és energiatakarékos technológiákat a KKV-k méretgazdaságossági okok miatt nem biztos, hogy érdemesnek látják kihasználni. Az ÖKO Zrt felmérése szerint a KKV-k a nagyvállalati körnél sokkal kisebb mértékben fektetnek a környezet védelmébe [ÖKO, 2006]. Pataki elemzése alapján a környezeti teljesítmény egyértelműen pozitív összefüggést mutat a vállalatmérettel, a nagyvállalatok a környezetvédelem terén a „szorgalmasak”, míg a kisvállalatok egyértelműen a „lemaradók” között helyezkednek el [Pataki, 1999].

A kis- és középvállalkozások diffúz szennyezéséről nem állnak rendelkezésre hazai adatok, és más OECD országok esetében is nehéz ilyet találni. Releváns adatbázisok híján a KKV-k környezetszennyezéshez való hozzájárulását van, aki a GDP előállításában betöltött szerepükkel megegyező mértékűre becsüli [ÖKO, 2006], van, aki még ennél is nagyobbra [Kerekes, et.al., 2003]. Hiába azonban a KKV-k összességének magas környezeti terhelése, a környezetvédelmi szabályozás és ellenőrzés kiterjesztése túlzottan nagy tranzakciós költségekkel járna és a növekvő adóterhek és költségek miatt a társadalmi támogatottsága is minden bizonnyal csekély, ezért a döntéshozók további szigorításokkal általában nem foglalkoznak.

A fentiek alapján a szerző az alábbi hipotézis helyességét vizsgálja:

H₃: A vállalatméret meghatározó a környezeti fenntarthatósági szempontok választásánál, a vállalatméret növekedésével egyre több környezeti szempontot vállalnak a pályázók.

A pályázók vállalatméret szerinti eloszlását az alábbi grafikon szemlélteti.

5. ábra: A vizsgált pályázatok vállalatméret szerinti eloszlása
Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

Az egyes vállalatcsoportok környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámainak átlagait, valamint azt, hogy az adott kiírásban releváns szempontok átlagosan hány százalékát vállalták a pályázók, az alábbi táblázat foglalja össze.

1. táblázat A vizsgált pályázatok vállalatméret szerinti jellemzői
Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

Vállalat méret	Elért fenntarthatósági pontszám átlaga	A fenntarthatósági szempontok vállalási aránya*
Mikrovállalkozás	3,30	58%
Kisvállalkozás	3,29	60%
Közép-vállalkozás	3,58	66%
Nagyvállalat	4,00	71%
Non-profit szervezet	1,75	31%
Összesen	3,39	62%

*Az adott pályázati kiírásban releváns szempontok átlagosan hány %-át vállalták a pályázók.

A különböző vállalatkategóriákhoz tartozó pályázók egyes fenntarthatósági szempontokra adott pozitív válaszainak relatív szórása 0,7 és 1 közé esik, ami arra enged következtetni, hogy a környezeti fenntarthatóság tekintetében meghatározónak bizonyul a pályázó vállalatméret szerinti hovatartozása. Tekintettel a non-profit szervezetek alacsony számára, és az ebből adódó esetleges torzításokra a további elemzést csak a mikro-, kis-, közép- és nagyvállalatok választott szempontjaira szűkíti le a szerző.

Általánosságban elmondható, hogy a kezdeti hipotézisnek megfelelően a vállalatméret növekedésével egyre több fenntarthatósági szempontot vállaltak a pályázók. A szempontok többségénél megfigyelhető, hogy a vállalatok aránya a mikro-vállalkozásoktól a nagyvállalatok felé haladva fokozatosan nő. Ennek egyik oka, hogy a nagyobb vállalatok általában nagyobb, komplexebb, gyakran építéssel is együtt járó beruházásokat valósítanak meg a támogatásból. A bonyolultabb projektek esetében pedig több fenntarthatósági szempont jöhet számításba, mint a mikro-, kisvállalatok által többnyire megvalósított egyszerű gépszerű beszerzések esetében. A vállalatméret növekedésével feltételezhetjük továbbá, hogy jogszabályi kötelezettségei révén egyre „jobban ért” a pályázó a környezetvédelemhez, valamint az egyes szempontok betartásával járó többletköltséget könnyebben tudja vállalni, mint egy mikro- vagy kisvállalkozás. A környezeti teljesítmény javítása a nagyvállalatok esetén méretgazdaságossági okok miatt gyorsabban megtérül.

Különösen nagy lemaradást mutatnak a mikrovállalkozások, kisvállalatok az „1. Környezeti szempontú tanúsítás szerint működik”, valamint a „2. Fenntarthatósági tervvel

vagy *programmal rendelkezik*” szempontok esetében, bár ez utóbbi tekintetében a projekt végére vállalt értékek már megközelítik a nagyvállalatokét. Mindez jól tükrözi azt a tényt, hogy a kisebb vállalatoknál jelenleg nincs minőségirányítási rendszer, fenntarthatóság terv, hiszen a relatíve egyszerűbb folyamataikra „nem éri meg” minőségirányítási rendszert működtetni, fenntarthatósági tervet készíteni. Ám ha az irányítási rendszer bevezetésének költsége beépíthető a projektbe, azaz a teljes költségből csak a saját erőnek megfelelő részt kell finanszírozni, már sokan áldoznak a bevezetésére. A „10. BAT technológiát alkalmaz” szempont esetében is jelentős különbség mutatkozik a mikro-kisvállalkozások és a nagyok által vállalt értékek között. Érthető módon a legjobb elérhető technika beszerzéséhez a kisebb vállalkozásoknál kevésbé állnak rendelkezésre a források illetve az információ, valamint a helyi piac sokszor nem is kényszeríti rá a kisvállalkozást a BAT technológia alkalmazására. Jelentős a különbség továbbá a „20. Barnamezős beruházás, vagy az igénybe vett terület jelenlegi hasznosítása gazdasági célú” szempont vonatkozásában, valamint a kizárólag építéshez köthetően értelmezhető „27. Jobb összesített energetikai jellemzőkkel rendelkező épületek száma” szempontot illetően. A vizsgált pályázatok tanúsága szerint a mikro- és kisvállalatok a „29. Fajlagos anyagfelhasználás csökkentése” és a „30. Fajlagos csomagolóanyag mennyiség csökkentése” szempontokat is jóval kevésbé választották, mint a nagyvállalati pályázók.

A vállalási arányok tekintetében nincs meghatározó különbség a vállalati kategóriák között néhány, többségében könnyen megvalósítható és/vagy nehezen ellenőrizhető szempont esetében. Ilyenek például a „9. A tudásmegosztás (képzések, konferenciák stb) választott körülményei környezettudatosságot tükröznek”, a „14. Az igénybe vett tanácsadás, képzés kiterjed a környezeti, fenntarthatósági ismeretek bővítésére” vagy a „35. Újrahasznosított papírhasználat bevezetése és/vagy növelése az irodai és nyomdai munkák során”.

Néhány szempontot viszont jellemzően a mikro-, kisvállalatok jelöltek be nagyobb arányban. Ezek közül vannak, amiket egyértelműen a mikro- és kisvállalkozások helyi viszonyokba való beágyazottsága magyaráz, mint például a „19. A fejlesztés hozzájárul tájképi/településképi/kulturális/építészeti érték vagy értékek megőrzéséhez”, vagy az „54. Az összes foglalkoztatotton belül az adott kistérségben állandó lakhellyel rendelkező munkavállalók arányának növelése”. Figyelemre méltó azonban néhány egyéb szempont, melyek esetében épp fordított sorrendet követnek a vállalások és a mikro- és kisvállalatok vállalási aránya meghaladja, még ha nem is jelentős mértékben a nagyvállalatokét:

42. *Ártalmatlanításra kerülő hulladék arányának csökkentése.*

43. *Összes keletkezett hulladék mennyiségének csökkentése.*

45. *Veszélyes hulladék arányának csökkentése az összes hulladék mennyiségének arányában.*

46. *Üvegház hatású anyagok kibocsátásának csökkentése.*

A fenti szempontok mikro- és kisvállalatok általi nagyobb választási arányát indokolhatja, hogy ezen vállalatok projektjei általában már meglévő gépek cseréjére és kisebb bővítésekre vonatkoznak. A technológia korszerűsítése következtében megjelenő környezeti előnyök ennél a vállalati csoportnál vélhetően meghaladják a termelési mennyiség növekedéséből adódó esetleges negatív hatásokat.

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy mivel néhány szempont (22-24 és 38-40) csak kettő illetve egy pályázati kiírásnál szerepelt az adatlapon, és mivel ezen kiírásokra a nagyvállalatok elenyésző számban (összesen 9 db) pályáztak, a fenti szempontok a jelentős torzítás miatt nem kerültek elemzésre.

Összefoglalva a fenti adatok alapján elfogadható a hipotézis, miszerint a vállalatméret meghatározó a környezeti fenntarthatósági szempontok választásánál, a vállalatméret növekedésével egyre több környezeti szempontot vállalnak a pályázók.

3.3.3.4 Iparág szerinti vizsgálat

A GOP pályázati kiírásai a szektorsemlegesség alapelvére épülnek. Az 50%-ban, vagy annál nagyobb mértékben mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó vállalkozások kivételével¹² bármely iparág vállalkozásai pályázhattak, amennyiben az egyéb feltételeket teljesíteni tudták. A pályázók iparági besorolását a megvalósítandó fejlesztések TEÁOR

¹² Az 50%-ban, vagy annál nagyobb mértékben mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó vállalkozások az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében juthatnak EU-s társfinanszírozású forrásokhoz.

száma alapján készítette a szerző. A könnyebb átláthatóság kedvéért azon iparágak, amelyek részaránya 2%-ot nem érte el, az egyéb¹³ kategóriába kerültek összevonásra.

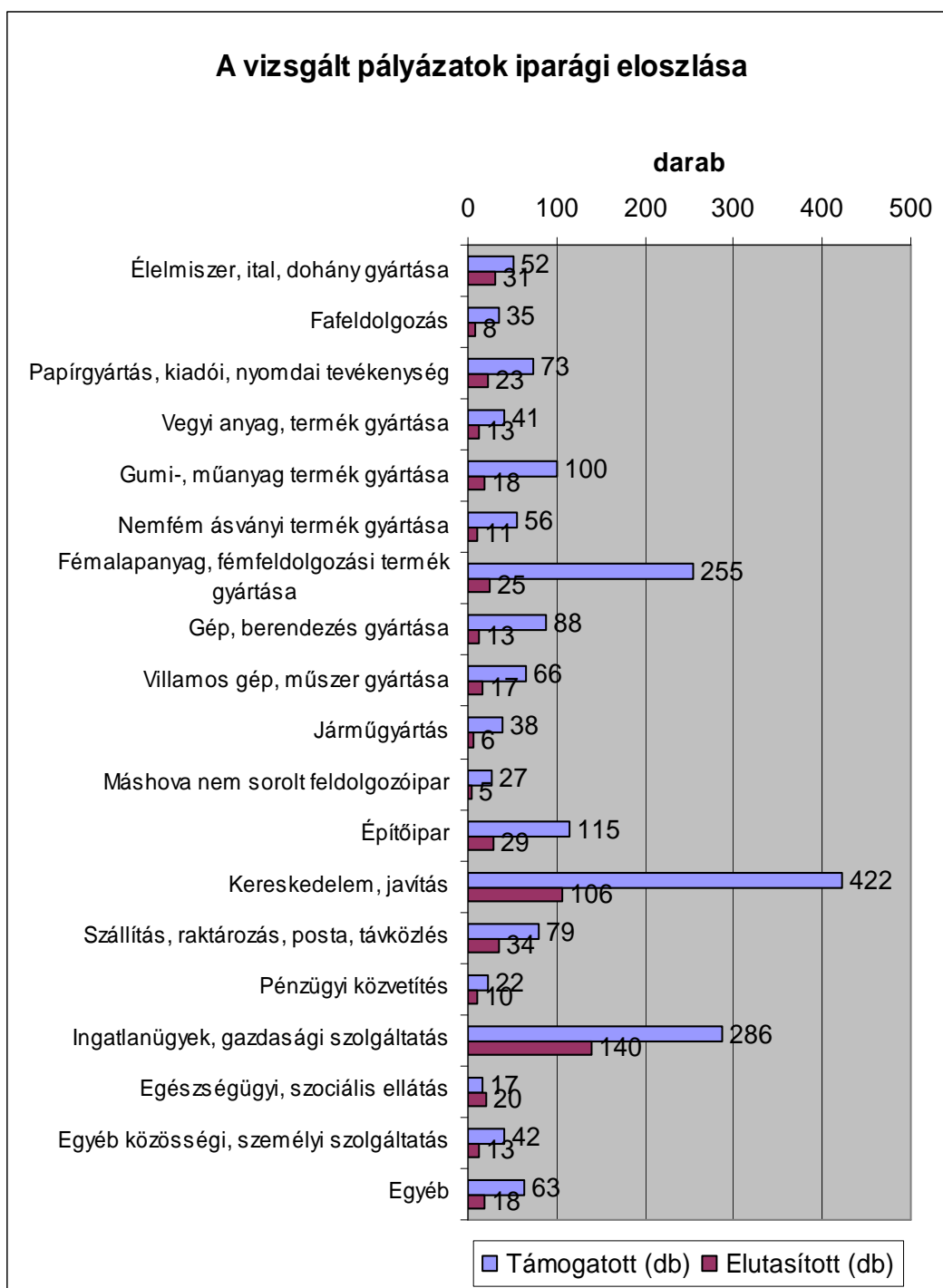
A hazai vállalkozások körében végzett, korábban már említett reprezentatív OECD kutatásban azok a vállalkozások, melyek saját tevékenységüket jelentősen környezetszennyezőnek vélték, az átlagosnál több környezeti menedzsment eszközt alkalmaztak, gyakrabban vezettek be környezetirányítási rendszereket, és többféle konkrét környezeti intézkedést hoztak, mint a magukat a közepesen vagy kevésbé környezetszennyező kategóriába soroló vállalatok. Mindezek ellenére a vállalatok iparág szerinti elemzésénél a kutatás nem tudott azonosítani sorrendiséget a környezeti menedzsment eszközök és intézkedések alkalmazásának gyakorisága területén az egyes iparágak között. Különböző környezeti problémák esetén más és más iparágak teljesítettek jobban [Kerekes et al. 2002]. Pataki kutatásai alapján az iparági hovatartozás és a környezeti teljesítmény közötti kapcsolat meghatározó egyedül a vegyipar esetében volt, melynek képviselői a környezetvédelem terén „szorgalmas” kategóriában felülreprezentáltak voltak [Pataki, 1999].

A fentiek alapján a szerző az alábbi hipotézis helyességét vizsgálja:

H₄: A különböző iparágakban tevékenykedő vállalkozások eltérő környezeti fenntarthatósági szempontok esetében teljesítenek jobban. Egyedül a jelentős környezeti terheléssel jellemezhető vegyipari vállalkozások előzik meg a többi iparágat a választott szempontok tekintetében.

A pályázók iparág szerinti eloszlását az alábbi grafikon szemlélteti.

¹³ Az egyéb kategóriában az alábbi iparágakban tevékenykedő pályázók adatai kerültek összegzésre: mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás (az összes pályázat 0,33%-a); bányászat (0,87%); textília, textiláru gyártása (0,87%); bőr, bőrtermék, lábbeli gyártása (0,04%); fafeldolgozás (1,78%); járműgyártás (1,82%); máshova nem sorolt feldolgozóipar (1,32%); villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás (0,08%); szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (0,74%); pénzügyi közvetítés (1,32%); oktatás (0,41%); egészségügyi, szociális ellátás (1,53%).

6. ábra: A vizsgált pályázatok iparági eloszlása
Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

A vizsgált pályázatok környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámainak átlagait, valamint azt, hogy az adott kiírásban releváns szempontok átlagosan hány százalékát vállalták a pályázók, az alábbi táblázat foglalja össze.

2. táblázat: A vizsgált pályázatok iparág szerinti jellemzői
Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

Fejlesztendő terület iparági besorolása	Elért fenntarthatósági pontszám átlaga	A fenntarthatósági szempontok vállalási aránya*
Élelmiszer, ital, dohány gyártása	3,43	60%
Fafeldolgozás	3,57	68%
Papírgyártás, kiadói, nyomdai tevékenység	3,46	60%
Vegyvi anyag, termék gyártása	3,73	68%
Gumi-, műanyag termék gyártása	3,76	63%
Nemfém ásványi termék gyártása	3,82	69%
Fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása	3,78	65%
Gép, berendezés gyártása	3,58	64%
Villamos gép, műszer gyártása	3,39	59%
Járműgyártás	4,08	62%
Máshova nem sorolt feldolgozóipar	3,26	62%
Építőipar	3,58	65%
Kereskedelem, javítás	3,08	61%
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	3,39	64%
Pénzügyi közvetítés	3,19	68%
Ingatlanügylek, gazdasági szolgáltatás	3,26	57%
Egészségügyi, szociális ellátás	2,70	56%
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	3,28	63%
Egyéb	3,51	65%
Összesen	3,39	62%

*Az adott pályázati kiírásban releváns szempontok átlagosan hány %-át vállalták a pályázók.

A különböző iparágakhoz tartozó pályázók egyes fenntarthatósági szempontokra adott pozitív válaszainak relatív szórása minden esetben egy feletti értéket mutat, és rendre magasabb, mint a vállalatméret és a területi elhelyezkedés szerinti besorolás alapján képzett kategóriák relatív szórása. A vizsgált kategóriák alapján tehát iparági hovatartozás szempontjából a legkevésbé homogének a pályázók.

Az egyes szempontok részletes vizsgálata alapján kijelenthető, hogy nincs olyan iparág, amelynek a tagjai tendenciózusan nagyobb arányban tennének vállalásokat. A tevékenységek eltérő jellegéből és eltérő környezeti terheléséből adódóan jellemzően más-

más területeken vállalták a környezeti szempontok teljesítését az ipar és a szolgáltatási szektor pályázói.

A pályázó iparági hovatartozása alapján markáns különbségek egy-egy szempont vállalásánál az alábbi területeken találhatók.

Az „1. Környezeti szempontú tanúsítás szerint működik” szempontra adott válaszok alapján a járműgyártással és a gumi-, műanyagtermékek gyártásával foglalkozó cégek rendelkeznek a pályázat benyújtásakor a legnagyobb arányban környezetirányítási rendszerekkel. Ugyanezen iparágak pályázói - kiegészülve az egyéb közösségi, személyi szolgáltatásokkal foglalkozó vállalkozásokkal - azok, akik a legnagyobb arányban vállalják a környezeti tanúsítvány megszerzését projektjük megvalósításának ideje alatt. Mindezek feltételezhető oka az, hogy ezen iparágak pályázói közt nagy arányban fordulnak elő beszállítói tevékenységet végző vállalkozások, akiktől multinacionális partnereik megkövetelik a minőség- és környezeti irányítási rendszerek szerinti működést.

A „7. A létrejövő terméket/szolgáltatást minősíti valamely elfogadott környezeti, fenntarthatósági minősítési rendszer szerint” szempontot leggyakrabban a vegyiparban, és az építőiparban tevékenykedő, valamint a nemfém ásványi termékek gyártásával foglalkozó vállalkozások vállalták.

Jelentős iparági különbségek fedezhetőek fel a „29. Fajlagos anyagfelhasználás csökkentése” szempont tekintetében. Pozitívnak mondható, hogy a termelőtevékenységet végző iparágak vállalkozásai 90%-nál nagyobb arányban vállalták ennek a szempontnak a teljesítését. Míg az építőipari cégek és a kereskedelemmel, szállítással, ingatlanügyletekkel, gazdasági szolgáltatással és egyéb szolgáltatással foglalkozó vállalkozások között, tevékenységük jellegéből adódóan nagyságrenddel kevesebben választották ezt a kritériumot.

Általánosságban elmondható, hogy a környezetterhelő kibocsátások csökkentésére irányuló szempontok esetében azok az iparágak, ahol feltételezhetően jelentős kibocsátások keletkeznek, kevésbé vállalták a kritérium teljesítését, mint a döntően szolgáltatásokkal foglalkozó vállalkozások. Hasonló a helyzet a „43. Összes keletkezett hulladék mennyiségének csökkentése”, a 41. Felhasznált veszélyes anyag mennyiség csökkentése,

helyettesítés nem veszélyes, kevésbé veszélyes anyagokra” vagy a „47. Szennyvizek szennyezőanyag tartalmának csökkentése” szempontok esetében, ahol a feldolgozóipari ágazatok kisebb arányban vállalták a teljesítést, mint a szolgáltatási ágazatokhoz tartozók.

A vizsgált pályázatok esetében a vegyiparban tevékenykedő vállalkozások nem mutattak tendenciózusan jobb teljesítményt a fenntarthatósági szempontok vállalásában, mint a többi iparág képviselői. Ez azonban nem jelenti azt, hogy meg kellene kérdőjeleznünk azt a megállapítást, hogy a tágran értelmezett környezeti teljesítmény tekintetében a vegyipar képviselői jobban teljesítenek az átlagnál. Az, hogy nem tettek több plusz vállalást, mint a más iparágak képviselői annak az eredménye is lehet, hogy esetükben a szigorú szabályozás és a jól működő környezeti menedzsment rendszerek mellett a további környezeti teljesítményjavítás határkölsége meglehetősen nagy lenne.

A fentiek alapján összességében elfogadható a hipotézis első feltételezése, miszerint a különböző iparágakban tevékenykedő vállalkozások eltérő környezeti fenntarthatósági szempontok esetében teljesítenek jobban. A vizsgálat alapján a hipotézis második kijelentése nem igazolható, mivel a jelentős környezeti terheléssel jellemezhető vegyipari vállalkozások nem vállaltak tendenciózusan több fenntarthatósági szempontot, mint a többi iparág képviselői.

3.3.3.5 Területi elhelyezkedés szerinti vizsgálat

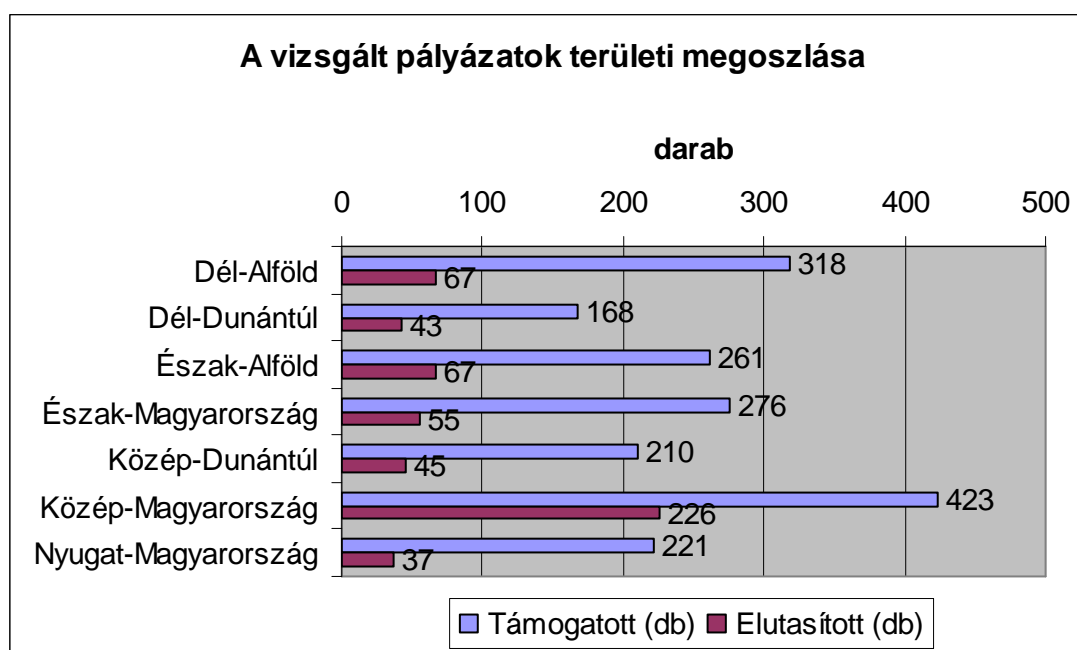
A Gazdaságfejlesztési Operatív Program keretében az ország hat konvergencia régiójában megvalósuló fejlesztésekkel pályázhatnak a vállalkozások. A Budapesten és Pest megyében megvalósuló fejlesztések támogatása elkülönülten, a Közép-Magyarországi Operatív Program keretében történik. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Tervvel történt lehatárolás következtében azok a mikrovállalkozások, amelyek fejlesztéseiket vidékies településen valósítanak meg, azok nem a GOP illetve KMOP, hanem az ÚMVP keretében pályázhatnak. Így, a városnak nem minősülő, 100 fő/km²-nél nem nagyobb népsűrűséggel

jellemezhető, vagy 5000 főt meg nem haladó állandó népességgel rendelkező települések gazdaságfejlesztési projektjei a kutatás által vizsgált mintában nem szerepelnek.

A szerző által vizsgált szakirodalmi források sehol nem tesznek említést regionális különbségekről a magyar vállalkozások környezeti teljesítményét illetően, ami arra enged következtetni, hogy területi szinten megnyilvánuló jellegzetességekről a hazai vállalkozások körében nem beszélhetünk. Mindezek alapján a szerző a következő hipotézis helyességét vizsgálja:

H₅: Területi elhelyezkedés szempontjából a vizsgált vállalkozások környezeti teljesítménye homogénnek mondható.

A vizsgált pályázatok területi elhelyezkedését régiókként az alábbi grafikon szemlélteti.

7. ábra: A vizsgált pályázatok területi megoszlása
Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

A környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámok átlagát, valamint azt, hogy az adott kiírásban releváns szempontok átlagosan hány százalékát vállalták a pályázók, az alábbi táblázat foglalja össze.

3. táblázat: A vizsgált pályázatok jellemzői régiók szerint
Forrás: EMIR lekérdezés 2008. november 21.

Régió	Elért fenntarthatósági pontszám átlaga	A fenntarthatósági szempontok vállalási aránya*
Dél-Alföld	3,44	64%
Dél-Dunántúl	3,55	66%
Észak-Alföld	3,43	63%
Észak-Magyarország	3,53	63%
Közép-Dunántúl	3,49	61%
Közép-Magyarország	3,20	59%
Nyugat-Magyarország	3,52	61%
Összesen	3,39	62%

*Az adott pályázati kiírásban releváns szempontok átlagosan hány %-át vállalták a pályázók.

Az egyes régiók pályázói fenntarthatósági szempontokra adott pozitív válaszainak relatív szórása 0,2 és 0,7 között mozog, rendre kisebb, mint a vállalatméret és az iparági besorolás alapján képzett kategóriák relatív szórása. Területi elhelyezkedés szempontjából tehát a pályázatok viszonylag homogénnek mondhatóak.

A fenntarthatósági szempontok döntő többségénél a vállalások aránya régióként és megyei szinten vizsgálva is együtt mozog, kivételt képez ez alól néhány szempont esetében a közép-magyarországi régió, ezen belül is Budapest. A budapesti pályázók körében az elért fenntarthatósági pontszámok átlaga mindössze 3,08 pont, a fenntarthatósági szempontok vállalási aránya is csupán 57%. Az egyes környezeti szempontok tekintetében a budapesti megvalósítási helyszínnel rendelkező pályázók rendre kisebb hányada tett vállalásokat. Azt, hogy a budapesti pályázóknak az ország többi településéről pályázókhoz képest kisebb vállalási aránya szignifikánsnak mondható-e, a szerző a várható értékek egyezőségét vizsgáló kétmintás próbával tesztelte. A próba eredményeképp 5%-os szignifikancia szinten kijelenthető, hogy a budapesti pályázók több mint 0,3 ponttal kevesebbet kaptak a környezeti szempontokra, mint a többi pályázó. Érdekes módon elmarad a főváros a vidéki pályázatoktól a „28. Fajlagos anyagfelhasználás csökkentése”, a „29. Fajlagos csomagolóanyag mennyiség csökkentése” valamint a „7. A létrejövő terméket/szolgáltatást minősíti valamely elfogadott környezeti, fenntarthatósági minősítési rendszer szerint” szempontok esetében. Nem meglepő azonban, hogy a budapesti fejlesztések esetében a „21. A projekt során többlet zöldfelület fejlesztés valósul meg az

előírt minimális zöldfelületi arányhoz képest” kritériumot jóval kevesebben választották Budapesten, mint az ország más területein.

Fentiek alapján regionális szinten elfogadható az a hipotézis mely szerint területi elhelyezkedés szempontjából a vizsgált vállalkozások környezeti teljesítménye homogénnek mondható, azzal a kiegészítéssel, hogy megyei szinten vizsgálva kijelenthető, hogy a Budapesten megvalósuló fejlesztések pályázói a vidéki pályázóknál szignifikánsan kevesebb környezeti vállalást tettek.

3.3.4 Tapasztalatok a GOP projektek megvalósítására vonatkozóan

Tekintettel a GOP indulása óta eltelt relatíve kevés időre, a támogatott projektek döntő többsége még nem ért el a megvalósításban odáig, hogy tényleges környezeti szempontú teljesítményét vizsgálni lehetne. A környezeti monitoring területén azonban ki lehet jelenteni, hogy nagy előrelépést jelent a korábbi időszakhoz képest, hogy a kedvezményezetteknek a projekt előrehaladási és fenntartási jelentésekben rendszeresen be kell számolniuk a fenntarthatósági vállalásukról. Igaz ugyan, hogy a támogatási szerződések szövegébe nem kerültek bele a konkrét vállalások, de a pályázati adatlap a támogatási szerződés mellékletét képezi, ilyen módon a vállalások nem teljesítése ugyanúgy szankcionálható, mint bármely más szerződéses feltétel be nem tartása.

A monitoring rendszer szigorodása minden bizonnyal elősegíti, hogy a kedvezményezettek komolyabban vegyék a környezeti vállalások betartását. Néhány területen azonban mindenképp szükség van a rendszer felülvizsgálatára. Minden, a pályázatra vonatkozó adatszolgáltatási tevékenység tervezésekor szükséges figyelembe venni az adatok előállításának a kedvezményezetteknél és az adatok gyűjtésének a lebonyolító szervezeteknél felmerülő költségeit, valamint a költségeknek az előállított adathalmazból levonható információk hasznosságához való viszonyát. A pályázati adatlapokon kötelezően bekért hat fenntarthatósági mutatóról ugyan nyilatkoztatja a lebonyolító rendszer a pályázót, de ezeknek az adatoknak a szisztematikus gyűjtésére, összegzésére nem kerül sor. Az itt bekért adatokat nincs is mihez hasonlítani, hiszen a későbbiekben a mutatók alakulásáról már csak azoknak a kedvezményezetteknek kell beszámolniuk, akik egy-egy

szempont tekintetében vállalták környezeti teljesítményük javítását. A jelenlegi jelentéstételi rendszerben az előrehaladási jelentések leggyakoribb hiánypótlási oka a környezeti fenntarthatóságra vonatkozó adatok nem, vagy nem megfelelő kitöltése. Szükség van tehát az előrehaladási jelentések kitöltési útmutatójának egyértelműsítésére, valamint a kötelezően bekérendő szempontok szerepének tisztázására. Nem elhanyagolandó a kedvezményezetteknek a környezeti fenntarthatóság terén történő képzésének fontossága sem.

Az OP szintű fenntarthatósági indikátor, az egységnyi energiafelhasználásra jutó bruttó hozzáadott érték meghatározása körüli problémákat éppen a hiányzó, illetve nem teljes körű pályázói adatszolgáltatás adja. Az indikátor kiszámításához a bruttó hozzáadott érték euróban megadott adatát az olajegyenértékesre átszámított teljes energiafogyasztással kell elosztani. Ez utóbbiról a pályázók döntő többségének a teljes energiafelhasználás tekintetében nem kell nyilatkoznia, továbbá a vállalkozások jó részének minden bizonnyal nehézséget is okozna a mutató pontos kiszámítása. Mindezen okok miatt a jelenlegi elképzelések értelmében az OP szintű indikátor számítása kizárólag a környezeti szempontú technológiafejlesztés pályázati konstrukció projektjeire vonatkoztatva történik majd meg, a kedvezményezettek külön adatszolgáltatása alapján. Azt a tényt, hogy az OP szintű indikátor a megvalósuló projektek elenyészően kis hányadának környezeti teljesítményéről fog csak információt szolgáltatni, mindenképp figyelembe kell venni a mutató későbbi értelmezése és használata során.

3.4 Az eredmények összegzése, következtetések és javaslatok a gazdaságfejlesztési pályázati rendszer fenntarthatóbbá tételére

Egyazon projekt általában egyszerre gyakorol kedvező és kedvezőtlen hatást a környezetre. A gazdaságfejlesztési operatív programok projektjei is, miközben a környezeti elemek egy részében új veszélyeket hoznak, addig más környezeti elemekben (esetleg térben és időben eltolva) a környezet állapotának javítására teremtenek lehetőséget. A programokat lebonyolító intézményrendszernek az a feladata, hogy összhangban az EU elvárásaival, a projekteket a környezeti szempontból kedvező, vagy kedvezőbb megvalósítás felé terelje.

Az ÚMFT operatív programjaiban kialakított fenntarthatósági kritériumrendszerrel elmondható, hogy segítségével a korábbi értékelési rendszer legnagyobb hibáit orvosolták. A környezeti szempontok a GOP-ban a GVOP-hoz képest jobban nyomon követhetőek, ellenőrizhetőbbek és egy viszonylag objektív rendszert alkotnak. Ennek, bonyolultsága ellenére megvan az az előnye, hogy lehetőséget nyújt a pályázóknak arra, hogy környezeti teljesítményüket a tevékenységüktől függően a legmegfelelőbb területen, területeken javítsák. Mindenképp pozitívum, hogy az új fenntarthatósági szempontrendszer úgy épül fel, hogy az a szűken értelmezett projekt környezeti szempontjai mellett, a megvalósuló beruházás működtetése során keletkező környezeti hatások kezelésére tett erőfeszítéseket, valamint a pályázó szervezet jelenlegi környezetvédelmi tevékenységét is értékeli.

Mint azt az összes értékelt pályázat környezeti fenntarthatóságra kapott pontszámának vizsgálata alátámasztja, az értékelési rendszerben jelenleg 5%-os súllyal szereplő fenntarthatósági szempontok nem bizonyulnak elegendőnek ahhoz, hogy a környezetileg jobb teljesítményt nyújtó projektek nagyobb arányban kerüljenek támogatásra. A pályázati rendszer egészének környezetileg fenntarthatóbbá tételéhez javasolt a jelenleg ezen kritérium szerint adható 5 pont megemlése.

A pályázók által választott fenntarthatósági kritériumok vizsgálata igazolta azt a hipotézist, hogy a pályázók többsége olyan szempont teljesítését vállalja, amelyek megvalósítása könnyen és olcsón megoldható, valamint a későbbiekben valamilyen gazdasági előnyt is eredményez a pályázó számára. A probléma azokkal a szempontokkal van, amelyeknél az adott vállalat teljesítésének az ellenőrzése nehezen vagy egyáltalán nem megoldható. Az ilyen típusú szempontok esetén ugyanis fennáll a veszélye annak, hogy a későbbi teljesítés szándéka nélkül, pusztán a könnyű pontszerzés érdekében választják a pályázók. Tekintettel arra, hogy az elemzés alapján szép számmal akadnak olyan pályázók is, akik a számottevő környezetterelés-csökkentést eredményező, komoly erőfeszítéseket igénylő és relatíve jól ellenőrizhető szempontokat választották, megfontolandó a szempontrendszer ezt figyelembe vevő változtatása. Mindezt a „soft” szempontok kötelezővé tételével, vagy az egyes szempontokra adható pontszámok jobb differenciálásával lehetne megoldani.

A vállalatméret szerinti elemzések eredménye alapján elmondható, hogy a nagyobb vállalatok átlagosan több szempont teljesítését vállalják / tudják vállalni, mert egyrészt az általuk megvalósított komplex beruházások esetében több lehetséges szempont jöhet

számításba, másrészt az általában a környezetvédelemhez „jobban értő” nagyvállalatok számára az egyes szempontok betartásával járó többletköltségek könnyebben kigazdálkodhatóak. A megfigyelésekre alapozva ajánlatos a nagyvállalati pályázói kör esetében több, vagy „komolyabb” környezeti teljesítményt elvárni, - akár számukra kötelezően teljesítendő szempontok beépítésével is, - mint a mikro és kisvállalkozások esetében.

Érdekes megfigyelésekre adott lehetőséget a pályázó iparági hovatartozása alapján végzett vizsgálat is. Bár nincs olyan iparág, aminek képviselői tendenciózusan jobb környezeti teljesítményt mutatnának a vállalatok alapján, mint más iparágak, a tevékenységek eltérő jellegéből és eltérő környezeti terheléséből adódóan jellemzően más területeken vállalták a szempontok teljesítését a feldolgozóipar és a szolgáltatási szektor pályázói. Érdemes lenne megfontolni, hogy a szektorsemlegesség elvét nem sértően mik lennének azok a területek, ahol esetleges kötelező vállalatokat követelhetne meg az intézményrendszer annak érdekében, hogy a nagy környezetterheléssel járó iparágakat a jogszabályi kötelezettségeken felül is a fenntarthatóság irányába mozdítsa el.

A gazdaságfejlesztési pályázatok jelenlegi rendszerében az automatikus elbírálású, relatíve kis támogatási összegű pályázati konstrukciónál a fenntartható fejlődés szempontjai nem kerülnek megnyugtató módon érvényesítésre. Ezen konstrukciók pályázatai 2007-2008-ban az összes pályázat majdnem felét adták. Ebben a körben egy-egy megvalósuló beruházás összköltsége relatíve kevesebb, mégis összességében már jelentős nagyságú beruházási tömeg az, amit jelenleg nem próbál meg az intézményrendszer a fenntarthatóság felé befolyásolni. Mindenképpen fontos volna, egy, a projektek jellegéhez igazodó, a nagyobb projektekhez képest azonban jóval egyszerűbb környezeti fenntarthatósági kritériumrendszert kidolgozni ezen pályázói körre vonatkozóan is. Szakirodalmi források alapján épp a kisebb projekteket megvalósító mikro- és kisvállalkozások azok, akik a legkevésbé vannak tisztában tevékenységük környezeti hatásaival. Egy irányított szempontokat tartalmazó értékelési rendszer ebben a pályázói körben nagyban hozzájárulna a támogatásból megvalósuló projektek környezeti színvonalának emeléséhez, illetve a pályázó vállalkozások környezeti tevékenységének fejlesztéséhez.

Összefoglalva: a jelenlegi fenntarthatósági kritériumrendszerből kiindulva ajánlatos egy, az adott pályázati kiírást tekintve egyszerűbb, a pályázati rendszer egészét tekintve viszont

differentiáltabb rendszer kidolgozása. A relatíve kis összegű tömegpályázatokra vonatkozóan egy, akár az egyszerű gépbeszerzési projektek esetében is releváns szempontokat tartalmazó, viszonylag kevés, de jól ellenőrizhető, objektív fenntarthatósági szempontot tartalmazó kritériumlista alkalmazása kívánatos. A nagyobb, komplexebb projektekre vonatkozóan a jelenlegi szempontok struktúrája megfelelő, azzal a kiigazítással, hogy a nagyobb projektek esetében a „soft” kritériumok nem játszhatnak szerepet a pontszám kialakításában. Itt elegendő „komoly” kritérium választását is lehetővé teszi a projekt. Megfontolandó továbbá a környezeti költségeket relatíve könnyebben teljesítő nagyvállalatok, vagy egyes nagyobb környezeti terhelést eredményező iparágak, projekt típusok esetén bizonyos vállalások kötelezővé tétele. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy csak reális, teljesíthető és ellenőrizhető fenntarthatósági célokat szabad és érdemes kötelezővé tenni. A pályázati rendszer egészére olyan struktúrában kell kialakítani a fenntarthatósági szempontrendszert, hogy a teljesítések későbbi monitoringozása során az adatok kumulálhatóak legyenek, és lehetőséget adjanak a komponens és OP szintű környezeti indikátorok meghatározására.

A megfelelő fenntarthatósági értékelési rendszer azonban önmagában nem elég hatékony. Ahhoz, hogy az adott vállalások valóban meg is valósuljanak, szükség van a szigorú, de a kedvezményezettektől reális adatszolgáltatást megkövetelő környezeti monitoring rendszerre. A környezeti monitoring rendszer szerepe kettős, egyrészt megfelelő adatokat kell, hogy szolgáltatson a projektek környezeti teljesítményéről az indikátorok meghatározásához, másrészt információt szolgáltat az esetleges nem teljesítésről is. A fenntarthatósági vállalások nem teljesítése elméletileg ugyanúgy szankcionálható, mint bármely más szerződéses feltétel be nem tartása. Kérdés azonban, hogy egy gazdaságilag sikeres, ámde a környezeti vállalásait nem teljesítő projekt esetében a gyakorlatban születik-e majd bármilyen szankcionáló döntés, illetve ez utólag tudja-e biztosítani az adott környezeti fenntarthatósági cél elérését.

A pályázati rendszer környezeti szempontú szigorítását szolgálná az is, hogy, - hasonlóan a munkaügyi bírsággal érintett vállalkozások kizárásához – az elmúlt három évben környezetvédelmi bírsággal sújtott és a környezetszennyező magatartásán nem változtató vállalkozás ne kaphasson támogatást.

A projektek helyszíni ellenőrzésre történő kiválasztásakor a kockázatelemzés kockázati tényezői közé célszerű beépíteni környezeti szempontokat is. Amennyiben a jelentősebb anyag- és energia felhasználással dolgozó, veszélyes anyagokat használó, vagy természeti szempontból védett területen működő projektek nagyobb valószínűséggel kerülnének az ellenőrizendő mintába, akkor kevesebb de célzott helyszíni ellenőrzéssel nagyobb hányadot képviselő környezetterhelés lenne ellenőrizhető. Fontos azonban, hogy a helyszíni ellenőrzéseket végző szakemberek megfelelő környezetvédelmi képzettséggel és tapasztalattal is rendelkezzenek.

A korábbi kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy a pályázók tevékenységük környezeti szempontjairól, valamint általánosságban a környezeti fenntarthatóságról meglehetősen keveset tudnak. A pályázók környezettudatának fejlesztéséhez és a megvalósuló beruházások környezeti terhelésének minimalizálásához szükség van ismereteik szélesítésére elsősorban a környezeti kibocsátások azonosítása, a megelőzési, csökkentési intézkedések terén. Elengedhetetlen a környezetvédelmi és egyéb hatósági engedélyekkel kapcsolatos tárgyi tudás átadása is. Fontos, hogy a projektek megvalósítói értsék a környezetvédelmi feladataikat akkor is, ha nem környezetvédelmi szakemberek. Elsődleges szempont tehát a közérthetőség a pályáztatás teljes folyamatában, valamint a pályázók segítése.

4 Összefoglalás

A fenntartható fejlődés koncepciója a nyolcvanas évek elején jelent meg, széles körben ismertté az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottságának 1987-ben megjelent, Közös jövőnk című jelentésével vált. A fenntartható fejlődés elméletének, mint új fejlődési modellnek a lényege, hogy benne a környezetvédelmi, a gazdasági és a szociális kérdések összefonódnak. Mindháromat együttesen, kölcsönhatásaik figyelembevételével kell mérlegelni a különböző fejlesztési stratégiák, programok kidolgozása során, illetve a konkrét intézkedésekben, cselekvésekben. A környezet és fejlődés kérdését egy rendszerben, azok összefüggéseit vizsgálva kell kezelni.

A fenntartható fejlődés definíciói, értelmezései két szélsőséges felfogás, a gyenge és erős fenntarthatóság között helyezkednek el. A gyenge fenntarthatóság definíciója kizárólag a szűk gazdasági szférára értelmezi a fenntarthatóságot. E nézet szerint legalább egyenlő szintű fogyasztást kell garantálni a jelen és jövő generációi számára, míg az erős fenntarthatóság ezen túl az ökoszisztémák megőrzését is feltételezi. A szerző a fenntartható fejlődés fogalmát a fenntarthatóság erős elméletének megfelelően használta, mivel meglátása szerint a fenntartható fejlődés koncepciója eredendően globális ökológiai indíttatású. A fenntartható fejlődés három pillére közül a környezeti pillér az, ami elsőbbséget élvez a gazdasági és társadalmi megfontolások előtt.

Az uralkodó neoklasszikus közgazdaságtan a gazdaságot nem a természeti rendszer alrendszerének tekinti, hanem fordítva; a természetet tekinti a gazdaság egy, kitermelő és hulladéklerakó szektorának, figyelmen kívül hagyva, hogy a gazdaság „megengedhető” mérete a Föld eltartó- és tűrőképességétől függ. A neoklasszikus elvekre épülő hagyományos nemzetgazdasági mutatók nem adnak teljes képet a társadalmi jól-létről, ezért nem képesek arra sem, hogy megbízhatóan jelezzék, a gazdasági növekedés vajon hozzájárult-e a fenntartható fejlődéshez. A társadalmi jól-lét számos feltétel együtteséből áll össze, a hagyományos GDP-n alapuló mutatórendszerek által figyelembe vett anyagi jóléten túl befolyásolja a környezet minősége, a biztonság, az egészség, a szabadidő, a boldogság, a szabadságjogok érvényesülése stb. Számos olyan új megközelítés létezik ma

már, amely megpróbálja a klasszikus gazdasági mutatószámok rendszerébe integrálni a környezet állapotára és a társadalom jellemzőire vonatkozó méréseket is. Ezek közül a legjelentősebbek a védekezésre fordított költségek számításának rendszere, a természeti örökség számbavétele, a természeti erőforrások értékének csökkenését számba vevő módszer, a SEEA módszer, a Human Development Index, a fenntartható gazdasági jólét mutatója, a nettó gazdasági jólét mutatója, valamint a valódi fejlődés mutató. Az új típusú nemzetgazdasági mutatók alkalmazásánál a legtöbb gondot a számbavétel problémái jelentik; gyakran hiányoznak ugyanis a megfelelő adatok, nem beszélve a környezeti károk pénzben való kifejezésének nehézségeiről. Hiányosságaik és nehézségeik ellenére mégis realisabban mutatják egy-egy nemzet jólétét, mint a hagyományos indikátorok; alkalmazásukkal közelebb juthatunk a valódi jólét méréséhez.

A neoliberális gazdaságpolitikán alapuló globális piacgazdaság önmagában hordozza az állandó növekedés kényszerét. A gazdasági globalizáció legveszélyesebb következményének éppen ezt a folytonos növekedési kényszert tartják az ökológiai közgazdászok. A világ gazdaság méretének növekedése bővülő nyersanyag- és energiafelhasználással valósul meg, ami fokozott szennyezőanyag kibocsátással, és környezeti terheléssel jár. A globalizáció velejárója a termelő tevékenységek erősödő mobilitása. A vállalatok könnyű szerrel tehetik át termelésüket olyan országokba, ahol kevésbé szigorú környezeti és szociális szabályozás mellett működhetnek. A globális verseny, pedig arra kényszeríti az államokat, hogy minél kedvezőbb feltételekkel csalogassák be a működőtőkét, egyre kisebb lehetőséget hagyva ez által a nemzeti környezeti politikának. Az országok önálló környezetpolitikáinak mozgásterét a nemzetközi gazdasági rendszer intézményei még tovább szűkítik, azzal, hogy elsőbbséget biztosítanak a kereskedelmi és beruházói érdekeknek a környezeti szempontokkal szemben. A világkereskedelem volumenének expanziója szintén környezeti aggályokat vet fel, elsősorban a megnövekedett szállítási igény következtében fellépő energiafelhasználás és szennyezőanyag-kibocsátás, valamint a mezőgazdaság homogenizációjában rejlő veszélyek miatt.

Az Európai Unióban az elmúlt évtizedekben politikai és kvázialkotmányos szinten végbement a fenntartható fejlődés filozófiájának egyfajta elismerése. A Római Szerződésben rögzítettek alapján az Európai Közösség még nem rendelkezett saját környezetpolitikával. A 60-as években elinduló környezet- és természetvédő-mozgalmak

hatására bekövetkezett szemléletváltás, és számos környezetvédelmi probléma felismerése az Európai Gazdasági Közösségek részéről közös környezetvédelmi fellépést követelt meg. Az 1972-es párizsi csúcson megállapodás született a közösség környezetvédelmi stratégiájának, és első környezetvédelmi akcióprogramjának a kidolgozásáról. A Római Szerződést az 1986-ban elfogadott Egységes Európai Okmány egészítette ki a környezetre vonatkozó címmel, alkotmányos rangra emelve ezáltal a Közösség Környezeti Politikáját. A környezeti célok más politikákba való integrációjának gondolata már a környezetvédelmi politika kialakulásakor jelen volt, de csak az Amszterdami Szerződéssel kapott kellő hangsúlyt és helyet a Közösség alapelvei között. A Szerződés a környezetvédelmi szempontoknak olyan területekbe történő integrálását kívánja meg, melyeket eddig az ilyen megfontolások nem érintettek.

Az Európai Gazdasági Közösség megalakulásakor még nem rendelkezett regionális politikával. A 60-as évektől azonban fokozatosan nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági integráció súlyosbíthatja a már eredetileg is elmaradott és periférikus régiók helyzetét, a nagy regionális gazdasági különbségek pedig komoly társadalmi feszültségekhez, kevésbé tartós gazdasági fejlődéshez, és a piac optimálisnál rosszabb kihasználásához vezetnek. A Bizottság, felismervén, hogy a jelentős gazdasági fejlettségbeli különbségek aligha elfogadhatóak az integráció elmélyítése felé haladó Közösségben, 1968-ban létrehozta a regionális politikákért felelős főigazgatóságot, amely a különböző régiók fejlődése közti különbségek csökkentését tűzte ki céljává a gazdasági és szociális kohézió erősítésének érdekében. A régiók esélyeinek kiegyenlítésére pénzügyi alapokat állítottak fel. A Strukturális Alapok célja az elmaradott régiók infrastruktúrájának fejlesztése, a helyi gazdaságok diverzifikálása, a munkaerő képzettségének növelése, valamint a különböző ágazatok termelékenységének fejlesztése.

Az Amszterdami Szerződésnek köszönhetően a fenntartható fejlődés a Strukturális Alapok szabályozásában horizontális elvként jelenik meg, az EU a lebonyolításra vonatkozó jogszabályokban explicit módon fejezi ki a fenntartható fejlődés iránti elkötelezettségét, célként írja elő a tagállamok számára az alapok forrásainak a fenntartható fejlődés elvének megfelelő használatát. Minden, az alapokból támogatott programnak, projektnek összhangban kell lennie a fenntartható fejlődés követelményeivel.

Ahhoz, hogy egy tagállam illetve régiói részesedhessenek a Strukturális Alapok támogatásaiból, a tagállamnak el kell készítenie az Európai Bizottság részére benyújtandó, a régió fejlesztési céljait összefoglaló Nemzeti Stratégiai és Referencia Keretet (NSRK). Ez meghatározza a programozási időszak fő politikai prioritásait a végrehajtás kulcselemeivel együtt. A tagállamok az NSRK-t a Bizottsággal párbeszédet folytatva készítik el. A Bizottság értékeli a tagállam NSRK-ját és dönt a benne szereplő operatív programok listájáról, valamint az egyes alapoknak a programokhoz való hozzájárulásáról. A tagállam a Bizottsági döntést követően dolgozza ki és nyújtja be az NSRK-ban szereplő célok megvalósításának eszközéül szolgáló ágazati és/vagy regionális Operatív Programokat (OP). A Bizottság értékeli a javasolt OP-t abból a szempontból, hogy az hozzájárul-e az NSRK és a kohézióra vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatások céljaihoz, végül dönt az OP elfogadásáról.

Az NSRK és az operatív programok Bizottság általi értékelésénél a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés mellett elsődleges szempont a fejlesztéshez kapcsolódó környezetvédelmi problémák kezelésére és a társadalmi igazságosság növelésére irányuló elkötelezettség bizonyítása. Annak érdekében, hogy az NSRK és a célkitűzéseit megvalósítani hivatott OP-k a lehető legjobb (legkevésbé káros) környezeti hatásokkal valósuljanak meg, szükség van indikátorokkal jellemezhető és számszerűen értékelhető tervezetekre, melyek a tervek környezeti és társadalmi hatásaira is kiterjednek. Ennek lehetőségét teremti meg a Stratégiai Környezeti Vizsgálat.

A Stratégiai Környezeti Vizsgálat egy szisztematikus és átlátható eljárás, melynek célja a környezeti hatások felmérése a döntéshozatali folyamat során. Fő jellegzetessége, hogy nem konfrontál, hanem együtt készül a tervvel, programmal és menet közben juttatja érvényre a környezeti érveket, így az eredmény minden esetben egy környezetvédelmi szempontból is elfogadható kompromisszumokat tartalmazó dokumentum. Az SKV folyamat a környezet felméréseivel, a természeti erőforrások és ökoszisztémák állapotának leírásával, a potenciális veszélyforrások, erősségek és gyengeségek meghatározásával veszi kezdetét. A SKV felvázolja az NSRK, az operatív program vagy az akcióterv által érintett területekre vonatkozó környezeti szabályozás főbb követelményeit, összefoglalja a korábbi tervezési időszak értékeléseinek a környezeti hatásokra vonatkozó részét, definiálja a programdokumentum fejlesztési prioritásait és a környezet egyes elemei közötti kapcsolatokat. Meghatározza a terv, program által elérendő környezeti és fenntarthatósági

célokat, a kiinduló indikátorokat és a teljesítményindikátorokat. Az SKV javaslatai és eredményei beépítésre kerülnek a vizsgált programdokumentumba. Az SKV megállapításai segítséget nyújthatnak a projekt kiválasztási szempontok összeállításában, valamint a projektmegvalósítás környezetbarát irányításában is.

Az EU regionális politikai szabályozásának megfelelően a lebonyolítás hazai intézményrendszere is célként írja elő az alapok forrásainak a fenntartható fejlődés elvének megfelelő használatát. A szerző a Strukturális Alapok támogatásaival megvalósuló hazai gazdaságfejlesztési programok által a 2004-2006-os, illetve a 2007-2013-as programozási időszakban támogatott projektek esetében vizsgálta a környezeti fenntarthatóság gyakorlati megvalósulásának tapasztalatait.

A 2004-2006 közötti időszakra vonatkozó átfogó fejlesztési célokat és stratégiát meghatározó Közösségi Támogatási Keret végrehajtását szolgáló öt operatív program egyike a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP) volt. Az Európai Regionális és Fejlesztési Alap társfinanszírozásával megvalósuló program célja a termelősféra támogatásával, a vállalkozások versenyképességének javításával a magyar gazdaság hosszabb időszakon keresztül fennálló magas növekedési ütemének, versenyképes, az egységes piacon is jól teljesítő gazdaság kiépítésének elősegítése volt. Az Operatív Program és a Programkiegészítő Dokumentum szövegét megvizsgálva elmondható, hogy a dokumentumok megfelelően kezelik a környezeti fenntarthatóság kérdését, ugyanakkor nem teljeskörűen, hiszen számos esetben lehetőség lett volna további környezeti szempontú kritériumok beépítésére. A környezeti fenntarthatóságra vonatkozó indikátorok meghatározása sem volt optimális.

Annak érdekében, hogy a környezetvédelmet fokozottan érvényesítő kezdeményezések előnyben részesüljenek, már a GVOP-ban is projekt-kiválasztási kritériumként szerepelt a környezeti fenntarthatóság. A pályázóknak egy szöveges mezőben kellett kifejteniük, projektjük miként járul hozzá a környezeti fenntarthatósághoz. Az erre adott válasz 5%-os súllyal szerepelt az értékelési szempontok között. A GVOP projektjeinek vizsgálata megállapította, hogy a környezetvédelemre kapott pontszám nem befolyásolja kellőképpen a pályázat végső sikerességét. A projektek megvalósításának környezeti fenntarthatósági szempontból történő vizsgálatához kevés adat állt rendelkezésre. A támogatási szerződés, ami a pályázónak a projekt megvalósítására vonatkozó kötelezettségeit tartalmazza, nem

tért ki a környezeti fenntarthatósági szempontokra. A projektek előrehaladásáról és fenntartásáról szóló negyedéves, féléves jelentésekben nem volt olyan objektív visszacsatolás, amely alapján megtudható lett volna, hogy a környezetvédelmi vállalatokból mi az, ami teljesült, és mi nem. A Gazdasági Versenyképesség Operatív Program és a keretében megvalósult pályázati kiírások tehát megtették ugyan az Unió szabályozás által elvárt kötelező lépéseket a fenntarthatóságnak, mint horizontális célnak az elérése felé, azonban a gyakorlati megvalósulás során a környezeti fenntarthatóság érvényesítése nem kapott kellő hangsúlyt.

Az Európai Bizottság 2007 májusában fogadta el a 2007-2013-as programozási időszakra szóló magyar Nemzeti Stratégiai Referencia Keretet, az Új Magyarország Fejlesztési Tervet, mely két átfogó célt jelöl meg az ország számára: a foglalkoztatás bővítését és a tartós növekedés feltételeinek megteremtését. A fenti célokat hét ágazati operatív programon valamint a hét regionális operatív programon keresztül kívánja elérni.

Az EU előírásaink megfelelően mind az ÚMFT, mind az operatív programok esetében készültek stratégiai környezeti vizsgálatok. Előrelépést jelentett a 2004-2006-os programozási időszakhoz képest, hogy az ÚMFT garantálja: a projektek kiválasztása során a környezeti fenntarthatóság minden projektjavaslat vonatkozásában kötelező befogadhatósági feltételként jelenik meg, ezen kívül ígéretet tesz arra, hogy a végrehajtás során is érvényesíteni fogja a lebonyolító intézményrendszer a fenntarthatóság szempontját, és a monitoring tevékenység a környezeti fenntarthatóság vizsgálatára is kiterjed. Fenntarthatósági szempontból az ÚMFT legnagyobb hibája, hogy rendkívül erős hangsúlyt fektet a tartós növekedésre, és szinte minden prioritást a gazdasági növekedés céljának megvalósulása alá rendel. Egy stratégia, terv sikeres megvalósításának méréséhez elengedhetetlen a jól meghatározott, releváns indikátorok megléte. Jelentős hiányossága az ÚMFT-nek, hogy a használt környezeti indikátorok esetlegesen, átgondolatlanok és sokszor nincsenek számszerűsítve. Az SKV a környezeti indikátorok listáját számos egyéb mutatószámmal javasolta kibővíteni, ezek azonban nem kerültek beépítésre a Tervbe. Az EU által kötelezően előírt elemek tehát megvannak, de a látszólagos megfelelés mögött a gazdasági növekedés céljának dominanciája és az ökológiai megfontolások háttérbe szorulása figyelhető meg.

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) a hat konvergencia régióra kiterjedő ágazati operatív program, mely legközvetlenebbül járul hozzá az ÚMFT növekedési céljának elősegítéséhez. Fő célja a magyar gazdaság tartós növekedésének elősegítése, ennek érdekében négy prioritást jelöl ki. Ezek: a kutatás-fejlesztés és innováció, a vállalkozások, kiemelten kis- és középvállalkozások kapacitásainak fejlesztése, az üzleti környezet fejlesztése, valamint a kis- és középvállalkozások finanszírozási forrásokhoz való hozzáféréseinek elősegítését szolgáló pénzügyi eszközök prioritás. A Pest megyében és Budapesten megvalósuló projektek támogatása elkülönülten, a Közép-Magyarországi Operatív Program (KMOP) keretében valósul meg. A KMOP első prioritása, „a tudásalapú gazdaság innováció- és vállalkozásorientált fejlesztése” tartalmazza a Közép-Magyarországi régióban a gazdaság fejlesztésére fordítandó forrásokat. A prioritás keretében megjelenő pályázati kiírások a GOP „tükör-pályázatai”. A Gazdaságfejlesztési Operatív Programra mintegy 3 milliárd euró, a Közép-Magyarországi Operatív Program gazdaságfejlesztési prioritására mintegy 478 millió euró áll rendelkezésre a 2007-2013-as tervezési időszakban.

A GOP esetében is megtörtént a stratégiai környezeti vizsgálat. Az OP szövegét elemezve megállapíthatjuk, hogy a környezeti problémák megfelelő súllyal szerepelnek, valamint a környezeti fenntarthatóság fellelhető a célkitűzések között is, bár az intézkedések részletezésénél sehol sem található konkrét utalás a megoldási javaslatokra. Környezeti szempontból pozitív, hogy a GOP a kutatás-fejlesztés illetve a magas hozzáadott értékű tevékenységek ösztönzésén keresztül hozzájárul a gazdaság kevésbé anyag- és energiaigényes tevékenységeinek, szektorainak a fejlesztéséhez. A technológiai korszerűsítés támogatása, a termelékenység növekedése által szintén megteremtheti az anyag- és energiafogyasztás mérséklésének, és a GDP-arányos környezetterhelés csökkenésének a lehetőségét. Kérdés, hogy a hatékonyságnövelésből eredő környezeti hasznok az össztermelési volumen emelkedéséből, valamint a megnövekvő szállítási igényekből adódó káros hatásokat képesek-e ellensúlyozni. Fenntarthatósági szempontból a kkv szektor fejlesztése is alapvetően helyeselhető, kiváltképp, ha az a helyi erőforrásokra, munkaerőre és tudásra támaszkodik. Pozitívuma a GOP-nak, hogy a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás a kiválasztási szempontokon kívül is megjelenik a programban. A GOP-2.1.4.-es komponens esetében önálló fejlesztési cél a környezeti szempontú technológiafejlesztés kkv-k részére, melyre elkülönített források állnak rendelkezésre. Fontos azonban megjegyezni, hogy ugyan a gazdaság fejlődése és

versenyképességének erősödése a termelékenység és a jövedelemtermelő képesség növekedése révén erősítheti a fenntarthatósági szempontok érvényesülését, de a tartós gazdasági növekedés kizárólag átmeneti, középtávú cél lehet, mivel az hosszabb távon ökológiailag fenntarthatatlan.

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program esetében a környezeti fenntarthatóság projektszintű érvényesítésének eszköze az értékelési kritériumrendszer. A pályázati adatlapon felsorolt környezeti fenntarthatósági szempontok közül kell a pályázónak választania, mely területen, területeken vállalja környezeti teljesítményének javítását. Minden, az alapok által támogatott projektnek teljesítenie kell bizonyos minimumfeltételeket, de ezeken felül is tehetnek a pályázók környezeti fenntarthatósági vállalásokat, amikért plusz pontokat szerezhetnek a pályázat értékelésekor.

A Gazdasági Versenyképesség Operatív Program, valamint a Közép-Magyarországi Operatív Program gazdaságfejlesztési témájú pályázati kiírásaira beérkezett pályázatok környezeti teljesítményét a pályázati adatlapokon megjelölt kritériumoknak az Egységes Monitoring Információs Rendszerben (EMIR) található adataira alapozva vizsgálta a szerző, 2008. november 21-i adatbázis lekérdezés alapján. A rendszerben lévő, fenntarthatósági szempontból értékelhető 2417 pályázat adatait elemezte a környezeti fenntarthatóságra kapott pontszám, valamint a választott kritériumok tekintetében az összesített adatokra, valamint a pályázatok bizonyos jellemzői (vállalati méret, iparág valamint területi elhelyezkedés) alapján képzett csoportokra vonatkozóan.

A disszertáció egyik kulcskérdése, hogy vajon a környezeti fenntarthatóság, mint értékelési kritérium mennyiben képes a projekteket a környezetileg jobb teljesítmény elérésére ösztönözni. Az összes értékelt pályázat vonatkozásában kiszámított szóráshányados értéke 0,12, ami a fenntarthatóságra kapott pontszám és a nyertes / nem nyertes státusz között nagyon gyenge kapcsolatot számszerűsít. A probit analízis segítségével becsülve a fenntarthatóságra kapott pontszám, valamint a többi szempontra kapott összpontszám átlagaira nézve a környezeti fenntarthatósági pontszám egységnyi növelése mindössze 3%-kal növeli a pályázat nyeresi esélyeit, ami meglehetősen alacsonynak mondható. A vizsgált pályázatok esetében tehát mindkét módszer megerősíti azt a hipotézist, hogy a fenntarthatóságra kapott pontszám nem befolyásolja szignifikánsan azt, hogy az adott pályázat részesül-e támogatásban, vagy sem.

Az egyes pályázók által választott környezeti fenntarthatósági szempontok vizsgálata két okból is releváns. Egyrészt a választott szempontok alapján fontos következtetések vonhatóak le a pályázó vállalkozások környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdjeire, valamint a projektek környezeti teljesítményére vonatkozóan. Másrészt a pályázók által választott szempontok részletes vizsgálatán keresztül elemezhetjük, vajon a jelenlegi értékelési rendszerben szereplő környezeti fenntarthatósági szempontok valóban relevánsak-e, jól jellemzik-e fenntarthatósági szempontból az adott projektet, illetve teljesítésük vállalása várhatóan tényleges hatást gyakorol-e a tágan értelmezett környezetre.

A hazai vállalkozások körében végzett korábbi kutatások eredményeivel egybeesik, hogy a pályázók által leggyakrabban választott fenntarthatósági szempontok azok voltak, amelyek a projektek nagy részénél értelmezhetőek, nem igényelnek nagy ráfordítást a pályázótól, valamint a későbbiekben megtakarításokat, közvetlen gazdasági előnyöket eredményezhetnek. A gyakran választott szempontok más részét az indokolja, hogy adminisztratív intézkedésekkel könnyen teljesíthetőek vagy a betartásuk ellenőrzése meglehetősen nehéz, azaz az esetleges nem teljesítésnek nincs kockázata a pályázó számára. A szerző hipotézisét támasztja alá, hogy a bonyolult méréseket és esetlegesen költséges beavatkozást igénylő szempontokat a pályázók kis százaléka választotta csupán.

A gazdaságfejlesztési pályázatok támogatotti célcsoportját a vállalkozások, ezen belül is elsősorban a kis- és középvállalatok képezik. A vállalatméret szerinti elemzések eredménye alapján általánosságban elmondható, hogy a kezdeti hipotézisnek megfelelően a vállalatméret növekedésével egyre több fenntarthatósági szempontot vállaltak a pályázók. Ennek egyik oka, hogy a nagyobb vállalatok általában nagyobb, komplexebb, gyakran építéssel is együtt járó beruházásokat valósítanak meg a támogatásból. A bonyolultabb projektek esetében pedig több fenntarthatósági szempont jöhet számításba, mint a mikro-, kisvállalatok által többnyire megvalósított egyszerű gépbeszerzések esetében. A vállalatméret növekedésével feltételezhetjük továbbá, hogy jogszabályi kötelezettségei révén egyre „jobban ért” a pályázó a környezetvédelemhez, valamint az egyes szempontok betartásával járó többletköltséget könnyebben tudja vállalni, mint egy mikro- vagy kisvállalkozás.

A pályázó iparági hovatartozása alapján végzett vizsgálat alapján elmondható, hogy nincs olyan iparág, amelynek képviselői tendenciózusan jobb környezeti teljesítményt mutatnának a vállalatok alapján, mint más iparágak. A tevékenységek eltérő jellegéből és eltérő környezeti terheléséből adódóan azonban jellemzően más területeken vállalták a szempontok teljesítését a feldolgozóipar és a szolgáltatási szektor pályázói.

Területi elhelyezkedés szempontjából a pályázatok viszonylag homogénnek mondhatóak. A fenntarthatósági szempontok döntő többségénél a vállalatok aránya régióként és megyéenként vizsgálva is együtt mozog, kivételt ez alól a közép-magyarországi régió, ezen belül is Budapest, az itt megvalósuló fejlesztések pályázói a vidéki pályázóknál szignifikánsan kevesebb környezeti vállalatot tettek.

A GOP projektek megvalósítására vonatkozóan kevés adat áll rendelkezésre. Tekintettel a GOP indulása óta eltelt relatíve kevés időre, a támogatott projektek döntő többsége még nem ért el a megvalósításban odáig, hogy tényleges környezeti szempontú teljesítményét vizsgálni lehetne. A környezeti monitoring területén azonban nagy előrelépést jelent a korábbi időszakhoz képest, hogy a kedvezményezetteknek a projekt előrehaladási és fenntartási jelentésekben rendszeresen be kell számolniuk a fenntarthatósági vállalásukról. A monitoring rendszer szigorodása minden bizonnyal elősegíti, hogy a kedvezményezettek komolyabban vegyék a környezeti vállalások betartását. A jövőben a projektgazdától beérkező, előrehaladási és fenntartási jelentésekben szereplő adatok a ténylegesen megvalósított környezeti menedzsment eszközökről, intézkedésekről és a valós környezetterhelési értékekről érdekes további vizsgálatok tárgyát képezhetik majd, kiegészítendő a jelen kutatás eredményeit.

Összegezve a kutatás célkitűzéseire adott válaszokat, a Gazdaságfejlesztési Operatív Program tervezői a programdokumentum és az akciótervek készítése során megtették az Uniós szabályozás által elvárt kötelező lépéseket a környezeti fenntarthatóság elérése felé. A fenntarthatóság céljainak projektszintű érvényesítéséhez jelenleg rendelkezésre álló fenntarthatósági kritériumrendszer határozott előrelépést jelent a korábbi időszak próbálkozásaihoz képest, mivel a környezeti szempontok jobban nyomon követhetőek, ellenőrizhetőbbek és egy viszonylag objektív rendszert alkotnak. A környezeti fenntarthatóság valóban hatékony projektszintű érvényesítéséhez azonban kisebb kiigazításokra lenne szükség a jövőben. A jelenlegi fenntarthatósági kritériumrendszerből

kiindulva ajánlatos az adott pályázati kiírást tekintve egyszerűbb, a pályázati rendszer egészét tekintve viszont differenciáltabb rendszer kidolgozása. A relatíve kis összegű tömegpályázatokra vonatkozóan viszonylag kevés, de jól ellenőrizhető, objektív fenntarthatósági szempontot tartalmazó kritériumlista alkalmazása a kívánatos. A nagyobb, komplexebb projektekre vonatkozóan a jelenlegi szempontok struktúrája megfelelő, azzal a kiigazítással, hogy a nagyobb projektek esetében a „soft” kritériumok nem játszhatnak szerepet a pontszám kialakításában. Itt elegendő „komoly” kritérium választását is lehetővé teszi a projekt. Megfontolandó továbbá a környezeti költségeket relatíve könnyebben teljesítő nagyvállalatok, vagy egyes nagyobb környezeti terhelést eredményező iparágak, projekt típusok esetén bizonyos vállalások kötelezővé tétele. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy csak reális, teljesíthető és ellenőrizhető fenntarthatósági célokat szabad és érdemes kötelezővé tenni. A pályázati rendszer egészére olyan struktúrában kell kialakítani a fenntarthatósági szempontrendszer, hogy a teljesítések későbbi monitoringozása során az adatok kumulálhatóak legyenek, és lehetőséget adjanak a komponens és OP szintű környezeti indikátorok meghatározására. A megfelelő fenntarthatósági értékelési rendszer önmagában azonban kevés. Ahhoz, hogy az adott vállalások valóban meg is valósuljanak, szükség van a szigorú, de a kedvezményezettektől reális adatszolgáltatást megkövetelő környezeti monitoring rendszerre is.

Az a tény, hogy a környezeti fenntarthatóság értékelési szempontként megjelenik a gazdaságfejlesztésre irányuló pályázati rendszerben, elindított egy pozitív szemléletbeli változást, rákényszerítette a pályázó vállalkozásokat arra, hogy átgondolják a projektjük és talán egész tevékenységük környezeti szempontból releváns aspektusait. Figyelemre méltó eredménye a pályázati rendszernek, hogy a pályázók 24%-át kitevő környezeti vagy minőségbiztosítási rendszerrel már rendelkezők mellé a projekt végére további 34% vállalata, hogy bevezeti az EMAS, vagy ISO rendszerek valamelyikét. A környezetirányítás rendszerek bevezetése, és megfelelő működtetése segít rávilágítani a szervezetnél azokra a területekre, ahol szükséges vagy érdemes környezeti intézkedéseket hozni. Gyakorlati példák azt mutatják, hogy a környezetirányítási rendszert bevezető vállalatok szignifikánsan több környezetvédelmi intézkedést hoznak, mint a hasonló környezeti menedzsment eszközzel nem rendelkezők, ami pozitívan hat a termékegységre jutó környezetterhelés csökkentésére, azaz végső soron az ökohatékonyságukra is. A környezeti menedzsment eszközök bevezetése már önmagában is pozitív eredménye tehát a rendszernek, hiszen az első lépcsőt jelentheti egy környezettudatosabb vállalatirányítás

felé. A pályázati rendszer és az azzal kapcsolatos önszabályozás a jövőben is fontos szerepet játszhat a vállalkozások környezeti teljesítményének javításában, környezettudatuk fejlesztésében. Kiemelkedő szerep jut mind a pályázóknak, mind a lebonyolító intézményrendszer képviselőinek a megvalósítás során, hogy a pályázati rendszeren keresztül ez a pozitív tendencia tovább folytatódhasson, a magyar gazdaság versenyképességének fejlődésével egyidejűleg a környezeti fenntarthatósági szempontok is érvényre juthassanak.

1. melléklet: Irodalomjegyzék

ANAND S, SEN A (2000): Human Development and Economic Sustainability, World Development Vol. 28, No. 12, 2029-2049 p.

ARROW K. et al. (2004): Gazdasági növekedés, eltartóképesség és környezet. 293-299. p. In: PATAKI GY., TAKÁCS SÁNTA A. (Szerk.): *Természet és gazdaság: Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény*. Budapest: Typotex Kiadó, 560 p.

BATÓ M., SZENT-IVÁNYI B. (2008): A lisszaboni stratégia eredményei és a nemzetközi kihívások – foglalkoztatási szempontból. *Köz-gazdaság* 3 (2) 209-222. p.

BÁNDI GY. et al. (2001): Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása. Budapest: Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. 600 p.

BÁNDI GY. (2004): Környezetjog. Budapest: Osiris Kiadó. 606 p.

BERGHEIM S. (2006): BIP allein macht nicht glücklich. http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD0000000000202805.pdf.

BIACS R. (2004): Az Európai Unió Strukturális Alapok és a környezetvédelmi értékelések rendszere. 175-182 p. In: KERÉKES S., KISS K. (Szerk.): *Környezetpolitikánk európai dimenziói*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ. 304 p.

BOD P. Á. (2000): A globalizáció régi-új arcai I. *Új folyam*, 9 (9-10) 124-151. p.

BODA ZS. (2004): Globális ökopolitika. Budapest: Helikon Kiadó. 256 p.

BOLLA M., KRÁMLI A. (2005): Statisztikai következtetések elmélete. Budapest: Typotex kiadó, 407 p.

BORGHESI S., VERCELLI A. (2003): Sustainable globalisation. *Ecological Economics* 44 (1), 77-89. p.

BOULDING K. E. (2004): Az eljövendő föld úrhajó gazdaságtana. 29-40. p. In: PATAKI GY., TAKÁCS SÁNTA A. (Szerk.): *Természet és gazdaság: Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény*. Budapest: Typotex Kiadó, 560 p.

BRESSO M., RUSSO R., ZEPPESELLA A. (1985): Analisi dei progetti e Valutazione di Impatto Ambientale. Aspetti economici-territoriali. Milano: Franco Agnelli. p. 256.

BRESSO M. (1993): Per un'economia ecologica. Roma: NIS. p. 360.

BULLA M. (2002): A fenntartható fejlődés fogalmi világa. 105-112 p. In: PÁLVÖLGYI T., NEMES CS., TAMÁS ZS. (Szerk.): *Vissza vagy hova, Útkeresés a fenntarthatóság felé Magyarországon*. Budapest: Tertia Kiadó, p. 360.

Commission of the European Communities (2001): A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council) COM(2001)264 final. http://europa.eu/eur-lex/en/com/cnc/2001/com2001_0264en01.pdf

Commission of the European Communities (2007): Progress Report on the Sustainable Development Strategy 2007
http://ec.europa.eu/sustainable/docs/com_2007_642_en.pdf

Council of the European Union (2006): Renewed EU Sustainable Development Strategy, DOC 10917/06. http://www.clubofrome.at/events/2006/brussels/files/sd_strategy_2006.pdf

DALY H. E. (2004): A gazdaságtalan növekedés elmélete, gyakorlata, története és kapcsolata a globalizációval. 392-412. p. In: PATAKI GY., TAKÁCS SÁNTA A. (Szerk.): *Természet és gazdaság: Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény*. Budapest: Typotex Kiadó, 560 p.

DALY H. E. (2006): Population, migration and globalization, *Ecological Economics* 59 187-190. p.

DASGUPTA S., LAPLANTE B., WANG H., WHEELER D. (2002): Confronting the Environmental Kuznetz Curve, *Journal of Economic Perspectives* Volume 16, Number 1, 147-168 p.

EKINS P., FOLKE C., CONSTANZA R. (2004): Kereskedelem, környezet és fejlődés: a témák áttekintése. 267-292. p. In: PATAKI GY., TAKÁCS SÁNTA A. (Szerk.): *Természet és gazdaság: Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény*. Budapest: Typotex Kiadó, 560 p.

European Commission, DGXI, Environment, Nuclear Safety and Civil Protection (1998): A Handbook on Environmental Assessment of Regional Development Plans and EU Structural Funds Programmes <http://ec.europa.eu/environment/archives/eia/sea-guidelines/handbook-full-text-part1.pdf>

Európai Bizottság (2007): A kohéziós politika 2007–2013 – Kommentárok és hivatalos szövegek, Luxemburg: Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 2007 www.bookshop.europa.eu/eubookshop/download.action?fileName=KN7606548HUC_001.pdf

FIDRICH R. (2002): Globalizáció és környezet. <http://www.elib.hu/01400/01449/01449.htm>.

GÁTHY A., KUTI I., SZABÓ G. (2006): Fenntartható fejlődési politikák és stratégiák az Európai Unóban. 165-195 p. In: BULLA M., TAMÁS P (Szerk.): *Fenntartható fejlődés Magyarországon. Jövőképek és forgatókönyvek*. Budapest: Új Mandátum. 512 p.

GÁTHY A. (2007). *A stratégiaalkotás és a tervkészítés fogalmi dilemmái a Nemzet Fenntartható Fejlődési Stratégiák kimunkálásában*. TDK dolgozat, XXVIII. OTDK, Közgazdaságtudományi Szekció, Doktorandusz Konferencia, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc.

GRASELLI P. (1989): *Economia e politica del turismo*. Milano: Franco Agnelli. p. 480.

GYULAI I. (2008): Kérdések és válaszok a fenntartható fejlődésről. Budapest: Magyar Természetvédők Szövetsége. 56 p.

GYULAI I. (É.n.): Véleményünk az Európai Unió Fenntartható Fejlődés Stratégiájáról. http://www.ecolinst.hu/html/vel_euffs.html.

GYULAI I. (É.n.): Egyes tervek és programok környezeti vizsgálatának fenntarthatósági szempontjai. <http://www.ecolinst.hu/letoltok/SKValapok.pdf>.

HARANGOZÓ G. (2007): *Mitől zöld egy vállalat? A termelő vállalatok környezeti teljesítménye*. Ph.D. értekezés, Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, Magyarország

Innov Hungaricum Kft. - HBF Hungaricum Kft. - Agenda Consulting Kft. (2008): Stratégiai Környezet Vizsgálat a Gazdaságfejlesztési Operatív Program és a Regionális Operatív Programok 2009-2010. évi akciótervének vállalkozásfejlesztést támogató beavatkozásaihoz

Innov Hungaricum Kft. - HBF Hungaricum Kft. - Agenda Consulting Kft.(2008): Stratégiai Környezet Vizsgálat a Gazdaságfejlesztési Operatív Program és a Regionális Operatív Programok modern üzleti környezet kialakítását és erősítését célzó beavatkozásaihoz.

Innov Hungaricum Kft. - HBF Hungaricum Kft. - Agenda Consulting Kft.(2008): Stratégiai Környezet Vizsgálat a Gazdaságfejlesztési Operatív Program K+F és innováció a versenyképességért című prioritásának, valamint a Regionális Operatív Programok K+F és innovációs tevékenységeket ösztönző beavatkozásait magában foglaló 2009-2010. évi akciótervek beavatkozásaihoz.

ISLAM S., MUNASINGHE M., CLARKE M. (2003): Making long-term economic growth more sustainable: evaluating the costs and benefits. *Ecological Economics* 47 (2-3) 149-166. p.

IVÁN G. (2005). *Az Európai Unió költségvetése a közösségi politikák tükrében*. Ph.D. értekezés, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, Magyarország.

KENGYEL Á. (2003): *Az Európai Unió regionális politikája*. Budapest: Aula Kiadó Kft. 232 p.

KEREKES S. (2002): Védhető-e a környezet közgazdasági alapon? 55-66 p. In: PÁLVÖLGYI T., NEMES CS., TAMÁS ZS. (Szerk.): *Vissza vagy hova, Útkeresés a fenntarthatóság felé Magyarországon*. Budapest: Tertia Kiadó, p. 360.

KEREKES S., KISS K. (2001): *Környezetpolitikánk az EU-elvárások hálójában*. Budapest: Agroinform Kiadóház. 256 p.

KEREKES S., SZLÁVIK J. (2003): *A környezeti menedzsment közgazdasági eszközei*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. 294 p.

KEREKES S., HARANGOZÓ G., NÉMETH P., NEMCSICSNÉ ZS.Á., (2003): *Environmental Policy Tools and Firm-level Management Practices*. OECD National Report: Hungary. Budapest University of Economic Sciences and Public Administration in cooperation with OECD Environmental Directorate

KISS K. (2003): *Támogatások az OECD-országokban és az EU-ban: környezetgazdasági értékelés*. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi Intézet. 76 p.

KONKOLYNÉ GYÚRÓ É. (2003): *Környezettervezés*. Budapest: Mezőgazda Kiadó. 398 p.

KONYÁRI I. (2003). *Meddig bírod még, Európa?* TDK dolgozat, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest, Magyarország.

LÁNG I. (2002): Brundtland Bizottság és a fenntartható fejlődés fogalmának és jelentőségének nemzetközi elismerése. 9-10 p. In: *Nemzetközi együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében*. Budapest: Fenntartható Fejlődés Bizottság, p. 70.

LANZA A. (1997): *Lo sviluppo sostenibile*. Bologna: Il Mulino. 121 p.

Magyar Köztársaság Kormánya (2007): Gazdaságfejlesztési Operatív Program 2007-2013. CCI No: 2007 HU 16 1 PO 001

Magyar Köztársaság Kormánya (2003): Gazdasági Versenyképesség Operatív Program 2004-2006. CCI No: 2003 HU 16 1 PO 002

Magyar Köztársaság Kormánya (2003): Program-kiegészítő Dokumentum Gazdasági Versenyképesség Operatív Program 2004-2006. A GVOP Monitoring Bizottság 2006. december 19-i ülésén jóváhagyott változat

Magyar Köztársaság Kormánya (2007): Új Magyarország Fejlesztési Terv, Magyarország Nemzeti Stratégiai Referenciakerete 2007–2013, Foglalkoztatás és növekedés

MORAN D. et al. (2008): Measuring sustainable development – Nation by nation, *Ecological Economics* 64, 470-474. p.

MUSU I. (2000): *Introduzione all'economia dell'ambiente*. Bologna: Il Mulino. 240 p.

MYERS M., SIMON J. L. (2004): *Mi a helyes válasz, ha a Föld jövője a tét?* Budapest: Typotex Kiadó. 232 p.

NEUMAYER E (2001): The human development index and sustainability – a constructive proposal, *Ecological Economics* 39, 101-114. p

NAGY S. GY. (2008). *Az európai uniós támogatások hatékonyságának mérése. Hatékonyság és hatásosság az európai uniós támogatások felhasználásánál 2004 és 2006 között Magyarországon az első Nemzeti Fejlesztési Terv keretében*. Ph.D. értekezés,

Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, Magyarország.

OECD (2000): Towards Sustainable Development: Indicators to Measure Progress. <http://www.oecd.org/dataoecd/36/39/33703694.pdf>.

OHNSORGE-SZABÓ L., KAJNER P., UNGVÁRI G. (2005): Fenntartható EU felé (?) - Kritikai elemzés az Európai Unió és Magyarország környezetpolitikájáról. Budapest: L'Harmattan. 376 p.

OKEAN Mérnöki Tanácsadó Kft, Cowi Magyarország Tanácsadó és Tervező Kft.: A modern üzleti környezet erősítése akcióterv stratégiai környezeti vizsgálata, 2007 június 15.

OKEAN Mérnöki Tanácsadó Kft, Cowi Magyarország Tanácsadó és Tervező Kft.: A vállalkozások (kiemelten KKV-k) komplex fejlesztése akcióterv stratégiai környezeti vizsgálata, 2007 június 15.

OKEAN Mérnöki Tanácsadó Kft, Cowi Magyarország Tanácsadó és Tervező Kft.: K+F és innováció a versenyképességért akcióterv stratégiai környezeti vizsgálata, 2007 június 15.

ÖKO Zrt. – CONSCT Kft. Konzorcium: Kis és középvállalkozások környezetvédelmi tevékenységének kutatása és fejlesztése, Budapest, 2006

ORBÁN A. (2004): A fenntartható fejlődés intézményesülése? Elméleti szempontok, nemzetközi és hazai tapasztalatok. 433-461. p. In: INOTAI A. (Szerk.): *EU tanulmányok, IV. kötet*. Budapest: Nemzeti Fejlesztési Hivatal. 931 p.

PATAKI GY., TÓTH G. (1999): Vállalati környezettudatosság. EA GEMS-HU (nemzetközi felmérés a környezettudatos vállalatirányítás helyzetéről Magyarországon) eredményeinek összefoglalója. <http://www.kovet.hu/view/dl/179-169.html>.

PEACE D. W., TURNER R. K. (1991): *Economia delle risorse naturali e dell'ambiente*. Bologna: Il Mulino. 364 p.

PERNECZKY L. (Szerk.) (2006): Zöld szempontok a környezetkímélő és a fenntartható fejlődést szolgáló fejlesztésekhez.

http://www.tff.hu/doc/mtvsz_zold_szempontok_vegleges.pdf

Respect Tanácsadó és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság konzorciuma (2006): 2007-2013-ra vonatkozó Új Magyarország Fejlesztési Terv (NSRK) környezeti szempontú értékelése, 2. jelentés, Budapest

Respect Tanácsadó és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság konzorciuma (2006): A Gazdaságfejlesztési és a Közlekedési Operatív Program környezeti vizsgálata, 2. jelentés, Budapest

SAVOIA R. (2008). *Egy zöldebb Európa avagy a környezetvédelmi politika integrációjának folyamata az Európai Unióban*. Ph.D. értekezés, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, Magyarország.

SÁNTHA A. (1999): Környezetgazdálkodás. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 368 p.

SZILVÁCSKU ZS. (2003): Stratégiai környezeti vizsgálatok gyakorlata az Európai Unióban. Budapest: Vitaregnat Bt. 180 p.

TISDELL C. (2001): Globalisation and sustainability: environmental Kuznets curve and the WTO. *Ecological Economics* 39 (2) 185-196. p.

Útmutató a fenntartható fejlődés érvényesítéséhez az Új Magyarország Fejlesztési terv Gazdaságfejlesztés Operatív Programja keretében kiírt pályázatokhoz, (2008)
<http://www.nfu.hu/doc/4>

VÉGH L. (1999): Fenntartható fejlődés. Budapest: Magyar Könyvklub. 167 p.

VERON J. (1995): *Popolazione e sviluppo*. Bologna: Il Mulino. 328 p.

WACKERNAGEL M., REES W. (2001): Ökológiai lábnyomunk. Budapest: Föld Napja Alapítvány. 227 p.

WORLD COMMISSION ON ENVIROMENT AND DEVELOPMENT (1987): Our Common Future. Oxford: Oxford University Press. 400 p.

Zöld Fejlesztéspolitikai Munkacsoport (É.n.): Környezet- és természetvédő társadalmi szervezetek fejlesztéspolitikai munkacsoportja véleménye az Új Magyarország Fejlesztési Tervről, <http://www.mtvsh.hu/dynamic/regpUMFTkornyvelemen.pdf>

Jogszabályok

Az Európai Parlament és Tanács 1080/2006/EK rendelete (2006. július 5.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapról és az 1783/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és Tanács 1081/2006/EK rendelete (2006. július 5.) az Európai Szociális Alapról és az 1784/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

A Tanács 1083/2006/EK rendelete (2006. július 11.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó rendelkezések megállapításáról és az 1260/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

A Tanács 1084/2006/EK rendelete (2006. július 11.) a Kohéziós Alap létrehozásáról és az 1164/94/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és Tanács 2001/42/EK irányelve (2001. június 27.) bizonyos tervek és programok környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról

1995. évi LIII törvény a környezet védelmének általános szabályairól

2/2005. (I.11) Korm. rendelet az egyes tervek, illetve programok környezeti vizsgálatáról

2. melléklet:

Útmutató a fenntartható fejlődés érvényesítéséhez

az Új Magyarország Fejlesztési Terv
Gazdaságfejlesztés Operatív Programja
keretében kiírt pályázatokhoz

2008. március

Tartalomjegyzék

AZ ÚTMUTATÓ CÉLJA 147

I. RÉSZ: A FENNTARTHATÓSÁG FELTÉTELEINEK BIZTOSÍTÁSA, MINT HORIZONTÁLIS ELVÁRÁS 148

MIT JELENT A „FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS” MINT HORIZONTÁLIS ELV? 148

MÍ A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS? 148

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSHEZ VALÓ HOZZÁJÁRULÁS BIZTOSÍTÁSA AZ EU ÉS HAZAI STRATÉGIAI ÉS FEJLESZTÉSI DOKUMENTUMOKBAN 149

II. RÉSZ: A FENNTARTHATÓSÁG FELTÉTELEINEK BIZTOSÍTÁSA A PÁLYÁZATOKBAN 150

MILYEN JOGOSULTSÁGI KRITÉRIUMOK VANNAK A FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATOSAN? 150

A PÁLYÁZÓ MILYEN TERÜLETEKEN TUDJA BIZTOSÍTANI A FENNTARTHATÓSÁGHOZ VALÓ HOZZÁJÁRULÁSÁT? 150

KÖTELEZŐ VAGY ÖNKÉNTES A „FENNTARTHATÓSÁG FELTÉTELEINEK BIZTOSÍTÁSA” A PÁLYÁZATBAN? 152

MIÉRT FONTOS ÉS HASZNOS A PÁLYÁZÓNAK A „FENNTARTHATÓSÁG” HORIZONTÁLIS SZEMPONTJAINAK ÉRVÉNYESÍTÉSE? 152

JÁR-E TÖBBLETKÖLTSÉGGEL A KÖRNYEZETI SZEMPONTOK BEÉPÍTÉSE A PROJEKTBE? 153

HOGYAN KELL BEMUTATNI A VÁLLALT FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTOKAT? 154

MIKORTÓL MEDDIG KELL BIZTOSÍTANIA A PÁLYÁZÓNAK A VÁLLALT FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTOT? 156

JÁR-E PONT A MÁR MEGVALÓSÍTOTT FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTOKÉRT? 156

HOGYAN VIZSGÁLJÁK ÉS ELLENŐRZIK A FENNTARTHATÓSÁGI TÖBBLETVÁLLALÁSOKAT? 157

III. RÉSZ: FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTOK 158

I. Környezettudatos menedzsment és tervezés 158

II. Fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítás és fenntartás 168

IV. RÉSZ: A PÁLYÁZAT ÉRTÉKELÉSÉNEK MENETE 181

1. MELLÉKLET: FOGALOMMAGYARÁZAT 183

2. MELLÉKLET: HASZNOS INFORMÁCIÓFORRÁSOK 184

FÜGGELÉK: TOVÁBBI HASZNOS TIPPEK A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉRVÉNYESÍTÉSÉHEZ 187

AZ ÚTMUTATÓ CÉLJA

Az Európai Unió Bizottsága, valamint a Magyar Kormány rendelkezései alapján minden projektet úgy kell megvalósítani, hogy az a fenntartható fejlődést, ezen belül a környezet védelmét és állapotának javítását előmozdítsa. Az útmutató¹⁴ célja, hogy megismertesse a pályázót a fenntartható fejlődés szempontjaival, s segítséget nyújtson a szempontok érvényesítéséhez a projekttevékenység során.

Javaslat az Útmutató gyors használatához – 4 lépésben:

- 1. lépés:** Kérjük tekintse át az **I. rész** segítségével azt, hogy mi a fenntarthatóság fogalma, és miért fontos a fenntarthatóság szempontjainak érvényesítése!
- 2. lépés:** A **II. részben** találja meg azt, hogy a pályázónak milyen módon kell a szükséges információkat megadnia és mit kell figyelembe vennie a pályázati adatlap kitöltésekor.
- 3. lépés:** A **III. részben** részletes leírást talál az egyes fenntarthatósági szempontok tartalmáról. A szempontok értelmezését segítő táblázat valamennyi GOP-os pályázathoz kapcsolódó szempontot tartalmaz.
- 4. lépés:** A **IV. részben** tájékoztatást kap arra vonatkozóan, miként értékelik a bírálók a fenntarthatósági szempontok teljesülését.

Az útmutató könnyebb megértését szolgálja a „**Fogalommagyarázat**” (1. melléklet), amelyben megtalálja azon fogalmak magyarázatát, amely a szövegben aláhúzottan jelennek meg. Word formátumban ezekre rákattintva közvetlenül jut el a fogalommagyarázathoz. A „**Hasznos információforrások**” (2. melléklet) fejezetben további értelmező forrásokat talál a fenntarthatósági szempontok vonatkozásában.

¹⁴ Jelen útmutató épít a 2004-2006 EU támogatási időszakban alkalmazott környezeti fenntarthatósági elv megvalósításának tapasztalataira és az ezen időszakra vonatkozó „Környezeti Fenntarthatósági Útmutató – EU támogatásokra pályázók és értékelők számára” (2005. április) anyagára.

I. RÉSZ:

A FENNTARTHATÓSÁG FELTÉTELEINEK BIZTOSÍTÁSA, MINT HORIZONTÁLIS ELVÁRÁS

- **Mit jelent a „Fenntartható fejlődés” mint horizontális elv?**

A Tanács 1083/2006/EK Rendelete az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról (továbbiakban: Általános Rendelkezések) a támogatások egyik horizontális alapelveként (17. cikk) határozta meg a fenntartható fejlődés biztosítását. „Az alapok célkitűzéseit a fenntartható fejlődés keretében, valamint a környezet védelme és állapotának javítása céljának a Közösség általi előmozdítása keretében kell megvalósítani, a Szerződés 6. cikkében megállapítottak szerint.”

A támogatási források felhasználása során a horizontális elvnek abban az esetben is meg kell felelni, ha azokat a támogatások céljai közvetlenül nem tartalmazzák. **A pályázónak ennek alapján tehát figyelmet kell fordítania a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás biztosítására, függetlenül attól, hogy az a pályázat célkitűzései közt megjelenik-e vagy sem!** Az Útmutató ezen elvárásnak való megfelelésben segíti a pályázót.

- **Mi a fenntartható fejlődés?**

Az emberiség, az egyes emberek és társadalmak közvetlenül vagy a gazdaság révén szükségleteik kielégítése érdekében természetes környezetükből veszik el azokat a javakat, amelyeket a földi rendszer létezése óta felhalmozott. A fenntarthatóság biztosítása azt kívánja tőlünk, hogy a jelen és jövő generációk létfeltételeihez szükséges természeti és épített környezet minőségét, értékeit megőrizzük. Ettől a rendszertől az ember annyit és olyan körülmények között vehet el, hogy ne sértse saját létkielégítésének jövőbeli esélyeit.

A fenntartható fejlődés célja mindezek értelmében **az emberi társadalom fenntartása**. Ebben a feladatban **a környezet feltételként** jelenik meg, amely azt jelenti, hogy addig a mértékig használhatjuk természetes környezetünk erőforrásait, amíg nem sértjük annak megújulási lehetőségét, azaz eltartó-képességét. A gazdaság a társadalom fenntartásának, és ezen keresztül a környezet használatának eszköze. Ezt az eszközt bölcsen, a társadalom hasznára, a környezet sérelme nélkül kell használnunk. A fenntartható fejlődés célja a növekedéssel ellentétben nem az, hogy nagyobbak legyünk, hanem az, hogy „jobbak”. Amíg a fejlesztés megvalósítása visszahat a környezet minőségére, addig a környezetünk erőforrásai, és állapota meghatározza, hogy az emberiség mit és mennyit vehet el a környezetből fejlődéséhez.

A fenntartható társadalom alapvető követelményei: **szociális igazságosság**, amelynek az alapja a lehetőségekhez való hozzáférés esélyegyenlőségének biztosítása, és a társadalmi terhekből való közös részesedés; az **életminőség javítására** való törekvés; **a természeti erőforrások fenntartó használata**, amelynek megvalósításához a társadalom környezet-tudatos és környezet-etikus magatartása szükséges; és a **környezetminőség megőrzése**. Mindez azt üzeni a számunkra, hogy **a környezet jó minőségét a fejlesztések közben kell garantálni**, s arról nem utólag kell gondoskodni, amikor a károsodást már létrehoztuk. A fenntartható fejlődés az **önkéntes, gondos és megelőző magatartás** megvalósításával képes megőrizni a környezet, társadalom és gazdaság dinamikus egyensúlyát.

A fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás biztosítása az EU és hazai stratégiai és fejlesztési dokumentumokban

A fenntartható fejlődés célkitűzéseit és megvalósítását szolgáló feladatokat az Európai Unió és a hazai szabályozás stratégiai dokumentumokban rögzíti. Az Európai Unió 2006. június 16-i csúcstalálkozóján elfogadta az Unió megújított Fenntartható Fejlődési Stratégiáját, amely alapján hazánk 2007. júniusáig elkészítette a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiáját (NFFS), ami a nemzeti feladatok kerete. Az ebben foglalt feladatok teljesítését az EU támogatásokat szabályozó Általános Rendelkezések alapján az EU támogatási források felhasználása során is biztosítani szükséges.

Az EU támogatási források felhasználását szabályozó Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) ezért stratégiai céljaként jelöli meg a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás biztosítását, és a horizontális szempontokhoz való hozzájárulást minden projektjavaslat vonatkozásában kötelező befogadhatósági feltételként határozza meg¹⁵. Az ÚMFT operatív programjai tartalmazzák a horizontális elv érvényesítésének adott operatív programra vonatkozó feladatait, azok akciótervei pedig annak gyakorlati kezelését.

A fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás projektszinten több módon is megjelenik. Egyrészt egyes fenntartható fejlődési szempontok önálló fejlesztési célként (konstrukcióként, pályazatként) megjelennek, míg mások közvetett módon kiválasztási vagy jogosultsági szempontok az egyes pályázatok elbírálása során. Egyes pénzügyi-gazdaságossági fenntarthatóságot biztosító szempontokat, illetve a társadalmi szempontok közül az esélyegyenlőség javításának horizontális szempontjait a pályázati adatlap külön fejezetében, illetve a pályázathoz kapcsolódó egyéb dokumentumokban (pl. költség-haszon elemzések kockázatelemzési fejezetei) kell mutatni. A horizontális fenntarthatósági értékelés a fenntartható fejlődési szempontoknak csak a fentiek szerint nem vizsgált részét érinti. A fenntartható fejlődési útmutató több környezeti, kevesebb társadalmi, és csak néhány gazdasági szempontot (például energiafogyasztási szempontokat) tartalmaz, mert nem kívánja ismétlődővé tenni a máshol figyelembe vett, bár valóban horizontális szempontokat.

Az ÚMFT támogatási feltételei között szerepel, hogy a pályázó jogkövető magatartást tanúsítson, ezért a horizontális fenntarthatósági szempontok nem a kötelező jogi megfelelést, hanem azokon felüli horizontális teljesítményt értékelik.

¹⁵ Lásd ÚMFT 3.1.4. Horizontális politikák fejezet és 6.2.3. Horizontális elvek érvényesülése fejezet.

II. RÉSZ:

A FENNTARTHATÓSÁG FELTÉTELEINEK BIZTOSÍTÁSA A PÁLYÁZATOKBAN

Milyen jogosultsági kritériumok vannak a fenntarthatósággal kapcsolatosan?

A pályázaton való részvétel feltétele (jogosultsági kritériuma), hogy a pályázó az alábbi fenntarthatósági indikátorokra vonatkozóan adatokat szolgáltatson, amelyek a következők:

- a) Fajlagos vízfelhasználás mértéke (teljes vízfelhasználás [m³] / termelés vagy szolgáltatás egysége [változó])
- b) Fajlagos energiafelhasználás mértéke (teljes energiafelhasználás [kWh] / termelés vagy szolgáltatás egysége [változó])
- c) Üvegházhatású anyagok kibocsátásának mértéke (CO₂e) [t/év]
- d) Ártalmatlanításra kerülő hulladék mértéke (ártalmatlanításra kerülő hulladék [t] / összes hulladék mennyisége [t])
- e) A kistérségben élők foglalkoztatottságának mértéke (kistérségben élő foglalkoztatottak száma [fő] / a foglalkoztatottak száma [fő])
- f) A fenntarthatósággal kapcsolatos tudásmegosztáson részt vett munkavállalók száma [fő]

Ezen fenntarthatósági indikátorokat a pályázati adatlapon található táblázat „Kötelezően megadandó fenntarthatósági indikátorok (jogosultsági kritérium)” blokkjában kell megadni. Az indikátor értelmezéséhez segítséget az azonos tartalmú fenntarthatósági szempontoknál talál a III. részben (ezen fenntarthatósági szempontok dőlttel szedettek, és a fenti sorrendben a következő sorszámúak: 25., 26., 45., 42., 54., 3f). Egyes pályázatok esetében nem mindegyik fenntarthatósági indikátor értelmezhető (amennyiben a pályázó szervezet esetében az indikátor nem értelmezhető „0” értéket adjon meg).

A pályázat benyújtásakor a pályázat benyújtásakor érvényes értéket kell megadni a projektet megvalósító szervezetre vonatkozóan. A projekt megvalósulása során a projekt előrehaladási jelentésekben (PEJ) és projekt fenntartási jelentésekben (PFJ) ezen indikátorok aktuális értékét a pályázati kiírásnak megfelelően, egy vagy több alkalommal meg kell majd adni.

A fenntarthatósági indikátorok értékét feltétlenül adja meg, mert ennek hiányában a pályázatot nem értékelik és elutasításra kerül!

A pályázó milyen területeken tudja biztosítani a fenntarthatósághoz való hozzájárulását?

Fenntarthatósági kategóriák

A projekt fenntarthatóságnak való megfelelése akkor biztosítható, ha **a projekttevékenység minden fázisa megfelel a fenntarthatóság szempontjainak**, így a fenntarthatóság szempontjait szem előtt kell tartani a projekt tervezésében, a projekt kivitelezésekor (telepítés,

létesítés, építés) a projekt eredményeinek fenntartásában (működtetés), illetve a projekt tevékenység felhagyásakor. (Mivel az EU támogatások felhasználásának alapvető feltétele a projekt eredményeinek meghatározott ideig történő fenntartása, a projekt tevékenység felhagyásának fenntarthatósági szempontjait jelen Útmutató nem tartalmazza.)

A pályázónak a horizontális szempont érvényesítését a projektciklushoz kapcsolódó **mindkét fenntarthatósági kategóriában** kell erősítenie (lásd pályázati adatlapban kitöltendő táblázat 1. oszlop):

I. Környezettudatos menedzsment és tervezés

II. Fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítás és fenntartás

I. Környezettudatos menedzsment és tervezés gondoskodik arról, hogy a szervezet által végzett tevékenység ne járjon jelentős negatív környezeti hatással. Ennek legjobb eszköze a tervezés, amelynek során felméri a szervezet által végzett tevékenység várható környezeti hatásait. Amennyiben ilyeneket meghatároztak, akkor gondoskodniuk kell első helyen a jelentős hatások megelőzéséről, ha nem lehetséges, akkor a csökkentéséről, s legutolsó sorban a hatások kompenzálásáról.

II. Fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítás és fenntartás szempontjai segítenek abban, hogy a természeti és humán erőforrásokat bölcsen, takarékosan használjuk, funkcióikat megőrizzük és károsodásukat megelőzzük. Ezért a szervezet a termékek, szolgáltatások, közszolgáltatások fejlesztése, előállítása vagy nyújtása során saját anyag-áramlásait felülvizsgálja a kedvezőtlen környezeti hatások elkerülése érdekében. A tevékenység végzéséhez felhasználandó anyagok, erőforrások (inputok) mennyiségét, rendelkezésre állását, környezeti kockázatát figyelembe veszi, illetve a végtermékként kibocsátott anyagok környezeti terhelését, a melléktermékként kibocsátott anyagok (outputok) mennyiségét, veszélyességét csökkenti. A szervezet önkéntes, együttműködő kapcsolatot tart fenn a társadalmi szereplőkkel, illetve a tevékenységeivel érintett szereplőkkel környezetvédelmi és szociális ügyekben.

A pályázónak a fenti fenntarthatósági kategóriák mindegyikében meg kell vizsgálnia a fenntarthatóság feltételeinek biztosítását, illetve annak lehetőségét.

Fenntarthatósági szempontok

A **fenntarthatósági szempontok** bemutatják, hogy a pályázónak milyen lehetőségei vannak a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás biztosítására az egyes fenntarthatósági kategóriákban. E szempontok közül választhat a pályázó.

A szempontok nem tartalmaznak jogilag kötelező tevékenységeket, mivel a kötelező elemek teljesítése jogosultsági szempont, ezeket a pályázó a Pályázati Adatlapon a Nyilatkozatok aláírásával igazolja. Az egyes fenntarthatósági kategóriákhoz tartozó fenntarthatósági szempontokat III. részben található táblázat tartalmazza. A táblázat többi oszlopa pedig segíti a pályázót abban, hogy a szempont tartalmát megismerje, és tájékoztatást kapjon arról, hogy miként kell megvalósítani azt.

Mivel a különböző pályázatok tevékenységi területe nagyon eltérő (legyen szó beruházásról, vagy közlekedési infrastruktúra-fejlesztésről, vagy oktatás tartalmi fejlesztéséről stb.), ezért az egyes kategóriákban a pályázók fenntartható fejlődéssel kapcsolatos lehetséges teljesítményei

is különbözőek. A különböző konstrukciónál (pályázati felhívásoknál) ezért a fenntarthatósági kategóriák azonos fenntarthatósági szempontokra speciális részleteket tartalmazhatnak, illetve jelen Útmutatóban szereplő szempont nem mindegyike vállalható.

Összefoglalva: A fenntarthatóság szempontjai az életciklus szemléletnek megfelelően „át kell hassák” a szervezet teljes tevékenységét: a pályázónak menedzsmentjében, mindennapi szervezeti működésében, és a projektmegvalósítás során kell a fenntarthatósági szempontokat érvényesítenie.

Kötelező vagy önkéntes a „fenntarthatóság feltételeinek biztosítása” a pályázatban?

A fenntarthatósági szempontok vállalásáért a pályázó pontokat szerezhetsz. A támogatás megítélésének kötelező feltétele hogy a pályázó legalább 1 pontot elérjen! A pályázó természetesen további részpontszámokért többletvállalásokat tehet, amelyek összegéből legfeljebb 5 pontot vesznek figyelembe a pályázat értékelésekor. Minél több pontra értékelnek egy pályázatot, annál nagyobb az esélye nyerni. Az elkötelezett pályázók összegzett részpontszámai a figyelembe vehető maximum felett lehetnek. A Koordinációs Irányító Hatóság közülük választja majd ki a fenntarthatósági szempontból legjobb gyakorlatot bizonyító projekteket.

Összefoglalva: A pályázónak legalább annyi fenntarthatósági szempont teljesítését kell vállalnia, hogy 1 pontot elérjen! A fenntarthatóság feltételeinek biztosítása iránti elkötelezettségüket további önkéntes vállalásokkal igazolhatják, melyek révén további többletpontokat, de legfeljebb 5 pontot szerezhetsz.

A támogatás feltétele (minimum vállalás), hogy a pályázónak minimum 0,5-0,5 pontot el kell érnie a két fenntarthatósági kategóriában ahhoz, hogy a pályázatot az értékelő, majd a Bíráló Bizottság támogatásra javasolhassa:

Fenntarthatósági kategória	Minimum vállalás	Maximum figyelembe vehető vállalás
I.	0,5 pont	2,5 pont
II.	0,5 pont	2,5 pont
Összesen	1 pont	5 pont

Amennyiben a pályázó nem éri el a minimális 1 pontot fenntarthatósághoz hozzájáruló vállalásaival, a pályázat elutasításra kerül !

Miért fontos és hasznos a pályázónak a „fenntarthatóság” horizontális szempontjainak érvényesítése?

A pályázó a fenntarthatósági szempontok érvényesítéséért pontokat kap (maximálisan 5 pontot), amelyekkel az értékelés során nagyobb eséllyel indul a támogatás megszerzéséért. A fenntarthatóság feltételeinek biztosítása ugyanakkor további gyakorlati előnyöket jelent a pályázó számára:

- A most még önkéntesen vállalható szempontok egy része a közeljövőben kötelezővé válik (pl. épületeknél a jobb összesített energetikai jellemzők, vagy közbeszerzéseknél a zöld közbeszerzés) – a most megszerzett jártasság, közeljövőben közvetlen előnyt jelent.
- Sokkal könnyebb és hatékonyabb a fenntartható fejlődés szempontjait kezdettől fogva szem előtt tartani, mint azokat utólagosan beépíteni a projektbe, vagy a környezetben okozott károk felszámolására költeni. Így e szempontok figyelembe vétele csökkenti a szervezet tevékenységével járó kockázatokat.
- A többletvállalások gazdasági előnyt (pl. beszállítói követelményeknek való megfelelés), többlet megtakarítást, költséghatékonyságot eredményezhetnek.
- A fenntartható fejlődés szempontjainak figyelembevétele biztosítja a társadalmi elfogadottságot.
- A projekt példaként szolgálhat más pályázók számára a helyes és követendő fenntarthatósági gyakorlat vonatkozásában.

A fenntartható fejlődés érvényesítése nem pusztán növeli a támogatás megszerzésének esélyét, hanem a pályázó közép- és hosszú távú érdekeit, céljait is támogatja.

Jár-e többletköltséggel a környezeti szempontok beépítése a projektbe?

A fenntarthatósági szempontok biztosítása **némely esetben nem jár többletköltséggel: csupán szemléletváltást, rugalmasságot, nagyobb figyelmet igényel** a szervezet vezetősége, illetve alkalmazottjai részéről. Egyes esetekben a fenntarthatóságot szolgáló tevékenységek még költségmegtakarítást is eredményezhetnek a napi működés során (pl. energiahatékonyság fokozása, közeli erőforrás hasznosítása).

Más esetekben viszont **forrásigényes**, lehet egy-egy vállalt szempont teljesítése (pl. kibocsátás csökkentési többletvállalás vagy gyakoribb kockázatomérés). Ezekben az esetekben a vállalt szempont megvalósítása növeli a direkt és azonnali kiadásokat, hosszabb távon azonban ezek is gazdasági megtakarításokat jelentenek. Az ökológiailag hatékony megoldások helyzeti és gazdasági előnyt adnak azokkal szemben, akik nem valósították meg ezeket a szempontokat.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében az egyes projektekhez kapcsolódó, **a fenntarthatósági szempontok megvalósulását szolgáló beruházások elszámolhatóak, amennyiben azok az adott projekt típus elszámolható költségkategoríáiba illenek.** (Az elszámolható költségekről részletesen lásd az Elszámolható költségek Útmutatót.) Érdemes figyelembe venni, hogy az előkészítés költségei általános szabályként a projekt költségének 6%-áig elszámolhatók, amelynek terhére érdemes fenntartható fejlődést szolgáló szempontok figyelembe vételének tervezését is bekalkulálni. A fenntartható fejlődést biztosító tevékenységek, beruházások tervezésére is érdemes tehát figyelmet fordítani, mert azok költségeinek támogatásával a pénzügyi tervezéskor már számolni lehet.

Összefoglalva: A fenntarthatósági szempontok beépítése a projektbe egyes esetekben megtakarítást, máskor többletköltséget jelenthet. Ezen költségek egy része beépíthető a projekt költségvetésébe, azaz csak az önrész erejéig terhelik a pályázót. További előny, hogy a

környezeti és társadalmi gondosság közép- és hosszútávon általában gazdaságilag is megtérül.

Hogyan kell bemutatni a vállalt fenntarthatósági szempontokat?

A pályázati adatlapon található táblázatban a pályázat benyújtásakor érvényes érték és a projektzáráskor érvényes érték megadásával kell jeleznie a pályázónak, hogy mely fenntarthatósági kategóriában milyen fenntarthatósági szempont esetében vállalt többletteljesítményt. A vállalással kapcsolatos részletes követelményeket a III. rész tartalmazza.

Amennyiben a pályázó valamely szempont teljesítését vállalta, ügyeljen arra, hogy az azzal kapcsolatos részletes információkra a projekt bemutatásakor a pályázati adatlapon és a csatolandó dokumentumokban is térjen ki. Például a projektmenedzsment szervezet bemutatásakor a fenntarthatósági/környezetvédelmi megbízott megadása, vagy megvalósíthatósági tanulmányban a fenntarthatósági szempontok elemzése, a költséghaszon elemzés megfelelő fejezeteiben a szükséges környezeti, társadalmi adatok megadása; a költségtáblában a vállalt tevékenység költségeinek megfelelő szerepeltetése stb.

Általános szabály, hogy a fenntarthatósági szempontok értékét a projektet megvalósító szervezetre (szervezetekre) vonatkozóan kell megadni, amely egyes esetekben a kedvezményezettől eltérő lehet.

Bármely szempont vállalásakor az a cél, hogy a pályázó valamilyen javulást érjen el. Ez a javulás az adott szempont jellegétől függően lehet növekedés (pl. Megújuló energiafelhasználás arányának növelése), illetve csökkenés (pl. Veszélyes hulladék arányának csökkentése). Bizonyos esetekben a már megvalósított szempontok szinten tartása is megfelelő (ld. a „Jár-e pont a már megvalósított fenntarthatósági szempontokért?” fejezetet).

A többletvállalás megítéléséhez a pályázónak meg kell adnia a fenntarthatósági szempont pályázat benyújtásakor érvényes értékét és ehhez képest a projektzáráskor várható értéket. Általános szabályként az értéknek egy évre vonatkozó (éves) **értéket** kell megadni.

A fenntarthatósági szempontok megadásánál az alábbiakra ügyeljen:

- A vállalt fenntarthatósági szempont **csak akkor kerül értékelésre, ha annak fenntarthatósági kategóriáját a pályázó a projekt adatlap 10.1. pontjában „igennel” megjelölte!** A pályázónak mindkét fő fenntarthatósági kategória közül legalább egy-egy alkategóriában vállalnia kell a fenntarthatóság érvényesítését. A fenntarthatósági kategória bejelölésének elmulasztása azzal jár, hogy az értékelő abban a kategóriában választott szempontot nem értékeli, és ez a pályázó számára pontvesztést jelenthet!
- A fenntarthatósági szempontok vállalásakor szükséges mind a pályázat benyújtásakor érvényes érték, mind a projektzáráskor várható érték megadása. **Ha nem adja meg mindkét értéket, a többletvállalás nem állapítható meg!** Egyes esetekben – ahol valamely érték nem értelmezhető – ott értelemszerűen a táblázatnak csak egy, a fehér cellája tölthető ki.
- Amennyiben a vállalást pénznemben kell megadni, a projektzáráskor várható értéket a pályázat benyújtásának évére diszkontált áron kell megadni.
- A fenntarthatósági szempontok közül néhány ún. **fajlagos mutató**. Ez azt jelenti, hogy a többletvállalást egy vetítési egységre kell megadni pl. a termelés vagy a szolgáltatás

egységére. A fajlagos mutatók jellemzője, hogy két adatból származtathatók, a példánál maradva: 1) a vetítés alapja: teljes energiafelhasználás (KWh), 2) a vetítés egységének teljes mennyisége: termelés össz mennyisége (tonna). A két számot elosztva kapjuk meg a vetítési hányadot (százalékban, %): A fajlagos mutató a vetítés 1 egységére jutó értéket mutatja meg.

- A táblázatban bizonyos adatokat többször is meg kell adni. Ügyeljen arra, hogy ezen adatok megegyezzenek! Ha ugyanarra vonatkozóan a pályázó két eltérő adatot ad meg, a pályázó értékelője az elsőként megadott adatot fogja figyelembe venni.
- A fajlagos mutatók megadásánál két dologra feltétlenül figyeljen:
 - A pályázó **két alapadatot kell megadjon, nem a %-os értéket!** (A pályázat értékelője a két adat elosztása után vizsgálja meg a vállalt javulás tényét, a jelenlegi és projektzárásig vállalt érték között. A javulás az adott szemponttól függően lehet csökkenő vagy növekedő érték.)
 - **A többletvállalást** a két mutató elosztásával kapott **vetítési hányadra (%-os értékre) kell megadni!** Pl. 20%-os javulás az adott mutató tekintetében a hányados értékének változását jelenti, nem a vetítési alapét:

Példa a helyesen megadott többletvállalásra:

4.1.1.1.1.1.1.1.1 Fenntarthatósági szempont		Mérték-egység	Pályázat benyújtásakor érvényes érték	Projektzárásig várható átlagos érték
Fajlagos energia-felhasználás csökkentése	teljes energiafelhasználás	kWh	1500	1600
	termelés	t	100	110

A példában bár a teljes energiafelhasználás növekedett, ha megvizsgáljuk a vetítési hányadot, az energiafelhasználás hatékonysága tekintetében csökkenés adódik. A pályázat benyújtásakor érvényes érték 15 kWh energiafelhasználás tonnánként, míg a projektfenntartás végén már csak 14,5 kWh/tonna.

Példa a hibásan megadott többletvállalásra:

Fenntarthatósági szempont		Mérték-egység	Pályázat benyújtásakor érvényes érték	Projektzárásig várható átlagos érték
Fajlagos energia-felhasználás csökkentése	teljes energiafelhasználás	kWh	1500	1400
	termelés	t	100	80

A példában bár a teljes energiafelhasználás csökkent, ha megvizsgáljuk a vetítési hányadot, az energiafelhasználás hatékonysága tekintetében növekedés adódik. A pályázat benyújtásakor érvényes érték 15 kWh energiafelhasználás tonnánként, míg a projektfenntartás végén ez már 17,5 kWh/tonna. Ez esetben a többletvállalás nem teljesül, a szempont vállalása nem fogadható el.

Pontosan tartsa be a kitöltési útmutatóban foglaltakat, mert a helytelen vagy nem megfelelő adatok esetében a választott fenntarthatósági szempontot nem tudják értékelni, és a pályázó nem kapja meg rá a pontot!

Mikortól meddig kell biztosítani a pályázónak a vállalt fenntarthatósági szempontot?

A pályázónak a vállalt szempontot - ha a pályázó elnyeri a támogatást - **meg kell valósítani és a megvalósulás tényét az ellenőrzések során igazolnia kell tudni!** Az igazolás módjáról részletesen lásd a fenntarthatósági szempontokat bemutató III. részben (Igazoló dokumentumok).

A többletvállalást a pályázat benyújtásakor érvényes értéktől kell számítani. **Egy fenntarthatósági szempont akkor tekinthető teljesítettnek, ha a pályázó a projekt zárásának évéig (projektzáráskor várható érték) megvalósította a többletvállalást, és annak eredményét a projekt fenntartás időszakának végéig (3-5 évvel a projekt zárását követően) kötelezően fenntartja.**

Természetesen a pályázónak a kötelező projekt fenntartás időszakán túl is érdemes megőriznie vagy javítania az elért eredményeket, hiszen azok nemcsak a környezet és társadalom számára képviselnek értéket, hanem a szervezet számára is.

Jár-e pont a már megvalósított fenntarthatósági szempontokért?

Egyes fenntartható fejlődést szolgáló szempontok esetében, ha azokat **már jelenleg is érvényesíti**, azok a fenntarthatóság értékelése során elfogadásra kerülnek. **A vállalat jelenlegi értékének elismeréséhez szükséges feltételeket a III. rész táblázatának utolsó oszlopa tartalmazza.** Ebben az esetben a projektzáráskor várható érték megadásakor legalább a jelenlegi helyzet fenntartását kell biztosítani, és a projektzáráskor várható értéknek a pályázat benyújtásakor érvényes értéket kell megadni. **Ebben az esetben is mindkét értéket meg kell adni!**

Ezen fenntarthatósági szempontok a következők (a III. rész táblázatában félkövér betűvel szedettek):

1. Környezeti szempontú tanúsítás szerint működik
2. Fenntarthatósági tervvel rendelkezik vagy vállalja elkészítését
- 3.a) Környezetvédelmi programjának felülvizsgálatát és megvalósulásának dokumentálását vállalja
- 3.c) Környezetvédelmi/fenntarthatósági megbízott vagy környezeti nevelési, fenntarthatóság-oktatási felelős, munkacsoport kijelölése (ha erre nem kötelezett)
- 3.d) A szervezet rendszeres környezeti teljesítmény értékelésének bevezetése
- 3.e) Környezeti auditok lefolytatása
- 3.g) Nyilvánosság számára aktuális környezeti információkhoz való hozzáférés rendszeres és a kötelező mértéken felüli biztosítása
10. BAT technológiát alkalmaz
17. A projekt megvalósulás helye társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű
27. Jobb összesített energetikai jellemzőkkel rendelkező épületek száma
31. Megújuló energia arányának növelése a teljes energiafelhasználáson belül
32. Kombinált valamint anyag- és energia-takarékos irodatechnikai készülékek beszerzése és alkalmazása
35. Újrahasznosított papír használat az irodai és nyomdai munkák során
48. Rendszeres környezet-egészségügyi kockázat értékelések önkéntes készítése
49. Egészséges, helyi- vagy bio-élelmiszerek alkalmazása az étkeztetésben

53. Többletszolgáltatások, kedvezmények nyújtása a helyi lakosságnak
56. Önkéntes gondnokság: a működési területen a kulturált, tiszta környezet fenntartásának segítése
59. Környezeti szponzorálások

Hogyan vizsgálják és ellenőrzik a fenntarthatósági többletvállalásokat?

A nyertes pályázó támogatási szerződésének része lesz a fenntartható fejlődési táblázat is. A vállalt és szerződött többletvállalások megvalósulását az alábbi módon vizsgálják:

- A többletvállalások megvalósításának állásáról a projekt előrehaladási jelentésekben (PEJ) és projekt fenntartási jelentésekben (PFJ) be kell számolni.
- A projekt megvalósulásának helyszíni ellenőrzésekor kérhetik a többletvállalások igazolását.

A vállalt célértéktől való eltérés esetén a pályázóval kötött támogatási szerződésben foglaltak szerinti szabályok érvényesek.

Felhívjuk a pályázó figyelmét, hogy a többletvállalások megvalósulását az ellenőrzések során vizsgálhatják!

III. RÉSZ: FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTOK

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
I. Környezettudatos menedzsment és tervezés				
<i>I/A. Környezeti menedzsment eszközök</i>				
1. Környezeti szempontú tanúsítás szerint működik [Igen/nem] Részpontszám: 0,5 pont	<i>Gazdálkodó és egyéb szervezet esetén:</i> A környezeti menedzsment rendszer: Nemzetközileg használt szabvány szerint - hitelesítő szervezet által tanúsított - kiépített rendszer a szervezetek jó környezeti teljesítményének biztosítása érdekében. Az irányítási rendszer egészének része, amely tartalmazza a környezeti célok mellett a környezeti politikát meghatározó, végrehajtó, felülvizsgáló szervezeti struktúrát, tervezési tevékenységeket, felelősségi köröket, alkalmazásokat, eljárásokat, folyamatokat és erőforrásokat. Ezek: EMAS, ISO 14001:2004	<i>Gazdálkodó és egyéb szervezet esetén:</i> A rendszer kiépítéséhez szükséges induló feltétel a menedzsment (felső vezetés) elkötelezettsége. A rendszer bevezetése költséggel jár, ezt a szempont választásánál figyelembe kell venni. Magyarországon több akkreditált szervezet létezik, amelyek a tanúsítást végzik. Bővebb információ: ld. 2. melléklet [1], [2]	Tanúsítvány (hazai és/vagy EU-s bejegyzésű akkreditált tanúsító szervezet által kiállítva), Irányítási rendszert szabályozó dokumentumok, feljegyzések	Amennyiben a pályázó vállalja, hogy a projekt megvalósító szervezet(ek) megszerzi(k) a tanúsítást vagy jelenleg rendelkezik(nek) vele.
2. Fenntarthatósági tervvel vagy programmal (Local Agenda 21) rendelkezik vagy vállalja elkészítését [Igen/nem] Részpontszám: 0,3 pont	<i>Gazdálkodó és egyéb szervezet esetén:</i> Gazdálkodó szervezet esetében a fenntarthatósági terv (program) készítésének célja a fenntarthatósági szempontok és megfontolások szervezeti tevékenységébe történő integrálhatóságának felmérése és ütemterv készítés azok megvalósítására. A Terv nem tanúsított belső dokumentum, amelyben a szervezet saját maga számára határoz meg erőfeszítéseket a fenntarthatóság szempontjainak érvényesítésére.	<i>Gazdálkodó és egyéb szervezet esetén:</i> A fenntarthatósági tervnek nincsenek előírt formai és tartalmi követelményei. Használhatja az „Útmutató fenntarthatósági jelentések készítéséhez” nemzetközi ajánlást, vagy az ISO 14001szabványban [18] meghatározott programot (kiegészítve a jelen útmutató által ajánlott fenntarthatósági szempontokkal). Bővebb információ: 2. melléklet [4]	<i>Gazdálkodó szervezet esetén:</i> Fenntarthatósági terv megléte (cég vezetés által elfogadott és - legalább - belső nyilvánossággal megosztott dokumentum)	Amennyiben a pályázó vállalja, hogy valamennyi megvalósításban résztvevő szervezet készít fenntarthatósági tervet vagy jelenleg rendelkezik vele.
3. Környezettudatos tevékenységek: 3.a) Környezetvédelmi programjának felülvizsgálatát és megvalósulásának dokumentálását vállalja [Igen/nem] Részpontszám: 0,3 pont	<i>Gazdálkodó és egyéb szervezet esetén:</i> Azon intézmények, szervezetek, melyek számára jogszabály szerint nem kötelező fenntarthatósági, környezetvédelmi, vagy környezeti nevelési program készítése, mégis készítene, ezt a szempontot bejelölhetik, amennyiben igazolni tudják annak végrehajtását és rendszeres felülvizsgálatát.	Bővebb információ: 2. melléklet [6]	<i>Gazdálkodó, egyéb szervezet:</i> Dokumentum, ami megalapozottan igazolja a program meglétét és felülvizsgálatát, dokumentumok vagy média megjelenések annak végrehajtásáról.	Amennyiben a szervezet vállalja a program megvalósítását, és 2 évenkénti felülvizsgálatát vagy jelenleg is készíti..

¹⁶ A szempontok sorszámozása az ÚMFT-szintű tevékenység-értékelést szolgálja, az egyes OP Útmutatókban nem folyamatos.

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>3. c) Környezetvédelmi /fenntarthatósági megbízott vagy környezeti nevelési, fenntarthatóság- oktatási felelős, munkacsoport kijelölése (ha erre nem kötelezett) [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Környezetvédelmi / fenntarthatósági megbízott, felelős a szervezetnél környezetvédelemmel/fenntarthatósággal kapcsolatos feladatokat (hatósági bejelentések, nyilvántartások, adatszolgáltatás, szelektív hulladékgyűjtés, haváriák, stb. kezelése, zöld beszerzés vezetése, beruházás környezetvédelmi szempontú irányítása, ellenőrzése, belső képzések, tájékoztatások) rendszeresen ellátó személy (megbízott munkatárs vagy alvállalkozó).</p> <p>Oktatási, művelődési intézményeknél a fenntarthatósági, vagy környezeti nevelési felelős, munkacsoport, aki(knek) az oktatás, tudásmegosztás, kultúráközvetítés fenntarthatósági tartalma mellett a környezetbarát működtetés (ld. fent) is feladata.</p>	<p>Javasolt szakirányú végzettséggel rendelkező munkatárs alkalmazása, de lehet alvállalkozó is, és a feladatot partnerségben is lehet teljesíteni, amennyiben erről együttműködési, partnerségi megállapodás van.</p>	<p>Munkaköri leírás vagy e feladat ellátására vonatkozó szerződés, szervezeti szabályozások, dokumentumok</p>	<p>Amennyiben dokumentumokkal igazolni tudja a felelős/ munkacsoport létét, feladatait vagy vállalja annak kijelölését. Amennyiben az 1. szempontot teljesíti, itt nem kaphat részpontot.</p> <p>Csak akkor választható, ha a szervezet erre jogszabályban nem kötelezett.</p>
<p>3. d) A szervezet rendszeres környezeti teljesítmény értékelésének bevezetése [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A környezeti teljesítmény a szervezet tevékenysége során a fenntarthatóságra, környezetre és az emberi egészségre gyakorolt hatások és azok csökkentésére tett intézkedések összessége rendszerint mutatószámokkal kifejezve. A környezeti teljesítmény-értékelés (KTÉ) alapvetően önkéntes eszköz, célja ésszerűbb és környezetkímélőbb gazdálkodás.</p> <p>A szempont vállalása esetén ezt a vizsgálatot évente meg kell ismételni.</p>	<p>A KTÉ számos módszere ismert: öko-mérleg, grafikus módszerek, környezeti költségszámítás, környezeti minősítés, környezeti teljesítmény index, ökohatékonsági értékelés, EPE (ISO 14031) stb., de alkalmas lehet e fenntarthatósági értékelési tábla alapján végzett vizsgálat is.</p> <p>Bővebb információ: 2. melléklet [8], [9]</p>	<p>Környezeti teljesítményeket igazoló feljegyzések (mérési jegyzőkönyvek, szolgáltatói számlák) és az ezek alapján készült fajlagos és abszolút mutatószámokról készült értékelő feljegyzések, melyek legfeljebb egy évesek.</p>	<p>Amennyiben a szervezet vállalja, hogy valamely elfogadott mérési módszer segítségével évente legalább egyszer elvégzi a KTÉ-t vagy jelenleg is készíti. Amennyiben az 1. szempontot teljesíti, itt nem kaphat részpontot.</p>
<p>3.e) Környezeti auditok lefolytatása [db/év]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Átfogó, független és objektív vizsgálat a vállalaton/szervezeten belüli tevékenységek, folyamatok környezeti szempontjainak tekintetében.</p> <p>Az ISO 19011:2002 definíciója: az auditbizonyítékok nyeresére és ezek objektív kiértékelésére irányuló módszeres, független és dokumentált folyamat annak meghatározására, hogy az auditkritériumok milyen mértékben teljesülnek.</p> <p>A szempont értéke az adott évben lefolytatott környezeti kérdéseket vizsgáló auditok darabszáma.</p> <p>Audit alatt értendő az adott évben lefolytatott teljeskörű vagy részleges (a szervezet egy részére vonatkozó) felülvizsgálat is.</p>	<p>A megbízott felelősnek a szervezet tevékenységére, funkciójára vonatkozó éves audittervet kell készítenie, amely alapján meghatározott kérdéslisták segítségével a kijelölt felelősök környezeti felülvizsgálatokat végeznek a meghatározott területeken és meghatározott időpontokban.</p> <p>Bővebb információ: 2. melléklet [8], [11]</p>	<p>Dokumentumok, feljegyzések: auditterv, auditprogram, auditori megbízások, ellenőrzési lista, audit feljegyzések, audit jelentés</p>	<p>Amennyiben a szervezet vállalja az éves auditok számának növelését vagy szintentartását és ezt igazolni is tudja. Amennyiben az 1. szempontot teljesíti, itt nem kaphat részpontot.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>3.f) <i>A fenntarthatósággal kapcsolatos tudásmegosztáson részt vett munkavállalók száma</i> [fő/összlétszám/év]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A környezeti, környezeti nevelési, fenntartható fejlődéssel kapcsolatos oktatáson, továbbképzésen vagy képzésben évenként átlagosan résztvevő munkavállalók száma a szervezet összlétszámához viszonyítva. A tudásmegosztásba azok a saját munkavállalók is beleszámíthatók, akik a képzéseket tartják, vagy a fenntarthatósági tartalmú tanulási folyamatot szervezik.</p>	<p>A szervezet meghatározott rendszerességgel, a különböző munkakörökhöz illeszkedően környezetvédelmi, környezeti nevelési, fenntarthatósági kérdésekben oktatásokat tarthat – belső munkatársa vagy külső szakértő segítségével, valamint külső továbbképzésekre küldheti munkatársait.</p>	<p>Oktatási jegyzőkönyv, napló, jelenléti ív, oktatásokat szabályozó dokumentum, továbbképzési, képzési szerződés, tanfolyami, részvételi igazolás</p>	<p>Amennyiben a szervezet vállalja, hogy évente munkavállalóinak legalább 25%-a részt vesz valamilyen fenntarthatósági képzésen vagy jelenleg is részt vesz. Amennyiben az 1. szempontot teljesíti, itt nem kaphat részpontot.</p>
<p>3.g) Nyilvánosság számára aktuális környezeti információkhoz való hozzáférés rendszeres, és a kötelező mértéken felüli biztosítása [db/év]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p><i>Gazdálkodó és egyéb szervezet esetében:</i> Környezeti jelentés készítése, amelynek célja, hogy környezeti információkat nyújtson az érdekelt felek (hatóság, lakosság, partnerek stb.) számára a szervezet környezeti teljesítményével, hatásaival kapcsolatban. Az EMAS rendszert bevezetett szervezetek számára kötelező, de bármely szervezet önkéntesen is nyilvánosságra hozhat környezeti jelentést. A nyilvánosságra hozott információtartalom akkor megfelelő, ha az EMAS szabvány, az „Útmutató fenntarthatósági jelentések készítéséhez” nemzetközi ajánlás, vagy ezen Útmutató releváns fenntarthatósági szempontjait objektíven tartalmazza.</p>	<p>A nyilvánosság számára elérhető számos hazai szervezet környezeti nyilatkozata, jelentése. Iránymutatást adhat a jelentés kialakításához a GRI Útmutató nemzetközi standard. Bővebb információ: 2. melléklet [1] , [4] , [8]</p>	<p>Környezeti jelentés, valamint az ismeretterjesztő csatornákon való közzététel tényének dokumentációja Külső kommunikációs eszközként elfogadható tájékoztató kiadvány készítése, honlapon való elérhetőség.</p>	<p>Amennyiben a megfelelő információtartalom évente legalább egyszer frissül, és rendszeres vagy folyamatos nyilvánossága biztosított vagy ezeket vállalja. Amennyiben az 1. szempontot teljesíti, itt nem kaphat részpontot.</p>

1/B. Fenntartható fejlődést szolgáló tervezési eljárások

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>4. A termék-, szolgáltatásfejlesztés során a várható környezeti hatások elemzése megtörténik és a fejlesztés ezek figyelembevételével valósul meg [Igen/nem]</p> <p>Részpontoszám: 0,5 pont</p>	<p>Amennyiben a projekt termék-, termelés vagy szolgáltatás fejlesztésére irányul a pályázó olyan termék-, termelés vagy szolgáltatás fejlesztését vállalja, amelynek során a várható környezeti hatásokat értékeli, a negatív hatások elkerülésének vagy minimalizálásának lehetőségeit a fejlesztés során figyelembe veszi.</p> <p>A szempont akkor elfogadható, ha a fejlesztés során az alábbi eljárások valamelyikét a pályázó alkalmazza:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Az életciklus-szemlélet alkalmazása, életciklus elemzés – Környezettudatos terméktervezés (öko-design) – A tisztább termelés elveinek alkalmazása, az ökohatékonyság növelése – Minőségfejlesztési biztosítási vagy teljesítményértékelési rendszer környezeti szempontú értékelése, kiegészítése – Képzési, kutatási programok előzetes fenntarthatósági szempontú értékelése, lektorálása. 	<p>Az MSZ EN ISO 14040:1998 szabvány tartalmazza azokat a pontokat, melyeket számításba kell venni az életciklus elemzés során.</p> <p>Nemzetközi szinten a Nemzetközi Szabványügyi Testület foglalkozik az öko-design irányelveinek kidolgozásával. (ISO/TR 14062:2002 technikai jelentés)</p> <p>A TTinfo adatbázis megvalósult tisztább termelési projekteket bemutató esettanulmányokat tartalmaz, szabadon letölthető formában.</p>	<p>A felsorolt eljárások, szempontok tervezéskori alkalmazását és figyelembe vételét igazoló dokumentumok, valamint a fejlesztés során a megvalósulást igazoló dokumentumok.</p>	<p>Amennyiben a környezeti hatásait értékelte, és a fejlesztés részletes terveibe ezeket a szempontokat a pozitív hatások maximalizálása, a negatív hatások minimalizálása érdekében figyelembe vette.</p>
<p>5. A fejlesztés a környezeti hatások tekintetében a hatásviselők számára kedvezőbb helyzetet eredményez [fő]</p> <p>Részpontoszám: 0,5 pont</p>	<p>Elsősorban a nem környezetvédelmi jellegű fejlesztések esetében a fejlesztések olyan negatív környezeti hatásokkal járhatnak, amelyek a fejlesztés környezetében rontják az életminőséget vagy az élőhelyek minőségét.</p> <p>E szempont akkor vehető figyelembe, ha a fejlesztés eredményeként a beruházás hatásterületén csökken a jelenleg fennálló környezetszennyezés következtében káros hatásoknak kitett hatásviselő lakosság száma. Kiinduló értéknek a beruházás környezeti hatásterületén élő lakosság számát kell megadni, célértéknek pedig a kedvezőbb környezet állapottal rendelkező hatásterületen élő lakosság számát.</p>	<p>A szempont esetében meg kell határozni, hogy a fejlesztés eredményeként mekkora hatásterületen eredményez kedvező környezet állapotot, és hogy az adott hatásterületen mennyi a lakosság szám.</p> <p>Kedvező környezet állapot pl. az építmények műszaki adottságainak javításával, megfelelő nyomvonal kiválasztással, védőterületek kialakításával stb. érhető el.</p>	<p>Megvalósíthatósági tanulmány, környezeti hatásvizsgálat, elemzések, melyek megalapozzák a kiindulási adatot; elemzések és szükség esetén adatfelvételek a projekt végén.</p>	<p>Amennyiben a pályázó dokumentumokkal igazolni tudja a szempont figyelembe vételét tervezéskor és fejlesztés végén is, valamint a kedvezőbb helyzetbe kerülő hatásviselők számát a beruházás eredményeképpen.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>6. A fejlesztés időszakában az ökohatékonyságra, környezetegészségügyi, környezettudatosságot erősítő feladatokra fordított kiadások [Ft/Ft] Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Az adott fejlesztésre nyert támogatási összeg egy részét a fejlesztés tárgyát képező termék vagy szolgáltatás vonatkozásában környezetvédelmi, környezeti nevelési, környezetegészségügyi célú fejlesztésre használják fel. Tételesen kimutatható vagy becsült adat. Számítás: Környezeti kiadás/projekt összköltsége</p>	<p>Ilyen, a pályázatban elszámolható költségek például a környezetvédelmi mérések, környezetbarát anyag előállításához szükséges speciális alapanyagok, környezetvédelmi programok, oktatási modulfejlesztések, környezetegészségügyi célú fejlesztések. Ld. az Elszámolható költségek útmutatót is!</p>	<p>Számviteli nyilvántartás, számlák vagy költségkalkuláció. A támogatási szerződésben elszámolható költségnek elfogadott környezeti költségek esetében: a projekt elfogadott pénzügyi jelentései.</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja, hogy a projekt összköltségének legalább 5%-ának megfelelő összeget fordít a környezeti, környezetegészségügyi, környezettudatosságot erősítő feladatokra.</p>
<p>7. A létrejövő terméket /szolgáltatást minősíti valamely elfogadott környezeti, fenntarthatósági minősítési rendszer szerint [Igen/nem] Részpontszám: 0,5 pont</p>	<p>A szempont akkor választható, ha a projekt eredményeként előállított termék esetében a pályázó vállalja a felsorolt minősítési tanúsítványok valamelyikének megszerzését (termékcímkék neve és tanúsítója):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Környezetbarát Termék védjegy (Környezetbarát Termék Kht.) – Európai Öko-címke (Környezetbarát Termék Kht.) – Hu-Öko-01 (Biokontroll Hungária Ellenőrző és Tanúsító Kht.) – Hu-Öko-02 (Hungária Öko Garancia Kft.) – Öko-Tex Standars 100 (Innovatext/Textilipari Műszaki Fejlesztő és Vizsgáló Intézet Zrt.) – Zöld Szálloda (Magyar Szállodaszövetség) – Erdei Iskola Szolgáltatás (OKM, KvVM, KOKOSZ) – Ökoiskola, Zöld Óvoda – csak oktatási intézményfejlesztés esetén 	<p>Már a terméktervezés során érdemes figyelni ezen tanúsítványok feltételeire és beépíteni a termékfejlesztésbe. Ezen tanúsítványok független, nyilvános feltételek mellett zajló tanúsítási rendszerek. Bővebb információ: 2. melléklet [22, 26, 27, 28]</p>	<p>A tanúsítvány vagy cím dokumentációja</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja és tervezi fejlesztett terméke/szolgáltatása minősítését és a minősítés fenntartását.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>8. A projekt kiterjed a környezeti, fenntarthatósági ismeretek bővítésére [Igen/nem] Részpontoszám: 0,3 pont</p>	<p>A tudásmegosztásra irányuló vagy azt tartalmazó projektek esetén a tudásmegosztás tartalma, módszere kiterjed:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a környezettudatos menedzsment eszközökre – az oktatótt tevékenységgel kapcsolatban a fenntarthatóságot biztosító célkitűzésekre – a zöld beszerzés lehetőségeire – az ipari ökoszisztéma megoldásokra, anyag-, energia- és erőforrás- hatékonyság lehetőségeire – a kibocsátás csökkentésre – a szállítási igények csökkentésére – környezet-egészségügyi vonatkozásokra – a társadalmi felelősségvállalásra – a jövő generációk jogaira – az elővigyázatosság elvére – a fenntarthatósághoz szükséges kompetenciák fejlesztésére 	<p>A fenntarthatóság kérdése az élet minden területét áthatja, ezért minden projekt esetében, amelynek része valamely tudásmegosztás (oktatás, képzés, tanácsadás, együttműködés, információ terjesztés stb.) e szempont érvényesíthető, és alkalmazása hosszú távon pozitívan befolyásolja a fenntarthatóság irányába történő elmozdulást.</p>	<p>Képzési jegyzőkönyv, szakmai anyagok, tananyagok, tanulmányok, értékelő lapok</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja és tervezi, hogy a projekt a tudásmegosztás a felsorolt ismeretek közül legalább kettő terjesztésére kiterjed.</p>
<p>9. A tudásmegosztás (képzések, műhelyek, konferenciák, megbeszélések stb.) választott körülményei környezettudatosságot tükröznek [Igen/nem] Részpontoszám: 0,3 pont</p>	<p>A tudásmegosztásra irányuló vagy azt tartalmazó projektek, tevékenységek tervezése és megvalósítása során annak helye és módja tekintetében is gondoskodnak:</p> <ul style="list-style-type: none"> – A hulladékminimalizálásról – Az helyszínen választott intézményben a szelektív hulladékgyűjtésről – Az energiatakarékosságról – Egészséget kímélő foglalkoztatásról (világítás, monitor kiválasztás, zöld növények, szellőzés stb.) – Az egészséges táplálkozásról – Pihenéshez szükséges zöldfelületről – A kiadványok, oktatási, képzési stb. anyagok újrahasznosított papírra nyomtatásáról – Kerékpártárolásról 	<p>A szempont egy része szorosan kapcsolódik a zöld beszerzéshez, és a szolgáltatás vásárlás során érvényesíthető, míg másik részük a közösségi helyek tervezésekor érvényesíthető szempont.</p>	<p>Tervdokumentáció, vonatkozó számlák, beszerzési dokumentációk, tájékoztatók stb.</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja, hogy a projekthez kapcsolódó összes tájékoztatói, egyeztetési, oktatási tevékenységének körülményei a felsoroltak közül legalább négynek-négynek megfelelnek, és a választás környezetkímélő szempontjait tudatosítják az érintettekben (résztevők, szervezők, képzők, szolgáltatók).</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>10. BAT technológiát alkalmaz [db]</p> <p>Részpontoszám: 0,5 pont</p>	<p>A termelőtevékenységek és szolgáltatások egy részére (tevékenységtypustól és intenzitástól függően) kötelező a BAT alkalmazása (erre a szempontra ők pontot nem kaphatnak). Akik számára nem kötelező a legjobb elérhető technikát (BAT) követni, azok számára is elérhetőek ezek a módszerek technológia fejlesztésnél vagy korszerűsítésénél.</p> <p>A pályázónak a BAT technológiának megfelelő technológiáinak számát kell megadnia. Amennyiben a pályázó már önkéntesen rendelkezik BAT-tal, adja meg ezen technológiáinak számát a 4. oszlopban, mert a pályázat értékelésekor a meglévő BAT technológiákat is figyelembe veszik!</p>	<p>Az egységes környezetvédelmi engedély hatálya alá tartozó tevékenységekre írják elő a legjobb elérhető technika (BAT) megvalósítását, amelyet referencia dokumentumok biztosítanak (BREF). Ha a projekt valamely tevékenységét referencia dokumentumok tárgyalja, akkor is alkalmazhatja azt, ha a termelési volumenkorlátot nem éri el. Ezzel minimalizálja környezet terhelését, versenyelőnyre tehet szert, s megtakarításokat is elérhet.</p> <p>Bővebb információ: 2. melléklet [17]</p>	<p>Technológia műszaki dokumentációja</p>	<p>Amennyiben a pályázót környezetvédelmi engedélye nem kötelezi BAT alkalmazására (önkéntes alkalmazó), mégis vállalja, hogy BAT technológiát vezet be. Pont adható önkéntesen meglévő BAT technológiák fenntartása esetében is.</p>
<p>11. Környezeti szempontokat érvényesít a beszerzendő eszközök, termékek, alapanyagok értékelésénél/kiválasztásánál [Igen/nem]</p> <p>Részpontoszám: 0,3 pont</p>	<p>Környezeti szempontból előnyösebb eszköz, termék, alapanyag (továbbiakban: eszköz): azon eszköz, amely erre irányuló védjeggyel rendelkezik vagy olyan eszköz, szolgáltatás, amelynek előnyös környezeti tulajdonságai a termékismertetőből vagy a szerződési, vagy a szállítási feltételekből egyértelműen megállapíthatók.</p> <p>A szempontot megjelenítheti a beszerzés tárgyában, részletes leírásában, a beszállítótól elvárt követelmények között (pl. alkalmassági feltétel), a szerződés feltételeiben, vagy a kiválasztásban.</p> <p>Amennyiben csak papírigényénél érvényesíti a környezeti szempontot, akkor zöld beszerzési gyakorlatát ne itt, hanem a 32. szempontnál értékelje.</p>	<p>Például Euro-IV motor helyett Euro-VI motorral szerelt járművet, vagy kisebb fogyasztású és alacsonyabb kibocsátású berendezést vesz. Igényli környezeti minősítés meglétét (vagy azzal egyenrangú környezetvédelmi tulajdonságok igazolását). A kötelezően teljesítendő általános (megfelelési) szempontok között fenntartható fejlődés szempontjából fontos tulajdonságokat fogalmaz meg (műszaki leírásában, szerződés feltételeiben, referenciában) beszerzéseinél. A pályázat benyújtását megelőzően tájékozódnia kell a piacon, hogy a pályázat költségtervéneél figyelembe vehesse a piaci információkat!</p> <p>Bővebb információ: 2. melléklet [18], [19]</p>	<p>Pályázati/közbeszerzési felhívás, vagy beszerzési dokumentációk és/vagy belső szabályozó dokumentum a beszerzés értékelésére vonatkozóan. Termék, alapanyag ismertető, szerződések vonatkozó részei.</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja, hogy projekthez kapcsolódóan beszerzendő eszközök beszerzésénél valamilyen környezeti, fenntarthatósági szempontot alkalmaz, valamint a beszerzés környezetkímélő szempontjait tudatosítja az érintettekben (munkavállalók, beszállítók, partnerek, célcsoport stb.).</p>
<p>12. Környezeti menedzsment rendszerrel rendelkező beszállítóktól rendeli eszközeit, vagy a tanácsadó, oktató szolgáltatásokat [db]</p> <p>Részpontoszám: 0,3 pont</p>	<p>A projekt megvalósítása során történő beszerzéseknél (eszközbeszerzés, igénybe vett tanácsadás, oktatás) a pályázó a bevonni kívánt szervezetektől (beszállítóktól, alvállalkozóktól stb.) valamely környezeti menedzsment rendszer (EMAS, ISO 14001 14001 vagy ezekkel egyenértékű más rendszer) meglététét (pl. alkalmassági feltételként) elvárja.</p> <p>A környezeti menedzsment rendszer meglétét, mint alkalmassági szempontot alkalmazó beszerzéseinek tervezett számát kérjük megadni.</p>	<p>A pályázó a beszállítók, alvállalkozók kiválasztásához a beszállító vagy vállalkozó meglévő környezeti menedzsment rendszerét (EMAS, ISO 14001 vagy ezekkel egyenértékű más rendszerét) összes beszerzésénél kötelező elemként (alkalmassági szempont) vagy értékelési szempontként megjeleníti.</p>	<p>Beszerzési dokumentációk</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja, hogy a projekthez kapcsolódó beszerzéseiben alkalmazza a környezeti menedzsment rendszerrel rendelkezést alkalmassági feltételként.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
13. Helyben (max. kistérségi szinten) rendelkezésre álló kapacitásokat (termékeket) használ [Igen/nem] Részpontoszám: 0,3 pont	A szempont célja, hogy ösztönözze a pályázót a szervezethez legközelebbi kapacitások használatában. A fenntarthatósági szempont a helyi rendelkezésre álló kapacitások használatával elősegíti a „helyi” beszállítói kör fejlesztését, amely hozzájárul az adott térség gazdasági és társadalmi erőforrásainak fennmaradásához, a térség kohéziójához és fejlődéséhez. Helyi kapacitás: olyan termékek, szolgáltatások beszállítóinak kiválasztása, akiknek a pályázóval megegyező kistérségben van az állandó lakóhelye, székhelye vagy telephelye, vagy a szomszédos kistérségben, de 30 km-nél közelebb.	Ezen szempontok meghatározása a kiválasztás értékelési szempontjai vagy a szerződés feltételei között. A szállítási igényeket és logisztikát újragondolja (pl. egy tételben való leszállítás, környezeti szempontból előnyösebb szállítási módok - mint vasúti, vízi, vagy kombinált szállítás - illetve megoldások, mint csúcsidőn kívüli szállítás), és érvényesíti a szállítási feltételekben. E szempont közbeszerzési eljárás esetén a közbeszerzési szabályok figyelembe vételével alkalmazható.	Nyilvántartás a beszállítók és a szervezet közötti távolságról, a beszállítók által alkalmazott közlekedési módokról, valamint a beszerzési dokumentációk stb.	Vállalja, hogy beszállítóit e szempontból értékeli és legalább 30%- szempontjából kedvezően értékelt beszállító. Amennyiben a pályázó vállalja, hogy beszerzései során a beszállítókat a szervezettől való távolság, illetve az alkalmazott közlekedési mód szempontjából is értékeli és előnyben részesíti ezeket. Vállalja, hogy beszállításai során 30%-ban helyi kapacitásokat használ.
14. Az igénybe vett tanácsadás, képzés, emberi erőforrás fejlesztés kiterjed a környezeti, fenntarthatósági ismeretek bővítésére [Igen/nem] Részpontoszám: 0,3 pont	A tervezett projekttevékenységekhez kapcsolódó kiegészítő képzések, tanácsadások, vagy humán erőforrás fejlesztések nemcsak a projekt közvetlen céljairól, hanem közvetlen vagy közvetett környezeti, fenntarthatósági céljairól és teljesítményeiről is szólhatnak.	Fontos, hogy a projekt keretében igénybe vett képzés/ kiterjedjen környezetvédelmi témákra (környezettudatos magatartás, fenntartható fejlődés, környezetvédelmi szempontok az adott tevékenység kapcsán, környezeti menedzsment stb.), amelyek elősegítik a környezetkímélő megoldások megvalósulását a projekt keretében.	Képzési jegyzőkönyv, szakmai anyagok, tanulmányok	Amennyiben a pályázó vállalja, hogy a projekt során igénybe vett képzési, tanácsadási, ismeretterjesztési szolgáltatásokban, tevékenységekben környezeti, fenntarthatósági tartalom kerül megfogalmazásra.
15. A projekt egyéb fenntarthatóságot szolgáló fejlesztéseket tartalmaz [Igen/nem] Részpontoszám: 0,3 pont	A projekt olyan támogatott tevékenységet tartalmaz, amelynek célja környezetbarát, környezetkímélő, illetve a fenntartható megoldások, termékek, eljárások, szolgáltatások létrehozása, megvalósítása.	Példák: – K+F fejlesztés esetén a kutatás célja, rész célja környezetvédelmi jellegű. – Új gépsor üzembe helyezése kapcsán környezetkímélő technológia módosítás kerül kialakításra stb.	Projekt tervek, megvalósíthatósági tanulmány, a projekt megvalósulását igazoló dokumentáció, műszaki leírások	Amennyiben a pályázó vállalja, hogy a projekt keretében, a fő cél szerinti tevékenységhez szervesen kapcsolódva fenntarthatósággal kapcsolatos fejlesztésre is sor kerül.
16. Partnerség építés a projekttervezés és végrehajtás során [Igen/nem] Részpontoszám: 0,3 pont	A projekt egyik sikere, hogy az érintettek bevonásával határozzák meg a célokat, a megoldandó problémákat, és a célközönséget folyamatosan bevonják a projekt tervezésébe, monitoringjába, értékelésébe. A szempont vállalása esetén a bevont társadalmi szervezetnek helyi és a térség fenntartható fejlődését szolgáló társadalmi szervezetnek kell lennie, amelyet legalább 2005 dec. 31-e előtt bejegyeztek.	A kapcsolattartás formáját az alábbi érintettekre vonatkozóan be kell mutatni: helyi közösségek, társadalmi szervezetek. Célszerű a következő szereplőkkel is élő, párbeszédet kialakítani: munkavállalók valamint azok szakszervezetei, partner hatóságok, célközönség (pl. ellátottak, lakosok) stb.	Helyi közösségek, helyi társadalmi szervezetek esetében csak a formalizált partnerség fogadható el (pl. együttműködési megállapodás), a többi érintett esetében a tárgyalat témákat, a partnerségi módszereket, az intenzitást tartalmazó és a bevont csoportokat megjelölő dokumentum.	Amennyiben a pályázó vállalja, hogy bevon legalább egy társadalmi szervezetet a tervezésbe és a megvalósításba, és információt szolgáltat az érintettekkel való formalizált kapcsolattartásról. A pályázat benyújtáskori és zárás kori értékénél is igen -nel kell válaszolni.

I/C. Természetes térszerkezet megőrzése

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>17. A projekt megvalósulás helye társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A hátrányos helyzetű kistérségek pontos meghatározása a kedvezményezett térségek besorolásáról szóló 311/2007. (XI. 17.) Korm. rendeletben található. A projekt megvalósulás helye társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű, ha a projekt a 311/2007-es rendelet 2. számú mellékletében, vagy 2008.12.31-ig a 3. számú mellékletében meghatározott kistérségekben vagy a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről szóló 240/2006 (XI.30.) Korm. rendelet mellékletében szereplő településen valósul meg.</p>	<p>A vonatkozó jogszabályok megadott mellékleteiben meghatározott valamennyi kistérség, település releváns, amennyiben ott található a pályázó székhelye, telephelye vagy fióktelepe és a projekt itt valósul meg.</p>	<p>A szervezetre vonatkozó (cég)bírósági nyilvántartásban vagy a beruházások kapcsolódó engedélyeiben) szereplő település a 311/2007. (XI. 17.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében, vagy 2008.12.31-ig a 3. számú mellékletében meghatározott kistérségbe vagy a 240/2006 (XI.30.) Korm. rendelet mellékletében szereplő települések közé tartozik.</p>	<p>Amennyiben a projekt megvalósulás teljes helyszíne a 311/2007. (XI. 17.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében, vagy 2008.12.31-ig a 3. számú mellékletében meghatározott területen, vagy a 240/2006 (XI.30.) Korm. rendelet mellékletében szereplő településen helyezkedik el.</p>
<p>18. A beruházás természetvédelmi értéket, vagy természetvédelmi oltalom alatt álló területet nem érint [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A természeti értékek megóvása, a biológiai sokféleség megőrzése érdekében minden nem természetvédelmi célú beruházás helyszínének kijelölésekor elkerülendő az országos és helyi védelem alatt álló területek, természeti értékek, Natura 2000 területek</p>	<p>A beruházási helyszín / nyomvonal alternatívák közötti választás esetében figyelembe kell venni a közvetlen és közvetett környezeti költségeket is (élőhely pusztulása vagy táj természetes alapfunkcióinak, ezzel fennmaradási biztonságának sérülése stb.), amely alapján értékelhető az egyes alternatívák tényleges előnyei és hasznai.</p>	<p>A projekthez készült megvalósíthatósági tanulmány vagy egyéb dokumentáció tartalmazza a szempontot, és érvényesíti az elemzés eredményét a megvalósítandó alternatíva kiválasztásában.</p>	<p>Amennyiben a pályázó a projekttervben (pályázatban) megalapozottan igazolja, hogy a természetvédelmi értékeket a fejlesztés (a projekt végéig) nem érinti hátrányosan, és a projekt megvalósulása nem érint természetvédelmi oltalom alá rendelt területet.</p>
<p>19. A fejlesztés hozzájárul a tájképi/ településképi/ kulturális /építészeti érték vagy értékek megőrzéséhez [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A szempont akkor választható, ha a pályázó igazolja, hogy a projekt eredményeként a projekt megvalósulásának helyén vagy hatásterületén található értékek megőrzéséhez vagy fennmaradásához közvetlenül vagy közvetve hozzájárul. Értéknek tekinthető helyi vagy országos védelem alatt álló vagy veszélyeztetett természeti terület/érték, műemlék vagy műemlék jellegű épület, utcakép, amelyet hatóság annak nyilvánít vagy érdekvédők annak tekintenek, mint helyi kulturális értékek, szokások, hagyományörzés, hagyományos kézműves, gazdálkodási módok.</p>	<p>Javasolható alternatívák vizsgálata a telepítés helyével és a tevékenység módjával kapcsolatban. A projektben is célszerű bemutatni: a projekt táji, településképi harmóniájának megteremtése érdekében tett lépéseit vagy a projekthez tartozó látványtervet, a hagyományos értékek megőrzését szolgáló tervet, programot. Javasolt az érintettek véleményét megismerni a tervezett tevékenységről, lehetőleg még a tervezés első lépéseként, hogy időben kiderüljenek a helyiek környezeti, kulturális érdekei és értékei, illetve a fogadókészség. (Ld. 16. szempont is!)</p>	<p>A projekthez készült megvalósíthatósági tanulmány, fejlesztési terv, amely bemutatja a megőrzendő/fejlesztendő értéket vagy azok megóvására irányuló terveket, alternatíva vizsgálatot. Az érték fennmaradását segítő, vállalt tevékenység megvalósulását pl. kiviteli dokumentáció, fotódokumentáció, oktatási, képzési, művelődési terv, együttműködési jegyzőkönyv, napló stb. igazolhatja.</p>	<p>Amennyiben a pályázó a projekttervben (pályázatban) megalapozottan igazolja, hogy a projekt milyen elismert helyi érték fennmaradását segíti, és ezt hogyan fogja megvalósítani. A pályázat benyújtáskori és zárás kori értékénél is igen-nel kell válaszolni.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>20. Barnamezős beruházás, vagy az igénybe vett terület jelenlegi hasznosítása gazdasági célú [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont (a GOP 1.2.2. és 3.2.1. pályázatok esetében 0,5 pont)</p>	<p>A szempont célja, hogy a fejlesztések a települések (elsősorban a nagyvárosok) körüli értékes zöldterületek igénybevételét elkerüljék. Csak az építési tevékenységgel is járó fejlesztéseknél lehet a szempontot érvényesíteni.</p> <p>Barnamezős beruházás: Meglévő vagy felhagyott iparterületek, vagy korábban beépített és jelenleg is beépíthető területek újrahasznosítása.</p> <p>Gazdasági célú területek: amelyet a települések szabályozási terve (ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi stb.) területnek jelöl.</p>	<p>A természettől elvett tér csökkenti életterünket: a rendelkezésünkre álló erőforrásokat és a természetes flóra és fauna rendelkezésére álló helyet.</p> <p>Például az építéseket, a területfoglalást (ideiglenest vagy állandót) barnamezős vagy gazdasági célú területre tervezzük mezőgazdasági terület, zöldfelület vagy lakóterület helyett.</p>	<p>Vonatkozó szabályozási terv Építési dokumentáció, engedélyek</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja, pályázatában részletesen tervezi, és fejlesztése során dokumentumokkal igazoltan a projektet barnamezős vagy gazdasági célú területen valósítja meg.</p>
<p>21. A projekt során többlet zöldfelület fejlesztés valósul meg az előírt minimális zöldfelületi arányhoz képest [m2/m2]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Építési beruházás esetében az építési engedélyben meghatározásra kerül az előírt minimális zöldfelület nagysága. Az ennél nagyobb terület zöldfelületi fejlesztését vállalók többletpontot kapnak.</p> <p>Fontos az is, hogy az építési és felvonulási területek foglalása ne járjon meglévő zöldfelület igénybevételével.</p>	<p>Fenntarthatósági szempontból pozitívum, amennyiben a pályázó nem építi be 100%-ig a maximálisan beépíthető területet.</p> <p>Példa: Ha az előírt minimális zöldfelületi arány 40%, a pályázónak minimálisan 45%-ot kell vállalnia.</p>	<p>Építési engedély, valamint a megvalósulás dokumentációi</p>	<p>Amennyiben a pályázó dokumentumokkal igazoltan zöldfelület fejlesztést valósít meg és a létrehozandó zöldfelület az előírt százaléknál legalább 5%-kal nagyobb.</p>
<p>22. A zöldfelület kialakítás során előnyben részesíti az őshonos növényfajokat, a tájegységnek megfelelő fajkompozíciókat [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A szempont célja, hogy ne az idegen, és általában magas fenntartási költségű és magas növényvédelmi igényű zöldfelületek, hanem a a táj környezeti feltételeihez és a helyi éghajlathoz alkalmas, hagyományos és a területek kulturális jellegét is megőrző zöldfelületek terjedjenek. Egy település „zöldfelületi vagyonát” csak a természeti adottságok és a környezeti terhelés figyelembe vételével kialakított növénytelepítés gyarapíthatja.</p> <p>A szempont akkor választható, ha a projekt során zöldfelület fejlesztés is megvalósul, illetve a pályázó igazolni tudja, hogy a növényalkalmazás a helyi természeti adottságok, kulturális értékek és környezeti terhelés figyelembe vételével történt.</p>	<p>A természeti és kulturális adottságok alapján célszerű növényalkalmazási és zöldfelületi karakterterületeket lehatárolni és az adott területre javasolható növényalkalmazásokat meghatározni, szakember(ek) segítségével.</p> <p>A helytelen növényalkalmazás öntözési, tápanyagpótlási, egyedpótlási, növényvédelmi többletköltségeket okozhat, valamint szűkíti a helyi környezetnek megfelelő fajok életterét, azaz kockáztatja a táj és a tájfunkciók fennmaradását.</p>	<p>A terület karakterét és az ahhoz illeszkedő növényalkalmazások meghatározását igazoló tervezési dokumentumok valamint ezen fajok alkalmazását igazoló bizonylatok, számlák, jegyzőkönyvek, dokumentáció.</p>	<p>Amennyiben a pályázó dokumentumokkal igazolni tudja, hogy a zöldfelület 100%-ában őshonos, és a tájegységnek megfelelő fajkompozíciókat telepít be.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>23. A fenntartható mobilitás biztosítása a települési funkciók megfelelő tervezésével (településtervezés) [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A szállítási és közlekedési igények növekedésének egyik oka a különféle települési funkciók egyre nagyobb arányú térbeli eltávolodása egymástól. Alapvető fontosságú elsősorban a nagyobb települések, városok térbeli szerveződésének szabályozása, kezelése a városi infrastruktúra hatékony elosztásával és megfelelő területhasználati struktúrákkal.</p>	<p>Mobilitási terv készítésének célja a lakosság valamint a szolgáltató, ipari és közintézmények közötti közlekedési kapcsolatok feltárása, optimalizálása, amely elsősorban az alábbiakat tartalmazza: a forgalmas utak feltérképezése, a forgalom okainak feltárása, az intézmények helyének és nyitvatartási idejének felülvizsgálata, az intézmények környezetkímélő közlekedési eszközökkel történő elérésének feltérképezésére (gyalogutak, kerékpárutak, tömegközlekedés), a közlekedésirányítási rendszer felülvizsgálatára és átalakítási lehetőségeire stb.</p> <p>Bővebb információ: 2.melléklet[12],[13],[14]</p>	<p>Mobilitási terv a pályázati dokumentációban, melynek megállapításait érvényesítették a változatelemzésben.</p>	<p>Amennyiben a pályázó a projektre vonatkozó mobilitási tervvel rendelkezik a pályázat benyújtásakor.</p>
<p>24. Helyszínválasztáskor környezetbarát közlekedési (elérhetőségi) szempontok érvényesítése [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,5 pont</p>	<p>Közösségi igényeket kiszolgáló létesítmények / központok környezetében a forgalomműködés várható. Fontos szempont, hogy a megközelítés környezetkímélő lehetőségeit a projekt biztosítsa. A szempont magába foglalja az intézményhez eljutást szolgáló utak, útszakaszok felülvizsgálatát és fejlesztését a megfelelő mértékű és minőségű gyalogos- és kerékpárforgalom, illetve a tömegközlekedés biztosítása érdekében stb.</p>	<p>A telephely, a beruházási- vagy kampányhelyszín kiválasztása során részesítsük előnyben a környezetbarát közlekedési módokkal (gyalogos, kerékpár, tömegközlekedés) megközelíthető helyszíneket, az alternatív szállítási módokat elősegítő fejlesztéseket, hogy ne csak autópályán legyen megközelíthető a terület. Útépítésen kívüli egyéb építési tevékenységeknél: kerékpártároló, zuhanyzó, öltöző létesítése.</p> <p>Bővebb információ: 2. melléklet [24]</p>	<p>A pályázati dokumentációban és a kiviteli tervekben a szempont érvényesítésének igazolása Tervdokumentációk, kiviteli terv, engedélyek Szolgáltatási (képzési, kampány) helyszín esetén alternatív helyszínek értékelése</p>	<p>Amennyiben a pályázó dokumentumokkal igazolni tudja a szempont figyelembe vételét tervezéskor és projektzáráskor is. A pályázat benyújtásakor és zárásakor is igen-nel kell válaszolni.</p>
<p>II. Fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítás és fenntartás</p>				
<p><i>II/A. Természeti erőforrások megőrzése</i></p>				

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>28. Energiatakarékos fényforrásokkal, valamint A vagy A+ energiahatékonysági minősítéssel bíró eszközökkel elért megtakarítás [kWh] Részpontoszám: 0,3 pont</p>	<p>A központi világítótestekben, az egyéni megvilágításokban a nagyobb élettartalmú, jobb hatásfokú energiatakarékos izzók alkalmazása a cél. A szempont számítása: A pályázó (kedvezményezett szervezet) tulajdonában lévő épületekben alkalmazott energiatakarékos fényforrások teljesítményei összegének és a kiváltott hagyományos fényforrások teljesítményei összértékének különbözetét kell meghatározni adott évre. A belső tér világosságát nemcsak a mesterséges fényforrások, de a természetes fény is adja; ennek elősegítését nem itt, hanem a 23., 24. és 49. szempontnál lehet értékelni.</p>	<p>Kompakt, valamint a nevezett minősítéssel bíró fénycsöveket, világítótesteket szerzünk be, használunk hagyományos izzók helyett.</p>	<p>Műszaki leírással igazolható korszerű berendezések számlái, és az erre vonatkozó számítások</p>	<p>Amennyiben a benyújtáskori értéknél a projektzárás idejére várt érték nagyobb, és a pályázó vállalja energiatakarékos fényforrások alkalmazását, a későbbi megtakarítások számításokkal való igazolását.</p>
<p>29. Fajlagos anyag-felhasználás csökkentése (tonna /termelés vagy szolgáltatás egysége] Részpontoszám: 0,5 pont</p>	<p>A fenntarthatósági szempont célja az anyagtakarékosság. A mutató kiszámításánál a gyártásba/szolgáltatási tevékenységbe bevitt teljes anyagmennyiséget (összalapanyagok mennyisége tonnában) kell elosztani a létrehozott termék, áru, szolgáltatás mennyiségével. Összes alapanyag: A termelési/szolgáltatási folyamatban a termékek előállításához közvetlen szükséges, a termékbe kerülő anyagok összessége tonnában kifejezve. A vetítés alapja az egyes szervezeteknél eltérő lehet: – Termelő szervezetnél: termelés egysége lehet tonna, m3, m2, m, üzemóra, db, ((tonna)/termelés egysége) – Nem termelő/szolgáltató szervezetnél: a szolgáltatás egysége lehet a munkatársi vagy célcsoport létszám (fő), árbevétel (Ft), munkaidő (óra) ((tonna)/szolgáltatás egysége) <i>Kérjük, hogy a pályázóra vonatkozó mértékegységet az adatlapban adja meg!</i></p>	<p>Ezen fajlagos mutató csökkentésében a technológia korszerűsítés mellett a belső (saját) másodnyersanyagok felhasználásának növelése lehet fontos eszköz.</p>	<p>Az anyagáramlásra vonatkozó számítások, dokumentumok, termelési nyilvántartások</p>	<p>amennyiben a pályázó a pályázat benyújtáskori értékének legalább 5%-os csökkentését vállalja a projektzárásig (ha a hányados csökken). Új funkció fejlesztésekor jelenleg nem alkalmazható szempont.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>30. Fajlagos csomagolóanyag mennyiség csökkentés [tonna/termelés vagy szolgáltatás egysége]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A fenntarthatósági szempont célja a hulladékok mennyiségének csökkentése. A mutató kiszámításánál az adott évben felhasznált teljes csomagolóanyag mennyiséget (csomagolóanyag mennyiség, tonnában) kell elosztani a megtermelt termék, áru teljes mennyiségével (termelés tonnában).</p> <p>A vetítés alapja az egyes szervezeteknél eltérő lehet:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Termelő szervezetnél: termelés egysége lehet tonna, m3, m2, m, üzemóra, db, ((tonna)/termelés egysége) – Nem termelő/szolgáltató szervezetnél: a szolgáltatás egysége lehet a munkatársi vagy célcsoport létszám (fő), árbevétel (Ft), munkaidő (óra) ((tonna)/szolgáltatás egysége) <p><i>Kérjük, hogy a pályázóra vonatkozó mértékegységet az adatlapban adja meg!</i></p>	<p>E szempont figyelembe vételével a pályázó felelősséget vállal a termék további életciklusára vonatkozóan is. Fontos vállalati költség, mert a csomagolóanyag termékdíj kötelező. Ezért e szempont vállalása a pályázónak közvetlen költségmegtakarítást eredményez. A csökkentési lehetőségek esetén érdemes figyelembe venni a vonatkozó jogszabályokat.</p> <p>Bővebb információ: ld. 2. melléklet [7]</p>	<p>Vállalati nyilvántartások, számítások</p>	<p>amennyiben a pályázó csomagolási munkafolyamatot végez, és a pályázat benyújtáskori és adatokkal, számításokkal megalapozott értékének legalább 5%-os csökkentését vállalja. Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredményeként legalább ennyivel jobb az adott ágazatban használatos megoldásoknál.</p>
<p>31. Megújuló energia arányának növelése a teljes energiafelhasználáson belül [kWh/kWh]</p> <p>Részpontszám: 0,5 pont</p>	<p>A szempont célja a lehetőségekhez mérten a megújuló energiák használatának növelése, mert a megújuló erőforrások a természetben rövid távon újratermelődnek. A szempont csak sajátfelhasználású rendszereknél választható (ahol nem vagy nem teljes egészben hálózatról vásárolják az energiát). Számítása: megújuló erőforrás felhasználás (kWh) / teljes energia felhasználás (kWh)</p>	<p>Megújuló erőforrásokon alapul pl. termál vizes fűtés, napelemes áramfejlesztés, szolár-termikus áramfejlesztés, hőszivattyúk, hőkollektorok, szélenergia, folyóvízi erőmű, biomassa, árapály erőmű.</p>	<p>Az energiafelhasználásról szóló adatok, számlák</p>	<p>amennyiben a pályázó a pályázat benyújtáskori és adatokkal, számításokkal megalapozott értékének legalább 5%-os növelését vállalja. Amennyiben a szempont jelenlegi értéke eléri a 15%-ot, akkor a szempont jelenlegi értéke is elfogadható (új funkció fejlesztésekor is ezt a feltételt kell alkalmazni).</p>
<p>32. Kombinált valamint anyag- és energia-takarékos irodatechnikai készülékek beszerzése és alkalmazása [db]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A készülékek (személyi számítógépek, monitorok, nyomtatók, lapolvasók, faxok, másológépek, projektorok) beszerzésekor az energiafogyasztás, berendezés anyagösszetétele, kétoldalas nyomtatás, újrapapír használhatóság, stand-by üzemmód szempontjainak figyelembevétele.</p>	<p>Kombinált (nyomtató-fénymásoló egyben) irodatechnikai készülékek használata, melyek alkalmas kétoldalas nyomtatásra és használt papír alkalmazására. ATX szabványnak megfelelő számítógép (stand-by üzemmódra képes, amikor a fogyasztás felére esik.)</p>	<p>A szempontot tartalmazó beszerzési dokumentációk, vagy műszaki leírással igazolható korszerű berendezések számlái, az irodatechnikai gépek e szempontú értékelésének dokumentációja</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja korszerű irodatechnikai eszközök jelenlegi számának növelését, vagy a legalább 75%-os jelenlegi arány esetén annak fenntartását.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
33. Hasznosításra átadott hulladék arányának növelése [t/t] Részpontoszám: 0,5 pont	A termelés, szolgáltatás, közszolgáltatás, vagy rendszer napi működés során keletkező hulladék más termék alapanyagául szolgálhat, ezzel csökkentve a lerakásra/égetésre kerülő hulladék mennyiségét. Figyelembe vehető a hasznosító koordináló szervezetnek átadott hulladék is. Számítása: újrahasznosítható hulladék mennyisége/ a szervezetnél termelt összes hulladék mennyisége	A szervezetnek érdemes vizsgálnia a projekttervezés vagy a tevékenysége során keletkező hulladék összetételét és a hasznosító piac meglétét. Az értékesített hulladék a szervezet számára bevételt jelent, amely javítja a szervezet költség-haszon mutatóit.	Értékesítési számlák, szállítólevelek, SZ-jegyek	Amennyiben a pályázó a benyújtáskori érték legalább 5%-os növelését vállalja (ha a hányados nő). Amennyiben a szempont jelenlegi értéke eléri a 60%-ot, akkor a szempont jelenlegi értéke is elfogadható (új funkció fejlesztésekor is a 60%-os feltételt kell alkalmazni).
34. Másodlagos alapanyag felhasználás arányának növelése a teljes alapanyag felhasználáson belül [t/t] Részpontoszám: 0,5 pont	<i>Másodlagos alapanyag:</i> termelés, szolgáltatás, napi működés során keletkező hulladék újbóli felhasználása alapanyagként a szervezet célja szerinti tevékenységekben. Lehet saját termelésből származó vagy más által megtermelt és megvásárolt hulladék. Az irodai, nyomdai papírhulladékot ne itt, hanem a 31. szempontonál értékelje. Összes <i>alapanyag:</i> (Lásd a fajlagos anyagfelhasználás csökkentése szempontonál). Számítása: másodlagos alapanyag/ összes alapanyag (t/t)	A tevékenység során keletkező hulladék sok esetben újbóli felhasználható alapanyagként, amennyiben eleget tesz az összetétellel és felhasználással szemben támasztott követelményeknek. A pályázó nemcsak saját termelésében keletkező hulladékokat használhat fel, hanem másodnyersanyag-piacon vásárolható alapanyagokat is.	Beszerezési számlák, nyilvántartások	Amennyiben a pályázó a benyújtáskori érték legalább 5%-os növelését vállalja (ha a hányados nő). Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredményeként legalább ennyivel jobb az adott ágazatban használatos megoldásoknál.
35. Újrahasznosított papír használat bevezetése és/vagy növelése az irodai és nyomdai munkák során [lgen/nem] Részpontoszám: 0,3 pont	A munkahelyi papírfelhasználás folyamatosan nő a fejlett országokban, amelynek előállításánál során igen nagy környezeti teher jelentkezik. A szempont vállalása esetén beszerzésre kerülő termék újrahasznosított rostanyagból (másodnyersanyagból) készül, a fehérítéséhez klórmentes vegyszert alkalmaznak. Számítása: újrahasznosított papírcsomag (500 lapos) [db] / összes felhasznált papírcsomag (500 lapos) [db]	Nem hivatalos dokumentumok nyomtatását már egy oldalon használt papírra tesszük. Papír vásárlásakor előnyben részesítjük a környezetbarát termékjellemzőkkel ellátottakat, pl. FSC (fenntartható erdőgazdaság). Bővebb információ: 2. melléklet [18]	Szállítójegyek, beszerzési dokumentációk, gyűjtőedények	Amennyiben a pályázó papírfelhasználásában az újrahasznosított papír aránya eléri a teljes papírfelhasználás 15%-át, és ez időben nem csökken vagy vállalja ennek elérését.
II/B. Jó környezet- és egészség állapot megőrzése				
36. Közúti szállítás intenzitásának csökkentése [km/km] Részpontoszám: 0,5 pont	A szempont célja a szervezet közúti gépjárművei által megtett szállítási távolság csökkentése az összes áruszállításának (közúti, vízi, vasúti stb.) hányadában. Összes szállítási távolság: a szervezet teljes adott évi üzemanyag felhasználása és a járműveinek átlagos fogyasztásából (menetlevél alapján) járművenként számított összegzett érték [km]. Szállítási intenzitás számítása: közúti árutonna km/ összes árutonna km.	Például nagyobb szállítóeszköz használata ritkábban, más termékkel való együttes szállítás, közeli vállalkozásokkal való logisztikai együttműködés, a gépjárművek útiterv-logisztikájának rendszeres megújítása, tömegközlekedési eszközök preferálása, nem közúti szállítási módok (vasút).	Adatokkal megalapozott számítások; menetlevelek, üzemanyagszámlák nyilvántartása	Amennyiben a pályázó a benyújtáskori adatokkal alátámasztott érték legalább 5%-os, megalapozott csökkentését vállalja. Új funkció fejlesztésekor, ha vállalja, hogy az összes árutonna km-nek legfeljebb a fele történik közúton.

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
37. Gépkocsi használat csökkentése [db] Részpontoszám: 0,3 pont	A szempont célja, hogy az egyéni szgk. közlekedés rovására a tömegközlekedés részaránya növekedjen. Szervezeti megvalósulásában nemcsak a gépkocsipark csökkentése, hanem például a távfelügyelet is alkalmazható.	A szempont megvalósítható környezettudatos elhatározással, a munkavállalók kompenzálásával (bérlet, egyéb kifizetés) vagy műszaki megoldással pl. távfelügyelettel. A távfelügyelet célja az ipari/mérő stb. állomások távolból történő ellenőrzése és vezérlése és ezzel a gépkocsi használat csökkentése.	Beszerezési és üzembe helyezési dokumentáció	Amennyiben a pályázó szervezetnek a projekt benyújtásakor van gépkocsi állománya, és vállalja gépkocsi állományának csökkentését.
38. Élő utcák fejlesztése belterületen, külterületen a közutak mentén az előhelyek védelmét és a környezetszennyezés mérséklésének megfelelő erdősávok és cserjék telepítése (ha nem kötelező) [km] Részpontoszám: 0,5 pont	<i>Élő utcák fejlesztése belterületen:</i> A szempont célja, hogy a megvalósuló fejlesztések részeként vagy azzal egyidejűleg az intézmények figyelmet fordítsanak az intézmény környezetbarát módon történő megközelíthetőségére. A szempont magába foglalja az intézményhez eljutást szolgáló utak, útszakaszok felülvizsgálatát és fejlesztését a megfelelő mértékű és minőségű gyalogos- és kerékpárforgalom, illetve a tömegközlekedés biztosítása érdekében stb.	„Élő utca”: forgalomtól visszahódított sétáló utca. A szempont során figyelmet fordíthatunk a megfelelő méretű, és környezeti minőségű (pl. utcabútorok, forgalomcsillapítás), akadálymentes gyalogos járdák és kerékpárutak kialakítására, a biztonság fokozására, a pihenést szolgáló funkciók fejlesztésére stb. Bővebb információ: 2. melléklet [15], [24]	Az élő utcák kialakíthatóságára vonatkozó vizsgálat vagy terv megléte, végrehajtás dokumentációi. Fásítási terv és végrehajtásának dokumentációi.	Amennyiben a pályázó a „Kiáltvány az élő utcákért” 10 szempontja közül legalább 2 szempont megvalósítását vállalja.
	<i>Külterületen a közutak mentén az élőhelyek védelmét és a környezet-szennyezés mérséklésének megfelelő erdősávok és cserjék telepítése</i> Az út környezetétől való elszigetelésére egyaránt rendelkezésre állnak természetes és mesterséges megoldások. Az előbbi előnye jobb elnyelő képessége és természetesebb módon illeszkedik a környezethez. A szempont esetén a művi és természetes környezet védelmét szolgáló megfelelő erdősávok és cserjék telepítését kell vállalni, ezen védelemmel ellátott útszakasz hosszát km-ben kell megadni.	Érdemes figyelembe venni a vonatkozó ajánlásokat, eljárásokat. Fontos a szegélynövényzet faj- és elegyösszetétele. A faji összetételnél tekintettel kell lenni a hely ökológiai tulajdonságaira (nedvesség, kitettség stb.), illetve a kérdéses faj tűrőképességére. Az elegyarányt a legjobb elnyelő képességre kell tervezni. Bővebb információ: 2. melléklet [16]	Építési dokumentáció, engedélyek, számlák	Amennyiben a pályázó beruházása esetén önkéntesen vállalja a 2. mellékletben meghatározott ajánlásoknak megfelelő és legalább egyoldali 100%-os fejlesztés megvalósítását a megadott szakaszra.

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>39. A létesítés, építés ideiglenes helyigényét és hatásterületét minimalizálja [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A létesítmények maguk, és építésük - még ha rövidebb ideig is -, jelentős mértékben megterhelhetik a környezetet, gyakran súlyos, maradandó károkat okozva. Ezért a fejlesztések tervezése során érdemes helytakarékosságra törekedni, és célszerű végiggondolni az építés, felújítás során alkalmazandó környezetkímélő építéstechnikai folyamatokat, eljárásokat.</p>	<p>Az épületek helyigényének csökkentése egyszerre gazdaságossági és környezeti fenntarthatósági érdek. Az ideiglenes területfoglalás és anyagszállítási útvonal gondos tervezése segít az építési munkák (a munkagépek és közlekedési eszközök megnövekedett száma) okozta környezetterhelés (zaj, por, pollen, elhagyott hulladék stb.) lehető legteljesebb megelőzésében. Fontos az igénybe vett munkaterület korlátozása és szükséges az igénybe vett munkaterület megfelelő helyreállítása.</p> <p>Bővebb információ: 2. melléklet [14]</p>	<p>Pályázati dokumentáció, amely tartalmazza a szempontot és érvényesülésének részleteit a kivitel tervezésében; építési napló, esetleges lakossági panaszok kezelése.</p>	<p>Amennyiben a pályázó a pályázati dokumentációban bemutatja a környezeti terhelések ellen megtett és a kivitelezés idejére tervezett intézkedéseket.</p> <p>A pályázat benyújtáskori és záráskori értékénél is igen-nel kell válaszolni.</p>
<p>40. A létrejövő létesítmény környezetében a forgalomnövekedést okozó útvonalakon terheléscsillapító intézkedések történnek [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A létesítmény környezetében és a létesítmény miatt az építkezés, fejlesztés utáni időszakban forgalomnövekedés várható. A közúti közlekedés útvonalain fontos szempont, hogy a pályázó vállaljon felelősséget az esetleges károkozásért és azok csökkentésének/elkerülésének költségét építse be projektjébe.</p>	<p>A fejlesztés eredménye miatt növekvő forgalmú útvonalakon zaj- és rezgéscsillapító intézkedések megtétele lehet szükséges. E hatások felmérését és a megteendő intézkedések lehetőségeit érdemes már a projektterv időszakában figyelembe venni.</p> <p>Bővebb információ: 2. melléklet [23]</p>	<p>A pályázati dokumentációban és a kiviteli tervekben a szempont érvényesítésének igazolása</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja és dokumentumokkal igazolja a terheléscsillapító intézkedések megtételét.</p>
<p>41. Felhasznált veszélyes anyag mennyiség csökkentése, helyettesítés nem veszélyes, kevésbé veszélyes anyagokra [kg/év]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Az EU 6. Környezetvédelmi Akciótervben bevezetett helyettesítés elvének megfelelően az alacsonyabb veszélyfokozatú, vagy környezetbarát anyagok felé történő elmozdulás a cél.</p> <p>Veszélyes anyagok, készítmények beszerzését megelőzően figyelembe kell venni a vonatkozó rendeletekben és mellékleteiben (pl. 220/2004.(VII.21.) Korm. r., 41/2000. (XII. 20.) EüM-KöM e. r.) felsorolt veszélyes anyagokra vonatkozó korlátozásokat.</p>	<p>Toxikus anyagok környezetbe való kibocsátásának elkerülése elsődleges. A veszélyes anyagokkal (készítményekkel) történő tevékenység megkezdése előtt az azonos célra alkalmas veszélyes anyagok közül - lehetőség szerint - a kevésbé veszélyes anyagot kell kiválasztani. A szervezet ehhez szakmai szervezettől (OKK-tól) segítséget kérhet. A kiválasztás indokolására kockázatbecslést, költség-haszon elemzést célszerű végezni.</p>	<p>Vállalati, szervezeti nyilvántartások</p>	<p>Amennyiben a pályázó veszélyes anyagot jelenleg felhasznál, és vállalja a veszélyes anyag mennyiség benyújtáskori értékének csökkentését, feltéve, ha a csökkenés mértéke legalább 5%. Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredményeként legalább ennyivel jobb az adott ágazatban használatos megoldásoknál.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>42. Ártalmatlanításra kerülő hulladék arányának csökkentése [t/t]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A szempont célja a hulladék keletkezés csökkentése, illetve a keletkező hulladékok hasznosítása. A termelési folyamatba nem visszavezethető hulladékokat ártalmatlanítani kell.</p> <p>A hulladék nyilvántartások év végi összesítéséből meghatározható a veszélyes és nem veszélyes hulladékok esetében a hasznosításra átadott és az ártalmatlanításra átadott hulladékok mennyisége. Számítás: ártalmatlanításra (lerakásra, égetésre) kerülő hulladék/ összes hulladék mennyisége (t/t)</p>	<p>A szervezet működése minél kevesebb hulladékkal járjon, illetve ahol elkerülhetetlenül hulladék keletkezik, az lehetőség szerint újrahasznosításra kerüljön. A mégis keletkező hulladék egy további része lehet olyan értékes anyag, aminek kiválogatása csökkenti a lerakásra vagy égetésre kerülő hulladék mennyiségét.</p>	<p>Hulladék nyilvántartások, szállítólevelek, SZ-jegyek, belső anyagforgalmakat leíró és ellenőrző dokumentumok.</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja az ártalmatlanításra kerülő hulladék mennyiségének csökkentését a benyújtáskori érték legalább 80%-ára. Amennyiben a projekt végén nem (és esetleg jelenleg sem) keletkezik semmilyen hulladék, illetve nem keletkezik újrahasznosítható hulladék, a szempont akkor is elfogadható.</p>
<p>43. Összes keletkezett hulladék mennyiségének csökkentése [t]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A hulladékeletkezés megelőzése a legmagasabb rangú környezeti célkitűzés a hulladékhierarchiában. A szempont célja, hogy a pályázó fordítson figyelmet a hulladékok keletkezésének megelőzésére.</p> <p>A fejlesztést végrehajtó szervezet egyéves működése során keletkező szilárd, és hasznosítónak vagy ártalmatlanítónak (akár szállítón keresztül) átadott, azaz a szervezet területét elhagyó szilárd hulladék mennyiségét kell megadni a pályázat benyújtását megelőző évre, valamint a projektzárás évére. Nem szabad beszámítani az egyszerű kapacitáscsökkentéssel, teljesítménycsökkentéssel szembe fordított hulladékcsoportokból származó hulladékcsoportok mennyiségét.</p>	<p>Hulladék keletkezését gondos beszerzésekkel és folyamattervezéssel kell elsősorban megelőzni. Ahol lehet, rendszeren (szervezeten) belüli anyaghasznosítási lehetőségeket kell keresni. A folyamattervezéshez kapcsolódó, hulladékszegénységet (is) célul kitűző anyagforgalmi, teljesítményértékelési, beszerzési tervek segítenek a napi működésben.</p>	<p>Vállalati, szervezeti hulladék nyilvántartások, vagy szállítólevelek és számlák</p>	<p>Amennyiben a pályázó a mutató benyújtáskori értékének legalább 20%-os csökkentését vállalja, vagy amennyiben a projekt végén nem (és esetleg jelenleg sem) keletkezik semmilyen hulladék, a szempont elfogadható. Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredményeként legalább ennyivel jobb az adott ágazatban használatos megoldásoknál.</p>
<p>44. Veszélyes hulladék arányának csökkentése a keletkezett összes hulladék mennyiségének arányában [t/t]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Veszélyes hulladéknak minősülő hulladékok listáját a 16/2001.(XII.18.) KöM rendelet tartalmazza.</p> <p>A hulladék tömegének meghatározása szervezeten belül gyakran becsült (térfogat*lemért térfogategység tömeg), vagy szállítói visszaigazolások valós adatokon alapul (SZ-jegy, szállítólevél).</p> <p>Számítása: veszélyes hulladék mennyisége/összes hulladék (t/t)</p>	<p>A hulladékok megfelelő vállalati, szervezeti nyilvántartása biztosítja a veszélyes és nem veszélyes hulladékok adatainak rendelkezésre állását. A veszélyes hulladékot elkerülni vagy csökkenteni kívánó pályázó technológiakorszerűsítéssel, új termékek keresésével, vagy szakértői segítségre építve azonosíthatja lehetőségeit. A BAT kivételével (ld. 9. szempont) szinte minden esetben egyedi megoldások születnek.</p>	<p>164/2003. (X. 18.) Kormányrendeletnek megfelelő vállalati nyilvántartások</p>	<p>Amennyiben a pályázónál keletkezik veszélyes hulladék, és vállalja a mutató benyújtáskori értékének legalább 10%-os csökkentését. Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredményeként legalább ennyivel jobb az adott ágazatban használatos megoldásoknál.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
45. Üvegházhatású anyagok kibocsátásának csökkentése (CO ₂ e) [t/év] Részpontoszám: 0,3 pont	A légszennyező anyagok közül kiemelten fontos a globális felmelegedést fokozó gázok, elsősorban a széndioxid (CO ₂) kibocsátás csökkentése. A kibocsátás mértéke kötelezően megadandó indikátora az ÚMFT-nek, míg horizontális értékelési szempontként csak akkor választható, ha a pályázó saját tüzelőberendezéssel rendelkezik (amely lehet saját célú, de akár szolgáltató is), és csökkentést vállal.	Számítása: Vagy a vonatkozó jogszabály alapján vagy a (fogyasztott áram (kWh) x 0,52 kg + fogyasztott üzemanyag (liter) x A x 3,664, ahol A = az üzemanyag szénintenzitása 1 liter üzemanyagban A CO ₂ kibocsátás csökkentés elsősorban energia-megtakarítás révén vagy a - felhasználás hatékonyságának növelésével érhető el. Bővebb információ: 2. melléklet [21]	Követelmény a meglévő jogszabályok alapján ismert számítási szabályok szerinti és évente megismételt kibocsátás számítás.	Amennyiben a pályázó a pályázat benyújtáskori értékének legalább 10%-os csökkentését vállalja. Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredményeként legalább ennyivel jobb az adott ágazatban használatos megoldásoknál.
46. Fajlagos szennyvíz-kibocsátás csökkentése [m ³ / termelés vagy szolgáltatás egysége] Részpontoszám: 0,3 pont	Az összes szennyvíz mennyiség alatt a technológiai és a kommunális szennyvíz is értendő. A vetítés alapja az egyes szervezeteknél eltérő lehet: – Termelő szervezetnél: termelés egysége lehet tonna, m ³ , m ² , m, üzemóra, db, ((m ³)/termelés egysége) – Nem termelő/szolgáltató szervezetnél: a szolgáltatás egysége lehet a munkatársi vagy célcsoport létszám (fő), árbevétel (Ft), munkaidő (óra) ((m ³)/szolgáltatás egysége) Számítása: Összes szennyvíz (m ³) / termelés vagy szolgáltatás egysége <i>Kérjük, hogy a pályázóra vonatkozó mértékegységet az adatlapban adja meg!</i>	A keletkező szennyvíz mennyiségét például víztisztító technológia alkalmazásával és a helyben tisztított víz termelési folyamatba visszaforgatásával lehet csökkenteni. Csökkenhet a keletkező szennyvíz mennyisége technológia korszerűsítéssel, segéd- és adalékanyag racionalizálással, tudatos munkavállalói takarékossgal, gondos folyamattervezéssel stb.	Szolgáltatói számlák, nyilvántartások	Amennyiben a pályázónál van szennyvízkibocsátás, és vállalja a mutató benyújtáskori értékének csökkentését legalább 5%-kal. Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredményeként legalább ennyivel jobb az adott ágazatban használatos megoldásoknál.
47. Szennyvizek szennyezőanyag (nehézfémek, veszélyes anyagok, szerves anyagok és tápanyag) tartalmának csökkentése [kg] Részpontoszám: 0,3 pont	A szennyvizek előbb-utóbb, tisztítva vagy tisztítatlanul a befogadó víztestbe (felszín alatti vagy felszíni vízbe) jutnak. Az erősen és/vagy veszélyes összetevőkkel terhelt szennyvizek nagyobb környezeti és gazdasági kockázatot jelentenek (akár mert tisztítatlanul jutnak a környezetbe, akár mert veszélyesebb és több az ártalmatlanítandó szennyvíziszap, akár mert mindezek közvetve és közvetlenül növelik a vízdíjat és csökkentik a megfelelő minőségű vizek mennyiségét). A szempont értékelésekor a pályázó szervezet területét elhagyó (átadott vagy befogadóba engedett) szennyvíz, tisztított szennyvíz szennyezőanyag tartalmában elért csökkenést lehet figyelembe venni. Szennyvízkezelést célzó fejlesztéseknél a szempontot horizontálisan nem értékelik.	A szerves anyagok és tápanyagok a szennyvizek öntisztulásának és tisztításának folyamatát lassítják azáltal, hogy egyrészt szennyező mikroorganizmusok számára teremtenek kedvező feltételeket, másrészt növelik a tisztulás oxigénigényét. Pályázói telephelyi előtisztítás, tisztítás esetében homokot, kavicsot, biomassza-faszént vagy aktív szenet lehet alkalmazni a szennyezőanyag eltávolítás gyorsítására, vagy növelni lehet a tisztítómedencékben töltött időt.	Átadott szennyvíz vagy telephelyet elhagyó tisztított szennyvíz mérési jegyzőkönyvei, számítások.	Amennyiben a pályázó vállalja a mutató benyújtáskori értékének csökkentését. Új funkció fejlesztésekor igazolni kell, hogy fejlesztés eredménye jobb, mint az adott ágazatban használatos megoldásoké.

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>48. Rendszeres környezet-egészségügyi kockázat értékelések készítése vagy gyakoriságának növelése [Alkalm/év]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Valamennyi szervezet, de elsősorban azok, amelyek szennyező anyagokat bocsátanak ki a környezetükbe, károsíthatják dolgozóik és a szomszédságukban élő emberek egészségét.</p> <p>A pályázó feladata, hogy eljárást dolgozzon ki és alkalmazzon a környezetszennyezési kockázatok egészségügyi hatásainak elemzésére és minimalizálására.</p> <p>A pályázó e szempont választásával vállalja, hogy önkéntesen elkészíti az értékelést és évente legalább egyszer aktualizálja.</p>	<p>A környezet-egészségügyi kockázat értékelésnek nincsenek előírt formai és tartalmi követelményei. A kockázat értékelésnek általánosságban az alábbi elemeket kell tartalmaznia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - veszélyazonosítás, - kibocsátások előfordulási gyakoriságának meghatározása, - következményértékelés, terjedési és hatásmodellek alkalmazásával, - kockázati mérőszámok előállítása és elfogadható kockázat megállapítása. 	<p>Aktualizált környezet-egészségügyi kockázat értékelés megléte (cégvezetés által elfogadott dokumentum)</p>	<p>Amennyiben az erre nem kötelezett pályázó legalább évente 1 kockázatértékelést végeztet, az erre kötelezett a kötelezésnél többet készít, illetve a pályázat benyújtásakor is meglévő önkéntes teljesítmény esetén ennek gyakorisága nem csökken.</p>
<p>49. Egészséges, helyi- vagy bio-élelmiszerek alkalmazása az étkeztetésben [Igen/nem]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>Az üzemi étterem alapanyag-beszerzésekor tartósítószer mentes, természetes színezéket tartalmazó, természetes összetevőkből álló élelmiszereket választ. Az elkészítés során vitamin megőrző technikát alkalmaz stb.</p>	<p>A beszerzés nagy részben helyi piacról történik, friss zöldségek, gyümölcsök és hús megvételével. Az intézményi étkeztetés esetében szükséges ellenőrizni az étkeztetést biztosító szervezet alapanyag beszerzését, igazoló dokumentumait.</p>	<p>Szállítólevél, számla a helyi östermelőtől, helyi termelőtől vagy biotermelőtől, biotermelői (terméktanúsítási) igazolás</p>	<p>Amennyiben a pályázó szervezeti étkeztetésében az élelmiszerek legalább 15%-a egészséges, helyi eredetű vagy bio élelmiszer vagy vállalja ennek elérését.</p>
<p>50. Béren kívüli (közérzetjavító) rekreációs, egészségügyi juttatások mértékének növelése [Ft/fő]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A szociális és béren kívüli juttatások pozitív hatással vannak a munkahelyi légkörre, a dolgozók egészségére, növelik a munkáltató iránti elkötelezettséget, kihatással vannak a munkavégzésre és a termelési eredményekre is.</p> <p>A juttatások fajtáit és azok igénybevételének szabályait minden munkavállaló számára elérhető módon rögzíteni kell pl. kollektív szerződés, belső szabályzat, szervezeti és működési szabályzat formájában.</p> <p>A szempont vállalásakor az egy főre jutó átlagos béren kívüli juttatások vállalt mértékét kell megadni.</p>	<p>A béren kívüli juttatásokra az aktuális adószabályok adókedvezményt biztosítanak. Emellett fontos „jövedelempolitikai eszköz” is, az ösztönzés fontos eszköze (ügyeljünk arra, hogy sose egyénileg történjen, illetve a juttatásokból ne zárjunk ki senkit). Biztosítsuk minden munkavállalónak az egészségfejlesztés lehetőségét!</p>	<p>A béren kívüli juttatások fajtáit és azok igénybevételének szabályait tartalmazó, a dolgozók számára nyilvános dokumentum, és az e célra felhasznált összeg nyilvántartása</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja a mutató pályázat benyújtáskori értékének növelését legalább 10%-kal.</p>

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
51. Egészségmegőrző munkahelyi feltételek javítása érdekében a jogszabályi előírásokon felül munkaegészségügyi és -biztonsági tárgyi eszköz beszerzés [Ft/fő] Részpontoszám: 0,3 pont	A pályázó vállalja, hogy felméri a dolgozók munkakörülményeit és gondoskodik a dolgozók egészséges, magas komfortérzetet biztosító munkakörülményeiről, munkabiztonságáról és munkaegészségügyéről. Ennek érdekében tett eszközberuházás, fejlesztés. <i>Költségekbe beleértendő:</i> világítási, ergonómiai, beltéri levegőminőség javító, egészségmegőrző munkagépek, eszközök beszerzésének költsége stb.	A pályázónak a jogszabályoknak megfelelően (1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről) munkahelyi kockázatértékelést kell készítenie, amely során érdemes a biztonságos munkavégzés érdekében intézkedéseket azonosítani, és felmérést végezni a dolgozók körében. A szükséges fejlesztésekre ütemtervet készíteni. Irodai munkahelyek esetében érdemes a Zöld Iroda program ellenőrző listáját alapul venni. Bővebb információ: 2. melléklet [28]	Számlák, munkahelyi kockázatértékelés és intézkedési terv, pénzügyi kimutatások a jogszabályi előírásokon felül tett munkavédelmi intézkedésekről	Amennyiben a pályázó vállalja a mutató benyújtáskori értékének növelését legalább 20%-kal, 0 kiindulási érték esetén legalább évente 10000Ft/fő értékkel.
<i>II/C. Társadalmi felelősségvállalás</i>				
52. Tömegközlekedést használó (támogatott) munkavállalók számának növelése a helyi munkavállalók arányának szintentartásával [fő] Részpontoszám: 0,3 pont	A szempont célja a légszennyezés, a forgalmi zsúfoltság és az utak túlterhelésének csökkentése érdekében a tömegközlekedés használatára ösztönzés. Számítása: Azon munkavállalók, vagy (ESZA projektnekl) végső kedvezményezettek száma, akiknek a szervezet kedvezményes tömegközlekedést biztosít.	Például bérlettámogatásban részesülő dolgozók és/vagy a szervezet által a dolgozók szállítására fogadott magán buszjáratok által szállított dolgozók.	Nyilvántartás a helyi (kistérségi) és a tömegközlekedésben támogatott munkavállalókról, vagy a programokban résztvevő és tömegközlekedésben támogatott végső kedvezményezettekről	Amennyiben a pályázó vállalja a támogatott munkavállalók számának növelését úgy, hogy a helyi munkavállalók aránya, vagy a gyalog és kerékpárral közlekedők aránya emiatt nem csökken.
53. Többletszolgáltatások, kedvezmények nyújtása a helyi lakosságnak [lgen/nem] Részpontoszám: 0,5 pont	A fejlesztéssel olyan szolgáltatások jönnek létre, melyek eddig nem, vagy nem ezen a színvonalon álltak a helyi lakosság rendelkezésére; illetve a fejlesztéskor felhasznált környezeti, természeti erőforrások kisajátítását vagy a növekvő környezetterhelést a pályázó – a helyi lakossággal egyeztetve és általuk elfogadott mértékben - kompenzálja.	A szociálisan érzékeny fejlesztés hasznából közvetve, vagy közvetlenül a helyi lakosság is részesedik. Például a térség lakói számára kedvezményesen hozzáférhető környezetvédelmi közszolgáltatások: díjkedvezmények vagy hozzáférés-kedvezmények; képzési lehetőségek, speciális programok a helyiek (legfeljebb kistérségiek) számára.	Többletszolgáltatásokat, kedvezményeket biztosító egyeztetések jegyzőkönyvei, dokumentumok, szerződések	Amennyiben a pályázó vállalja a fejlesztéssel közvetlenül kapcsolódóan többletszolgáltatás nyújtását, vagy ilyeneket már a pályázat benyújtásakor is nyújt, és ennek szintjét fenntartja.
54. <i>A kistérségben élők foglalkoztatottságának növelése</i> [fő/fő] Részpontoszám: 0,5 pont	A fenntartható társadalom fontos eleme a helyi munkaerő foglalkoztatása, a helyi igények kielégítése. A szempont számítása: A pályázó szervezet kistérségében állandó lakhellyel rendelkező és a pályázó szervezettel munkaviszonyban lévő emberek aránya a teljes munkavállalói létszámhoz viszonyítva.	A pályázó szervezet munkavállalóinak kiválasztásánál előnyben részesíti a helyi munkaerőt a távolabbi régiók munkavállalóival szemben, arányuk növelésére törekszik. A helyi munkaerő közlekedési igénye kisebb, ami kedvezően hat a környezetre. A közeli munkahely segít megtartani a helyi lakosságot, és jelentős szerepet tölt be a helyi közösség fenntartásában is.	Munkaügyi nyilvántartások	Amennyiben a pályázó vállalja a mutató pályázat benyújtáskori értékének 10%-os növelését, vagy a legalább 30%-os szint eléréséig (új funkciók fejlesztésekor is ez a feltétel érvényes).

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
55. Az átlagos fizetés növelése a minimálbérhez viszonyítva [Ft] Részpontoszám: 0,3 pont	Az életminőség javításában kiemelt szerepe van a munkabéreknek. A fenntartható társadalomban a szervezet által megtermelt jövedelem igazságosabb elosztása valósul meg. A szempont az élet minőségének javítása iránti elkötelezettséget méri. Csak cég vagy vállalkozó esetében lehet a szempontot értékelni. A szempont számítása: A szervezetnél állandó munkaviszonyban lévő beosztott munkatársak bruttó átlagkeresete és a mindenkori minimálbér közötti eltérést kell megadni (az átlag jogszabály szerint nem lehet kisebb a minimálbérnél).	A szempont választhatósága jelentős mértékben függ a szervezet jövedelmezőségétől, a fennálló adórendszertől, inflációtól stb. A mutató ugyanakkor jelzi, hogy a reálbérek miként alakulnak a szervezet életében.	Bérlapok, munkaügyi nyilvántartások	Amennyiben a pályázó vállalja a mutató benyújtáskori értékének növelését legalább 20%-kal.
56. Önkéntes gondnokság: működési területen a kulturált, tiszta környezet fenntartásának segítése [m2] Részpontoszám: 0,5 pont	A szempont vállalása esetén az önkéntesen ellátott (gondozott), vagy a kötelezően ellátott de a kötelező mértéken felül gondozott terület nagyságát kell megadni. Működési területnek legfeljebb a projekt hatásterületébe legalább félig beletartozó kistrégiók érthetők,	Az intézmény / szervezet működési területén önkéntes környezet fenntartási tevékenységet végez pl. elhagyott szemét rendszeres gyűjtése vagy illegális hulladéklerakó felszámolása, közterület gondozás, környezettudatos útkarbantartás, szemétszedés, parlagfű mentesítés, virágültetés stb.	Az ellátott tevékenységeket tervező és igazoló dokumentumok, számlák	Amennyiben a pályázó vállalja a mutató benyújtáskori értékének növelését, vagy ha ez eléri vagy meghaladja a 1000m ² -t, ezen tevékenység fenntartását.
57. Helyben (max. kistérségi szinten) rendelkezésre álló energia használata [kWh/kWh] Részpontoszám: 0,5 pont	A szempont célja, hogy a helyi erőforrások elsősorban a helyi érdeket szolgálják, így a villamos energia szükséglet kielégítése a lehetőségekhez mérten helyi erőforrásból történjen. Helyinek tekinthető az egy statisztikai kistérségben megtermelt és felhasznált energia. A szempont csak saját felhasználású rendszereknél választható (aki nem vagy nem teljes egészében hálózatról vásárol energiát). Számítása: helyi erőforrás felhasználás/ összes erőforrás felhasználás	Például a helyi termelésű és megújuló energiaforrásból (pl. biomassza, napelem) származó, vagy közeli termelési helyről való vételt (mind megújuló, mind nem megújuló forrásból).	Vállalati nyilvántartások, szolgáltatói energia számlák	Amennyiben a pályázó vállalja a mutató benyújtáskori értékének a: fenntartását, ha az már ekkor eléri a 30%-ot, vagy b: növelését legalább 10%-kal a projektzárásig.
58. A társadalmi bizalom szintjének növekedését szolgáló megoldások száma [db] Részpontoszám: 0,3 pont	Az adott szervezettel kapcsolatos társadalmi bizalom erősíthető, ha a szervezet a társadalom számára biztosítja az átláthatóságot a „tiszta” működésével kapcsolatban, és elkötelezettségét saját társadalmi és természeti környezete iránt. A szempont vállalásakor a pályázó valamely választott megoldás(ok) megvalósítása és fenntartása iránt kötelezi el magát. A szempont vállalásakor a megoldások számát kell megadni.	A társadalmi bizalmat erősítő megoldások lehetnek: pl. nyílt nap, kollektív szerződés, üvegzszeb, panaszkezelés, korrupcióellenes intézkedések stb.	A társadalmi bizalom erősítését szolgáló megoldások dokumentációja, az ezekkel kapcsolatos információk nyilvánosságának és elérhetőségének igazolása	Amennyiben a pályázó vállalja a mutató benyújtáskori értékének növelését. A szempont elfogadásához legalább 1 megoldás vállalása szükséges.

Fenntarthatósági szempont ¹⁶	A szempont értelmezése	Javaslatok a szempont bevezetéséhez	Igazoló dokumentumok (ellenőrzéseken vizsgálhatók)	Pontszerzés feltétele
<p>59. Környezeti szponzorálások [Ft/év]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A pályázó részéről felajánlott olyan pénzügyi támogatás, amely a fenntarthatóság tanulását vagy a környezetvédelmet hatékonyan segítő tevékenységre, célra fordítódik a szervezeten kívül. Csak árbevétellel rendelkező szervezetek esetében alkalmazható.</p>	<p>Pénzügyi támogatások például rendezvényekre, akciókra, diákversenyekre, vagy nem címkézett módon helyi vagy környezetvédő civil szervezeteknek stb.</p>	<p>Számviteli nyilvántartás az éves árbevételről és a szponzorálásokról, feljegyzések, nyilatkozatok, jegyzékek, egyéb dokumentáció</p>	<p>Amennyiben a pályázó legalább éves árbevételének 0,5%-át meghaladó összeget fordít e célra vagy vállalja ennek elérését.</p>
<p>60. Partnerei vagy társadalmi környezete számára szervezett környezettudatos vagy fenntarthatóság tanulással kapcsolatos akciók, események száma [db/év]</p> <p>Részpontszám: 0,3 pont</p>	<p>A pályázó vállalja, hogy szervezete profiljához illeszkedően vagy egyéb területen a társadalom számára környezettudatos vagy fenntarthatóság tanulással kapcsolatos akciókat, képzést, eseményeket, programot szervez. A szempont vállalásakor az évente vállalt akciók, események számát kell megadni.</p>	<p>Környezettudatos vagy fenntarthatóság tanulással kapcsolatos akció lehet pl. veszélyes hulladékgyűjtés, egészséges lakókörnyezet ünnep, ingyenes vagy kedvezményes mérések, nyílt nap környezeti tartalommal stb.</p>	<p>Meghívók, helyi újság felhívásai, egyéb dokumentumok (pl. fotók, cikkek), számlák</p>	<p>Amennyiben a pályázó vállalja a mutató benyújtáskori értékének növelését. A szempont elfogadásához legalább évente 1 megoldás vállalása szükséges.</p>

IV. RÉSZ:

A PÁLYÁZAT ÉRTÉKELÉSÉNEK MENETE

A pályázat értékelésének első lépéseként a pályázat értékelő azt vizsgálja, hogy a pályázó megadta-e a jogosultsági kritériumként meghatározott fenntarthatósági indikátorokat. Második lépésként azt vizsgálják, hogy a pályázó legalább 1 pontnak megfelelő vállalást tett (minimum vállalás) a fenntartható fejlődés feltételeinek biztosítása érdekében.

Az egyes fenntarthatósági szempontok teljesítésének vállalása esetén a pályázó 0,3 vagy 0,5 pontot kaphat a fenntarthatósági szempont súlyától függően (az adható részpontszámokat ld. III. rész táblázat). Ezeket konstrukciófüggően, a lehetséges kedvezményezettnek és a támogatható tevékenységek ismeretében, valamint a szakmai álláspont figyelembe vételével konstrukciónként határozta meg a pályázat kiírója. Az egyes fenntarthatósági szempontokra adható pontszám tehát konstrukciótól függ, azokat ezen útmutató III. része tartalmazza. A fenntarthatósági vállalás akkor fogadható be és arra pont abban az esetekben adható, ha a vonatkozó szempontra a táblázatban meghatározott feltétel teljesül. Mivel minden konstrukció esetében ötnél jóval több az összes szempont részpontszámainak összege, minden pályázónak lehetősége van a maximálisan érvényesíthető 5 pont elérésére, tehát nem szükséges minden fenntarthatósági szempontot indokolatlanul, kényszeredetten vagy megalapozatlanul belemagyaráznia projektjébe.

A pályázónak minimum vállalásként legalább 1 pontot el kell érnie ahhoz, hogy a pályázat értékelő, majd a Bíráló Bizottság a pályázatot támogatásra javasolhassa (belső küszöb):

- legalább 0,5 pontot a *I. Környezettudatos menedzsment és tervezés* fenntarthatósági kategóriában meghatározott fenntarthatósági szempontok vállalásával kell elérnie,
- a további 0,5 pontot pedig a *II. Fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítás és fenntartás* kategóriában meghatározott fenntarthatósági szempontok vállalásával.

A pályázó egész pályázatára legfeljebb 100, ebből a fenntartható fejlődés érvényesítésére összesen legfeljebb 5 pontot, fenntarthatósági kategóriánként 2,5-2,5 pontot kaphat. Ha a pályázó ennél több pont értékben tesz többletvállalást, azt a pályázat értékelése során más módon ismerik el (pl. két azonos pontszámú pályázat esetében előnyben részesül), és a program értékelése során (pl. legjobb fenntarthatósági gyakorlatként) kiemelik és további, például kommunikációs segítséget kap¹⁷.

¹⁷ Lásd ÚMFT 6.2.3. Horizontális elvek érvényesülése fejezet.

A pontozás menete:

- Az értékelő ellenőrzi az adott fenntarthatósági kategóriában a pályázó által megadott fenntarthatósági szempont jelenlegi helyzetre vonatkozó és a projekt zárásakor vállalt érték megadásának és vállalásának megfelelőségét.
- Megállapítja a két fenntarthatósági kategóriában elért pontszámot.
- Megállapítja, hogy a pályázat átlépi-e a két fenntarthatósági kategóriában egyenként a 0,5 pontos belső küszöböt (összesen 1,0 pontot)
- A részpontszámok összegzésével megállapítja az elért összpontszámot.
- Amennyiben a pályázat összpontszáma meghaladja az 5,0 pontot, a pályázatértékelő a fenntartható fejlődés érvényesítésére adható pontszámot 5 pontban maximalizálja.

1. MELLÉKLET:

FOGALOMMAGYARÁZAT

Fenntarthatósági kategória: A szervezet tevékenységének egyes életciklusaihoz kapcsolódó azon területek, amelyekben a pályázónak a fenntarthatóság feltételeinek biztosítását vizsgálnia szükséges.

Fenntarthatósági szempont: Az egyes fenntarthatósági kategóriákban meghatározott azon szempontok, amelyekre vonatkozóan a pályázó vállalást tehet. A fenntarthatósági szempontban vállaltak (fenntarthatósági teljesítmény) hozzájárulnak a szervezet fenntartható fejlődéshez való hozzájárulásához.

Igazoló dokumentumok: Azon dokumentumok összessége, amelyek alapján az ellenőrzések során vizsgálható a vállalt fenntarthatósági szempontok tényleges megvalósulása. Részletesen lásd az egyes fenntarthatósági szempontok teljesítéséhez szükséges igazoló dokumentumokat a III. Rész: Fenntarthatósági szempontok c. fejezetben.

Pályázat benyújtásakor érvényes érték: A vállalt fenntarthatósági szempont értékét a megadott mértékegységben a pályázat benyújtást megelőző teljes lezárt évre kell megadni.

Projektzárásakor várható érték: A vállalt fenntarthatósági szempont várható értékét a megadott mértékegységben a projektzárás évére vonatkozó teljes lezárt évre kell megadni. (A vállalt fenntarthatósági szempont teljesítését tehát nem a projekt zárás időpontjáig, hanem a projektzárás évének végéig kell vállalnia. A projektzárásakor vállalt értéket a projekt fenntartás évét megelőző teljes lezárt évig – legalább az évek átlagában - fent kell tartani (általában a projekt lezárását követő 5. év, KKV-k esetében 3. év)

Példa: a projekt 2007. februárban kezdődik 2009. júliusában fejeződik be, a projekt eredmények fenntartásának határideje 2014. július. A projektzárásakor várható értéket 2009. évtől kezdve 2013. évig (lezárt teljes év) az évek átlagában kell biztosítani.

PÉLDA		
A fenntarthatósággal kapcsolatos tudásmegosztáson részt vett munkavállalók száma		
Mértékegység (fő/év)	év	fő
Pályázat benyújtásakor érvényes érték	2006	2
Projekt benyújtásának időpontja	2007 február	1
Projekt fenntartás végéig várható átlagos érték (vállalt)		5
Projekt benyújtásának éve	2007	3
	2008	4
Projekt zárás időpontja	2009. július	4
	2009	5
	2010	4
	2011	6
	2012	6
	2013	4
Átlag	2009-2013	5
Projekt fenntartás vége	2014. július	3

2. MELLÉKLET:

HASZNOS INFORMÁCIÓFORRÁSOK

Hivatkozott információforrások

- [1] AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 761/2001/EK RENDELETE (2001. március 19.) a szervezeteknek a közösségi környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszerben (EMAS) való önkéntes részvételének lehetővé tételéről
Követendő legjobb példák: <http://www.emasnetwork.org/hu/projectinfo>
- [2] MSZ EN ISO 14001:2005, Környezetközpontú irányítási rendszerek. Követelmények és alkalmazási irányelvek
- [3] Ökoiskolák hálózatának honlapja – www.okoiskola.hu
- [4] Útmutató a fenntarthatósági jelentések elkészítéséhez: www.globalreporting.org (magyar nyelven)
- [5] Turchanyi Gyula - Szlávik János (2002): Útmutató a Fenntartható Fejlődés Helyi Programjai (Local Agenda 21) elkészítéséhez BM Önkormányzati Tájékoztató különszám, 2002 www.prof-turchany.eu/documents/Helyi_Agenda_21_utmutato.pdf
- [6] Az Országgyűlés 132/2003. (XII.11.) OGY határozata a 2003-2008. közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programról
- [7] Segédlet az iskolák környezeti nevelési programjának elkészítéséhez. Oktatási Minisztérium kiadványa, 2004. <ftp://ftp.oki.hu/kornyezeti/kornyezeti-mintaprogramok-segedlet.pdf>
- [8] Környezet-menedzsment (szerk. Kósi Kálmán – Valkó László), Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Budapest, 2006
- [9] Tóth Gergely: Környezeti teljesítményértékelés. Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület. Budapest, 2001
- [10] Fenntarthatóság pedagógiája. A remény paradigmája a 21. század számára. www.korlanc.uw.hu
A környezettudatosság mérésének papír-ceruza módszerei. Ökoiskolák hálózata. www.okoiskola.hu
- [11] MSZ EN ISO 19011:2003, Útmutató minőségirányítási és/vagy környezetközpontú irányítási rendszerek auditjához
- [12] Fenntartható városi közlekedési irányelvek. SMILE – Towards Sustainable Urban Transport Policies: Recommendations for Local Authorities. May, 2004 c. Európai Unió kézikönyv kivonatos összefoglalása. <http://www.mut.hu/dok/06korelo.doc>
- [13] Munkába, iskolába – környezetbarát módon! Tanácsok és hasznos információk a 2005. évi Európai Mobilitási Hét megszervezéséhez. Európai kézikönyv helyi önkormányzatok számára. http://www.kvvm.hu/cimg/documents/emh_kezikonyv.doc

- [14] Szántó K. – F.Holényi M: Ökológikus településfejlesztés. Ybl Miklós Főiskola, Magasépítészeti Tanszék kiadványa. A TEMPUSSJEP- 09015/95 program. <http://www.pannonmuhely.hu/pdf/telepules.pdf>
- [15] Kiáltvány az élő utcákért. Gyalogosok Szövetsége. Nagy-Britannia, 2001. www.livingstreets.org.uk Magyarul elérhető: a Lélegzet c. kiadvány XII. évfolyam 7-8. számában. www.lelegzet.hu
- [16] Dr. Fi István: Utak és környezetük tervezése. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Építőmérnöki Kar. Út és vasútépítési Tanszék. Budapest, 2002. <http://www.uvt.bme.hu/targyak/utterm/utterm.pdf>
- [17] www.ippc.hu
- [18] Zöld közbeszerzés! A környezetvédelmi szemléletű közbeszerzés kézikönyve. Az EU Bizottság belső munkadokumentuma SEC(2004) 1050 Brüsszel 2004.8.18. www.kozbeszerzes.hu
- [19] Zöld beszerzési kézikönyv önkormányzatok számára. Készült a Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat támogatásával. Környezettudományi Központ. Budapest, 2003.
- [20] 10/1995.(IX.28.)KTM rendelet A környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról szóló 1995. évi LVI. Tv. végrehajtásáról 94/2002.(V.5.)Korm. rendelet A csomagolásról és a csomagolási hulladék kezelésének részletes szabályairól
- [21] 213/2006. (X.27.) Korm. rendelet az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelméről szóló 2005. évi XV. Törvény végrehajtásának egyes szabályairól
- [22] A magyar „Környezetbarát Termék” minősítési rendszer és egyéb minősítő szervezetek honlapjai: www.kornyezetbarat-termek.hu, www.biokontroll.hu, www.okogarancia.hu, www.innovatext.hu
- [23] Közlekedésbiztonsággal kapcsolatos információk: http://ec.europa.eu/health-eu/my_environment/road_safety/index_hu.htm
- [24] Mészáros Péter: A kerékpározás fejlesztésének szükségessége és lehetőségei – a holland tapasztalatok tükrében. Magyar Közlekedési Klub, 2006 www.mkk.zpok.hu/dok/kerparoskozlekedes.pdf
- [25] Óshonos fák listája a Független Ökológiai Központ honlapján <http://www.foek.hu/programok/oshonos.html>
- [26] Zöld Szállodák bírálati szempontjai a Magyar Szállodaszövetség honlapján http://www.hah.hu/articles/index.php?id=52&sid=ajca14281185974176&lang=hu&type_id=0&first=
- [27] Az OKM és a KvVM kidolgoztatta Zöld Óvoda kritériumrendszert, és minősítési adatlapot: <http://www.omai.hu/main.php?folderID=715>; <http://www.zoldovoda.hu/index.php>
- [28] Az OKM és a KvVM által kialakított Erdei Iskola Szolgáltatások minősítési rendszere: <http://www.kokosz.hu/html/m311.htm>
- [28] Zöld Iroda program a KÖVET honlapján: <http://www.kovet.hu/view/main/147.html>

Bővebb információ a fenntarthatóságról

A fenntartható fejlődés honlapja – www.ff3.hu

A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Stratégiája (tervezet) honlapja - www.fenntarthatóság.hu

Az Európai Unió VI. Környezetvédelmi Akcióprogramja (angolul) - www.ff3.hu/upload/6_action_plan_en.pdf

Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája – www.europa.eu.int/comm/environment/eussd/index.htm

Autonóm település, autonóm kistérség:
<http://www.foek.hu/nyomtatottkiadv/autonomkisregio.pdf>;
<http://epiteszforum.hu/hu/node/5233>

További kapcsolódó jogszabályok elérhetők az alábbi honlapokon

www.nfu.gov.hu – Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapja

www.kvvm.hu – Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium honlapja

www.magyarország.hu

www.kawe.hu - Környezetvédelmi aktív weboldal (Environment protection website)

FÜGGELÉK:

TOVÁBBI HASZNOS TIPPEK A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉRVÉNYESÍTÉSÉHEZ

A projekt tervezése során rendkívül fontos, hogy a pályázó a projekt teljes életciklusában biztosítsa a fenntartható fejlődésnek való megfelelést. Az útmutató erre vonatkozóan két fenntarthatósági kategóriát határoz meg, amelyben a pályázónak vizsgálnia kell a fenntarthatósághoz való hozzájárulását. A fenntarthatósági kategóriák azonban további részkategóriákra bonthatók, amelyekben egyenként is érdemes vizsgálni, hogy e területeken a projekt milyen előrelépéseket tehet. Egy projekt annál inkább járul hozzá a fenntartható fejlődés megvalósításához, hogyha minél több, a termék vagy szolgáltatás egyes életciklusai által hatással bíró területen (részkategóriában) vállal fenntarthatósági szempontot.

A fenntarthatósághoz szükséges feltételek biztosítása nem zárul le a tervezéssel, bár kétségkívül ez a legjelentősebb szakasz, hiszen itt nyílik lehetőség az alternatívák megfontolására, a nyilvánosság bevonására, s ezáltal a környezeti problémák megelőzésére. A menedzsment átfogja a projektet a tervezéstől a fenntartáson át a felhagyásig, ha úgy tetszik a jó menedzsment és tervezés a folyamat horizontális eszköze. Az I. kategóriába tartozó szempontok tehát nem hagyhatók figyelmen kívül a II. kategória szempontjainál, az abban meghatározott szempontoknak a II. kategóriában meghatározott szempontok megvalósítására kell irányulnia.

I. Környezettudatos menedzsment és tervezés

I./A. Környezeti menedzsment eszközök

I./B. Fenntartható fejlődést szolgáló tervezési eljárások

I./C. Természetes térszerkezet megőrzése

II. Fenntartható fejlődést szolgáló megvalósítás és fenntartás

II./A. Természeti erőforrások megőrzése

II./B. Jó környezet- és egészség állapot megőrzése

II./C. Társadalmi felelősségvállalás

Az ÚMFT szintű útmutató III. Része és szempontlistája tartalmazza ezen részkategóriákat, annak érdekében, hogy a pályázót segítse e részkategóriák esetleges alkalmazásában a projekttervezés során.

Az életciklus szemlélet elfogadását szolgálja továbbá, ha már a tervezésnél gondolunk arra, hogy milyen környezeti hatása lesz annak, ha felfüggesztjük a projekt tevékenységet (pl. mi lesz az infrastruktúrával, mi lesz egy elhasználdott termékkel?). E szempont érvényesítésére az Útmutató nem tér ki, mivel a vállalt szempontok által elért eredményeket a szerződésben vállalt projekt fenntartás időszakának végéig meg kell őrizni, ugyanakkor e ciklus hatásainak elemzése is befolyásolhatja a projekt megvalósítását, ezért a projekt tervezésekor e szempontokra is érdemes figyelmet fordítani.

Végeredményében a projekt abban az esetben tekinthető teljes egészében fenntarthatónak, ha a projektre értelmezhető horizontális (és nem horizontálisan meghatározott) fenntarthatósági szempontok mindegyikét érvényesíti.

KIVONAT

Az Amszterdami Szerződésnek köszönhetően a fenntartható fejlődés a regionális politika szabályozásában horizontális elvként jelenik meg: minden, az alapokból támogatott programnak, projektnek összhangban kell lennie a fenntartható fejlődés követelményeivel. A kutatás célja a Strukturális Alapok támogatásaival megvalósuló hazai gazdaságfejlesztési programok lebonyolítási rendszerében a környezeti fenntarthatóság gyakorlati megvalósulásának bemutatása, kritikai értékelése.

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program, valamint a Közép-Magyarországi Operatív Program gazdaságfejlesztési témájú pályázati kiírásaira beérkezett pályázatok környezeti teljesítményét a pályázati adatlapokon megjelölt kritériumokra alapozva vizsgálta a szerző a környezeti fenntarthatóságra kapott pontszám, valamint a választott kritériumok tekintetében.

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program tervezői a programdokumentum és az akciótervek készítése során megtették az Unió szabályozás által elvárt kötelező lépéseket a környezeti fenntarthatóság elérése felé.

A környezeti fenntarthatósági kritériumra kapott pontszám nem befolyásolja szignifikánsan egy-egy projekt nyertes vagy nem-nyertes voltát, azaz a környezeti fenntarthatóság értékelési kritériumok közötti 5%-os súllyal való szerepeltetése nem bizonyul elégségesnek ahhoz, hogy a környezetileg jobb teljesítményt nyújtó projektek nagyobb arányban kerüljenek támogatásra.

A pályázók olyan környezeti vállalásokat tesznek, amelyek könnyen és olcsón megvalósíthatóak, vagy amelyek betartását később nem lehet objektív módon ellenőrizni. A drága beruházásokat és költséges méréseket igénylő környezeti intézkedéseket a pályázók kisebb hányada választja.

A vállalatméret növekedésével egyre több fenntarthatósági szempontot vállaltak a pályázók.

Nincs olyan iparág, amelynek képviselői tendenciózusan jobb környezeti teljesítményt mutatnának a vállalatok alapján, mint más iparágak. A különböző iparágakban

tevékenykedő vállalkozások eltérő környezeti fenntarthatósági szempontok esetében teljesítenek jobban.

Területi elhelyezkedés szempontjából a pályázatok viszonylag homogénnek mondhatóak. A fenntarthatósági szempontok döntő többségénél a vállalatok aránya régióként és megyei szinten vizsgálva is együtt mozog, kivételt képez ez alól néhány szempont esetében a közép-magyarországi régió, ezen belül is Budapest.

A jelenlegi fenntarthatósági kritériumrendszerből kiindulva ajánlatos az adott pályázati kiírást tekintve egyszerűbb, a pályázati rendszer egészét tekintve viszont differenciáltabb rendszer kidolgozása. A pályázati rendszer eredménye, hogy a környezeti fenntarthatóság értékelési szempontként való megjelenése a gazdaságfejlesztésben elindított egy pozitív szemléletbeli változást, rákényszerítette a pályázó vállalkozásokat arra, hogy átgondolják a projektjük és talán egész tevékenységük környezeti szempontból releváns aspektusait. A pályázati rendszer és az azzal kapcsolatos önszabályozás a jövőben is fontos szerepet játszhat a vállalkozások környezeti teljesítményének javításában, környezettudatuk fejlesztésében.

ABSTRACT

Thanks to the Treaty of Amsterdam, sustainable development appears as a horizontal principle in regional policy regulations and all programmes and projects supported by the Funds must be in harmony with sustainable development requirements. The objective of the research is to provide an introduction and an in-depth examination of the practical implementation of environmental sustainability features in those Hungarian economic development programmes which are implemented under the auspices of the Structural Funds.

The author examined the environmental performance of applications submitted to the economic development schemes of the Economic Development Operational Programme and the Central Hungary Operational Programme (CHOP).

To sum up answers given to research objectives, planners of the Economic Development Operational Programme, during the preparation of the Programme Document and the Action Plans, took all the steps and measures expected under EU regulations, in order to achieve environmental sustainability.

Sustainability do not significantly influence whether or not a particular application is supported. A 5% weighting of environmental-sustainability aspects in the evaluation criteria is insufficient to ensure that those applications which promise better environmental performance are actually intensively supported.

The majority of applicants undertook sustainability criteria that are easy and inexpensive to complete, or of which completion cannot be objectively checked later on. Sustainability criteria that require expensive investments and sophisticated measurement operations are undertaken by a small proportion of the applicants.

It should be noted that the numbers of criteria being undertaken gradually increases, in parallel with company-size, from micro-enterprises up to large companies.

No such sector exists in which actors consistently perform better than in other sectors. The companies operating in different industrial sectors perform better with respect to different sustainability criteria.

The geographical distribution of applications is comparatively homogenous. The majority of the sustainability criteria undertaken across the regions and counties are rather homogenous, except for some cases in the Central Hungarian region, especially in Budapest.

Taking the features of the current sustainability-criteria-system into consideration, a more streamlined Call for Application is needed for any particular Scheme; however, from the viewpoint of the entire application-system, a more differentiated system should be elaborated. The fact that environmental-sustainability appears in the economic-development-scheme system as an evaluation criterion triggered a positive shift in approach: it forced applicants to reconsider the environment-related aspects of their projects - indeed, of their whole scope of activities. The application-system and the embedded self-regulation processes may be vital to improving the environmental performance of enterprises and to facilitating their environmental awareness.

NYILATKOZAT

Alulírott **Kiss Ágnes** jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy a **Környezeti fenntarthatóság az EU regionális politikájában – a hazai gazdaságfejlesztési programok tapasztalatai** című

PhD értekezésem

önálló munkám, az értekezés készítése során betartottam *a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv.* szabályait, valamint a Széchenyi István Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata Doktori Iskola által előírt, a doktori értekezés készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében.¹⁸

Kijelentem továbbá, hogy az értekezés készítése során az önálló kutatómunka kitétel tekintetében a programvezetőt illetve a témavezetőt nem tévesztettem meg.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy az értekezést nem magam készítettem, vagy az értekezéssel kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Nyugat-magyarországi Egyetem megtagadja az értekezés befogadását.

Az értekezés befogadásának megtagadása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Sopron, 2009. 05. 18.

.....
doktorjelölt

1 ¹⁸ **1999. ÉVI LXXVI. TV. 34. § (1) A MŰ RÉSZLETÉT – AZ ÁTVEVŐ MŰ JELLEGE ÉS CÉLJA ÁLTAL INDOKOLT TERJEDELEMBEN ÉS AZ EREDETIHEZ HÍVEN – A FORRÁS, VALAMINT AZ OTT MEGJELÖLT SZERZŐ MEGNEVEZÉSÉVEL BÁRKI IDÉZHETI.**

36. § (1) nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.